

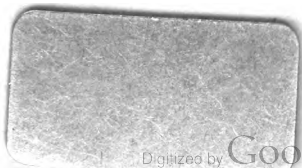

3 2044 004 464 665

HARVARD
COLLEGE
LIBRARY

FROM THE
Subscription Fund
BEGUN IN 1858

НАРОДНЫЯ

ЮЖНОРУССКІЯ СКАЗКИ.

1.

Legends, etc.

- Russ. I

0

НАРОДНЫЯ ЮЖНОРУССКІЯ СКАЗКИ.

ВЫПУСКЪ 1.

В. (Ма) Рудченко.
Издаль Н. Рудченко.

КІЕВЪ.

Въ Типографіи Е. Федорова.

1869.

27232:21

HARVARD COLLEGE LIBRARY

1874, Dec. 15.

Subscription Fund.

(I, II.)

Дозволено цензурою. С.-Петербургъ, 10 Юля, 1868 г.

45-159
3282
50

ПРЕДИСЛОВІЕ.

Въ настоящее время обращается довольно большое вниманіе на изученіе русскаго народа, его быта, поэзіи и живаго языка, а потому такіе памятники народной словесности, какъ сказки, получили весьма большое значеніе въ глазахъ ученыхъ и образованныхъ людей вообще. Въ довольно короткое время явилось восемь выпусковъ русскихъ народныхъ сказокъ г. Леонасьева, три выпуска сказокъ г. Худякова, сказки, собранныя сельскими учителями, и проч. Сказки эти послужили уже между прочимъ богатымъ матеріаломъ для уясненія не только русской народной жизни, но и культурныхъ вопросовъ, имѣющихъ значеніе въ изученіи міра славянскаго и даже первобытнаго состоянія индоевропейскихъ народовъ вообще,—какъ то можно видѣть напр. хоть изъ сочиненія г. Леонасьева «Поэтическія воззрѣнія славянъ на природу.»

Во всѣхъ такихъ трудахъ чувствителенъ недостатокъ въ народныхъ сказкахъ Южной Руси, которыхъ до сихъ поръ издано было чрезвычайно мало. Недо-

статокъ этотъ тѣмъ болѣе чувствителенъ, что памятники народнаго южнорусскаго творчества, и въ томъ числѣ немногія напечатанныя сказки, оказались какъ нельзя болѣе важными для русской и славянской этнографіи,—какъ это можно тоже видѣть изъ названнаго выше сочиненія г. Аванасьева, или изъ сочиненій г. Буслаева и др.

Нельзя однако сказать, чтобы на народныя южнорусскія сказки не обращали вовсе вниманія: южнорусскія сказки обратили на себя вниманіе литераторовъ гораздо раньше и въ нѣкоторыхъ отношеніяхъ больше, чѣмъ даже великорусскія; но только, почти до послѣдняго времени, литераторы относились къ южнорусскимъ сказкамъ или съ чисто художественными воззрѣніями, или съ какими-нибудь другими, и весьма рѣдко—съ научными: южнорусскія сказки издавна являлись въ печати записанными не прямо изъ устъ народа, а въ переводахъ и передѣлкахъ. Въ такомъ видѣ ихъ находимъ какъ въ польской, такъ и въ русской литературѣ.

Польскіе ученые и литераторы, помѣщая въ своихъ изданіяхъ южнорусскія сказки,—какъ вообще при изданіи памятниковъ народной словесности Южной Руси,—руководствовались почти всегда своими политическими тенденціями. При этомъ всегда имѣлось въ виду доказать, или хотя дать почувствовать читателю, что издаваемые произведенія народнаго творчества (большею частію въ переводахъ и передѣлкахъ на польскій языкъ—въ *Athenaeum* 1841—1850 г., въ *Lud Ukrainski*, въ *Opis powiatu Wasylkowskiego*, *Piw kopy kazonk Ostaszewskiego*, и проч.) принадлежатъ народу, кото-

VII.

рый составляет только разновидность польскаго.— Понятно, что искаженные такимъ образомъ народныя произведенія, и при томъ освѣщенные подобнымъ свѣтомъ, оказывались далеко непригодными для изученія южнорусскаго народа.

Въ русской же литературѣ къ южнорусскимъ сказкамъ существовало преимущественно художественное отношеніе: имѣла сказка эстетическія достоинства—и ее переводили или передѣлывали иногда на литературный языкъ, (напр: Степныя сказки (1852 г.) и Украинскія сказки (1863 г.) г. Данилевскаго, сказки въ соч. Карпенка и т. п.) а иногда и на южнорусскій (наскі українські казки, Іська Материнки, нѣкоторые изъ народныхъ разсказовъ Марка Вовчка и Стороженка и проч.). При этомъ часто то, что въ сказкѣ почему-либо не правилось, казалось лишнимъ,—отбрасывали, какъ нѣчто совершенно негодное; недостающее, по мнѣнію автора,—замѣнялось отрывками изъ другой сказки, или же дополнялось авторскою фантазією; нерѣдко изъ двухъ сказокъ составлялась одна, и проч.—Во всѣхъ подобныхъ переводахъ и передѣлкахъ сказки, если бы даже и выигрывали (далеко не всегда) въ художественномъ отношеніи, то во всякомъ случаѣ теряли научно-этнографическій интересъ.

Было, правда, издано, нѣсколько сказокъ Южной Руси, чисто въ томъ видѣ, въ какомъ онѣ записаны изъ народныхъ устъ; но сказки эти такъ разбросаны по различнымъ изданіямъ, изъ которыхъ нѣкоторыя уже сдѣлались библиографическою рѣдкостью, что почти недоступны не только для публики, но и для уче-

ныхъ (*). Да и вообще должно сказать, какъ и выше было замѣчено, что южнорусскія народныя сказки обнародованы въ довольно ограниченномъ количествѣ. А между тѣмъ народъ южнорусскій сказками богатъ на столько же, какъ и всякій другой славянскій.

Желаю сколько-нибудь помочь дѣлу всесторонняго изученія русской народной жизни изданіемъ словесныхъ намятниковъ народнаго творчества Южной Руси, я, благодаря содѣйствію нѣкоторыхъ земляковъ, и предпринялъ настоящее изданіе *Народныхъ южнорусскихъ сказокъ*.—Такъ какъ внѣшняя классификація намятниковъ словесности вообще, а особенно народныхъ, весьма сбивчива, то подъ именемъ сказокъ въ мое изданіе войдутъ не однѣ только *казки* въ тѣсномъ значеніи этого слова, но также *байки*, *оповідання* и т. п.

(*) Вотъ болѣе извѣстныя изданія, въ которыхъ помѣщены народныя южнорусскія сказки: а) Записки о Южной Руси П. А. Кулиша—во 2-мъ томѣ, сказки собранія г. Жемчужникова и самого издателя; б) Малорусскій литературный сборникъ г. Мордовцева—четыре варианта малорусскихъ сказокъ; в) Бытъ Подолянъ г. Шейковского—три сказки; д) Народныя русскія сказки г. Афанасьева: кромѣ «Малороссийскихъ анекдотовъ» (вып. III, 90—107), одиннадцать сказокъ; е) Памятники старинной русской литературы Н. И. Костомарова—одна сказка и двѣ легенды; ф) Молодикъ 1843 г., ч. 2, двѣ сказки его-же; г) Основа за 1861 и 1862 г., особенно въ отдѣлѣ «Зъ народнихъ устъ» в) Черниговскій листокъ за 1861 и 1862 г., г) Черниговскія губернскія вѣдомости.

Можетъ быть сказки Южной Руси печатались и еще гдѣ-либо, но мы не можемъ указать на нихъ: живя вдали отъ центровъ нашей литературы, не легко пользоваться изданіями и болѣе извѣстными, чѣмъ тѣ, въ которыхъ помѣщены народныя южнорусскія произведенія!

IX.

Въ настоящемъ выпускѣ я помѣщаю сказки и ихъ варианты почти исключительно записанныя *з народных уст* и нигдѣ *ненапечатанныя*. Исключеніе въ этомъ послѣднемъ отношеніи допущено мною только для сказокъ, напечатанныхъ въ Черниговскихъ губернскихъ вѣдомостяхъ, какъ своего рода библиографической рѣдкости. Впрочемъ, къ сожалѣнію, долженъ сказать, что и въ нихъ помѣщенными сказками я пользовался только отчасти,—такъ какъ не имѣлъ подъ рукою полныхъ экземпляровъ и этихъ вѣдомостей. Что же касается другихъ изданій, въ которыхъ напечатаны варианты народныхъ сказокъ, помѣщенныхъ и у меня, то я, гдѣ только могъ, дѣлалъ указанія на эти варианты. Тоже самое сдѣлано и относительно вариантовъ, находящихся въ собственномъ изданіи.

При редакціи сказокъ, я старался, не говоря уже о полномъ сохраненіи текста ихъ, не пропустить ничего, что можетъ служить матеріаломъ и для изученія южнорусскихъ нарѣчій въ ихъ фонетическомъ и лексическомъ отношеніи; а потому, я писалъ слова такъ, какъ ихъ выговариваютъ въ той мѣстности, гдѣ сказка записана. Въ нѣкоторыхъ сказкахъ попадаются иногда слова и даже цѣлыя фразы, въ языкѣ южноруссовъ совершенно не употребительныя, напр: *будьто, ежели, лошадей, куражка* (фуражка), *это нічого, нѣт, папинька*: то не *они победили* и т. п. Такия слова и фразы въ сказкахъ встрѣчаются тогда, когда говоритъ или царь, или пань, или солдатъ: сказочники, вѣрные художественному чутью,—что всякая рѣчь можетъ быть вполне передана только на языкѣ лица го-

Х.

ворящаго,—стараятся даже поддѣлаться подъ этотъ языкъ, и конечно поддѣлываются не всегда удачно. Всѣ подобныя слова и рѣчи, не смотря на ихъ уродливость, тоже сохранены въ сказкѣ, какъ онѣ записаны отъ народа.

На ряду съ полународными, довольно уродливыми, отдѣльными выраженіями, читатель найдетъ въ моемъ сборникѣ и цѣлыя сказки, имѣющія такой же характеръ, напр. въ настоящемъ выпускѣ № 83—*Понівна*.—Сказки такого рода не составляютъ произведеній чисто народной среды—и не могутъ поэтому характеризовать чисто народной жизни. Онѣ созданы полуграмотной, лакейской или солдатской жизнью, вообще жизнью промежуточныхъ слоевъ общества. Но какъ эти слои все таки связаны сословно съ народомъ и даже, къ сожалѣнію, вліяютъ на народъ, показываясь ему въ блескѣ яко-бы высшей и образованной жизни,—то я не считалъ себя въ правѣ исключить изъ своего сборника и произведеній подобной среды. Я полагаю между прочимъ, не лишено интереса видѣть, что становится съ народнымъ языкомъ, поэтическими образами и самими нравами, когда они отъ одного отстаютъ, а къ другому не пристають.

Въ заключеніе долженъ сказать нѣсколько словъ о раздѣленіи сказокъ, или лучше—о порядкѣ, въ которомъ онѣ помѣщены въ моемъ изданіи. Я не дѣлаю ни какого строго-научнаго раздѣленія сказкамъ (сказки мифическаго, героическаго періода, сказки быта пастушескаго, зооморфическаго, антропоморфическаго характера и т. п.). Всѣ такія раздѣленія имѣютъ очень

ХІ.

часто полное значеніе въ классификаціи отдѣльныхъ чертъ и понятій, переданныхъ въ памятникахъ народной словесности, но являются совершенно искусственны, при классификаціи цѣлыхъ памятниковъ,—потому что очень часто въ одномъ памятникѣ встрѣчаются черты разныхъ періодовъ быта и міровоззрѣнія. Только всего, что однохарактерныя сказки я размѣстилъ одну за другою. Въ этомъ отношеніи мѣриломъ однохарактерности служило мнѣ скорѣе пародное дѣленіе сказокъ, чѣмъ научное. Такъ: сказки *про звѣрівъ, про птицъ* и т. п., я помѣщаю все вмѣстѣ; потомъ идутъ одна за другою сказки *про нечисту силу; далѣе—про змійівъ, богатырѣвъ* и тому подобную *диковину*, и, наконецъ, чисто бытовыя—*про билицю, бувальщину*.—Этого порядка я намѣренъ держаться и при слѣдующихъ выпускахъ.—Впрочемъ, главное, по моему, при изданіи этнографическихъ матеріаловъ, и особенно сказокъ,—не въ томъ или же иномъ порядкѣ и раздѣленіи ихъ, а въ возможно-большемъ и добросовѣстномъ изданіи этихъ драгоцѣнныхъ памятниковъ народнаго творчества, какъ источниковъ для изученія народной жизни. Это и составляетъ мою настоящую цѣль и желаніе.

И. Р—ко.

ОГЛАВЛЕНІЕ.

	Стран.
Предисловіе	I—XI.
1. Бідний вовк	1.
2. Кравець и вовк	5.
3. Марко убогий и вовк	6.
4. Собака и вовк	9.
5. Сірко	11.
6. Старий собака	13.
7. Лисичка-сестричка	13.
8. Лисиця, медвідь и мужик	17.
9. Лисичка та бурочка	19.
10. Медвідь, вовк, лисиця й заєць	20.
11. Лисиця й вовк	21.
12. Лисичка, кіт, вовк, медвідь и кабан	22.
13. Пан—Коцький	23.
14. Лисиця та кіт	25.
15. Лисичка, котик и півник	27.
16. Зайчик, лисичка и пітушок	29.
17. Журавель и лисичка	30.
18. Бідний чоловік и лисиця	32.
19. Бідний чоловік	33.
20. Півник	35.
21. Півник	37.

II.

22. Луплене теля ;	39.
23. Овечка й козлик	40.
24. Козел и баран	41.
25. Коза-дереза	43.
26. В'юн и щука	46.
27. Горобець та билина	46.
28. Хазяйство	49.
29. Чорт и баба	52.
30. Чоловік и чорт	54.
31. Зла Химка и чорт	57.
32. Лиха жінка и чорт	59.
33. Крепак и чорт	60.
34. Остап и чорт	63.
35. Коваль и чорт	65.
36. Климець и чорт	67.
37. Чорти у чоловічому тулубі	69.
38. Москаль у пеклі	70.
39. Парубов и чорт	71.
40. Стрілець и чорт	72.
41. Музика-Охрім	74.
42. Відьма	78.
43. Уж-царевич и вірна жона	81.
44. Иван Иванович руський царевич	85.
45. Безчасний Иван	89.
46. Иван царевич	96.
47. Иван Иванович	100.
48. Незнайко	109.
49. Царенко Навішний	115.
50. Змій	130.
51. Змій	139.
52. Яйце-райце	141.
53. Залізний вовк	149.
54. Три брати: два розумних, а третій дурний	153.

III.

55. Три брати	156.
56. Три брати	159.
57. Багач та біда	161.
58. Птичка	163.
59. Три жінки	165.
60. Слаба жінка	168.
61. Піп	170.
62. Про ту жінку, що котом чоловік драв	172.
63. Швець и його жінка	173.
64. Ярема и Яремиха	175.
65. Непряха й Недбаха	176.
66. Явдоха-святоха	177.
67. Догадливий зять	179.
68. Зять	181.
69. Свекор и невістка	184.
70. Парубок и дівчата	184.
71. Чоловік и лиха жінка	185.
72. Хитрий чоловік	188.
73. Три злодії: Кони́н, Анти́н и Опана́с	191.
74. Три брати: Кони́н, Анти́н и Ула́с	196.
75. Басарабський разбойник	198.
76. Панський мужик и разбойник	201.
77. Розбойники	202.
78. Морський розбойник	205.
79. Перекотиполе	207.
80. Зарізана жінка	209.
81. Вірний крепак	211.
82. Чоботи	213.
83. Попівна	214.

І. БІДНИЙ ВОВК. (С)

Ото, був собі такий бідний вовк, що трохи не здох з голоду; ніде нічого не пійма. От, тай пішов він до Бога просить пищі.—Приходить до Бога, та приставився таким бідним, таким бідним,—що ще гірший, ніж був.—»Боже, каже, милостивий! дай чого їсти, а то пропаду з голоду.«—А чого тобі їсти?—каже Бог.—»Чого дай, то дай.«—Отам на лугах пасецьця попова кобила,—вона ніяк не підбіжить,—отту й ззіж!—

От вовк мерщій од Бога—трюх-трюх,—так біжить!—Та до кобили: «здорова була, кобило! казав Бог, щоб я тебе ззів.»—Що ж ти таке, що ти будеш мене їсти?—«Вовк!» каже.—Та брешеш—собака!—«Йій-Богу, каже, вовк.»—Ну, коли ж ти вовк,—з чого ж ти починатимеш мене їсти?—«А з голови!» каже.—Е, вовчику, каже, вовчику! коли вже ти наважив мене ззісти, то починай мене з хвоста; то поки дійси до середини,—а я все буду пастись,—тай доситішаю: тоді ти й закусиш ситеньким.—«Чи так, то й так!» каже вовк,—та зараз до хвоста.... Як потягне за хвіст, як вихоне та кобила задом, як дасть копитами в пиву... вовк не зна вже чи на сім, чи на тім

(*) См. № 2—Кравець и Вовк и № 3—Марко убогий и вовк.

світі... А кобила—як дремене!—аж курява встала.—От вовк сидить собі, та й дума: «чи я не дурний, чи я не скажений,—чому було не хватати за горло?!»

От, він уп'ясть потяг до Бога просить пищі. «Боже, каже, милостивий! дай чого хоч трохи попойісти, а то опухну з голоду.»—Хіба, каже, тобі кобили трохи?—Лає: «хай, каже, з неї шкуру живцем на гамани злуплять! не то не найівся, та трохи пики не розбила...»—Ну коли ж так, каже Бог, то піди, отам над яром, такий ситий баран пасецьця,—то ти його й ззіж.— Пішов вовк. Баран пасецьця над яром.—«Здоров, баране!»—Здоров.—«Казав Бог, щоб я тебе ззів.»—А щò ти таке, що ти будеш мене їсти?—Каже: «Вовк!»—Та брешеш—собака!—«Ні, їй-Богу, каже,—вовк!»—А коли ж ти вовк, то як ти мене їстимеш?—«А як їстиму?!.. з голови почну, тай увесь мій—не як!»—Е, вовчику, каже, вовчику! коли вже наважив мене їсти, то стань краще от-над оцим яромъ и рот роззяв, а я сам так туди й ускочу.—«Ставай»,—каже. От, став він як-раз над кручею—така круча!—роззявив рот—так тая пасть аж зяє: от-би проковтнув! А баран, як розженецьця, як вчистить у лоб,—він—беркиць у яр... (Добре найівся!)—Тоді сів, сердега, тай плаче: «чи я не дурний, чи я не скажений... Чи то видано, щоб живе м'ясо та само у ротъ ускочило?!»

Дунав-думав... От пішов знов до Бога просить пищі «Боже, каже, милостивий, Боже милосердний! чого дай, то дай попойісти, а то пропаду з голоду.» Бог каже:—«Такий з тебе йдець! тобі як-би само у рот ускочило.... Та вже, що з тобою казати: піди, там чоловік на дорозі загубив сало—то й твоє: воно нікуди не втече.—Послухав; прийшов на місце—аж лежить сало. Він сів, тай дума: «добре, каже: ззім я його, а воно ж солоне—пити захочецьця... Піду спершу нап'юся, а тоді вже.... Пішов.—Поки там до річки та од річки, а чоловік оглядицьця, що нема сала,—повернувся—коли лежить. Узяв тее сало.—Приходить вовк—нема сала. От він сів, тай

плаче: «чи я не дурний, чи я не сважений! Хто таки не йівши, пьє?»

Сидів-сидів,—так йісти-аж-аж-аж!.. Йде знову до Бога просить пиці.—«Боже, каже, милостивий, Боже милосердний! чого дай, то дай попойісти, а то віку не доживу...»—Тай обрид вже ти, каже, з тією йіжею!—Та що вже з тобою казати: піди, там недалечко села, пасецьця свиня,—оту й ззіж!—Пішов.—«Здорова, свине!» Здоров.—«Казав Бог, щоб я тебе ззів.»—А що ти таке, що ти будеш мене йісти?—Каже: «Вовк!»—Брешеш—собака!—«Ні каже, вовк!»—Хіба ж, каже, вовкові йісти нічого?—«Нічого», каже.—Коли ж, каже, нічого, то сідай на мене: я тебе повезу на село. У нас тепер вибирають усяке начальство,—може й тебе виберуть.—«Чи так, то й так!—Вези!» Сів на свиню, Прибіга в село; вона як закувіка—аж вовк перелякався: «Чого се ти, каже, кричиш? Та це ж я, каже, скликаю громаду, щоб тебе швидче вибрали за начальство.—Коли це люде як сунуть з хат, з кочергами, з рогачами, з лопатами... Хто що запонав... У вовка аж дух сперло, так перелякався (не переливки вже йому!),—потихеньку до свині: «скажи-чого це такого народу біжить?»—Та це ж, каже, для тебе.—От народ як зсадив вовка, як почав пірчить,—то вже йому й не хочецьця: на силу живий вирвався!

Як дерне—та прямо до Бога. «Боже, каже, милостивий, Боже милосердний! дай чого-небудь хоч кришечку попойісти, а то от-от віку кінець. «Бог каже:—піди, там-он йде кравець,—нападеш, та й поживишся.—Ледве потопає. Перестрива на дорозі. «Здоров, чоловіче!»—Здоров.—«Казав Бог, щоб я тебе ззів»—А ти що таке, що станеш мене йісти?—Каже: «Вовк!»—Брешеш - собака!—«Ні, каже, йій-Богу вовк.»—Та й малий же, каже, з биса; а ну, я тебе поміряю.»—Та як укрутить у хвіст руку—давай мірять! Міряв його, міряв—вже тому вовкові й дихать не хочецьця, а вип усе його міря.—Аршин! и вздовш!—Поти міряв, що аж хвіст у руці зостався... Вовк як чвурне! та

вже поді до Бога, та добіг до вовків. «Вовчки-братів! таке й таке лихо!» Вони давай гнацьця, давай гнацьця за тим кравцем. Що тут у світі робити? Бачить—біда! Аж стоїть дерево; він на те дерево: заліз аж на саму верховину. А вовки так те дерево й оступили, так зубами й клацають... Вовк и каже: «ні, каже, брацця—нічого з цього не буде! От-як зробим: я стану на землі, а ви усе на мене, усе на мене—'дин зверх одного; аж поки досягнем скурвого сина...»

Стали 'дин зверх одного—така драбина! Тоді верхній: «А ну! злізай, скурвий сину, будемо тебе йісти!»—А-а! каже: вовчки-братівки, помидуйте мене—не йіште!»—«Ні, каже, не можна: злізай!»—Постойте ж, каже, я на сход душі хоч табаки понюхаю.—Тільки що нюхнув, та—*аххи!* А спідньому вчулось, що він верхнього міря, та каже: *аршин!* та як присяде—так усі й покотились... Оттакий ворох! А він тоді—драла... Вони за ним; піймали—и розірвали. А чоловік тоді зліз з дерева. «Спасибі, каже, Богу, що не попущено душі христянської лютому звіру!» Та й пішов собі безцешно до-дому,—та й живе собі з молодницею, та їсть книшч з палиницею. И я там був, мед-вино пив,—по бороді бігло, а в роті нічого не було.

От вам казка—мнін бубликів в'язка; мнін колосок, а вам—грошей мішок.

(Записана вь Гадячскомъ уѣздѣ Полтавской губ.)

2.

КРАВЕЦЬ И ВОВК. (С)

Як був у попа кравець и пішов на село робити, а в той час безщасному вовкови не послав Биг корму. Він зліз на гору, дай просе Бога: «Дай, Господи, йісти, а то вмру!»—Ох, иди ж, каже, вовче, що нападеш попове, той йісти тобі готове.

От, иде вовк; ходе кобила: «здорова була, кобило, а чия ти єсть?»—«Ох вовче, я попова!»—«Ти ж мені йісти готова!»—«Ох, подивися ж, каже, вовче, я була в городі, принесла бумаги.—Ставъ вовк дивицьця въ бумаги, кобила як стрибнула,—оглянулась, тає и вовка не взирила. От, иде вовк, та й думає: «який дурень єсть: чи я пан, чи я письменний, що ще мені в бумаги дивицьця?»

Иде вовк, аж ходить баран: «здоров був, баране, а чий ти єсть?»—«Поповий.»—«Ти ж мені йісти готовий!»—«Ой стань же ти, вовче, в долині, а я піду на гору; роззяв рит, так я сам тобі вскочу.»—Як розогнавсь баран, як дав йому в лоб,—дає трохи не заснувь вовк. От, иде вовк, тай думає: «який я дурень: чи я пан, чи що, що ще захотів легкого хліба.»

Стрів вовк свині: «здорови були, свині, а чіи ви єсть?»—Попови!—«Ви ж мені йісти готови!»—Ох, вовче, братіку, зволь же нам хоч пісню заспівать. Поті свині вовка манили, поки люди вгляділи вовка, да й прогнали.

От, иде вовк и стрічає кравця: «здоров був, кравче, а чий ти єсть?»—Поповий!—«Ти ж, мені йісти готовий!»—Ох, вовче, братіку, дозвољ же мені хоч умицьця на послідній дорозі,—от, дай же ще и хвоста втертись.—От, кравець у хвіст руки як умотав, як отпустив три аршини,—так вовк там тро-

(*) См. Нар. русскія сказки, Афанасьева; вып. VIII, стр. 278—274,—*Волкъ-дурень.*

хи й не дигнув... От, кравець як одумавсь, як побіг, та на дуба й сховався.

Став вовк думати-гадати, як би того кравця здогнати. Зібрав собі молодців и підійшов як-раз під того дуба. «Он-де, братці, сидить кравець на дубі. Ох, нумте, братці, як би його достати...» От, ліг безхвостий на споді, а ті всі на його зверху,— оть уже одному вовку стати и кравця достати. Той кравець каже: «понюхаю хоч на послідній дорозі табаки.» Понюхавши: *ахи!* А вовк думав, що кричить: *аршин!* Як пирсне видтиля, як посиплюцьця вовки, як ухопили того вовка,—розирвали и пропав бідний!

(Записана въ хуторѣ Николаевѣ Борзенскаго уѣзда; перепечатана изъ Черниговскихъ губ. Вѣдомостей 1860 г; №.21-й.)

3.

МАРКО УВОГІЙ

И

ВОВК.

.... У цього Марка було пара муреньких бичків; він з ними поїхавъ у ліс. Коли це—приходить вовк, тай питає його: «що то у тебе таке?» показує на бичкі. А Марко каже ему:—«то муренькі бичкі.—Вовк не вчув, що він сказав: «то *муренькі* бичкі,» та думав, що—*мурованенькі*,—каже: «змуруй и мене, щоб и я такий був!» Марко:—«добре, я на це майстирь.—Пішов, вирубав дванадцять бичів, зав'язав вовка у мішку и пачав муровать, та все примовляє: «аршин! та вздовш! та вшир!» Домуровався до того, що побив бичі, а тоді и випустив його из мішка. Той вовк, як вирвецьця—и не оглянувся.

Марко знав, що вовк йому цього дурно не пропустить,—

пустив свої волики до-дому, а сам остався у лісі. Коли це—веде той мурований вовк за собою таку силу вовків; Марко и виліз на дерево. Приводить він до то(го) дерева вовків, и то, щоб як-небудь достати його, стає мурований під тим деревом, потім на мурованому став вовк, а на тому тож; так, що поставало їх багато: колиб ще два стало, то й достяглиб його. А він каже: «Ей, братіки! подожді(ть) хоть табаки понюхаю»—вони и подождали; а він, чи нюхав, чи ні, а потім каже: «ачхи!» Мурований вовк, самий спідній, думав, що той чоловік знов мурує,—та каже: «аршин, та вздовш, та вшир»,—та тоді з-під того дерева: вовки и попадали... Ті вовки хотіли догнать его,—коли він так подрав, що вони не могли догнать.

Цей вовк як утік, то й думає: «я хоч не йому зло зробив, то його скотині зроблю.» Ото иде—аж пасецьця кобила; так він її питаєця: «Чия ти, кобило?» А вона каже:—«Маркова.»—Вовк: «отепер же я тебе зім, кобило!»—«Ей, вовчику, голубчику, не йїж мене, хоч поки я книги одвезу.»—А він каже: «де ж твої книги?» А вона каже:—«ось, під хвостом.—Він зайшов из заду, та так дивиця—наче читає; а потім лапою—дряп по тих книгах,—вона його як хвицне! так, що йому и свічки у очах показались. Тоді він каже: «якій сучого сина Марко розумний, така його и худоба!» Ото и пішов од неї.

Иде він далі—аж гуси пасуцьця. Він питає їх: «чіи ви, гуси?» Вони кажуть:—«Маркови.»—Тоді він каже: «отепер я вас пойм.»—Вони стали його просить:—«вовчику-братіку, не йїж нас тут, а лучче иди з нами до води,—там ми понапуваємся води,—тоді нас и зїси, то нам не так буде болить.»—Він послухав їх: иде за ними. Приходить до ставка и сів коло гусей—дожидає, поки вони напьюцьця. Вони напились, а потім поплили на середину. Вовк дожидав-дожидав, та бачить, що не дождецця, та й каже: «якій сучого сина Марко розумний, така його и худоба!» И пішов из-відтіля.

Иде далі—аж пасуцьця три баранчики. Він тих баранчиків питає «Чи ви?» А вони кажуть:— «Маркови.»—Тоді він каже: «Отепер я вас пойім.» Вони його просять:— «вовчику-голубчику, не йїж нас так,—лучче сядь під горою, а ми тобі сами ускочим у рот.—Він и послухав їх, и сів під горою. Ото самий більший баран як роженецьця, та як ударить его,—а він и покотивсь на низ. А другий баран каже: «але ж ти який и дурний: бьеш вовка безневинно!» А потім до вовка каже: «сідай, я вже тобі ускочу.» Вовк послухав, тай сів; и цей баран те саме зробив.—Ото ще и третій підманив вовка, але цей лучче ударив, як ті. Тоді вовк каже: «Якій сучого сина Марко розумний, така його и худоба!»

Ото знов він иде—ни не знайде де далі дурнійшої скотини Маркової. Коли дивицьця—аж ходить свиня з поросятами. Він ту свиню питає: «чия ти, свине?» Вона каже:— «Маркова.»—Вовк: «Тепер же я тебе зйім.» Вона стала просить його:— «не йїж мене, вовчику-братіку тут,—лучче сідай на мене, то я тобі кужілки заспіваю, та привезу до берези, то там мене и зйіси.—Вовк сів на неї, тай йїде; а вона йому кужілки співає:

«Кужілки, кужілки!

Колиб швидче до дірки.»

Ото привезла його до тину, а в тім тину та була дірка,—вона у ту дірку, тай зав'язла з тим вовком; придавила його до тину, щоб він не вирвавсь, а потім стала кричать. Свині позбігались и розірвали того вовка, а свиня жива осталась.

(Записано въ Уманскомъ уѣздѣ Кіевскої губ.; передалъ А. Петруняка.)

4.

СОБАКА И ВОВК. (*)

Був собі чоловік, мав він собаку. От, як стала вона уже дуже стара, він и каже до неї: «Иди собі в світа, коли ти така стара.» Пішла вона, та дивиця—иде вовк, тай каже їй: «Куди ти, собако стара, йдеш?» А вона:—«я иду в світі.»— «Ну, я тобі назичу хліба, але, гляди, щоб и ти мині послі назичила.» Вона каже:—«добре, назичу.»—От він каже: «Отут попові жнуть, то йди: я возьму дитину, тай побіжу, а ти будеш па мене гавкати; а вони побачать, та відберуть від мене дитину, а тебе возьмуть до себе.»—От вони так и зробили: вовк узяв дитину, да й побіг, а собака за ним—гав, гав, гав! От люде побачили, відняли дитину, а собаку взяли до себе и нагодували.

У них був бал на другий день,—так-так гуляють! людей понаходилося... А вовк прийшов до теї собаки, а вона каже: «Лізь під штандари!» Вовк вліз, тай сидить. Собака узяв з стола буханець хліба, тай несе до вовка. Люде побачили, тай кажуть: «Он собака несе хліб!» А хозяйн каже: «нехай несе, то нам.» Взяв собака той буханець, тай віддав вовкові; він узяв, тай и зів. Потім вона узяла пляшку з горілкою, тай несе знов вовкові. Люде побачили, дай кажуть знову: «Он собака поніс горілку.» А він каже: «нехай, нехай несе, то наш собака.» А він изнов поніс вовкові. А ті попові підслідили его—куди-то він несе, а він вовкові;—вони взяли, да за кій, да й вигнали вовка.

Він узяв, пішов у поле; дивиця—свиня пасецьця. Він прийшов до неї, та каже: «чия ти?» А вона каже:—попова.— «А він каже: зачекай, я тебе йзім.» А вона каже:—сідай на

(*) См. № 5—*Сирко* и № 6—*Старий собака*.

мене, я тебе привезу до свого дому, то там мене и зіси.— Узяв він, сів на ню,—вона взяла, привезла його до свого дому. Узяла вона, шарнулась об хлів, а він и впав з неї. Ото він хоче вже йїї йїсти,—вона кричить,—люде попові вибігли, дай знов його вигнали.

От він изнов пішов у поле. Иде він, та дивицьця—аж коняка пасецьця. Він каже до неї: «чия ти?»—«Попова!»—«Почекай, я тебе йзім.» А вона каже:—«не йїж, а сидай лучче на мене, та поїдемо до мого дому,—там иззіси.»—Він сів, да й поїхав. Приїзжають в двір,—вона приїхала до стані, шурнулась у станю—він упав. Ото він хоче йїї йїсти,—вона начинає гїржати. Попові вискочили, та й прогнали его.

Изнов той вовк побіг у поле. Иде він по-над ставком, дивицьця—гуси на березі сидять. Він питає йїх: «чіи ви, гуси?»—Попові.—«Я вас пойім.»—Ой не йїж, нехай ми попливем, да ноги пополощем,—тоді нас чистеньких изїіси.—Узяли вони да й поплили, а він остався, як дурний.

Постоявши, бачить, що вони не впливають, узяв, да й пішов далі. Дивицьця він—иде паробок. Він питає: «чий ти?»—Поповий.—«Я тебе йзім.» Він каже:—«зачекай, я перше піду обмиюсь».—Він узяв, виліз на гіляку, вирізав здорового дручка, потім зліз, тай каже до вовка: «Дай мині чим втертися.» Він каже:—«не маю чим.»—Він каже: «дай я твоім хвостом втрусь.» Вовк дав йому хвоста. Він взяв, обмотав його добре за руку. Вовк каже:—пусти!—А він його дубком раз ударив, другий, а за третім и убив його.

(Записана въ с. Збаражѣ Бердичевскаго уѣзда Кіевской губ; передалъ И. П. Новицкій.)

5.

СІРКО.

В одного чоловіка був собака Сірко—тяжко старий. Хозяїнъ бачить, що з його нічого не буде, що він до хозяйства неспособний, и прогнав його отъ себе. Цей Сірко никає по полю; воли це—приходить до його вовк, тай питає його: «Чого ти тут ходиш?» Сірко ему отвiча:—«Що-ж, брате,—прогнав мене хозяїн, а я и хожу тут.»—Тоді вовк йому каже: «а зробить так, щоб тебе хозяїн изнов прийняв до себе?» Сірко каже:—«Зроби, голубчику; я вже таки чимсь тебе одблагодарю.»—Вовк каже: «ну, гляди: як вийде твій хозя(і)н из жінкою жать, и вона дитину положить під копою, то ти будеш близько ходить коло того поля,—щоб я знав, де те поле,—то я візьму дитину, а ти будеш однімать одъ мене ту дитину,—тоді будьто я тебе излякавсь, та й пуцу дитину».

У жнива той чоловік и жінка вийшли у поле жать. Жінка положила свою маленьку дитину під копою, а сама и жне коло чоловіка. Коли це—вовк біжить житом, та за ту дитину—и несе їйї полев. Сірко за тим вовком,—доганяє його; а чоловік кричить: «гидж-га, Сірко!» Сірко якось догнав того вовка и отняв дитину, приніс до того чоловіка, тай отдав ему. Тоді то(й) чоловік вийняв из торби хліб и кусок сала, тай каже: «на, Сірко, їж,—за те, що не дав вовкові дитини изїсти!»—Ото у вечері идуть из поля, беруть и Сірка. Прийшли до-дому, чоловік и каже) «жінко, вари лишень гречані галушки, та сито їйх из салом затовчи. Тiльки шо вони изварилися, він садовить Сірка за стiл, тай сів сам коло його, тай каже: «а сиц, жінко, галушки, та будем вечерять.» Жінка и насипала. Він Сіркові набрав у полумисок: так уже йому годить, щоб він не був голодний, щоб він часом гарячим не опiвся!

Ото Сірко и думає: «Треба мині поблагодарить вовкові,

що він мині таку вигоду изробив.» А той чоловік, діждавши м'ясяниць, отдає свою дочку заміж.—Сірко пішов у поле, знайшов там вовка, тай каже йому: «прийди у неділю, у вечері, до гор'да мого хозяїна, а я тебе узву у хату, та одблагодарю тобі за те, що ти мині добро зробив.»

Ото вовк, діждавши неділі, прийшов на те місце, куди ему Сірко казав;—а в той самий день у того чоловіка було весілля. Сірко вийшов до його, тай увів його у хату и посадовив його під столом. Ото Сірко на столі узяв' пляшку горілки, м'яса доволі - и поніс під стіл; а люде хотіли ту собаку бить. Чоловік каже: «не бийте Сірка: він мені добро зробив, то я и йому добро буду робить, поки його й віку.»

Сірко, що саме лучче на столі лежить, бере, та подає вовкові; обгодував и упоїв так, що вовк не витерпить, та каже: «буду співать!» Сірко каже:—«не співай, бо тут тобі буде лихо! лучче я ще тобі подам пляшку горілки, та тілки мовчи.»—Вовк, як випив ту пляшку горілки, та каже: «отепер уже буду співать!» Та як завис під столом... Тоді де-які люде повтікали з хати, а де-які хотіли бить вовка; а Сірко и ліг на вовкові, наче хоче задушити. Хозяїн каже: «не бийте вовка, бо ви мині Сірка уб'єте! Він и сам из ним розправицьця добре.» Ото Сірко вивів вовка аж на поле, та й каже: «Ти мені добро изробив, а я тобі!» Та й розпроцались.

(Записана въ Уманскомъ уѣздѣ, Кіевской губ; передалъ А. Петруняка).

6.

СТАРИЙ СОБАКА.

Був у чоловіка собака; покіль молодим був, дак він його и жаловав, як изстарівсь, дак він його проганяє. Він лежить під тинком, а вовк прийшов до його, каже: «чого ти так пропадаєш?» А він каже: «покіль я був молодим, так мене й жаловали, а тепер я старий, так мене й бьють.» Вовк каже ему:— як вийде твій хозяїн в поле, так иди за ним.— «Дак мене, каже, бьють, да не пускають в поле. «Вовк каже:— да я зроблю так, шо тобі добре буде: хозяйка положе під возом дитину, а я прийду, дай ухвачу, а ти біжи за мною, да й кричи, да хоч у тебе й нема зубів, до ти мене сіпай як-небудь, шоб хозяйка почувла.»—

Вовк ухватив дитину и несе, а собака біжить за ним, да й сіпає його, а хозяйка почувла—біжить з граблями, да й кричить: «чоловіче, вовк дитину ухопив! Гаврило, Гаврило! чи ти не бачив,—вовк дитину ухопив!..» Чоловік догнав вовка, да й одняв дитину. Чоловік каже: «бачь сукиного сина дочка: не годовала собаки, занехаяла, а він хоть и старий, а все так поміч дає!» Дав жінка и дала собаці кришку хліба.

(Записана въ Пирятинскомъ уѣздѣ Полтавской губ.)

7.

ЛИСИЧКА-БЕСТРИЧКА.

Була собі лисичка. От, пішла вона у лісок, аж бачить, там рубають люде яворці царові на дворці. От, вона прийшла до них, да й каже: «здорові будьте, ремеснички-побережнички!» Ті:—дай, Боже здоровья!—«Що ви рубаєте?»—Яворці.—«Явор-

ці,—на що?»—Царові на дворці.—«Вирубайте й мені яворець, я й собі построю дворець.» От, вони вирубали їйі яворець, да й кажуть їйі: «на ж тобі яворець.» От вона взяла той яворець,—несе да й несе, несе да й несе; аж став їйі вечір... Вона дивиця—аж стоїть хатка. От вона заходить в ту хатку, да й каже: «вечер добрий, добрі люде!»—Дай, Боже, здоров'ячко.—«Пустіть на ніч.»—У нас хатка маленька-тісенька, ніде буде тобі спочить.—«Нічого, я під лавкою зігнуся, хвостиком одягнуся и переночую.» Вони кажуть:—добре, ночуй.—«А де ж я свого яворця діну?»—Поклади його під пічку.—От вона так и зробила.

На другий день встала раненько, умилась біленько, господару на добридень дала. «Ой де ж мій яворець?»—Погляди під пічку.—Погляділа вона—аж немає його; сіла, да й плаче. Аж иде хазяїн: «Чого лисице-сестрице, плачеш?»—Ой, як мені не плакати: нема мого явірця!—«Отут десь біленька курочка бігала, то мабуть загібла.»—«Крути-не верти, хазяїне, а дай мені курку!»—Взяла курку, да й пішла.!

Ото вона взяла ту курку, несе дай несе... аж застигла їйі на дорозі ніч. От, вона дивиця—аж стоїть хатка. Вона зашла в ту хатку, да й каже: «здорові будьте, люде добрі!» Ті:—дай, Боже, здоров'я!—«Пустіть на ніч!»—Не можна, лисичко-сестричко: у нас хатка тісенька, нігде буде тобі спочить.—«Нічого, я під лавкою зогнуся, хвостиком вериюся, да й переночую.»—Ну, добре,—ночуй.—«А де ж я свою курочку подіну?»—Пусти їйі під піч... От вона так и зробила.—Встала раненько, умилась біленько, хазяїну на добридень дала. «А де ж моя курочка?»—Отут в печі дірочка,—мабуть залізла в дірочку.—«Теперички, крути-не верти, хазяїне, а дай мені піч!» Взяла піч у мішок, да й пішла.

От иде, да йде..., а настає знов вечір. От вона бачить, що стоїть хатка,—взяла да й зашла в ню, да й каже: «Пустіть на ніч!» Не можна, лисичко-сестричко: у нас хатка тіс-

бавля, маленька, нігде буде тобі спочить. — «Нічого, я під лавкою зігнуся, хвостиком вкриюся, — так переночую.» Вони кажуть: — ну, добре, — ночуй. — «А де ж я свою ніч подіну?» — Постав на подвір'ї. — От вона так и зробила. — На другий день устала раненько, вмилась біленько, хозяйіну на добридень дала; дівниця, — аж нема їйі печі. От вона стала, да й каже хозяйінові: «де я була, то була, а такої біди мені ще не траплялось, щоб у мене що вкрали!» Хозяін и каже: — «то може, воли, що були на подвір'ї, розвалили їйі. — От лисичка изнов каже йому:» вругти не верти, хозяйіне, а оддай мені воли.» От взяла ті шість волів.

Иде да й иде, иде да й иде. Зустрічає їйі знов ніч. От вона, побачивши хатку, стала просицьця в ню на ніч: изнов давай казати: «пустіть, люде добрі, на ніч!» Ті: — не можна, лисичко-сестричко; у нас хатка тісенька, маленька, нігде буде тобі и спочить. — «Нічого, я під лавкою зігнуся, хвостиком вкриюся, — да й переночую.» — Добре, ночуй. — «А де ж я свої воли подіну?» — Пусти в загороду. — От вона так изробила. — На другий день, встала раненько, умилась біленько, хозяйіну на добридень дала. А далі огляділась — нема їйі волів. От вона сіла, да й давай знову плакати, — каже: «Де я бувала, то бувала, а такої пригоденьки не трапляла: нема моїх волів!..» Хозяін и каже: — Ото невістка гнала, то, може й випустила. — От вона и каже йому: «Кругти-неверти, хозяйіне, а віддай мені невістку». Свекор плаче, свекруха плаче, син плаче, діти плачуть. А лисичка взяла невістку в торбу, да й пішла.

От несе вона ту невістку в торбі, несе, да й несе, несе да й несе... аж застигла їйі нічка на дорозі. От вона бачить — стоїть хатеа, — взяла да й просицьця туди на ніч. — Не можна: у нас хатка низенька, маленька, нігде буде тобі спочити. — «Нічого, я під лавкою зігнуся, хвостиком вкриюся, да й переночую.» — Добре, ночуй. — «А де ж я свою невістку діну?» — Поклади їйі під ніч. — От вона так и зробила. — На другий день, устала раненько, умилась біленько, хозяйіну на добридень дала.

«А де ж моя невістка?» — Під піччю. — Вона дивиця — є. «Спасибі вамъ, що моя невістка тут ціла осталась! Подождіть, я побіжу в лісок да вирубаю дручок, да поскачу вам коровода.» От вона пішла в лісокъ, вирубала дручка. А син узяв вив'язав звідтиля невістку, а ув'язав сучку.

Пришовши, вона взяла ту торбу з сучкою, - підкине їйї до гори дручком, да й приговорює: «За яворця — курочку, за шість волів — невістку-сучку!..» Да ще як підкіне до гори, до тая сучка: «авурр!» - А, чортова невістка-сучка, пособачилась! — Да візьме, да й знов підкіне, до тая гарчить. От вона підкидала, підкидала ту сучку, а далі взяла, да й розв'язала. Як тільки розв'язала, до тая сучка зараз за нею... Вона на втікача, сучка за нею; вона далі, да в нору, да й заховалась.

Сівши тут, от вона и давай питатись зараз ушей: «Що тільки ви думали-гадали, як од того проклятого хортища втікали?» — Те ми, сестрице, думали-гадали, щоб хорт не догнав, золотої шуби не подрав. — «Підождіть же, мої ушечки, я вам сережки куплю.» Потім каже: «що ви, ніженьки, думали-гадали, як од того проклятого хортища втікали?» — Те ми, сестрице-лисице, думали-гадали и свої ніженьки насторожали, щоб хортъ не догнав, золотої шуби не подрав. — «Підождіть, мої любі-милі ніжечки, я вам куплю червоненькі черевички з золотенькими підковками.» — «Що ви, оченьки мої милі да любі думали-гадали, як од того проклятого хортища втікали?» — Те ми, сестричко-лисичко, думали гадали, як од того проклятого хортища втігали, щобъ він не догнав, золотої шубоньки не здияв. — «Добре; підождіть же, мої оченьки, я вам золоті окуляри вуплю.» — «А що ти, хвостиче-помелище, думало-гадало, як од того проклятого хортища втікало?» — Те я думав-гадав, й поміж ногами плував, щоб хорт догнав, золотую шубу зняв. — «На тобі, хортице-собачице хвоста, хвоста, да не кусай по жовтому, да кусай по білому.» А хорт як укусив, так при самій репиці откусив.

От вона пішла між зайці. Ті, побачивши, що вона безхвоста, давай з неї сміяцьця. Вона каже: «Е, нічого що я безхвоста, але за те я вмю коровода скакати.» Пішла в лісок, да вирубала дручок, да стала на горбі, а їм тим часом позв'язувала хвости до купи, да й каже: «тікайте, бо йде вовчищепомелище!» Вони як сунуть во всі сторони,—так хвости й пообривали.—Послі того, як походились до купи зайці, бачать— всі без хвостів,—от и давай питатись один одного: «Ти був в лисички?»—Був.—От вони змовились, щоб як-небудь віддячить їйї. Узяли, зібрались всі, пішли до неї, підперли двері, щоб вона не вилізла,—да й там спалили їйї.

(Записана в с. Великої Снитинкѣ Васильковскаго уѣзда, Київскої губ; передавъ И. П. Новицкій.)

8.

ЛИСИЦЯ, ВЕДМІДЬ И МУЖИК.

Пуйшов раз чоловік у поле орать. Орав-орав, коли ж виходить з лісу ведмідь; прийшов до його: «давай, каже, я твого борозенного вола знім.» Той чоловік плаче:—чим же я орать буду!»—Став просицьця: «дай же, каже, хоч борозни дойти!»—«Ну, добре, доходь.»—Ліг собі ведмідь на возі, да й лежить. От, той доходить борозни, аж з лісу лисиця. «Що се в тебе, чоловіче, на возі лежить?» «А ведмідь,» каже:—«Скажи, що колода.»—«Колода,» каже.—«Е, як-би колода, дак вона б була прив'язана,»—та й побігла. А ведмідь каже: «прив'язи мене.» Той узяв, обмотав его, притяг добре до воза. Біжить лисиця знов. «Що се в тебе, чоловіче, на возі лежить?»—Колода.—«Е, як-би колода, до б сокира була встромлена.» Ведмідь и каже:—«встроми в мене сокиру.»—Той йому як устромир, зарубав.

Лисиця тоді й каже: «щож ти мені тепер даси?»—«Ходім, каже, зо мною до-дому, дам тобі курей.»—«Е, не піду, сюди принеси.» Той пушов, узяв у мешок трос курей, та собаку; принус. «Ходиж, каже, сюди, забирай.» А вона стала так оддалук.—«Пускай, пускай, каже, по одной,—я половлю.»—От вун одну курицю пустив; вона зловила, и другу, и третю; а дале, як випустить собаку,—лисиця в ліс, собака за нею. Добігла до нори, тай сховалась; а собака стоить над корою да бреше.—От вона там у норі й питає: «очи мої! що ви робили, як я втікала?»—Ми дивилися, кудюю до нори ближче та краще бігти, щоб тебе собака не догнав.—«Добре, очи мої! я вам вигуляри куплю. А ви, ноги мої! що робили, як я втікала?»—«А ми стрибали да не спотыкались, щоб тебе собака не догнав.»—«Добре, ноги мої! я вам башмаки куплю! А ти, хвуст! що робив?»—А я, каже, мотався да чеплявся, то за куц, то за пеньок, щоб тебе собака догнав.—«А, я ж тобі дам!» Висунула з нори, дай каже: «На, одкуси, поки біленьке.» Собака як ухопить йїй за хвуст,—на силу вирвалась.

Прийшов и той чоловік до нори: «я таки, думає, тебе викопаю! Тулько, щоб тут зробити, щоб вона не втікла, поки я до-дому за заступом піду?» Узяв глек порожній, дай поклав над корою проти вітру; до вітер гуде, а вона думає, що то собака гарчить. Сиділа—сиділа,—визирнула,—аж глек. «Дак се ти мене налякав? я ж тобі дам!» Зачепила мотузкою собі за шию, дай понесла топить. Прийшла до озера, тай пускає в воду;—булькотить: «Е, не просись, каже,—не поможецьця.» Коли ж глек став набирацьця,—дай йїе тяне. «Тю дурний! се я тульки насміялась, а вун уже й справді!»—Пуйшла далі; лежить балабайка. Вона пудойшла,—бренькає. «Е, каже, гарненький голосок, да чортова думка!»

(Записана въ с. Рудьковѣ Козелецкаго уѣзда, Чернитовской губ. И. П. Новицкимъ.)

9.

ЛИСИЧКА ТА КУРОЧКА.

Як був собі дід та баба, та була у їх курочка и яблунька; и родили на тій яблоньці яблука золоті и срібні. От лисичка ввадилась до тєї яблуньки. А дід та баба взнали, що лисичка яблуньку йшла, — так у їх нікого було послать. Вони взяли курочку и прив'язали коло яблуньки, думали: як побачить, то не займатиме яблук. Дід взяв и перелічив яблук всі.

Приходить лисичка в ночі, — курочка як закричить: дід вибіг из хати з кочергою и почав ганяцьця за лисицею; и не вбив. На другу ніч прив'язав уп'ять курочку. Приходить лисичка уп'ять. Курочка уп'ять як закричить! Вибігла баба з дницею, ганялась... И вона не вбила.

От вони — що робить? «Деб його намъ дитинку купить, щоб лисичку у ночі зловила?» А один чоловік и сказав — каже: «Буде у вас через місяць дитина.» От вони стали такі раді и прив'язали вп'ять курочку до яблуні. Приходить лисичка в ночі — и вкрала курочку. Украла курочку и понесла у свою хатку и хотила вже різать курочку. А в баби та діда родився вже син. От баба й дід послають свого сина — Івана: «Иди до лисички.»

Він пішов, а баба стала на воротах на однім боці, а дід на другім. Коли це — син жене лисичку й курочку. От вони піймали курочку, а лисичка втекла. Вони взяли курочку прив'язали вп'ять до яблуні, а лисичка прийшла та вп'ять украла. Принесла до дому и посадила на печі. А дід та баба послали вп'ять свого сина — Івана. Він підійшов під віконце та й кличе курочку. Курочка вибила віконечко и сама вискочила. Узяв Іван курочку й поніс додому, а лисичка вибігла из хатки своєї, та й начала доганять. Недогнала; а Іван приніс курочку додому. — Узяли вп'ять прив'язали коло яблуні. Лисичка прибігла

и вп'яять украла; принесла до дому, заперла в кучу; а сама пішла кудись и сіней забула замкнуть. А Иван прийшов, очинив сіни, узяв курочку з кучи и поніс до дому. Приніс до дому, а дід и каже: «Посади тепер у кучу: хай тепер у кучі.»

А лисичка прийшла у свою хатку; коли дивицьця — нема курочки. Лисичка пішла до Івана до того, стала під вікном, тай начала вить: «Иване! Иване! отдай курочку!» Иван слухав, слухав, — узяв пішов, прогнав йїї. Вона приходить и в другий раз и начала вить: «Иване, Иване! отдай курочку!» Иван каже: — Постой проклята, а тебе вб'ю! — А вона все кричить: «Иване, Иване! отдай курочку!» Він вийшов, узяв йїї и убив. А курочку взали зарізали тай пзїли.

От там, у тім городі, виходить така вість: хто на яблуні изоб'є десять яблук заразом, то за того царь дочку отдасть. От Иван согласився и збив десять яблук. От царь отдав дочку за Ивана. От вони собі начали жить, та поживать, та добро наживать.

(Записана въ г. Миргородѣ, Полтавской губ; Аван. Рудченкомъ.)

10.

МЕДВІДЬ, ВОВК, ЛИСИЦЯ Й ЗАЄЦЬ.

Виконав чоловік вовковину, дай укинувъ туди медведя, вовка, лисицю и зайця. От, вони и сидять там сутки, сидять и другі; а далі на треті й кажуть: «Ну, треба ж нам самого меньшого помиж нами йїсти, — бо ми пропадем.» — От, заець зна вже, що він найменьшій од усіх, дай каже: «Мині висім-десят год.» А лисиця каже: «А мині сорок.» А вовк каже: «А мині тридцять.» А медвїдь каже: «А я місяць, як родивсь,

місяць, як христивсь, - а це з вами попавсь, - да ба!» От, вони вже й сами добре бачать, що медвідя не возьмуть, да, порадившись, все таки зайця з'їли, - бо він був самий плохший и никого не подужав.

(Записана въ Пиратинскомъ уѣздѣ Полтавской губ.)

II.

Л И С И Ц Я Й В О В К.

Десь назнала лисиця у лісі пастку (вовковню), и там м'ясо було положене. От вона, як там уже не хитрувала, да не могла узять те м'ясо. От и пишла собі - коли зустріла вовка: «Вовчику-братіку! я назнала м'ясо, там-то десь; та мені гріх, каже, сьогодні, бо тепер п'ятниця.» От вовчика вона и привела туди; а вовк зараз морду туди и всунув, а тут дуб и потяг його в гору (а воно так и вхватило його за шию). - От вовк уже й висить, а м'ясо впало. Тоді лисиця за м'ясо тай йість. - «Лисичко-сестричко! ти казала, що тобі гріх тепер, бо п'ятниця,» вовк каже. - «Е-е-ге! то тобі тепер п'ятниця, бо ти п'ятами не достанеш землі!» -

От прийшов чоловік до вовка; лусь! лусь! кийком. А лисиця оддалік стоить, дай каже вовкові: «Крути-верти, вовчику, головою, щоб не поцілів сучий син булавою.»

(Записана въ с. Черняховѣ, Кієвскаго уѣзда, В. Панченкомъ.)

12.

ЛИСИЧКА, КІТ, ВОСК, МЕДВІДЬ

И

КАБАН. (*)

Біг кіт из села, а лисичка из ліса, дай повстрічались вони. Лисичка каже: «здраслуй!» кіт каже: — «здраслуй.» — «Як тебе зовуть?» каже лисичка. — «Премудрий Соломон. — А тебе?» — «Лисичка-вдовичка».... «Жиймо вмісті!» — «Жиймо.» — Построїли вони собі хатку дай живуть.

Лисичка каже: «Премудрий Соломоне! Я бачила там облупили здохлого барана, ходімо приволочімо.» Взяли пішли, приволокли, дай йдіть. Надходить вовк: — «Очини!» — «Утікай, пане Козловский, — каже лисичка, — бо вже премудрий Соломон пана Барановського йість, то ще й тебе йість.» Вовк злякався, побіг. — Надходить медвідь: — «Очини!» — «Утікай, пане Кудлач, — каже лисичка, — бо вже пана Козловського йімо, то ще й тебе йімо.» Медвідь злякався, побіг. — Надходить дикий кабан: — «Очини!» — «Утікай, пане Рилач, бо вже Кудлача йімо, то ще й тебе йімо.» Кабан злякався, побіг.

Ото вже всі вони: вовк, медвідь и кабан, зібрались в-гурт, тай кажуть: «Ходімо побачити Премудрого Соломона.» — Підходять до теї хатки — аж кіт йість м'ясо, тай кричить: «Ма—ло! ма—ло! ма—ло!..» — «Гей, кажуть, утікаймо, бо каже, що ще й нас мало!» — Злякались, дай побігли далій, дай кажуть: «У такій, кажуть, невеличкій хатці и сам, мабуть, невеличкій звіручка, — чи жь таки він нас поїсть? Ходімо: ми таки його побачим.... Позакопуймося, або під колодою ляжмо, дай будемо сидіти.» Кабан закопався в землю, дай хвостиком меле, медвідь вліз на дуба, а вовк під колодою лежить.

(*) См. № 13 — Пан-коцький и № 14 — Лисиця та кіт.

А лисичка до kota й каже: «Ходімо, я зловлю гусочку, дай приволочім.»—Идуть: лисичка по-переду, а кіт по-заду, дай кричить: «Ма-ло! ма-ло! ма-ло!..» Коли побачив кабанячого хвостика... Кіт думав, що то миш,—як ухопицьця за хвіст пазурами... Кабан коли не розбіжицьця з перестрашу,—коли ударицьця об дуб рилом... Кіт злякався, да на дуб, де медвідь седів... Медвідь коли не грохнувся об колоду, де вовк седів... Посхоплювались усі—да навтіки.

Послі зібрались, дай говорять. Кабан каже: «Отсе було!! Як ухопить мене за хвіст, да головою об дуб...» А медвідь каже: «А мене як ухопив за шерсть, дай кинув з дуба.» А вовк каже: «Коли зліз до мене, де я лежав під колодою, коли взяв колоду, да як гримнув мене по спині, то аж ще спина болить,..!» Тай кажуть:—Нехай його чорт бачить: нейдімо вже!»—

А кіт переляканий з лисичкою пішли, приволозли гусочку, дай йдять.

(Записана в с. Романовеї Звягельського (Новградволинського) уїзда Волинской губ. Ст. Лоначевским.)

13.

ПАН--КОЦЬКІЙ.

У в одного чоловіка був кіт старий, неспособний миш ловить. Ото хозяйн його узяв, тай вивіз у ліс,—думає: на що він міні здався? тілки дурно буду годувати,—нехай лучче у лісі ходить. Покинув його, а сам и поїхав. Коли це—приходить до його лисичка, тай питає його: «Що ти тає?» А він каже:—«Я пан-Коцькій.»—Так лисичка каже: «Будь ти міні

за чоловіка, а я тобі за жінку буду.» А він и согласивсь.— Ото веде його лисичка до своєї хати,—так уже йому служить: уловить де курочку, то сама не їсть, а йому принесе.

Ото колись зайчик побачив лисичку, тай каже їйї: «Лисичко-сестричко, прийду я до тебе на досвітки.» А вона йому каже:—«Єсть у мене тепер пан-Коцькій, то він тебе и розірве.»—И цей заїць розказав за пана-Коцького вовкові, медведєві, дикому кабанові. Ці зійшлись умісті, стали думать: як-би тут побачить пана-Коцького,—та кажуть: «А приготуємо обід!» Тут и взяли роцитувать, кому за чим ити.—Вовк каже:—«Я пійду за м'ясом, щоб було що у борщ.»—А дикій кабан каже:—«А я піду за буряками, за картоплею.»—Медвідь:—«А я меду принесу на закуску.»—Заїць:—«А я—капусти.»

Ото подоставали усього, начали обід варить и, як зварили, начали совітувацьця: кому ити вликать на обід пана-Коцького. Медвідь каже: «Я не підбіжу, як доведєцьця утікать.» А кабан: «А я тож невортний.» Вовк: «Я старий уже, и трохи не бачу.» Тільки зайчикові и приходицьця.—Пробіг зайчик до лисиччиної нори; коли це—лисичка вибігає тай дивицьця, що зайчик стоїть на двох лапках коло хати, тай питає його: «А чого ти прийшов?» Він каже:—«Просив вовк, медвідь, дикій кабан и я прошу, щоб ти прийшла с своїм пан-Коцьким до нас на обід!»—А вона каже йому: «Я з нимъ прийду, але ви поховайтесь, бо він вас и розірве.» Зайчик прибігає до їйї тай хвалицьця:—«Ховайтесь, казала лисичка, бо він як прийде, тай подушить нас.»—Вони и начали ховацьця: медвідь лізе на дерево, вовк сідає за кущем, кабан риєцьця у хамло, а зайчик лізе у кущ.

Коли це—веде лисичка свого пана-Коцького; доводить до стола, а він побачив, що на столі м'яса багато, тай каже: «Ма-ло!.. Ма-ло!.. Ма-ло!..» А ті думаютъ:—От, сучого сина син, йще йому мало!—Коли він, як наївсь, так и простягсь на столі; а кабан лежав близько коло стола у хамлі, та явось

Його комар и укусив за хвіст, а він так хвостом и повернув; кіт же думав, що то миш, та туди... Кабан злякався його, та начав утікати; пан-Коцькпй злякався кабана, скочивъ на те дерево, де медвідь сидів; медвідь як побачить, що кіт лізе до його, начав вище лізти по дереві,—та до такого доліз, що и дерево не здержало—так він до долу упав; вовк побачив, що таке робицьця з ними—так подрав, що тилки видно; а заіць тоді-ж забіг чор-зна-куди... А послі посходились, тай кажуть: «От, який малий, та чуть-чуть нас усіх не поїв!»

(Записана въ Уманскомъ уѣздѣ; Кіевской губ; передалъ А. Петруняка.)

14.

Л И С И Ц Я Т А К І Т .

У лісі да жила лисиця, а пиля того ліса да жив собі чоловік! у того чоловіка да був кіт,—він колись добре мишей ловив, а далі, як осліп, дак и перестав; а хозяйн його жаловав: він нехотів його убивать, да завіз його в ліс, да там и покинув. Коли—йде лисица, да й каже: «Здоров був, Котохвей Матвіічь! а чого ти пришов?» От, він и каже:—«А, що-ж каже, мене да мий хозяйн любив, покіль я бачивъ, а як я перестав бачить, дак и перестав и мишей ловить,—а колись здорово ловив,—дак він пожалів мене вбить, дай одвіз в ліс,—мені тепер и прийшлось пропадать.»—А лисиця дай каже: «Стережи мене, Котохвей Матвіічь! дак я тебе буду хлібом годувать.» От, він и каже:—«Добре, сестричко-лисичко!»—Вона йому построіла котовку и городець чималий дала.

От, одного дня, дай приходить заіць, да у ту капусточку—хрим-хрим! А кіт в вікно, да на зайця,—да хвіст задрав, да—

фррр!.. Заїць злякався, дай побіг розказовати медвідю, вовку и дикому кабану. А медвідь и каже: «знаете що—зробім греміданській (*) обід, да позовім и йїх,—дак ми, каже, йому дамо капут!—Я, каже, украду у чоловіка меду, а ти, вовче, украдє сала, а ти, кабане, накопай коріння, а ти, зайче, позовеш йїх обідати.»

От, вони наготовили всього, як медвідь казав, а заїць побіг звать. Підшов під вікно, дай каже: «Просимо вашої милости, лисичко-сестричко з Котохвієм Матвіїчем, до нас—на обід,»—дай маха! А медвідь и каже: «чи тиж казав, щоб свої ложки побрали?»—«Ох, мніні лишечко, каже заїць, я й забувсь!»—Дай побіг знов. Підшов під вікно, дай каже: «Дай берить ложки!»—Добре, добре,—каже лисица.

От вони йдуть. Кіт задрав хвіст, да зараз до сала: «Мя-у! мя-у!..» А вони злякались кота, да поховались в куці, дай думали, що він каже: Ма-ло, ма-ло! дай кажуть: «А, бісів сину! ми усім наготовили, а тепер—він один, да ще ка: «мало!» Медвідь же да сєдів на дубі, а ті по куцах. От, кабан (сказано—свиня!) не усєдів, дай повернувь,—кіт думав, що там миш,—да туди: фррр!.. Він з під куца, да на другій куц,—вовк излякавь—да відтиль,—да тоді під дуба,—медвідь з дуба—да на куц,—заїць—відтиль—да на-втьоки!

А кіт зоставсь: сидить да сало йїсть, а лисица—мед. Пойїли гарненько собі, дай пішли до дому.

(Записана въ Пирятинскомъ уѣздѣ, Полтавской губ.)

(*) Громадянський.

15.

ЛИСИЧКА, КОТИК.

и

ПІВНИК.

Був собі котик та півник, да спряглися жить. Поставили собі хатку на курячій ніжді. Тепер півник сидить дома, а котик ходить за ковбасами на здобитки.

От лисичка прибіжить та до півника: «Півнику-братіку, одчини!»—«Лисичко-сестричко, котик не велів.»—«Ну бо, півнику-братіку, одчини!»—«Лисичко-сестричко, котик не велів.»—Такі випрохала: він взяв и одчинив. От вона вогню набрала й його украла. Так він, вже біжучи:

«Котику-братіку, несе мене лиска
По каменю—мосту
На своєму хвосту,—
Порятуй мене!»

Так той котик як почув, да догнав лисичку и півника одняв. Та приніс до дому півника, та попобив його добре,—дай сказав: «Не давай же вогню, бо битиму ще!»

Дає він (котик) пішов уп'ять на здобитки за пшеницею: ото-ж півнику харч.—От лисичка знов прибігла: «Півнику-братіку, одчини!»—«Лисичко-сестричко, котик не велів.»—Такі випрохала: він їйи пустив. Вона вогню набрала, його украла и побигла. Дає він вже:

«Котику—братіку, несе мене лиска
По каменю—мосту
На своєму хвосту,—
Порятуй мене!»

Дає він його догнав и уп'ять одняв, а лисичку попобив. «Тепер же, півнику,—приказав: не давай вогню, бо вона тебе ззість!»

Вона прибіга знов. «Півнику-братіку, очини!»—«Лисичко-сестричко, котик не велів.»—Просила-просила—ні! такі не впустив. От, вона віконце одчинила, його украла и побігла. Дак він:

«Котику-братіку; несе мене лиска
По каменю—мосту
На своєму хвосту,—
Порятуї мене!»

От котик як почув, як погнався. .. Гнавсь, гнавсь—не догнав. Прийшов до дому, тай плаче, що вже нема товариша.

От, зробив собі скрипочку й молоточок и писану кайстру (*).
Прийшов до нори—як загра:

«Ой тили-ли-чки,
Та було у лисички
Чотирі дочки,
П'ятий синько,
Ще й Пилипко;
Вийди, лисе,
Подивися—
Чи хороше граю?»

Дак лисиччина дочка й каже: «Мамо! Піду я подивлюся: хто там так грає?» От вона й пішла;—а він йійі—цок да в лобок, да в писану кайстру.—Да вп'ять грає:

«Ой тили-ли-чки,
Та було у лисички
Чотирі дочки,
П'ятий синько,
Ще й Пилипко;
Вийди, лисе,

(*) Торбу.

Подивися—

Чи хороше граю?»

Тепер и друга дочка пішла. Він и ту—цок, да в лобок, да в писану кайстру.—Дай знов грає.... Потім всі перейшли.

От, стара лисиця жде-жде—нема! От тоді й каже: «Пійду заганять, бо півник упрів и молошна каша упріла,—пора обідати.» Дак він и стару лисицю убив. Та тоді прийшов, борщ виняв, кашу поїв. От, тоді звів півника на тарільці, дай каже: «Півнику-братіку, стрепенись!» Дак він стрепенувся.—От того півника забрав и лисиці побрав.—Приносьть туди до дому, де вони жили, та пообдирали кожухи,—дай живуть и хліб жують.

Йім сміх та рядно, а нам—сміх та добро!

(Записана въ Кіевѣ.)

16.

ЗАЙЧИК, ЛИСИЧКА Й ПІТУШОК.

Як був собі зайчик та лисичка. Прийшов до зайчика пітушок, та побраталися. От, зайчик и каже пітушку: «Я кби лисичку, каже, приманить до себе?» От зайчик узяв тай вирив ямку на бурті, а потім того пішов у лисичкину хатку, тай каже: «Лисичко! сестричка тебе кличе.» Вона пішла, тай сіла на бурті, а заєць йїї за плечі ухватив, тай перевернув.—От тоді зайчик та пітушок нахваляюцьця: як би йїї взять до дому. Вони йїї вхватали в двох и потягли, та пустили в хату и заперли.

От зайчик пішов за йїжою, а півник забувся зачинить хати—лисичка вибігла, тай пішла. Прийшов зайчик: «Де лисичка?» Каже пітушок:—«Я не знаю, де вона.»—От зайчик ро-

сердився на пітушка и прогнав його. Пітушок просит зайчика: «Я не буду так робить.» А зайчик и каже:—«Ні, не треба тебе мені.»—

Пітушок пішов до лисички в хату, а лисичка сидить на камені, а пітушок узав кочергу, тай став на дверіх, а лисичка зробилась кішкюю—та з хати, та на гору,—пітушок за нею, а лисичка в верх.... Піймав йїї, тай приніс до зайчика. Упьять приняв його зайчик из лисичкою.

(От тоді зайчик каже на пітушка: «Давай різать йїї!» Стали йїї різать,—вона й вирвалась. Тоді впьять каже зайчик на пітушка: «Иди ти, каже, сядь під хлівцем, а я буду йїї манить; то вона як сяде на приспі, то ти тоді йїї й піймаеш. «От вона сіла на приспі, а півник до неї—вона й утекла.

От, на другий раз, пітушок и каже зайцеві: «Сідай, каже, ти під хлівцем, а я буду йїї виговорювать.» От півник и прикликав йїї до приспі;—як зайчик йїї насів—ухватив, понесли до дому, тай зарізали. Обідрали, переділилися у двох: зайцеві голова и половина, а пітушкові зад и половина,—изжарили и поїїли: той голову и половину, той—зад и половину. Стали жить, та поживать, та добро наживать.

(Записана въ г. Миргородѣ, Полтавской губ. Аван. Рудченкомъ.)

17.

ЖУРАВЕЛЬ И ЛИСИЧКА.

Зострілися журавель з лисичкою у лісі. Журавель каже: «Прийми мене, лисичко, на зімівлю, то я тебе научу летати.»—«Добре,—каже лисичка.»—Приняла його лисичка; от и жиють вони у лисичяній норі.

Аж дознались стрельці, що в норі живуть журавель з лисичкою;—стали вони розкопувати тую нору. Лисичка й каже до журавля: «Кильки в тебе думок?»—«Десять,—журавель каже.—А у тебе кильки?»—«Йідна.»—А далій знов каже лисичка до журавля: «Кильки в тебе думок?»—«Дев'ять. А у тебе кильки?»—«Йідна.»—Послі знов лисичка каже: «Кильки в тебе думок?»—«Вісім. А у тебе кильки?»—«Йідна.»—Да так усе лисичка питає журавля, а той усе по йідній зменьшує. А далій лисичка каже,—коли вже стрельці ближше почали копати: «Кильки, каже, у тебе думок?»—«Йідна,»—одказав журавель.—«А у тебе?»—«Йідна... Яка ж у тебе думка?» А журавель каже так:—«Я ляжу поперед у норі и притаюсь—буду наче не живий,—вони мене й візьмуть у руку, почнуть роздивлятись, то ти утікай; вони кинуцьця до тебе—тоді й я полечу.»—

Докопалися стрельці до журавля, узяли його в руки, тай кажуть: «От тобі и на! Лисиця задушила журавля... кіньмо його, то вже наш; докопаймося ще до лисиці.» Тильки вони це кажуть, а лисичка з норі—фіть!—пішла у ліс... А журавель—пррх!.. полетів.

Отто й почали вони скликатися до купи, журавель з лисичкою. Лисиця каже: «Куме!» А журавель:—«Кумо!»—Лисиця каже: «Куме!» А журавель:—«Кумо!»—Лисичка й каже: «Гов!»

Поскликались вони до купи. Лисичка каже: «Научи ж мене летати за те, що я тебе Perezімувала,—як у нас по уговору»—«Добре, каже журавель:—сідай на мене.»—Лисичка сіла на журавля, журавель піднявся в гору, так як з хату, пустив лисичку на землю, дай каже: «А що добре летати?»—«Добре!»—Журавель спустився до неї, тай каже: «Сідай на мене знов.» Вилетів журавель так як з хату, пустив її і питаєцьця: «А добре летати?»—«Добре.»—«Сідай же ще на мене.»—Лисичка сіла, а журавель піднявся з нею високо—високо, так що

й оком не бачити,—знов пустив лисичку, тай питаєцьця: «А добре летати?»... Дивицьця—аж тильки кісточки лисиччини лежать. Журавель покинув лисицю, дай полетів собі.

(Записана въ с. Романовкѣ, Звягельского (Новоградволинскаго) уѣзда, Волынской губ. Ст. Лоначевскимъ.)

18.

БІДНИЙ ЧОЛОВІК

И

ЛИСИЦЯ.

В єдним городі в цара була лисиця, котра вміла говорити. В єдин раз вибігла за город погуляти,—зостричає єдного бідного чоловіка молодого и говорить: «Я тебе висватаю за царську дочку.» Він говорить:—«Як ти мене висватаєш, коли я такій бідний?»—Лисиця питаєцьця: «Як ти називаєшся?»—«Грицько Причугоненко.»—«Тепер ти будеш називацьця ксензь-Клинський.»

Як вона ишла до дому, то зострів єї вовк и питаєцьця: «Куди це ти идеш?» Вона говорить:—«До цара.»—Вовк питаєцьця: «Чого до цара?» Вона каже йому:—«Що пропаде: чи гиндики, чи гуски, то все, говорить, ищу.»—«Лисице, и я йду до цара, каже вовк,—и що пропаде—чи кінь, чи від,—то все, говорять, що вовки поїли.....» Лисиця говорить:—«Е, то треба хоч з тисячу, бо я живу у цара, то я вже там знаю всі поради.—Вовк як рикнув—збіглося вовків щось и з тисячу. «Ходім тепер!» Прийшли до цара. Вона говорить: «Постійте тут на дворі, а я піду в хату.» Прийшла и сказала цару: «От, я вам найшла зятя: от він вам прислав щось и з тисячу вовків.» Цар зараз ска-

зав, щоб зараз їх постріляли; так вона и другий раз привела звівив до цара.

Послі того вона сказала цару,—говорить: «Він мені казав, щоб ви вистроїли міст,—щоб птиці золоті на золотих кілках співали.» Цар построїв це все. Вона взяла пороху, лошадей, хвалетора и поїхала до його. Приїхала, дала йому чисті сорочки, и обмила його, и поїхала з ним. Як йїхали вони через той міст, йшли салдати на войну—везли ружжа. Лисиця поперекидала вози и ружжа в воду; оставила його в єдним домі. Приїхала до цара и сказала—важе: «поправте міст, бо потопились солдати його.» Цар поправив міст и вона поїхала из ним до цара. Зараз повінчались, йшли чай пити. Послі того він и начав оглядуватись на всі сторони; цар лисицю визвав у другу хату и каже: «Лисице, скажи йому: не оглядайся, бо так погано!»

Вони поїхали за город,—що построїли царський дом. Лисичка побігла собі вперед—аж біжить змія и говорить: «Лисичко, куди ти ідеш?»—«Я иду, бо мене хочуть убити.»—От йїде цар из войною протів змія. Як цар приїхав на те місто, узяли там посіли. Лисиця каже: «Вистрелїть у цей дом.» Як вистрелили—там и убили змія, а сами стали жить у тїм домі.—

(Записана вь Васильковскомь уїздѣ, Кіевской губ.)

19.

ВІДНИЙ ЧОЛОВІК.

Як був собі чоловік та жінка, та не було в них ні дітей, ні добра. От він—що робить? зробив солом'яну сопілочку, пішов на могилу, тай гра,—а зайці поназбігались. «Чого ти, чоловіче добрий, плачеш?»—«Як мені, каже, не плавать, що в

Мене немає ні дітей, ні добра.»—От вони сказали (зайці сказали): «На той год буде собака!» Він зрадив и пішов до дому.— Жінка його питаєцьця: «Що ти, каже, чоловіче, виграв?» — Каже: «Грав! поназбгались до мене зайці,—казали, що на той год буде у нас собака.»

От вони живуть; дожили—год пережили,—коли являєцьця такий славний собака до їх! От він на другий год узяв и пішов—чоловік. Став на могилі тай грає. Прийшла лисичка-сестричка: «Чого, чоловіче добрий, плачеш?»—«Як мені, каже, не плакати, що в мене немає ні добра, ні дітей.»—От лисичка сказала: «Через год буде у тебе пітушок.»—Дожили вони,—пережили той год,—коли став у їх пітушок.

Уп'ять він пішов на могилу, тай гра, тай гра. Приходить уп'ять лисиця: «Чого ти, чоловіче добрий, плачеш?»—«Як мені, каже, не плакати, коли у мене немає нічого.»—Лисиця йому и сказала—каже: «Через год буде у вас син.» Дожили вони той год,—коли син у їх такий!..

От виріс син год до дев'ятнадцяти, тай послали вони його: «Піди, кажуть, из Хорола возьми води!» Він пішов, тай побачив у тій воді солянку—така солянка, що сіль у ній аж золота. Він пішов до дому, сказав. Батько-мати прийшли и взяли ту сіль. От и каже чоловік жінці: «Вже в нас э и собака, и пітушок и сіль,—деб нам достать ще грошей?»

Він пішов на долину; гра, гра—нема нічого. Брязне оце, то він дивицьця, дивицьця—нема нічого. Розсердивсь, тай пішов до дому.—Пішов через год уп'ять на долину. Узяв та викопав собі пічку, тай топить... Ангель прилетів, та питає: «На віщо ти топип?» Каже:—«Топлю, чи не скаже Бог спасибі, та чи не дасть гроші.—Ангель йому сказав: «Убий за день десять чортів, то я дам тобі грошей.» Він пішов, та убив десять чортів; приніс до тій пічки. Ангель и сказав: «Возьмиж їх, та подріби, тай закопай в ямку.» Він так и зробив. Потім каже: «А ну, заграю».... Так грошей купа и явилась. Він наб-

рав їх у пазуху—скрізь, тай пішов до дому. Вистроїв собі хату, та зробив собі шнур такий, що од заход-сонця та аж до восход-сонця.

Царь у йому (його?) и попросив: «Дай я на йому трохи погуляю, то тоді за твого сина отдам свою дочку.» Потім гуляв, тай отдав той шнур, тай оженив сина на тій царівні, та стали вони жить, та поживать, та добре наживать.

(Записана въ г. Миргородѣ, Полтавской губ. Аван. Рудченкомъ.)

20.

П І В Н И К. (*)

Був собі дід та баба, а в їх було жорно и півничок; от баба молола муку, и блинці пекла, и курей годувала. От раз прийшов пан якийсь и каже діду (а півничок усе це слухає): «Продай мені жорно.»—«А скільки даси?»—каже дід. «На сто рублів.» Дід каже:—«Давай.»—От пан дав йому сто рублів, а жорно взяв и пішов. От, поки в діда були гроші, той блинці були, и пивник ситий був, а як грошей не стало, той блинців нема, и півник голодний. От раз півень каже: «Піду я жорно однімать од пана, бо тут я голодний буду, а жорно буде, той я буду ситий.»

От и пішов. Иде, иде, зустрічаєцьця йому вовв. «Куди йдеш?» пита.—«Та до пана, жорно однімать.»—«Возьми й мене з собою.»—«Лізь....» От вовв и поліз.—Иде він далі, зустрічає (цця) він з медведем. «Куди ти идеш?» пита медвідь.—«Та иду до пана жорно однімать.»—«Візьми мене з собою.»—«Лізь в...»

(*) См. № 21—тоже *Півник*.

—От медвідь поліз.—Иде він далі, иде на зустріч йому лисиця. «Куди йдеш, півнику?»—«Та до папа за жорном.»—«Візьми й мене з собою.»—«Лізь...»—От и лисиця полізла.—Иде він далі, ще зустрічаєцьця йому гуска: «Куди идеш, півнику?»—«Та до пана за жорном.»—«Візьми й мене з собою.»—«Лізь....» От и гуска полізла.

Прийшов він до пана, злетів на кришу й засьпивав: «Кукуріку! пане, оддай мое жорно.» От пан и каже:—«Який-то півень? возьми його кінь між коні.»—От лакей взяв його й кинув між коні, щоб його затоптали.—Півень и каже вовку: «Вилазь, вовче, йїж коні.» От вовк виліз, поїв, подякував и побіг.—Півник знов злетив и кричить: «Кукуріку! пан(е), оддай мое жорно!» Пан почув, покликав лакея, кажучи, щоб викинув його між корови, щоб затоптали його. Лакей и викинув його між корови; зараз півник крикнув: «Медвідь, вилазь, йїж корови!» Тут зараз медвідь вискочив, висмоктав кров, подякував півнику и пішов собі.—Тут зараз півник вискочив з хліва, и вилетів на хатку, и заспівав: «Кукуріку! пане, оддай мое жорно.» Пан почув и сказав лакею, щоб він викинув його між кури: «Нехай, каже, буде там між курмі.» От лакей викинув його. Тут зараз півник крикнув на лисицю: «Вилазь, каже, та йїж курей.» Зараз лисиця вилізла, поїла всі кури, подякувала півнику и пішла.—Півник зараз злетів на кришу и заспівав: «Кукуріку! пане, оддай мое жорно!» Пан почув и сказав лакею, щоб лакей викинув його в колодязь. Лакей кинув його. От півник крикнув на гуску: «Гуска, пий воду! гуска, пий воду!» От гуска випила всю воду и винесла його на верх.—Півник злетів на кришу, співаючи: «Кукуріку! пане, оддай мое жорно!» Пан звелів зарізати півника. Зарізавши півника, він покликав гостей. От, усім гостям прийшлася лапша, а йому один півник. Як зїїв він того півника, то в його з г..... и витьнулась голова, співаючи: «Кукуріку! пане, оддай мое жорно.» Пан зачав кричати на лакея, що совари не подає скоро. От лакей

взяв сокиру та не по голові, та по заду, тай обрубав пану зад. А півник вискочив, тай заспівав: «Кукуріку! пане, оддай моє жорно!» Пан сказав, щоб оддав! лакей оддав; тепер півник поживає, мед—вино попиває.

(Записана въ Києвъ Ол. Шапченкомъ.)

21.

ПІВНИК.

Як був собі дід та баба, та був у них півник, та прийшов до їх пан жорен позичать. От вони йому й не позичили. Він узяв, прийшов у ночі и украв ті жорна. От, півник узяв, тай пішов виправлять жорен. Прийшов під вікно, тай став співать: «Кукуріку! отдай, пане, жорна! Кукуріку! отдай, пане, жорна!»—«А, штовбь ті здох! Поди, наймичко, проклятого піймай його, та вкинь в колодязь.»—Вона пішла, піймала, та вкинула в колодязь. А той півень каже: «Бери пузо воду,— бери пузо воду!» Вибрав усю чисто воду, та вп'ять прийшов під вікно, дай каже: «Кукуріку! дай, пане, жорна.» А пан лає його:—«А бодай ті сказився! Пойди піймай, та вкинь його у піч: нехай згорить.»—Він, як укинули його, тай каже: «Лий пузо воду,—лий пузо воду!»—Залив чисто весь огонь,—влетів, тай каже: «Кукуріку! отдай, пане, жорна!»—«А, бодай ти здох!—піді його піймай, та у мілоч у гроші увийн, тай придужи.»—Він узяв тай каже:—«Бери пузо гроші,—бери пузо гроші!» Та вибрав чисто всі гроші.

Прийшов до дому, тай каже: «Стели, бабо рядна — в мене с . . . ладна.» От, послала баба рядна, а він як став класти— та повні рядна наклав кізків... перешло в гроші! От баба, як узяла носить,—носить, тай носить, та на силу виносила. «А, бодай ти здох, сучого сина півник!»

А півник пішов уп'ясть и начав співать: «Кукуріку, отдай, пане, жорна!» От він узяв та виносить йому проклятому жорна. Внесли йому, він узяв, — тай пішов, тай поставив у сінях у баби. Пан прийшов та вкрав уп'ясть. Півник уп'ясть пішов править жорна: «Кукуріку! отдай, пане, жорна.» Він узяв:—«Підіть його, каже, піймайте та вкиньте в просо.» — Він як узяв те просо йісти: йість, тай йіст, тай йість, тай йість, тай йість.... Вийів чисто все просо з бочки. Вилетів, тай каже: «Кукуріку! Отдай, пане, жорна.» Пан каже:—«Підіт його, піймайте, та хай він у нас у хаті поседить.»—Як злетів він на полицю,—от пан прийшов, да задрав голову подивицьця: він як посиционе просом— и його засипав и чисто всіх позадунував просом. Сам вилетів, тай пішов до баби, узявши жорна.

Прийшов—а баба спить, и діда нема дома: пішов риби ловить. От приходить дід: «Одченіт! півнику! бабусю!» От півник почув, що гукають, прийшов, тай клюнув бабу в око, та виклював око. Баба тоді встала, пішла й одценила йому. Дід увійшов: баба кричить без ова: «О, дідусю! каже: бодай тобі здох той півень:— викусив око! И так сліпа була, а тепер уже й зовсім не бачу.» Півень каже:—«Не журись, бабо, я тобі завтра достану око.» —От взяв він на другу ніч та дідові викусив око, а бабі вставив. От дід росердивсь—убив його; викопав йому ямку—заховав його в ямку. Баба сказала дідові після того: «Гляди, діду, як я умру, та щоб ти рядом из півником положив.» От, як умерла баба, дід взяв, викопав яму коло півня и положив йійі, а сам став жить, та поживать, та добро наживать.

(Записана въ город. Миргородѣ, Полтавской губ. Аван. Рудченкомъ.)

22.

ЛУПЛЕНЕ ТЕЛЯ.

Був собі чоловік да жунка, да нічого в їх не було, тупки одно телятко. Ото воно так жило, як слід, а то якось щось воно й спортилося. Був у їх стожок сіна; то це чоловік пудкине, то воно й ззість Той чоловік увуйшов снідять, да й каже! «Жунко! Що мені робить оцьому теляті: шо вже скульки сіна було, да й поїло. Чи його зарі-зять, чи що?»—«Ні, каже: облупи, да на улицю випусти, нехай иде, живе.»—Вун облупив да й пустив.

Иде, да й иде тее теля, аж бежить кабан, дай каже: «Куди идеш, луплене теля?»—«Світ за очима, а смерть за плечима; ходім за товариша.»—Дак кабан каже: «Ходім.»—Идуть! да идуть, бежить баран, да й каже: «Куди йдеш, луплене теля?»—«Світ за очима, а смерть за плечима; ходім за товариша.»—«Ходім.»—Идуть, да идуть, бежить селех, да й каже: «Куди йдеш, луплене теля?»—«Світ за очима, смерть за плечима; ходім за товариша.»—Идуть да й идуть, аж бежить півень: «Куди йдеш, луплене теля?» «Світ за очима, смерть за плечима; ходім за товариша.»

От, идуть, да йдуть собі, аж тава хуртовина! Постали, да й радяцьця. Кабан каже: «я побезу в болото, да в мух уриюсь». А баран важе: «Я полечу на вербу, одно крило простелю, а одним укриюсь». Селех каже: «я полечу на вербу, одно крило простелю, а одним укриюсь». Півень каже: «Й я полечу на вербу, одно крило постелю, а одним укриюсь». А теля стало, валя, да й валя, да й валя. Да таву купу наваляло здорову, як хата. Да зробило хату собі з калу; изробило сінці и комору, прикомурок.... там усячина е: жито, и мука, усе,—и піч изробило собі в хаті. Пішло дровець назбирало, да протопило хату, да й лягло на печі.

От бежить кабан, да й каже: «Одчини, луплене теля!»— «Не дчиню!»—«Ну, носом прорию».—Треба одчинять. Одчинило. Вун увуйшов, да на пул и луг, а воно на піч.—От бежить баран: «Мекеке, мекеке! Одчини, луплене теля!»—«Не дчиню!»—«Лобом пробью». Воно встало, одчинило. Вун увуйшов, да пуд пуд, а воно на піч таки все дерецьця.—От бежить гусак: «Одчини, луплене теля!»—«Не дчиню!»—«Ну, носом прокляю». Воно встало, дчинило. Вун пуд повуть, тай сів.—От бежить селех, да й каже: «Одчини, луплене теля!»—«Не дчиню!»—«Ну, носом прокляю». Воно одчинило.—Вун пуд піч у буточок.—От бежить півень, каже: «Одчини луплене теля!»— «Не дчиню!»—«Носом прокляю». Воно одчинило. Вун,—перед коменом жердочка,—вун и сів на туй жердоці.—От ото вже почувать йім треба.

Вовк прийшов да в комурку, виев муву, пойів жито, все сало зів, да тоді й увуйшовъ у хату, да на піч—зирк! а теля з печи зирк! Тай каже: «Ей, брате! вставайте вовка битъ». Вони повставали, дай його молосовать там, битъ. А півень на жердоці сидить, давсе , все , да вупу таку навалляв, таку здорову.... От вони й вбили вовка, да й витягли на улицу, да й повходили в хату. Дак півень и каже: «Як би були подали сюда, дак и облупилиб!»

(Записано въ с. Рудьковѣ, Козелецкаго уѣзда, Черниговской губ. И П. Новицкимъ.)

23.

ОВЕЧКА Й КОЗЛИК.

Як був собі чоловік та жінка, та була у них овечка. От, тай пішла вона собі пастись, тай завязла у хмелі. Прий

шовъ козликъ, — вона його й просить: «Витягни мене відціля!» Козликъ послухав йійі — пішов, та поперед неї став, тай дорецця й дорецця, а вона за ним, — поки й вибрались.

Тоді біжать: козликъ через ямку — й вона через ямку; козликъ через тин — и вона через тин; козликъ ускочив у капусту — и вона у капусту. Чоловік як узяв хворостину, як узяв лупити по бокам... Вона вже стала не своїм гласом ревти. Чоловік подумав... Узяв ворота одчинив — та на шлях, на шлях вигнав, та ще бив.

Вона послі и йде до козлика, тай каже «отак мене за капусту попобив!» А він йійі и каже: — «А чоґо ти задивилась?» — Тоді вони стали поміж собою балакати. А овечка й каже: «то ж то треба пастуха слухать, як пасе!» От побратались вони, та стали жить, та поживать, та добро наживать.

(Записана въ Миргородѣ, Полтавской губ. Аван. Рудченкомъ.)

24.

КОЗЕЛ И БАРАН. (*)

Був собі чоловік та жінка, мали вони козла й барана. «Ох, жінко, каже чоловік, проженемо ми цього барана и козла, а то вже вони у нас дурно хліб йдіять.» — «А вбирайсь, козел и баран, собі з Богом, щоб ви не були у мене и в дворі.» — Пошили вони собі торбу, тай пішли.

Идуть, тай идуть. По серед поля лежить вовча голова. От, баран дужий, та не сміливий; а козел сміливий, та не ду-

(*) См. Нар. русскія ск., Афанасьева, вып. VIII, стр. 263—264. — „Казка про козла и барана.“

жий. «Бери, баране, голову, бо ти дужий.» — «Ох, бери ти, козле, бо ти сміливий.» — Узяли в двух и винули в торбу. — Идуть, та идуть, коли горить вогонь.» Ходімо й ми туди, там переночуємо, щоб нас вовки не зїли. Приходять туди, аж то вовки кашу варять. «А, здорови, молодці!» — «А, драстуйте, братці, драстуйте!.. Ще каша не кипить, мясо буде з вас...» — «Ох, там баран уже злякався, а козел давно уже злякався.» Козел и одумавсь: «А подай лишень, баране, отую вовчу голову.» От баран и приніс. «Та не цю, а подай більшу,» — каже козел. Баран знов цупить туж саму. «Та подай ще більшу.» Ох, тут уже вовки злякались; стали вони думати-гадати, як би відціля удрати.

«Славная, братці, кумпанія и каша гарна кипить, та нічим долить; піду я по воду.» Як пішов вовк по воду: «Хай вам аби-що з вашою кумпанією!» Як зачав другий того дожидати, став думати-гадати, як би й собі відціля удрати. «Е, вражий син: пішов, тай сидить, нічим каши долить; ось візьму я ломаву, та прижену його, як собаку.» Як побіг, так и той не вернувся. А третій сидів-сидів: «Ось піду лишень я, так я їх прижену.» Як побіг, так и той рад, що втік.

«Ох, нум, брате, скорійше хватацьця, щоб нам оцю кашу пойісти, та з куреня убрацьця.» Ох, як одумавсь вовк: «Е, щобь нам тройім та козла и барана бояцьця? ось ходім, ми їх пойімо вражих синів.» Прийшли, аж ти добре шатались, уже з куреня убрались,—як побігли, тай на дуба зибрались. Стали вовки думати-гадати, як би козла та барана нагнати. Як стали йти и нашли їх на дубі. Козел смілійший—изліз на самий верх, а баран не сміливий—так нижче,

«Ох, лягай, кажуть вовки ковтуноватому вовкови: ти старший, тай ворожи, чи не побачимо їх.» Як ліг вовк до гори и зачав ворожити. Баран сидить на голлі, та так дрижить; як упаде, да на вовка. Козел сміливий не став зівати, а як за-

ричить: «Подай мені ворожбита!» Вовки як схватились, та на силу відтиля убрались.—

(Записана въ Х. Николаевкѣ, Борзенскаго уѣзда, Черниговской губ; перепечатана изъ Черниговскихъ губ. Вѣдомостей 1860 г. № 21-й.)

25.

КОЗА — ДЕРЕЗА. (*)

Як був собі чоловік та жінка, та поїхав чоловік на ярмарок, тай купив козу. Привіз він до дому, тай послав він свого старшого сина пасти козу. От, став той хлопець гнать козу. Тільки що до воріт став догонить, а вже стоить той дід на воротах из кійком, и питаєцця: «Козочко моя мила, козочко моя люба! чи ти пила, чи ти йїла?»—«Ні дідусю: я й не пила, я й не йїла:—тільки бігла через місточок, та вхватила кленовий листочок, тільки бігла через гребельку, та вхватила водички капельку,—тільки пила, тільки й йїла!»—От він взяв того сина и убив,—тай зарив під корито.

На другий день посилає другого сина—меньшого. И тильки став до воріт догонить той син—то дід став на воротах в червоних чоботях из кийкомъ. От він и питаєцця: «Кізочко моя люба! чи ти пила, чи ти йїла?»—«Ні, дідусю: я не пила, я й не йїла: тільки бігла через місточок, та вхватила кленовий листочок, бігла через гребельку, та вхопила водички капельку,—тільки пила, тільки й йїла!»—От він взяв и того сина вбив и зарив під корито.

(*) См. варьянтъ этой сказки въ Малорусскомъ литературномъ сборникѣ. Мордовцева, подъ № 9, стр 361—366, — *Коза-дереза*.

На третій день посилає вже жінку. От вона погнала козу и в вечері стала догонити до двору, а дід уже стоїть на воротах в червоних чоботях из кійком, и питаєцця: «Кізочко моя люба, кізочко моя мила! чи ти пила, чи ти йїла?» — «Ні, дідусю: я не пила, я й не йїла:—бігла через місточок, вхватила кленовий листочок, бігла через гребельку вхопила водички капельку,—тільки пила, тільки й йїла!» — От той дід убив и бабу, тай зарив під корито.

На четвертий день погнав він уже козу, и тільки надігнав на дорогу, а сам на простець пішов, та взяв тай став на воротах у красних чоботях,—тай питаєцця: «Кізочко моя люба, кізочко моя мила чи ти пила, чи ти йїла?» — «Ні, дідусю: я не пила, я й не йїла:—бігла через місточок, вхватила кленовий листочок, бігла через гребельку вхопила водички капельку,—тільки пила, тільки й йїла!» — От, тоді він розсердився, пішов до коваля, висталив ніж и став йїї різати, а ніж переломився. Він пішов уп'язь до коваля ніж насталувать. От коза знялась, тай убїгла у лисичкину хату.

От лисичка примітила... А вона сидить на печі, тай каже:

«Я коза—дереза,
За три копи куплена,
Пів-бока луплена...
Тупу-тупу ногами,
Зколю тебе рогами,
Хвостом замету,
Лапками затопчу.»

От лисичка злякалась, вибігла з хати, тай сіла під дубкомъ.—От и дивицця: иде вовк. А вона и плаче и просить—каже: «Вовчику-бративку! вижени мені звіря неслиханого й невиданого. «От, не вигнав тийі кози—излякавсь, тай вибіг из хати.

От уп'язь пішла вона, та сіла під дубом—и плаче. Коли

иде лев. От вона йому и каже: «Левіку-братіку! вижени мені звіря неслиханого.» От лев пішов у хату, тай став питати: — А хто тут у лисиччиній хатці? —

Я коза — дєреза,
За три копи куплена,
Пів-бока луплена...
Тупу-тупу ногами,
Зколю тебе рогами,
Хвостом замету,
Лапками затопчу!»

От и лев злякався. — Ні каже, сестричко-лисичко, не вижену — боюсь! —

Лисичка уп'ять пішла, сіла під дубом и плаче. Коли иде півень. Вона й каже: «Півнику-братіку! иди вижени мені звіря неслиханого й невиданого.» — От, прийшов півень и каже:

«Кукуріку! Иду³ на ногахъ
В красних сапогах, —
Несу-несу косу,
Тобі голову знесу
По самі плечі...
Поліжай-ка з печі!»

Коза впала на під, тай убилась; а лисичка тоді вже з півником живуть та поживають и добро наживають.

(Записана въ Миргородѣ, Полтавской губ. Аван. Рудченкомъ.)

26.

В Ъ Ю Н И Ш, У К А.

Колись щука застукала вьюна у такім куточку, що не було куди йому утікати. Ото він бачить це горе, тай каже: «чи ви, паніматінько, сповідались?» А вона каже:—«Ні.»—Тоді він каже їйї: «Идіть же я вас висповідаяю, а тоді мене и 'зісте.» Вона його питає:—«А деж ти мене висповідаш?»— Він: «Тут есть и церковця.»—Ото вона и послухала його, тай идуть у двох до теї церковці. Він їйї привів до ятера, тай каже: «Идіть за мною.» Вони улізли у ятір, — та вже и не вилізе, вьюнові сімнадцятеро дверей у тім ятері, то він зараз и виліз, — то тоді бігає кругом ятера, тай каже їйї: «Сиди, святоша, поки прийде рибалка міхоноша.

(Записана въ Уманскомъ уѣздѣ, Кіевской губ., передалъ А. Петруняка.)

27.

ГОРОБЕЦЬ ТА БИЛИНА.

Злетів горобець на билину, каже: «Поволиши горобця-доброго молодця!» Каже:—«Не хочу!»—«Підіть, каже, по возу: нехай воза йде билини гризти, бо билина не хоче поволихати горобця-доброго молодця.» Каже й воза:—«Не хочу!»—«Идіть по звіра: иди, звір, возу йісти,—воза не хоче билини гризти, а билина не хоче поволихати горобця-доброго молодця. «(*) Звір каже:—«Не хочу!»—«Пійдіть, люде, вовка бить,—вовк не хоче

(*) Примѣчаніе разказчика: „Все за горобця позов.“

кози йісти, а коза—билини гризти, а билина не хоче коликать горобця-доброго молодця.» Люде кажуть:—«Не хочемо!»—«Ідїть же, каже, по Татар.—Татари, Татари! идїть людей рубать,—люде не хочуть вовків бить, а вовк не хоче кози йісти, а коза—билинки гризти, а билина—поколикать горобця-доброго молодця.» Дак и Татари кажуть:—«Не хочемо людей рубать;» а люде кажуть:—«Не хочемо вовка бить;» а вовк каже:—«не хочу кози йісти;» а коза каже:—«не хочу я билини гризти;» а билина каже:—«не хочу я коликать горобця-доброго молодця!»—«Ступай, каже, по огонь,—бо Татари не хочуть людей рубать, а люде не хочуть вовка бить, а вовк не хоче кози йісти, а коза не хоче билини гризти, а билина не хоче поколикать горобця-доброго молодця.» Дак и огонь каже:—«не хочу!»—А він каже: (Бачте, присуднивам вже своїм.) «Иди по воду.—Иди, вода, огню тушить,—бо огонь не хоче Татар палить, а Татари не хочуть людей рубать, а люде не хочуть вовка бить, а вовк не хоче кози йісти, а коза не хоче билини гризти, а билина не хоче поколикать горобця-доброго молодця.» Дак и вода каже:—«Не хочу!»—«Иди по волів.—Воли, воли! идїть, воли, води пить,—бо вода не хоче огню тушить, а огонь не хоче Татар палить, а Татари не хочуть людей рубать, а люде не хочуть вовка бить, а вовк не хоче кози йісти, а коза не хоче билини гризти, а билина не хоче поколикать горобця-доброго молодця!» Дак и воли не хочуть.—Дак він каже (горобець): «Идїть по довбню,—нехай иде волів побить,—бо не хочуть води попить, а вода не хоче огню тушить, а огонь не хоче Татар палить, а Татари не хочуть людей рубать, а люде не хочуть вовка бить, а вовк не хоче кози йісти, а коза не хоче билини гризти, а билина не хоче поколикать горобця-доброго молодця!» Довбня каже:—«не хочу!»—Идїть, черви, довбню точить,—бо довбня не хоче волів побить, а воли не хочуть води пить, а вода не хоче огню тушить, а огонь не хоче Татар палить, а Татари не хочуть людей рубать, а люде

не хочуть вовка бити, а вовк не хоче кози йісти, а коза не хоче билини гризти, а билина — поволихать горобця-доброго молодця!» Черви не хочуть.—«Ідіть, каже, по курей.—Ідіть— ідіть, кури, червей йісти,—бо черви не хочуть довбні точить, а довбня не хоче волів бити, а воли не хочуть води пити, а вода не хоче огню тушити, а огонь не хоче Татар палити, а Татари не хохуть людей рубати, а люде не хочуть вовка бити, а вовк не хоче кози йісти, а коза не хоче билини гризти, а билина не хоче поволихать горобця-доброго молодця!» Дак и кури кажуть:—«Не хочем!».—«Підиж, каже, до шуляка: иди, шуляке, курей хватать,—бо кури не хочуть червей йісти, а черви не хочуть довбні точить, а довбня не хоче волів бити, а воли не хочуть води пити, а вода не хоче огню тушити, а огонь не хоче Татар палити, а Татари не хочуть людей рубати, а люде не хочуть вовків бити, а вовк не хоче кози йісти, а коза не хоче билини гризти, а билина не хоче поволихать горобця-доброго молодця!»

Шуляк до курей, а кури до червей, а черви до довбні, а довбня до волів, а воли до води, а вода до огню, а огонь до Татар, а Татари до людей, а люде до вовка, а вовк до кози, а коза до билини, а билина тоді:

«Ко-о-о-лих, ко-о-о-лих,

Батьку його ст-о-о-о лих!»

(Записана въ г. Полтавѣ, но Кубицанахъ.)

28.

ХОЗЯЙСТВО.

Не знав добрий чоловік
Та из чого жити,
Мусив собі курочку купити.
А курочка по сінечках—
Та-ра-ра-ра-ра!

Не знав добрий чоловік
Та из чого жити,
Мусив собі качечку купити.
А в качечки—носки плоски,
А курочка по сінечках—(*)
Та-ра-ра-ра-ра!

Не знав добрий чоловік
Та из чого жити,
Мусив собі гусочку купити.
А гусочка — ge-ge-ge,
А в качечки — носки плоски,
А курочка по сінечках—
Та-ра-ра-ра-ра!

Не знав добрий чоловік
Та из чого жити,
Мусив собі овечку купити.
Овечечка — бе-бе-бе,
А гусочка — ge-ge-ge,
А в качечки—носки плоски,
А курочка по сінечках—
Та-ра-ра-ра-ра!

(*) Во второй разъ: по смітничках.

Не знав добрий чоловік
Та из чого жити,
Мусив собі візочку купити.
А візочка—стрику-брику,
Овечечка—ме-ме-ме,
А гусочка—ge-ge-ge,
А в качечки—носки плоски,
А курочка по сінечках—
Та-ра-ра-ра-ра!

Не знав добрий чоловік
Та из чого жити,
Мусив собі корову купити.
Корівонька—рику-рику,
А кізонька—стрику-брику,
Овечечка—ме-ме-ме,
А гусочка—ge-ge-ge,
А в качечки—носки плоски,
А курочка по сінечках—
Та-ра-ра-ра-ра!

Не знав добрий чоловік
Та из чого жити,
Мусив собі собаку купити.
А собака—гав-гав-гав,
Корівонька—рику-рику,
А кізонька—стрику-брику,
Овечечка—ме-ме-ме,
А гусочка—ge-ge-ge,
А в качечки—носки плоски,
А курочка по сінечках—
Та-ра-ра-ра-ра!

Не знав добрий чоловік
Та из чого жити,

Мусив собі котика купити.

А котичок—няв-няв-няв,
А собака—гав-гав-гав,
Корівонька—рику-рику,
А кізонька—стрику-брику,
Овечечка—ме-ме-ме,
А гусочка—ge-ge-ge,
А в качечки—носки плоски,
А курочка по сінечках—
Та-ра-ра-ра-ра!

Незнав добрий чоловік

Та из чого жити,
Мусив собі волика купити.
А воличок—лапу-лапу,
Корівонька—рику-рику,
А кізонька—стрику-брику,
А котичок—няв-няв-няв,
А собака—гав-гав-гав,
Овечечка—ме-ме-ме,
А гусочка—ge-ge-ge,
А в качечки—носки плоски,
А курочка по сінечках—
Та-ра-ра-ра-ра!

Не знав добрий чоловік

Та из чого жити,
Мусив собі возика купити.
А возичок—скрипу-рипу,
А воличок—лапу-лапу,
Корівонька—рику-рику.
А кізонька—стрику-брику,
А котичок—няв-няв-няв,
А собака—гав-гав-гав,

Овечечка—ме-ме-ме,
А гусочка—ge-ge-ge,
А в качечки—носки плоски,
А курочка по сінечках—

Та-ра-ра-ра-ра!

(Записана въ с. Бояркѣ, Кіевскаго уѣзда, Сем. Войткомъ,)

29.

ЧОРТ И БАБА.

Колись чорт зострів бабу, тай каже їй: «У тебе, бабо, є городина, а я достану чого-небудь—тай посіємо на-спіл.» Баба каже:—«добре, посіймо.»—Чорт питаецця їйї: «чого ж ми посієм?» баба каже:—«посадім картоплі.»—чорт достав десь картоплі, тай посадили. Та картопля поросла—така велика! ото пора уже їйї вибіраєть из землі. Баба й каже чорту: «що ж твое буде: чи те, що на версі, чи то, що в землі?» чорт каже:—«мое буде те, що на версі.»—баба каже: «а мені нехай останеця те, що в землі.» Ото вони викопали картоплю, а йому оставили саме бадилля. Чорт забрав те бадилля на плечі, хотів, щоб хто купив,—аж ніякий чоловік нічого и не дає. От, він собі дума: «от, сучого сина баба и одурила! ну, постой—одурю и я їйї.»

На. другий год він знов каже бабі: «посіймо йще чого-небудь.» А баба каже:—«хиба маку посіймо.»—Ото и посіяли. Чорт воду носить на плечах, та поливає його рано й вечір; він такий поріс головатий? от, як прийшла пора його ламать, а баба и каже чорту: «ну, що тепер тобі буде: чи те, що в землі, чи те, що з-верху?» чорт каже:—«мені те буде, що в землі.»—Баба: «а мені те, що з-верху; и то я тилки вершки

позрізую, а то тобі буде все.» Чорт зрадів и думає: о тепер я бабу одурю! Баба головки з маку позрізувала, а чорт забрав те, що зверху пооставлялось, и те, що у землі було—коріння; він його навязав на віровку, узяв на плечі, — носить по під хатами, думав, що кому небудь продасть його,—аж ніякій чорт не хоче и дурно брать. Тоді він носив-носив, уже аж плечі помуляв віровкою,—та й каже: «ото, сучого сина баба, изнов одурила!»

Приходить до неї, та й каже їй: «ну, ще ходім, бабо, воювацця.» А баба каже:—«ходім, але я свою орудію возьму.»—Чорт каже: «добре.» Баба привела його до тину, та й каже:— на ж тобі вила, а я возьму штиля, та ставай ти по тім боці тину, а я—по цім, та й будем воювацця.» Ото баба, як штригне його штилем, то так рана и є; а він вилами що хоче їй ударить, то вила застрянуть у тину, та й не вдарить. Ото бачить чорт, що нічого не вдіє, та й каже їй: «буде вже!» тай ка: «але ти мене и поранила дуже!» а баба каже:— «а ти мене хйба ні?.....» А чорт тоді покрутив головою и каже: «таки и я тебе покалічив!»

Потім чорт каже: «Ну, ти мене, бабо, будеш возить, а я тебе,—але так: ти мене будеш возить доти, поки я не переспіваю пісень усіх. «Баба каже:— «Ну-ну! я знаю однієї пуганенької, то будеш возить, поки я проспівую.» — Ото чорт думає, собі: «я килки-то їй знаю, а вона одну!» Сідає на бабу— и співав, яка тилки прийде йому на мисль. Переспівав уже всі за двое суток, тай каже:— «А ну, бабо, я тебе буду возить». Вона сіла на його, загнуждала його — и начала співать оцієї: «Трада-трада-трада-й-дом!» Та все так співає: «Трада-трада-трада-й-дом!» Йїздить по йому и неспочиває; а гін слухав-слухав, тай каже: «Чи ще багато їй співають?»—А вона каже йому: «Еге, ище и третї части немає!» А вже, мабуть, днів п'ять возив їй. То бачить, що довга вона—давай носить їй по очеретам, та по болотам, шоб як-небудь скинуть

йійі. Ні, не скине ніяк сучого сина баби! Так він у терен; думає: там хоть подрапаіцця. Тільки що прибіг до терну, а вона и скочила з його, тай каже йому: «Дурни (й), сучій сину! уже трошки осталоь и співать, а ти и не довозив». Той побіг у терен. «Біжи-ж к бісовому батькові!» Та такі чорта баба одурила.

(Записана въ Уманскомъ уѣздѣ Кіевскоі губ; передалъ А. Петруняка).

30.

Ч О Л О В І К И Ч О Р Т .

Один чоловік посіяв просо, а через неділь три пішов до проса подивицьця, чи гарне. Приходить на своє поле, дивицьця—аж воно таке малесеньке, та ще до того и сонце припало його. Так він бачить, що з його нічого не буде, тай каже: «Нехай, тебе чорт візьме, бо я тебе не надіюсь косить!» Ото и пішов до-дому.

Чорт зараз заходивсь коло того проса: поливає його кождий ранок и вечір, а потім виполов його гарно.—От, люде своє уже косять, а цей чоловік до свого и не навідуецця. Приходить один чоловік з поля, тай каже йому: «Чом ти не кошиш свого проса?» Таке просо чисте та велике, таке як очерет, и уже пора його косить».

Він на другій день раненько наклепав косу и пішов до проса. Приходить туди, и тільки що хотів косить—аж чорт иде из других гоней, тай гукає на його: «А подожди, чоловіче, не коси!» Цей и подождав. Чорт приходить до його, каже йому: «На що ти кошиш просо? хто тобі велів?» Чоловік каже: — «бо це моє просо, то я його буду косить»—Тоді чорт каже: «Хиба ти забувсь, як ти мені його подарував? Тепер тобі його не дам, бо раз же дарують; коли подарував, то

не надіяся одібратъ». А потім подумав, тай каже: «Хайба яєз вийїдеш протів мене завтра таким, щоб я не узнав, то твоє буде просо; а я протів тебе таким вийїду, щоб ти узнав. Ото и розійшлись вони; чорт пішов у свою сторону, а чоловік ще до дому, тай думає: «яким би тут у бісового батька вийїхатъ, щоб він не узнав?» Приходить до дому, тай хвалицца жінці: «Отак, жінко: подарував просо чортові, а тепер не отберу!— Сказав так: як вийїдеш протів мене таким, щоб я не узнав, то твоє буде просо.» Жінка каже:—«Не журись, чоловіче: вийїдем!» —

Ото, на другій день идуть до поля,—осталось ще до йїх поля двоє гоней. Жінка каже: «сїдай на мене, чоловіче!» Потім коси спустила через голову..... чоловік сів на йїї и йїде до поля. Доїзжає до поля, а чорт протів його йїде козою. Прийїхали до того поля,—той з тієї сторони, а чоловік з цієї. Чорт и питає в його: «А що вгадав, чим я вийїхав?» Чоловік каже: — «Козою.»—Потім каже:—«А вгадай, чим я вийїхав?»—Чорт тоді дивицца-дивицца, обїїжає кругом його, а потім каже: «Та тут и чорт не розбере!» Потім питає: «Оце хвіст?» показує на коси. «А це голова?» показує..... Чоловік сидить на йїї, та каже:—«Тож!»—Ото чорт морочивсь-морочивсь—не розбере; а потім каже: «твое просо, ти виграв!» Потім чорт поїїхав у свій край, а чоловік поїїхав до дому.

Жінка знала, що чорт другій раз приїде за просом, та взяла, убралась за чоловіка: надїла штани, шапку на голову, підперезалась червоним поясом. Той каже: «здоров, чоловіче! Як-бо тебе звуть?» А він каже: «я сам.» Потім чорт каже: «шкודה проса,—не подарую тобі.» А та жінка, що вбралась за чоловіка, каже:—«знаєш що: ти мені загадував одно діло, щоб я протів тебе вийїхав таким, щоб ти не узнав,—тепер же я тобі загадаю: ну, хто лучче ударить ціпом, то того буде просо.» — Чорт каже: «добре. «Ото и начав чорт уперед молотить. Той чоловік положив снопа на голому току, то чорт що вдарить

по снопу, то все—лясь! и не вдарить здорово.» Аж ну я!» Ото взяв ціпа у чорта, нагорнув проса під сніп,—то як стане молотить, то все ціпомъ—гуп—гуп! Чорт питає його:—«Що значить, що ти лучче за мене удариш?»—Чоловік каже: «Бо я вихолоштаний. Чорт каже:—Правда, що вихолоштаний; а вихолоштай й мене, та тоді будем молотить.

Ото, ця жінка, що убралась за чоловіка, приводить його до жлукта, та й каже; «Ставай равом у жлукто.» Чорт уліз у жлукто. Тоді чорт тяг жлукто ступнів десять, поки виліз из його,—біжить у болото та кричить: Ай-ай-ай!» Чорти до його посходились, тай питають його: «Хто тобі таке наробив?» Він каже:—«Я сам.»—Вони йому кажуть: «То на бисового батька вирізава сам собі?» Він каже:—«Та ні—я сам!» Вони: «На щож ти сам собі наробив?» Він все таки каже:—«Я сам.»—А потім вони и догадались, що то хтось другий зробив, тай кажуть йому: «А ходім, хто тебе знівечив?» Ото він приводить до того чоловіка у влуню—аж саме жінка молотить. Вони тоді кажуть ті(й) жінці: «На що ти нам чорта избавив? щоб зараз його вилічив?»

.
.
.
.

Не вилічили, тай вернулись до дому.

(Записана тамъ же.);

31.

ЗЛА ХИМКА И ЧОРТ. (*)

В одного чоловіка була жінка Химка, и така була проклята, що все його б'є: оце він піде зароблять, прийде из заробітків, то вона його и нападе бить та лаять, а він їй нічого и не каже. Ото він колись пішов од неї,—ходив по лісі, тай наглядів яму, а в тій ямі було дванадцять чортів. Він думає собі: «Осюди як-би свою Химку запровадить, то тодіб жив добре без неї «Ото приходить до дому, а вона його и напала: «Де ти, сьакій сину, ходиш?» А він каже їй:—«Цить, жінко, я гроші найшов!» Вона питає його: «Деж ти найшов?» —«Ходим, тай візьмеш.»—Привів він їйї до тієї ями:—«Так лизь сюди, жінко, тут вони єсть.»—Та Химка полізла туди, а назад уже и не вилізе.—

Він через три неділі каже: «А довідаюсь до Химки,—чи жива вона?» Прийшов до нори та питає: «Химко! чи ти ще жива?» Вона каже йому:—«Витягни мене, голубчику, я тебе вже не буду бить.»—А чорт там сидів, та каже:—«Не вірь їйї: вона таки тебе буде бить,—коли вона нас не боїцца: тут нас було дванадцять; а вона як узяла гризти нас, то ти мусіли утікати,—то вони повискакували, а я—кривий, тай не вискочу, але вона мене загризе.»—А потім каже: «Як витягнеш мене то я тобі у великій пригоді стану.»—Цей чоловік вирубав дручва, тай подає чортові в яму, щоб його як небудь витягти. То що стане чорт чепляцьця за дручок, то Химка за його чипляецьця, а чоловік нехоче витягати—каже: «Двох не можна витягти.» А потім каже Химці: «ти подожди, поки я чорта витягну, а тоді и тебе витягну.» Ото Химка и послухала його. Він же чорта витяг, а їйї ні.

(*) См. № 33—*Лиха жінка и чорт*.

Чорт тоді каже тому чоловікові: «зате, що ти мене ви-тяг, треба тобі отблагодарить: ти зробиш лікаром, а я буду панів душити,—то ти прийдеш лічить: пошепчеш коло того пана, поробиш що небудь, то я тоді отойду от то(го) пана,—той пан зараз виздоровіє и він тобі заплатить багато грошей.» А потім каже: «Я двох буду душити, то будеш ти лічить, а третього як буду, то не йди, бо я тебе задую.»

Ото чорт начав душити в однім селі пана багатого; цей чоловік почув це, зараз и пішов до того пана, тай каже йому: Пане! я чув, що ви слабі.» Пан каже:—«Слабить сердце;—не мог би ти мене вилічить?»—А чоловік щось поробив, пошептав коло того пана,—тому панові зараз и полегшало; той пан йому багато грошей дав. — Цей чоловік так само и другого пана вилічив, и той йому заплатив добре.

Ото чорт и третього пана начав душити.—Цей пан посилає за тим чоловікомъ, щоб його вилічив, бо він чув от тих панів, що їм така сама болізнъ була, и той чоловік вилічив їх. Цей же чоловік став отгазувацьця, що «я не вмю лічить уже.» А возаки ті, що пан послав їх за тим чоловіком, кажуть: «Йди: він тобі багато грошей дасть!» Він прийшов до того села. Прийшов до шинку и там застав бабів п'яних, тай каже їм:—«Я вам заплачу, тільки идіть за мною, у долоні плещіть и співайте цієї

«Тут и Химка иде,
Тут и чорта знайде!»

Ці баби за ним йдуть, у долоні плещуть и цієї співають.—

Він прийшов до того пана, хотів лічить його а чорт йому каже: «А як тобі казав, щоб ти не йшов до третього!» Коли чує,—аж баби кричать:

«Тут и Химка йде,
Тут и чорта знайде!»

Та тоді питаєця його: «Хіба ти з Химкою идеш?» А він каже:—«А вжеж: я їйї витяг.»—Тоді чорт йому каже: «Чортового батька мене найдеш уже и з Химкою!» Та тоді от того пана,—и стріху зірвив з хати, так утівав.—Той пан тому чоловікові заплатив багато грошей за те, що його вилічив.

(Записана тамъ-же.)

39.

ЛИХА ЖІНКА И ЧОРТ.

Давня давнина. Була собі така баба, да така сердита що и в світі такої баби не було. Раз чоловік на єї розсердився, та знайшов він таку яму глибоку,—Господи! що и кінця нема, а він и впхнув (єї) у ту (яму).

На третій день пійшов наглядать. Як подивиця у ту яму, аж там кривий чорт виліз на половину ями, да вже далі не вилізе, дай кричить на того чоловіка: «Виратуй мене! до наставлю тебе паном; пусти мене, голубчику, до я по віровці вилізу.» От, той чорт виліз из ями, дай каже: «Тепер я піду да буду пана давить, а ти прийдеш, да будеш ворожить, до там тобі заплатять; да знову піду, другого буду давить, а ти одходиш, дай той пан заплатить; а третього як буду давить, до вже не йди до його,—хоч як будуть, просят, до не йди, бо вже як прийдеш, до й тебе задавлю.»

От він прийшов до одного пана дай став давить, а той чоловік и одігнав його. А чорт знову пішов другого давить, коли й там одігнав його чоловік. Він знову и до третього пійшов давить; а того чоловіка став знову просить пан той. Чоловік изжалювався, (взяв) ту саму бабу, да прийшов до того пана, тай поставив єї у будинку того пана, а прийшов дай

став ворожить тому панові. А чорт, як угледів, та як зачав того чоловіка давить, та скрегоче зубами.... А він каже: «Чого ти так скрегочеш? — Он баба стоїть!» А він як побачив, да в віно.

(Записана въ с. Черняховѣ, Київскаго уѣзда, В. Панченкомъ.)

33.

КРЕПАК И ЧОРТ.

Колись, як ще були люде панські, и в одного пана служив чоловік, и того чоловіка пан дуже любив за те, що він був исправний. Ото пан йому каже: «Дай мені дві жмені сребла, або вижини изъ того болота чортив, то я тебе на волю випущу.» Цей чоловік думає собі:—«Срібла трудно достать, а чортив можна вижить.»

Потім пішов до коваля, щоб йому коваль изробив дротяну нагайбу. Коваль йому це и зробив. Він з цією нагайкою пішов до того озера. Прийшов сюди и начав тут из грязі ліпять стовпчики. Коли це—чорт виходить из озера, тай питає його: «Що це ти, чоловіче, робиш?» Чоловік каже йому:—«Оце думаю строїть на цім озері манастирь: ото, бач, и стовпи поположив;»—показує на ті стовпчики, що из грязі ліпив. Чорт йому каже: «Не построїш ти тут святині, бо ми тебе и задушим.» И як сказав це, та зараз и побіг у озеро и похвалився самому главному чорту; а цей, головний, посилає до того чоловіка високого чорта, тай каже йому: «Скажи так тому чоловікові, що думає на цім місці святиню строїть: як що подумає тебе, то ми виступим из цього озера, а як що ти його подумаєш, то він должен оступацця от цього озера.»

Чорт цей виходить из озера, тай каже йому: «Казав так наш начальник: хто кого поборе, той тому оце озеро отпустить.» Цей чоловік каже:—«Я знаю, що ти мене не подужаєш, а лучче поборись из моім дідом, и він такий уже старий, що увесь мохом обріс,—він тут у лісі и лежить.»—А там, коло того озера, був близько ліс. От, чорт и послухав; приходять у ліс—аж там під кущем лежить медвідь. Чоловік йому каже:—«Оце той дід лежить,—иди ти з ним поборись; як що його побореш, тоді и зо мною будем бороцьця.»—Чорт приходить до його и торкає його лапою: «Чуєш, уставай,—будем бороцьця!» Той медвідь як схватицьця, як візьме його у лапи, та давай його кусать та м'яты,—на силу чорт вирвався. Прибігає у озеро та каже главному чортові: »Шкода! не можна його побить: коли я з його дідом боровсь, тай то не поборов,—що його дід такий старий аж мохом обріс увесь,—а тож то як би з ним поборовсь, то він—би мене и живого не пустив!»

Ото цей посилає другого чорта, уже горбатого, до того чоловіка. Виходить цей горбатий, тай каже йому: «А ну, хто свісне, то того буде озеро.» Чоловік каже йому:—«Добре;—тілки свисни ти вперед, а потим я свисну.»—Чорт же як свиснув, то и лисця на дереві поопадало; тоді чоловік каже:—«А ну, я свисну,—тілки ти очи зав'язи платком,—бо як свисну, той повискакують.»—Чорт и зав'язав платком очи. Цей як свиснув його нагайкою по шні,—так він и покотивсь у озеро; та тоді каже тому чортові: «Нічого ми не зробим з ним: бо я як свиснув, то йому нічого не стало, а як він свиснув, то чуть-чуть мені очи не повилазили.»

Ото він посилає третього чорта, такого гладкого, як годований кабан, и дає йому свою патирицю, таку, що може пуд п'ятнадцять, и сказав йому; «Нехай, хто вище викине.» Виносять ту булаву до того чоловіка и каже йому: «Ото так казав наш начальник: хто вище підкине оцю булаву, то того буде озеро.» Чорт же, той головний, як дав ту патирицю, та казав:

«Гляди, щоб ти ййї нігде не дів, бо тільки ти ййї де небудь дінеш, то тоді усі ми пропащі.»—Ото чорт як підкинув ййї у гору ще из ранку, то аж у вечері упала до долу; а цей чоловік ййї тільки из одного боку и підніме, а щоб усю ййї підняти, то цього и немог. Ото він узяв за один бік, тай дивицца на небо; а чорт його питає: «Чого ти дивишся у гору?» Чоловік каже:—«Дожидаю поки хмарка набіжить, то хочу ййї закинути, щоб ти ніколи ййї и не бачив.»—Тоді чорт за ту патирицю, та в озеро и побіг; а потім каже чорту самому главному: «Та то хотів закинути патирицю на небо, а я и не дав!»

Началник ййх посилає изнов одного чорта до того чоловіка, щоб спитавсь його: чи не схоче він грошей багато взяти, аби тільки він ййх не вигонив. Чорт приходить до його, тай каже йому: «Щоб тобі дати, тільки не вигонь нас из цього озера? бо це озеро наших ище прадідив.» Чоловік йому каже:—«Я з тебе ба(га)то не хочу, тільки дай мені оцей бриль повен сребла,—покаже на свій бриль повстаний. Чорт йому каже: «зараз тобі дати гроші? Він каже:—«Ні, принесеш мені у ночі у клуню.»—Ото чорт и каже: «Ну-ну, добре—принесу, тільки не безпокой нас!»

Цей чоловік прийшов до дому, викопав у клуні велику яму и зверху пропустив таку дірку, аби бриль помістивсь у яму, а потім прорізав дно у тім брилі тай поставив його на тій дірці. Коли це—у ночі, чорт несе йому мішок срібла. Приніс, висипав у той бриль, та дивицца—аж він порожній; потім він приніс три мішки срібла,—та таки ще не повний бриль. А чорт и не оглядицца, що під тим брилем єсть яма, тай носить гроші, поки не наносив повний бриль. Тоді той чоловік забрав ти гроші и дав дві жмені панові срібла, тай вивувивсь от панщини.

(Записана въ Уманскомъ уѣздѣ, Кіевской губ., передалъ А. Петруняка.)

34.

ОСТАП И ЧОРТ.

Був собі чоловік—Останом звався,
Боялися його черті, що всім похвалявся....
Говорили йому миряне, щоб тін постерігся:
Щоб не ехав в лес и з чортом не стрівся.

«Хибаж він мене вхопить?»

Він мене сірою не подкурить—

Допоне він од мене щей свої роги збудить!»

Так Остап храбрує,

Що прийде вечор про бісив толкує.

Притяг Остап у гайок к чортовому болоту близенько,—

И породила в том болоті трава висока й низенька,

И наплодилось в том болоті чортяк до врага—

Не багацько їх—ціла ватага:

Були голие, волохатие, були з ногами,

Були на собачих лапах из рогами,—

Вони там *инколами* (?), скаками и жуками лігали,

И, що в светі робилось, все те беси знали.

Начав Остап у своїму гайку дуба рубати.—

Гульк на зад—аж стойіть поруч чортяка.

Малож він сокири не впустив: злякавсь Остап не-
борава!

«А що ти, пане Остапе, злякавсь?»

«—Ет! кажи: трохи злякавсь; але таких чортів не
став бояцьця.»—

«Я чув, пане Остапе, що ти за восьмох умний.»

«—Як до якого дела: вмію орать и сіять, хати строїть
и леси плести.»—

«А зайцяж ти, пане Остапе, поймаеш?»

«—Ні, пане чорте: не пойму, бо я не собака. А деж
його взяти?»

«От, буде навмана стрибати.»

Де у чорта и заєц узвся,—бежить кроз Остапа,

А Остап:—«Ката!»—крикнув,

А чорт за зайца—вон и не пивнув.

«А свіснеш ти, пане Остапе, так щоб аж лес похи-
лився—

Из дубов лист увесь извалився?»

—Я, каже, в болши заклад пойду: я як свісну, то
ніхто на ногах не встоїть...

«Од мене ти шапку грошей маєш.»

«—А в мене всю домовку забираєш.»—

«Свіщи, пане Остапе!»

—Свіщїть, каже, ви, пане чорте, бо ви старши
од мене.»—

Чорт як розставив губи да попер, то аж лес похилився,

Из дерева увес лист извалився.

—«Завяжіт же, каже, пане чорте, хоч собі очиці,

Бо я як свісну, то неначе хто лясне по пиці.»—

Так Остап до чорта промовив,

И докуль чорт очи завязав, то Остап дубину приго-
товив.

Да як перехрестився,

Да як трісне под висок—так чортяка и покотився.,.

Поорав землю, неначе плугом, рогами,

А загув—аж сумно слухать—не наче бугай у болоті;

А Остап йому квачем у горло, щоб не сохло у роті.

«Подай, каже, пане Остапе, хоч води уста промочити!»

И з великої больності,

Так и встав до Остапа по вольності.

«Не чайв же я, пане Остапе, що ти з чапями
ходиш,—

Сам же ти не учений, та ще й чортов переводиш!»

(Записана въ Овручскомъ уѣздѣ, Волынской губ.)

КОВАЛЬ И ЧОРТ.

Був собі коваль, да дуже великій п'яница, так що вже все против, що тілко в його було. Бачить, що вже нема за що пити,—от він иде нечистому записувать свою душу. От, нечистий и каже: «Добре; щож ти хоч за свою душу?» А він и каже:—«Я хочу, щоб у мене була повна гладичечка грошей и щоб цілий рік не убували, скількоб я їх не брав.»—От, лукавий каж: «Добре: будеш мат гроши, а за рік я прийду по твою душу.»

От коваль приніс повну гладишку грошей, заховав в свою бодню, а трохі взяв в кешеню, да далі—до корчми. П'є день и ніч, вже и кузню забув, — коли аж и виходить рік. От коваль иде раз до корчми, аж лукавий—скік до його на плечи, дай каже: «А! тепер ти мій!» А він каже:—«Твій, але пожди до хати, я дещо жінці розкажу.»—Ото він каже: «Добре.» Коваль ввійшов в хату, дай посадив лукавого на лаві, да ніхто його не бачить, а ні він сам, дай ввійшов з хати в сіни, а далі—до корчми, дай п'є своїм порядком. От лукавий ждав-ждав, а далі хотів встати з лави, да йти за ним. Коли він смикнепця—аж не можна встати. От він давай рвацца од лави, термусе, аж глина летить, мало хата не розвалицца. От жінка злягалась, та біжить до корчми по чоловіка, дай каже: «Що ти таке посадив на лаві, що мало хати не розверне? Иди, да приими його звіти.» От він прийшов, дай каже:—«А що, будуть знов цілий рік гроши в гладищі,—то пуцу!»—От, лукавий каже: «Будуть.» Він взяв дай його пустив. От знов грошей доволі: знов коваль п'є да гулає; коли аж знов рік виходить.

От коваль иде дорогою, а лукавий—скік йому на плечи, дай каже: «тепер ти мій!»—«А твій,—каже коваль: але пож-

ди—поседей отут в моім городі на груші, а я по на час войду в хату да возьму ножа.»—«Ну йди, да не барись.» От коваль як посадив на груші, то сам и пішов в корчму пить. Коли—аж біжить жинка, дай знов каже: «Що се ти посадив в городі на груші? една була така славна грушка, а тепер зовсім пропадає, так щось єї трусить: вже грушки обсипались, и лисця облетіло, и гиле поломалось, — вже аж коріння вивертає!»—От він прийшов, дай каже: — «А що, будуть знов цілий рік гроши? то пуцу.»—От лукавий каже: «Будуть, будуть, тіло пусти.» От він взяв дай пустив. Знов є гроши—знов коваль п'є—гуляє; коли аж знов виходить рік.

От лукавий знов явився, дай знов каже: «Тепер ти мій!»—«А твій,—каже коваль.»—«Ну, ходім в дорогу.»—«Ходім»—каже. Идуть вони на греблю, а був уже вечер, да дуже місячно,—от, од коваля тінь и видно на землі, а біс и питає: «Хто се с тобою йде?»—«А се мій брат,»—каже коваль. «То він візьме мене?»—«А візьме,»—одказує. —«Ну, змилуйся—сховай мене!»—«Да куди я тебе сховаю?»—«А от хочь в калитку.»—«Ну, добре: лізь в калитку,»—да и розшморгнув калитку. От біс туди и сховався, а коваль міцно зав'язав, дай кинув в воду. От він и тепер там сидить, а коваль вернувся да живе и досі.

(Записана въ окресности Бѣлой-церкви, Васильовскаго уѣзда, Кіевской губ., передалъ И. П. Новицкій.)

36.

КЛИМЕЦЬ И ЧОРТ.

Був собі чоловік та жінка, був у їх син,—звали його Климцем. Купили вони йому червоні чоботи. Пішли вони на ярмарок у зустрілись вони с чоловіком, а той чоловік вів козу. Климець каже: «Я, тату, вкраду в його козу.» Батько його не пускав. Він оставсь на дворі, закаляв чобіт, обвів кругом його и поставив на дорозі той чобіт. Той чоловік веде козу; дивляця—чобіт. «Ач, сучого сина дитина, яка деліватна: чобіт и покинуло!» Узяв чобіт, пішов обмивать до ставка; а Климець за ту козу, та в ярмарок. Продав їйї, сів ув очереті, тай кричить по козинячій. Той чоловік думав, що то його коза, та в той очерет; а він дальше залазе. Той плюнув, тай пішов.

А далі зустрів його на дорозі, питає: «Де ти мою козу дів?»—Продав,—отвітує Климець «За віщо ти продав?» питає чоловік.—«За віщо продав, то продав; за віщо пропив, то пропив,—не питай, де я дів, ище три копійки на тютюн е!»—«Ходім..... до пана!»—«Ходім.»—Пішли до пана.—Чоловік розкавав панові, що Климець украв в його козу; пан начав кричать на того Климця, а далі каже Климцеві: «Як зумієш уврасти в мене с стайні коня, то прощу.» Климець каже:—«Укравду!»—

Пан приказав кучерям, щоб стерегли того коня. Він прийшов у ночі; ти сплять; він подавав кожному в руки хто за віщо держав: хто держав за ноги, тому дав цурупалок в руки; хто держав за хвист, тому дав прядива в руки; а хто седів верхом, того посадив на трямок; а хто держав за поводи, тому дав в руки шматок прядива. Тоді взяв коня, тай повів. На другий день приходе пал до конюшні, кричить на кучерів,—пита. «Де він?» Ти посхоплювались—дивляця: у важного в

руці то по цурупалкові, то по шматку прядіва, а той що сидів на, трямку, як увірвеця с того трямка!

Потім призвав пан Климця: «Ну, брат, як украдеш у мене шкатулку з грішми, то знов твоя буде.» Климець каже:— «Добре, вкраду.»—Пан приставив сторожу коло дому и горниці, и коло шкатулки, и сам держить руками. Климець прийшов у ночі; усі спали и пан спав над шкатулкою. Він панові підложив дерниву, а сам за шкатулку, тай драла.

Потім пан знову каже Климцеві: «Як украдеш у мене жінку, то твоя буде.» Той каже:— «Добре, вкраду.»—Пан знову скрізь поставив сторожу, а сам паню держе. Климець прийшов, положив панові під руку куль соломи, а паню взяв, тай продав чортам. От пан питає: «Де ти дів паню?»— «Пропив.»— «За віщо?» питає пан. — «За віщо пропив, то пропив, — не питай де я дів,—ище три копійки на тютюн осталося.» Пан давай просить Климця, щоб той вернув йому паню: дає йому грошей цілу шкатулку. Климець каже:— «Добре, давай гроші, той достану.»

Пішов, сів над берегом, набрав лози—городе там. Виїзає чорт: «Що ти робиш Климець?» каже чорт.— «Манастирь!»— «Возьми, братіку що хоч, тільки не строй манастиря.»— «Верніть паню, той не буду робить.»— Чорт: «Постой, підуді дові скажу.» Виїзає и дід:— «Що ти робиш? Климець!»— «Хіба повилазило? не бач, що роблю!»— «То на тобі мішок грошей, тільки не роби цієї капості для нас.»— «Не хочу: верни паню!»— «Е, ні! пані не дам: за паню будем міряцьця, хто кого персвище.» Климець каже:— «Давай.»— Чорт як свиснув, то аж листя посипалось.— «Ну, чорте, каже Климець, зав'язи очі, а то як свисну, то у тебе и очі повилазять!»— Чорт зав'язав очі. Він узяв дручок, та як різне його по голові, що трохи очі не повилазили. «Ай! тай свиснув!» каже чорт.

«Ну, тепер, каже чорт: хто кого випереде, того буде пані.»— «Куди тобі протів мене сбігти: у мене ось один брат мень-

ший, та ти його не випередип!» — «Ну, давай.» Климець пустив зайця. Чорт полгнався за ним и недогнав, з тим и вернувся Дивицця, а той держе зайця, бо у його два було.

«Ну, тепер; хто кого пересміє, того буде пані.» — «Та у мене он там лежить стара мати, то ти й ййї не пересмієш.» — А то була здохла кобила — и зуби вискамила. Чорт пішов сміявсь — и не пересміяв.

Чорт: «Ну, тепер, хто сіру оту далі піднесе на собі, того буде пані.» — «Та я поміж ногами ййї понесу.» — Чорт пішов, ніс ту кобилу, — мо, ступнів два проніс, та запінивсь и покинув. Климець сів верхи, пробіг скільки там. Чорт дувуецця.

«Ну, тепер, хто вище кине мою палицю, того буде пані.» Чорт кинув, — та так, що не можна сказати! Потім Климець бзяв, тай носить, та у гору дивицця. Чорт: «Чого ти в гору дивисся?» — «Дожидаю, поки хмара найде, та закину за хмару, щоб у тебе ййї не було.» — «Е, братіку, не закидай! Возьми собі и паню.» — Той узяв и одніс панові.

(Записана въ Кієвѣ; передалъ А. Петруняна.)

37.

ЧОРТИ У ЧОЛОВІЧОМЪ ТУЛУВІ.

Було собі три брати — два розумних, а третій дурний. Да як батько умирав, той каже дурневі: «Сядь за осиковою бороною, то побачиш мою смерть.» Дурень узяв, сів за бороною. Дивицця: идуть чорти з гаками, — роздирають..... Душа вилетіла, а чорти повлазили в тулуп, тай сидять.

На другий день мати плаче й брати плачуть за батьком, а дурень сміецця. А мати каже: «Чого ти, дурню, смієсся. Возьми, поцілуй батька хоч раз уже на дорогу.» А дурень ка-

же:— «Пождіть, поцілую.»—Взяв булаву, як тріснув батька по лобу, то батко аж під стелю вискочив: то тільки йіден тулуп упав на землю, а чорти вискочили.— «От, який то, каже, батько!—то не батько, а то чорти роздерли батька, та влізли, а душа полетіла!»—

(Записана тамъ-же, А. Пертунякою.)

38.

МОСКАЛЬ У ПЕКЛІ.

Був собі одставний москаль и пішов він на той світ. Ходить-ходить — нігде йому нема пристання. Аж приходить він до пекла,—аж там чортів такого багацько. Він зараз по московській кричить: «Тху, пропасть! нечистий дух как смердїть!» Чорти на його кричать:—«Иди собі... Чого ти хочеш? тут не можна бути тобі!»—Москаль каже: «пождіть, дайте мені тут у вас пороскладатись.» Забиває він кілочки по стінах, тай каже: «Це на рамець, це на муніцію, а це на шінель, а це на ружжо!»

Ну, повішав він усе, тай питаєця: «Що це таке?» А чорти кажуть:—«Пекло.»—«Ну, хорошо, що тепло.»—«А що то, говорить, кіпить?»—«Душі.»—«Ну, слава Богу, що є галуши. Дайте ложку.» «Дали йому ложку, а він як почав їх троццати. Чорти розсердились, та давай на його кричать: «що ти робиш? иди собі звідсі!» А він каже:—«Ну, ходім на двір: перш покажете мені, в яєу дорогу ити.»—Чорти повиходили всі з пекла; він узав, тай вачинивсь, тай не пускав їх.

Чорти змерзли, та так кричать—плачуть; а иде баба та питаєця їх: «Чого ви плачите?»—Москаль прийшов у пекло, вачинився, тай нас не пускає.—«А, дурні! не знаєте, що зро-

бити. Осьде є собака: візьміт здеріть шкуру, зробіть барабан, та забарабаньте, то він вийде!» Чорти зрадли, та за собаку. Облупили його, зробили барабан,—трррр!... Москаль кричить: «Ох, у поход пора!» Взяв убрався, тай пішов; чорти убігли, тай зачинились.

Москаль вийшов на двір; дивлиця—нема нічого: «О, піддурили бісові сини!» Тай пішов собі дальше, лучче шукати.

(Записана тамъ же.)

39.

П А Р У Б О К И Ч О Р Т .

Пас парубок у ночі скот не далеко од ставу. Коло ставу лежав чоловік; а воно не чоловік, а лукавий перекинувся чоловіком. А вовк крадеця, хочеть його сонного зійісти. Той парубок думає, що то чоловік—и крикнув: «Отот, дядьку, вовк ізійість!» Він як схопиця—да в воду. А той каже: «Колиб я знав: я б не казав; я думав, що чоловік.» Вовк побіг. Коли він и виходить, каже:—«Ну, спасибі, дядьку, що ти мене 'д смерти одборонив;—одбороню и я тебе. Заберуть тебе в солдати, поймають тебе людодіди, будуть годовать на сало....»—

Забрали його в солдати, поймали його песиголовці (тийі що людей йідают), годують на сало. Уже вгодовали, уже й пучки врзали—хотіли різать. Він и здумав про того. Коли той у ночі й біжить. Там замки такі здорови,—лукавий як добіг, до так и одчиняюця. Він прийшов до його: «А що ти, дядьку, живеш тут?» Каже:—«Живу.»—«Поведи мене, де тут гроши є.» Каже:—«Боюсь; хотя мене одсіл як Бог виніс!»—Він каже: «Постой, не кажи так: що Бог виніс: Бог тебе не нес-

тме, а ще я буду нести:» Він пішов, де є гроши, три мішки набрав, виніс на двір,—він поскладав на себе. Той парубок сів, — не вгадав, коли й до дому довіз. Привіз до ставу, да туди, де вони живуть. Дав він: «Ну, которий одвезе чоловіка до дому? Я вже видки віз.» Дак всі не хочуть: один кривий каже: —«Я доведу.»—

Поклали на кривого гроши. «Глядиж, каже, тілкі замітиш свою сторону,—дак и кажи: «тпру!» Вони біжать; куражка спала, — він каже: «тпру!» Дак він: — «чого ти?» — Каже: «куражка спала!»—«Далеко, каже, вертацьця: п'ятьсот верст убігли, як сказав: тпру.»—Він привіз його до дому, під хатою положив и гроши тийі.—«Гледиж, каже, живи; ми до тебе прийдем як раз у год довідаємось, як ти живеш.» Дак він жив год. Вони в год як раз и пришли довідацьця. Походили, дай пошли, ба більше вже йїх не бачив той парубок.

Правда колись була, да давно, мабуть!

(Записана въ Пирятинскомъ уѣздѣ, Полтавской губ.)

40.

СТРІЛЕЦЬ И ЧОРТ.

Був собі йїден чоловік, стрілець. Пішов він раз з рушницею зайців стрілять. Дивицьця він—стоить у лісі на пеньку явиць чоловік, а кругом того пенька вовк таке скаче, таке скаче, хоче його звісти, Той стрілець вистрелив, убив вовка. Той чоловік таке йому дякує: — «Спасибі тобі, каже, що визволив мене з біди; приходить тоді й тоді, на таку й таку могилу и їди мене там: я тобі багачько грошей принесу. И як будеш туди йти, то бери з собою що є в тебе найвірніше.»—А то

був чорт. Їїх вовки підять: та їх би такого расплодилось, що й світуб не було, як би їх грім не бив, та вовки не виїдали!

Прийшов той стрілець до дому; вже пора йому йти на ту могилку. Думає він, що в його є найвірніше. «Щож в мене є?—тілкі жінка: вона в мене найвірніца!» Иде він и бере жинку з собою, а за ними побігла собачка з дому, але він їйі завернув назад. Приходять вони на те місце — нема чорта. «Поськай мене, каже той чоловік жінці: я трошки засну, поки він прийде.»—Ліг той чоловік спать, жинка почала його сьвати — аж приходить чорт и несе мішок грошей.—«Це, каже, твій чоловік?» — до тойї жінки.—«Чоловік.»—Знаєш, що я тобі скажу: заріж свого чоловіка та будем зо мною жити: бач, якого в мене грошей!»—«Коли нема ножа.....»—«Ось я тобі дам.» — Дає він їйі ножа; може, він їйі тріску дав, а їйі вже так видалося, що то ніж. Вона бере й хоче різати свого чоловіка. Тоді чорт будить його и каже: «бач, чоловіче, що твоя жінка хоче робить! Тепер вже я тобі грошей не дам, бо ми расплатилися; ти мене вибавив од смерти, а я — тебе. А я ж тобі казав: бери з собою, що в тебе є найвірніше!»—«Та щож в мене таке є?»—«А за тобою бігло, та ти завернув: бач, як би ти прийшов з собакою и заснув, то вона, як тільки побачила мене — зараз би й сунулась до мене, а тиб и прокинувся!»

(Записана в с. Неторожѣ, Звенигородскаго уѣзда, Київскої губ. Ив. П. Новицькимъ)

41.

МУЗИКА — ОХРИМ.

Бувало пакойни Охрем як стане розказувать,—царство йому небесне,—дак волос дибом становицця.—«Який це Охрім?—Як екій?—хиба ви не знаєте Охрема?—отто!... Охрем-музыка, що жив, колись, у Сухой Вербі.... хто його не зна!... Там такий був чоловік, на все вродливий! чи вуз було, чи лапату, чи що друге — дак оццюди дивись! Було що не заздрить, дак и вчеше. А вже на весилли, або так в екуй кумпаніи,—тульки його й слухай. Як начне було вигаварувать, Господи, твоя воля! де що берецце, неначе з рукава сипле.... Да ще в тому не те, що наш брат, а и в носи такий кручок мав. Йому сійі ведми пловане діло!—вун на їх, каже, не раз и до дому верхом йіздив, а то дак,—не при хати споминаючи,—и з чортявами ни раз кунпанію водив.

У молодиках вун и геть — такі любив скленного бога, а пуд старость сливе и в рот не брав. Дак бувало, як пуд хмільком, дак такого нараказує, що наш брат смерком и носа висадить через поруг баіцце; а йому й байдуже,—пуйде, куди хочь у пувноч,—вже, звісна, музыка: що музыка, да мирошник, неначе родичи, прости, Господи!—*кучману*.

Раз, каже, ишов з весилля, уже пуд пувноч, коли чує—тарахтить щось з заду з дзвонками, да з брезкульками; тульки що хотів звернуть, коли кони й стали коло його.... Дивицце—пани на возі.—«Здрастуй, кажуть, Охрем!»—«Здрастуйте, панове,»—«Садись, кажуть, скорій з нами, поїдем.»—«Куди?»—«Ик нам весилля грать. Ми вже були в тебе, дак сказали що ти на весиллі; ми сюди—кажуть: зараз вишов,—на силу догнали!... Садись, будь—ласкав!... От табе й задаток.»—Охрем узяв: калитка, памацав: чимало манячить!—вун на

вуз... а спитать, — хто, да ще, з пахмілля, да з радощи, що калитка в кешені, — и забув.

Коли приїжають—будинки такі, що Боже твоя воля!... А в їх панув, панув, панув, а на сталах питення и едення— наче на сто душ. Де це я? дума Охрему. Охрем: таких панув близько нема! • А вани, знай, чарка за чаркою Охрем, не довга думавши, за скрипку, да як утне трепака, а пани ну гарцявать, да хто, каже, навприсядки, хто на сталах, хто на стенах, а іншіе одно на другому... Дивицце Охрем, да дивуєцце, що панота за дуранляси такіе виробляє. А далі пасели, каже, за стул—вечерать бачь, и йому дали шматок чогось то, Охрем пакаштував—смашне.... «Нехай же, каже, дитям на гасгинець,»—дай за пазуху; а тут півень—какарику!—все й затахтило, й загуркатило. Охрем наче прашнувьсь.... Дивицця—темно; разглядицце—у балоти стаить; став вилазить—вилез, да вітти не можна, — страєніе екесь кругом, а нучь—хочь ока виколи!... Дав Бог світ; раздивицце Охрем—аж вун у пустий винилці, що була колис против волости. Охрем перекрестивсь, да витти!... да дорогою й дума: «дарма, що завели бесови чортяки у пусту винницю, а все таки добре заплатили!... Да не, мабуть, не на такіх наскочив, не пакурить!... До кашени, — аж там апучка якась, а в юй угалле; за пазуху—аж там—з позволения сказать—чортвить що!..

А то в друге, расказував: грав тут—такі, у нас, у когось то весилля, да пуд пувначь, як уси вже пуднили—чимсь то не вдовольнили Охрема; вун за шапку—дай був такий... Иде воли будинкі, а в їх людей—видима—невидима!.. Свечки зяють, пани бегають, и музика чепеляе, — да так, каже, нешпетна!... «Лиха годинаб тебе грала, — дума Охрем: не так би цюю ми заграли!... Дай зайду, тут видна весилля, а музика на весилли не буде лишній!..» Тульки що задумав—аж вибегають пани, до Охрему в пояс... «Ходи, будь ласкав, кашуть. до

нас!» Охрем сюди, да зараз—клим, клим!... наладив скрипку, да як удере,—пани як на руках не носять його...

Коли, трохи згодом, дзвоніть — дзелень! дзелень!—«О, кажуть, ще гости єдуть до нас,—грай Охрем лучше: пан, що єде, на горелку даєть.» Колиж справди пан, що з двонком, и став тут. Охрем скульки мога грає...»Хто там грає?» питає пан. А Охрем дума:—приди побачишь!—да иншаї, да веселійшаї!.. Колиж чує, два чалавски цупять його, дай привели до пана. «Що ти за чалавек?» питає пан.—«Охрем-музика!» — «Зачим ти нучи тутечка граєш?» — «У панив на весили,» каже. — «Ти пьян!» — «Та ще не, каже Охрем: а як ваша милость дасть на горилку,—тади може й буду.» — «Садись же, одвича пан: на вуз, я тоби поїграю!» Привезли, положили Охрем заснув. А то пан, да станови, йїхав нучи, а Охрем грає у пустуй хаті, край дороги. От його привезли—дай у халодну! А на завтра так, казав, найграли, що вуң скакав, скакав, лежечи, трепака...

А то знав чудася була...да що й гомонить!.. и за день не розкажешь усього, що, було, Охрем розказує... Отто яки були з йїм дива, дак и Господи, Твоя воля!... що иншому дак и ва снє таке не присниця!... Добре вуң казав, що як би не один злучай, дак не вмертиб йому своєю смертию...

.... Годув за десять, чи що, до його смерти, пришла каже з Хлапеникув баба на весилє договарувать:—дочку, чи що, адавала... «Як не два з копою, каже Охрем, дак и балавать нечого!»—«Грошей у мене нема, адвича баба, а я табе де що друге дам, що лучче буде ад двох з копою!»— да щось и взяла ему на уха шептат.—Охрем и магарич свуй паставив, и весилля грав без грошей. А баба тая, зволте знать, була знахарка, дак прасля того весилля Охрем зовсім не теї чалавек зробився, и у двуре, и у поли, и сам, и скатинка, все зробилось—глянуть любо!—Бувало на весилли... вестимо, Охрім-

музика—оцюди дивись! На видумки, да на приказки—и рувни не було; а на весилли, звисна, всякі бувають люде, усяке очи и всяка думка.... Йому не єдне весилле не минулось без урочив. Було вичварує, да видумує, а пасля, недель зо две, и справляє сердеха ухи да охи! А тож дак ні! Охрема ад усякого наваждення непаче замарочило що.—«А горілку усе таки пив Охрім?»—«Отто-то й діла, юо и горілки вже сливе не вживав; десь вража баба и од сього зелля нараєла.»—«А чи не розказував коли небудь Охрім, що йому знахарка казала?»—«Да не—таки, спасноу йому, добрий на старости був, не зхотїв усього нести в домовину. Я, бачь, и родичь йому трохи доводивсь: свєкруха моя в його сина бабила, да бувало чи у Рихле йдеш, або у Корап, - завернеш и до його на дорози.—Раз так зайшов я, а вун був не дужій; гамоннял про се, да про те, а далі я такі й кажу: «Охрем, ти може вмрєш: скажи, —нехай би я й діти мої поминали тебе: раскажи мени, що табе дав Буг на разум ад лихої гадини да ад злих людей.» «Вун, правда, довга не хотив, а дале-то, - нехай над йім земля пером! - и мене де що расказав.—Спершу я думав, що там Бо-зна що таке, аж не!...

(Записана вь м. Понорницяхь, Кралевецкаго уѣзда, Черниговской губ., перепечатана изъ Черниговскихъ губ. Вѣдомостей 1854 г., № 17-й.)

42.

В І Д Ь М А.

Був собі парубок и влюбився він в дівчику, Два годи любились вони дуже; — тим часом найшовся другий парубок Іван — и відбив. Він собі затоснив той Василь, — ходить що вечера, але ніхто не знає, де він ходить. Разу йідного хлопці сельські зговорилися меж собою: «де тото він ходить, ніколи з нами не буваєт в компанії, — треба його постерегти?»

Колись иде Василь до горяльні, — була то в селі стара горяльня з давніх пор пустая; приходить він до теї горяльні — аж там світиця. Тим часом иде Василь до горяльні, — вискакивають до його дві пани и витаюцця з ним. Хлопці дивляцця під вікном, що він робить. А він п'є собі вино; сіла у нього панна на руках и собі цілюцця! Хлопці, як то побачили Пійдем — же до його батька сказати, що то з ним діецця.»

Прийшли до хати. «Добривечер тобі, дядьку Трохиме! а дома ваш Василь?» — «Нема.» — «А гдеж він?» — «А хто його знає: псявіра десь тягаецця — не ночує дома.» — «А вийдіт-ну сюди, дядьку Трохиме, — ходіть-ну з нами: ми вас заведем, — побачите, що то він робить.» — Приходят вони до той горяльні, — стоїть сторож. Вони у нього питаюцця: «А чий то дом?» Він їм отказує: — «Господина Окомова.» — «Пустиж нас туди в середину.» А він каже: — «Нельзя, буде мене пан ругати.» — Ні жадним способом не можно було преступити. Стояли вони під окном, тай пішли вони до дому «Ми вже на другу ніч не пустим.»

Приходе Василь рано до дому. Питаецця його батько: «А де ти, сину, був?» — «Я, тату, ходив до Гапки на досвиткі.» — «Ей, сину, сину! не у Гапкі ти був, а ти був в старий горяльні,» — «Ні, тату: не був я в горяльні, а був я в

гостях у окомона; вони мене щиро запросивають, що—биш ходив до них гуляти.»—«Вжеж ти, сину, більше туди не пійдеш.»

Прийшов вечер,—кортить його иди до горяльні, а за ним батько слідкомъ ходе—стереже його; але якось втік він. Як побіг він,—батько за ним,—не догнав його: вскочив в горяльню. А сторожа сейчас заперли и не пустили батька в горяльню. «Ей, сину, що ти робиш? вони тебе замучат.» А вони (пани) відзиваюцця до нього:—«пошол вон, зачем крічїш під окошками!»—

Вернувся до дому и плаче старий: цілу ніч ходить—тоскує,—жалко йому сина, що він з відьмами зішовся, и говорить до своєї жінки: «Що ми будем, стара, робити? треба нам старатися людей, щоби сина визволити!»—Питаюцця вони всіх людей—ніхто не знає. Приходить до нього бабка бідна милостинку просити. Патаюцця вони той бабкі: «чи не знаєте, бабко, що нам зробити, у нас така біда?—Пристав до нашого сина злий дух.» А баба каже:—«Возміт, люде добрі, найдить такого ножа, що сім год святицця (с) паскою, и очкура такого, що сім год паробок носить на собі, и дайте йому, як він вже буде иди туди.—(Як) ляже з нею—и нехай обчертить три рази кругом себе и нехай повернецця так, щоби ю обвязати около себе и, тоді, як півні заспівають, вона не втече від нього.»—Так и зробили.

Лежать вони наземлі и до світа. Як побачили чорти, що вона коло нього, хтіли його роздерти и вирвати(з),—але жадним способом не було можна, для того що обчерчено свяченим ножем. Лежать вони до світа,—приходять до них с процесією и беруть їх у церков и охрестили обох, тай звінчали їх.

Тепер вона йому каже: «Я такого то села; я християнка, така як и ти, и сім год була з злим духом: мати моя прокляла мене. Колись вона вечером готовыла вечеряти, а я була малою—год мені було четири; я стала докучати своїй матері, щоби дала їсти,—вона розгнівалась и викінула в сіні и сказала: «Не

хай тебе возьме чорт!» Він мене и взяв. Виходить мати пізнійше и питає свого чоловіка: «Де-то наша дитина? Ой пропала моя дитина!»

Тепер вони собі повінчалися з Василем, живуть собі добре, кохаюцця. И діждали вони літа, пійшли сіно громадити. Ходить Василева жінка и плаче; він їй питає: «Чого ти, жінко, плачии?»—«Ех, чоловіче,—чого я плачу! А зробиш мені те, що я тебе буду просити.»—«Зроблю.—«А справді зробиш?»—«Далебі зроблю.»—«Приїхав мій брат просити мене на весілля.»—«А деж він?»—«Он де стоїть,—Йдємо.»—«Пойдемо.»—Носідали. Вона його учить: «Приїдем ми до брата на весілля,—він тобі буде давати чарку горілки, так ти не пий, поки він сам не вип'є; а як він вип'є тоді ти випий другу. И він тебе поведе в льохъ и буде давати сребло, золото и крам,—так ти не бери: скажеш, що у мене єсть. Він тебе поведе в другій льох, там вуголля и лика,—той ти скажи: я те возьму, мені те знадобицця: вуголь возьму и віддам ковалю, а він мені швидко зробить роботу—и то в хозяйстві добре; а лика мені здадущя—поплету собі постоліки и мені добре буде косити сіно, громадити, жати.»

Так він и зробив. Той сказав йому: «тримай полу!» Він силу насипав уголля в полу и навішав на плече лик. Війшов він з льоху, глянув в полу—аж то у нього золото; гляне собі на плече—аж то у нього матерія дорога. Запрягли коні, тай підвезли їх туди, де взяли.

Вони приїзжают на сіножать—аж конячка пасецця. «Запрягай ну, жінко, та поїдем до дому!» Приїзжають вони дому; як взяли вони собі жити добре,—забогатіли ні з того ні з сього,—накупили собі волів и коней,—посилають в дорогу по сіль. Вийїзжає по сіль Василь и каже жінці: «роспорядись, жінко, щоби ти зобрала хліб.»—«Добре, чоловіче! вона відказала.—Глядиж, чоловіче, не називай мене проклятою,—будем жити и у Бога здоровля просити!»—«Добре, жінко, не буду.»

Пойіхав він в Крим, набрав солі и йіде назад. Изъїїзжає на свій ґрунт—аж дивидця—стоїть його жито. «Ах, ти проклята, тиж мені занастила хліб!» Приїїжає він до дому, питаєця: «Де Марія?» «Нема.—каже його мати. «А деж?»— «Хто йїї знає—так як вода умила!»—Ах, Боже! на щож я йїї ругав?»—Подивився він у своїм обийсті—аж у нього все жито в засіках. А він собі затужив.., Збувся жінкі,—як взяло йому нещастя: пропало вже його все добро!

(Записана въ Подольской губ. И. Лозинскимъ.)

43.

УЖ—ЦАРЕВИЧ И ВІРНА ЖОНА.

Була собі цариця и в йїї не було дітей из роду. Сказали йїї знахарі: «Колиб половили щуку велику. Взяти зварити щучину голову, саму голову, и щоб вона зъїла:—Изваріть ту голову, изъїїжете, то ви зайдете.» Вона так и зробила: зайшла—и цілий год ходила. Кончився год—родила ужа.

Той уж на роду заговорив—скоро родився заговорив: «Татку, говорить, и мамко! извеліть мені зробити камъяну хатку, и щоб ліжечко там було, и коміночок, и огонь щоб там горів—и щоб у місяць мене оженити.» Зробили так: заперли його у камъяну хатку,—у дві неділі виріс великий уж—на все ліжко.

От, водять вже до його из простих дівчат: кого вже він полюбить. Водили вже йїх там, водили,—переводили зо всеї округности: не доберуть! А у одні баби да було дванадцять дочок—и тіх брали, да тільки не брали одні—меншої. От менша говорить: «дурні ви, дурні! як би мене взяли, тоб я раз була невісткою.

До царя те дійшлоє—и прийшли зараз, и взяли йїї. Привели йїї до царя; цар говорить: «Чи будеш мені невістою, чи ні?» А вона каже:—Буду!—Давайтеж мені зараз дванадцять платтів, дванадцять панчіх, дванадцять сорочок, дванадцять черевик и всего по дванадцять.» Убралась и пішла до його. Ті дівчата прийдуть: сунецця до них, хоче вставати—вони на втіки, що уж; а та прийшла да стоїть у порога. «Здрастуйте!»—Здрастуй! чи будеш мені жоною?—«Буду.»—Скїдай же одно платте.—Вона каже: «Скїдайтеж и ви одне.» Він скїнув: скїнув він шкуру одну, а вона—платте. Тепер знову каже:—Скїдай друге платте!—А вона каже: «Скїдайте и ви.» Дай третє так, и четверте—аж до дванадцятого: осталась вона у одній сукні, а він—тїльки чоловіком.—Уже поскїдав шкуркі,—летить, а огонь на комінку горить. Вона, взявши, да за ті шкуркі, да на огонь скїнула, даї спалила.—Спалила—дак він и став уже царем. Повинчались, да и живуть; а батько не пішли.

Бличуть йїх через кїлькі времїя, а він не йде. Вона каже: «Пустїть мене, сердце, до батька до вашого, піду погуляю, а то будуть гнивадцїя: як же так можна на пїйти!» От, він йїї пустив. Пішла; гуляла там, гуляла; и йїла, и пила. А він йїї приказав: «Идиж гуляти, та тїлько батьку да матерї правду скажеш, до ти мене не застанеш.» Щоб не знали вони, що він из ужа да став чоловік. А вона призналася. Погуляла там, приходить до дому,—аж його нема: пішов уже на друге государство, край свїта.

Вона сидїла-сидїла, плакала-плакала, даї пішла у свїт шукати чоловіка. Приходить у село. Підшла, просицця на ніч до бабки, до вітрової матерї. Та не пускає: «Боже сохрани! тут прилетить мїй син, зараз почує руську вость, зараз тебе убьє, роздує!» Просилась, поки упросилась: та баба й заховала у скриню. А він як прилетїв, до зараз и почув,—каже: «що тсе таке, матво: у нас руська вость смердить?» А та мати и

не каже: «Та приходила жінка проситися,—важе, що чоловік покинув.—Дайтеж, мамо, йій яблучко сребране, да нехай вона йде, бо вже йійі чоловік да на другом государстві.—Пішла.

Йде, да йде,—обнімає її то ніч уже; обнімає ніч,—просицьця вона на ніч—так у бабусі. Не пускає й дя: «Тут як прилетить мій син, до тебе спалить!»—Ні, я вже почувала у таких: почувала я у вітрової матері.—Дак вона тож заховала йійі. Вона була місяцева мати. Аж прилітає місяць: «Що це таке, мамко, руська кость смердить!» А вона каже:—Ото, мій синочку, приходила жінка якась,—та, що йійі муж покинув за те, що батькові-матері правду сказала.—Він каже: «Добре, що ви упустили; дайтеж їй золоте яблучко,—нехай вона скоріше поспішаєцця, бо вже йійі муж женицьця на другій жоні.» От вона переночувала, дали йійі те яблучко золоте; вона пішла.

Йде, да йде,—обнімає знов йійі ніч,—вечор-то. Просицьця знов на ніч в сонцевої матері. Та знов бабуся говорить йійі: «Не пуцу я тебе: мій син по світу літає, до як прилетить—спалить тебе.» Вона каже:—Я у таких почувала уже; мені, слава Богу, дали уже двоє яблужок. Вона там заночувала. Прилітає той син, сонце те, и говорить: «Що це таке, матусю, що руська кость смердить!» А вона говорить:—приходила жєнщина така-то (не каже правди сину, що йійі муж покинув),—просицьця наніч.—Дак він каже: йійі муж оженився уже на другій жоні,—и нехай вона йде туди, и дайте йій діямед: (яблучко таке вже саме дорогше, саме лучче), и скажить їй, щоб вона пришла у той дом, де йійі муж,—дак йійі не допустять туди, да то щоб вона изробилась старчихою, и сіла там коло двора, и прослала платочка, и положила одне яблучко сребране: дак донесуть люде, що прибула якась старчиха и продає сребрані яблужка.»

Йій схотілось купити—тій государині, то вона пошла купувати. «Що тобі за те яблучко?» А вона говорить:—Мені не треба нічого, панійко, чи там, государинько: я хочу, щоб ви мене пустили до свого мужа переночувати.—Тепер же вона

взяла те яблучко—и прийшлося тоді упустити туди ночувати,— дає вона свого мужа упойіла чисто, щоб він нічого не знав, щоб-то з ею нічого не говорив, щоб не пізнала одразу, що їй чоловік. Тепер жа вона їй впустила у комнати, мужа свого упойіла. То вона вже будила його, будила, тай пішла.

Він на завтра устає—пробужаецця, говорить—сам собі думає: «Що тсе таке: так як начеб то пахнуть первої жони сльози коло мене—и я увесь мокрий?» Нікому того не розказав, и жінці своєї не признався. «Почекай же, на завтрашню ніч я не буду спати: буду замічати, примічати,»

На завтрашній день розстилає вона знов платочок, и положила вже яблучко золоте. Приходить вона знов—государня, приходить и говорить: «Продай же мені яблучко, я тобі скільки хочеш грошей дам.» А вона:—Ні, не хочу, панійко: мені не треба нічого, тільки пустіть мене ище одну ніч переночувати.—Вона взяла и пустила. Так вона знов, як взяла його будити, як взяла його качати, цілувати, а та знов його упойіла. Так вона знов поплакала, облила його сльезами, дай пішла.

Одне вже яблучко зосталося—дітментове, саме найдорогше: се вже їй на одну тільки ніч. Каже: «Пустіть же, панійко, ще й на тсю ніч, дай годі вже.» Тепер же він вже ту ніч не спить. Вона пришла, зараз стала цілувати його у голову—жінка перва; він мовчить. Тепер же він прокинувся, проснувся: вона його цілує. Каже: «Хто ти такий?»—«Я перва ваша жона!»—«Яким же ти родом сюди зайшла?»—«Я була там и там, заходила ночувати, дали мені яблучка, а дала твоїй жоні яблучко, а вона мене упустила до вас переночувати: я вже третю ніч тут ночую.»

Так він роздумався,—крикнув, щоб свічки засвітили. Вона зовсім старчиха. Він роздумався: «Боже мій! що то таке: що первая жона свого мужа край світа найшла, а другая, прок-

лятая, свого мужа за яблучка отдала!» Велів коні запрягти, сю одів у сукні, у все що треба,—а ту—рознести кіньми на мількіє вусочки.

(Записана вь Києвѣ.)

44.

И В А Н И В А Н О В И Ч

руський царевич.

Як був собі чоловік да жінка, да було в їх три дочки. От той дід поїхав у ліс дров збіраць. Коли—як схопиця бура, да мороз, да вітер, да сонце припекло,—тому діду мішок грошей кинуло на віз, а дочку забрало.—Дає він поїхав до дому, привіз тії гроши, поклав; поїхав з другою. Дає воно знов як схопилося—мішок грошей кинуло на віз, а дочку й забрало. Дає він привіз; поїхав ис третьою. Дає и знов и третю забрало. Дає він уже тілко з сином оставсь.

И в его один син. Пішов на охоту. Иде, да йде, да знайшов аж у чужу землю. Коли—хата стоїть, а в тий хаті—його сестра. А вона його заховала під ночви. Коли пришов Вітер: «пхе, пхе, миленька, руська кость воняє!» Вона каже:—То ти по чужих степах находився, руської кости напахався,—то вона коло тебе й пахне.—Да каже:—не рад биб ти моему братіку, як би в гості пришов?—А він каже: «чомуб не рад? дурна!» Пошла, його ввела. —Він там уніс горілки и меду и вина; там усе пили й йіли. Він и пошов.—Йде—коли друга хата стоїть, а в тий хаті друга сестра сидить. Заховала його під ночви. Пришов Мороз: «Пхе, пхе, миленька, руська кость воняє!» Вона каже:—то ти, мій миленький, по чужих степах находив-

єв, руської кости напахався,—то вона коло тебе й пахне.— Не рад биб ти моему братіку, як би в гості пришов?—А Мороз каже: «чомуб не рад? дурна!» Вона пошла, ввела його; те там пили, йїли и гуляли. Він пошов меду внїс; там погуляли; він пошов.—Йде, да йде,—коли третя хата стоїть, а в тїй хатї сама меньша сестра сидить.—Заховала його під ночви. Коли прийшло Сонце: «пхе, пхе, миленька, руська кость воняє!»—То ти, мїй миленькій, по чужих степах находився, руської кости напахався,—то вона коло тебе пахне.—Не рад жеб ти моему братіку, як би в гості пришов?—Сонце каже: «чомуб не рад?» Вона ввела. Сонце пошло, покликало Вітра и Мороза, та пили усї вмїсті: ти три сестри, и Мороз, и Сонце, и Вітер и той.

Пошли. «Ну, тепер ми всї поженились,—як би нам шуряка оженить? Ходїм до цара.»—Цар умер и царица царивна zostалась. «Посватаєм!» Пошли. Він пристав до царівни. Вона поїхала на ярмарок, а він zostавсь, и у водну комнату не пускали його. Він каже: «Що я за цар, що я в цю комнату не пойду?» Да взяв, да пошов. Пришов—аж там змїй, каменем навернений. Він узяв просить уже того царевича: «Иван Иванович, руський царевич, поможи минї хоч одним мезиньцем оцїього каменя піднять,—я тобі два віка прибавлю.» Він взяв и помїг одвалить.

Як прийїде царівна, як нападе його, що 'двернув,—він взяв и пошов у блудяги. Да припов у ночї, хотїв у змїя царівну вкрати; а змїй йїї зсунив тає як дощечку. Він мірку гороху посипав голубу; голуб сюди - туди, а він царівну верав, да й утік. Голуб: вава-вурр! вава-вурр! Змїй як прокинецца, як пошов у догонь; нагнав, одняв. «Оцеж, каже, тобі оди вік!» Не бив; дає він забрав царівну и пошов.—Він и надругу ніч пошов—украє; змїй снов и нагнав його,—нагнав, одняв, «От сеж, каже, тобі другий вік! а в третє яє поймаю, дає убью.»

Він пошов и в третє. Поймав він у третє, взяв—убив, перепалив, попелець на море пустив.

Як почув Вітер, да Мороз, да Сонце, що нема його на світі,—вони пошли. Сонце пригріло, Вітер подунув, Мороз нечепив,—попелець той зобрали, цілющою водою вомазали, а живущою напоїли; він устав, пошов. Йде, да йде—коли летить комар, а він крикнув: «Ей, комар, стерво, бережись, бо зьйім! Я три дні не йів, до тебе зьйім.» Комар просицця:—Иван Иванович, руський царевич, не йїж мене: я тобі в великій пригоді стану.—Йде, да йде—коли летить муха. Він крикнув: «Е, муха, стерво, бережись, бо зьйім: три дні не йів!» Вона просицця:—Иван Иванович, руський царевич, не йїж мене,—що схочеш, те й дам.—Він пустив.—Йде, да йде—коли летить овод. «Ей, овод, стерво, бережись, бо зьйім!» Овод просицця:—Иван Иванович, а, руський царевич, не йїж мене: я тобі в великій пригоді стану!—Він и пустив. Коли йде, да йде,—коли—лежить щука на березі. Він крикнув: «щука, стерво, бережись, бо зьйім!» Вона просицця:—Иван Иванович, руський царевич, не йїж мене,—я тобі в великій пригоді стану!

Йде, да йде,—коли—стоїть хата, и в тий хаті баба—юга—залізна нога. Він нанявся в єї на год, не на год на три дні три кобилиці пасти. «Як випасеш, дак я тобі самого лучого коня дам; а не випасеш, дак тебе з світа згублю.»—Дак він погнав; дала йому хліба осушечок, да щоб на день було.—Він зараз изьйів, даї сидить голодний, а вони (ті три кобилиці) побігли (а то не кобилиці: то йїї дочки) у прогної (*) поховались. Він йде, даї плачеть.—Коли—летить комар: «Иван Иванович, руський царевич, чога ти плачеш?»—Як же мені не плакати: нанявся на три дні три кобилиці пасти, дак вони повтікали.—

(*) Значить, вода загнилась.

Дак він каже: «не плач!» Зобрав комар своє вийсько, пійшов. Як заняв їх,—вигнав з води,—дак він заняв, погнав до дому: одпас день.—Гонить на другий день. Дала йому засушечок хліба; він изыйів, сидить; вони й побігли. Він йде, дай плаче. Летить овод: «Иван Иванович, руський царевич, чого ти плачеш?»—Як же мені, каже, не плакати: нанявся на три дні три кобилиці пасти, дак вони й утегли.—Дак овод каже! «не плач!»—Як зібрав своє вийсько, як пійшов, як заняв,—повигонив з води. Тоді той погнав до дому: одпас два дні.—Погнав на третій день, дак изнов утегли Сидить. дай плаче. Виходять щука: «Иван Иванович, руський царевич, чого ти плачеш?»—Як же мені не плакати: нанявся на три дні три кобилиці пасти, дак вони й побігли,—и бачив, оцюди и бігли,—десь у прогной поховались.—Він узяв, вона пошла. Як забрала своє вийсько, як заняла ти коні, як узяла перти,—вигнала з води; він заняв и погнав: одпас три дні.

Вона вивела йому самого луччого жеребца; він не скотів: говорить: «не хочу—великий! він мене и уб'є на дорозі.» И пошов и сказав їй, що: «дайте мені маленьке стрижчатко.» (котрому три літі, коли—дві.) Вона й вивела. Він веде його, уже нич обняла. Воно просицця: «Иван Иванович, руський царевич, пусти мене до матінки переночовати,—я до тебе й само прибіжу!» Він пустив. Воно переночовало,—так як світ. уже й біжить. Прибіжить, по хунту землі видає с під копита.—Він йде, да йде,—уже нич обняла. Воно просицця: «Иван Иванович, руський царевич, пусти мене ще на сю нич: завтра в ранці бігтиму, буде по пивтора пуда землі с під конита летить!» Він пустив. Коли—на другий день біжить, по пивтора с під копита пуда землі летить. Він сів, дай йде.

Пойіхав до цара, до царівни,—дай уєрав царівну. Проинувся змії. Як пошов у догоню;—догнав, хотів розірвати.

Він крикнув: «Коню мій милий, коню мій любий, кидай по пивтора пуда с пид, копита землі!» Він, як узяв кидаєть, — и змія вбив.

А сами стали на місті жити!

(Записана въ Пирятинскомъ уѣздѣ, Полтавской губ.)

45.

БЕЗПАСНИЙ ИВАН.

Був собі безпасний Иван, да такій безпасний, що нема нічого: нема ніякого пристановища йому ніде, даже й одержи ніякої нема в його — в драгій світі був. От він и пішов служить. Думає собі: «може, де наймусь.» — Йде, та йде дорогою, коли й йде чоловік навпроти його. «Здоров був, безпасний Иван!» — Дай, Боже, здоров'є, дядьку! — «А куди ти йдеш?» — Пойду: чи не наймусь де: колиб хто найняв, то яб найнявсь, а то ніде жити. — «Наймись у мене,» — чоловік каже. Ну, добре: наймусь. — «А що тобі на год?» — А щож мені на год? — дасте день проса (четвертину проса вивосить): може, я хоть трохи розживусь як небудь. — Ото той чоловік каже: «Ну, добре; сідай же та йдьмо.» — Ото прийіхали до дому. Служить він цілий год. Як вислужив год, хазяїн йому носіяв день проса, щоб він ним покористував. Коли — як стало просо спить, а Гороб'їлов узяв та горобців наслав, а вони и випили просо; а тоді він тільки заплакав, дай пішов с тім, що нема щастя, — нічого й не брав більш в того хазяїна, що служив: він йому й давав щось там грошей, казав: «на тобі хоч грошей тріхи на дорогу;» а він и не взяв, — сказав: — не хочу я брати и грошей: коли безпасний, то в мене и гроші пропадуть!

Пішов изнов наймацьця. Йде собі, — коли й зустрічає його

знов чоловік другій,—йде навпроти його. «Здоров був, безщасний Іване!»—Дай, Боже, здоров'є, дядку!»—«А вуди ти йдеш?»—Піду, каже, чи не найняв би хто, бо це служив год у в одного чоловіка за день проса, тай пропало—горобці випили.—А той каже чоловік: «наймись у мене,—я тобі заплачу, що ти схочеш.»—Щож?—я грошей не хочу, а дайте мені на год день гречки.—«Ну, добре: дам.» Ото поїхали тудя до того чоловіка. Живе він там, и добре йому жить,—ще краще, як у того, що вперед був. Ото став году доживать,—посіяли день гречки. Ото гречка розцвілась саме, а Мороз узяв дай зморозив тає, що не поросла—й пропало, що він год служив! Тильки подививсь, дай так пішов со плачем.

Ото пішов знов служить наймацьця. Йде, та йде, коли и йде на впроти йому чоловік конячкою и лошятко біжить маленьке за возом. Зострілись, поздоровкались; а потім и питає чоловік Івана: «вуди це ти йдеш?»—Піду, каже, щоб де найняцьця. Да це служив год одному чоловіку за день гречки, тай дурно—«Як дурно?»—Мороз поморозив.—«Наймись у мене й я тобі дам те саме на год.»—Е, ні: я вже не хочу того.—«А щож тобі дать?»—Я не хочу нічого: дайте мені оце лошя, як вибуду год,—то, може, чи не лучче покористую лошям: хоч буду йїздить на конику!»—«Ну, добре,» сказав йому той чоловік.—Ото він давай там служить, в того хозіяна, цілий год. Як вийшов год, до тоді хозіян дав йому того лошачка, а він и поїхав собі. Йїхав благополучно зразу. А Юрій як наслав вовків на того лошака, а вони прибігли, да отняли, тай измили уочивидячки лошака. От тоді, хоч и жалько було йому свого лошачка, да нічого робить—уже не вернецьця,—заплакав, дай так минулось.

Пішов изнову, чи не наймецьця де. Йде тай йде,—коли й зострічає чоловіка—йде кудись: чи на охоту, чи з охоти, бо и ружже було на возі. Ото той чоловік и каже: «Здоров був,

безщасний Іван!» — Дай, Боже, здоров'є! — «А куди ти йдеш?» — Е, куди я йду: куди Бог дасть! Піду наймусь... Але, хто його знає, як и наймацьця: бо це служив три годи добрім людам, тай дурно! — «Як дурно?» — Так: що одному служив за день проса цілий год, та горобці випили; а другому за день гречки год служив, та мороз поморозив, а третьому служив год за лошака, та вовки ззіли. — «Ну, то наймись у мене. Що тобі на год?» — А щож мені на год? — тепер я не хочу нічого: дасте свитку да рушницю, бо в мене нічого не вдержицьця, — «Ну, добре: дам.» Ото поїхали вони до дому. Давай він служить. Служив цілий год у його, а потім як вислужив год, до тоді став одходить од хазяїна, а хазяїн дав йому свиту и рушницю. От він узяв, удягся в свиту, рушницю на плече, тай поїшов собі на охоту.

Ото, як зачав йти, прийшов до моря, та по над морем йде тай йде, — коли дивицьця — аж плавають три качки на березі. От він и давай крастись до їх, щоб побить. Кравсь, кравсь, — до того докравсь, що ваке дві знялись, тай полетіли, а одна сидить такі; а він усе такі крадецьця, щоб убить. Коли чує — аж говорить вона йому: «Не бий мене, чоловіче добрий! я тобі в великій пригоді стану. Йди, каже, сюди, ближче, да роспитаємось: як я старша, то я буду над тобою матірью, а як ти старший, то буду тобі жінкою.» Ото він прийшов ближче зачали там роспитувацьця. Роспитались — аж він за неї годами старший. От вона сказала йому: «Ну, буду я тобі жінкою.»

Тоді вони собі пішли, під тинном переночували, поєи що (бо ніде було: ні хати нема ще, нічого), а на другій день взяла вона шовковий платочок, да пішла до лісу, махнула навхрест тім платочком, та сказала: «рубайсь, дерево, возись, дерево, й кладись, дерево!» От, як сказала вона, — так тут як зачало рубацьця, котицьця, складацьця, — така купа накопилась, що крий Боже, яка велика! От тоді вона послала його за майстрами. А він пішов, найняв майстрів, призвав до дому. Тоді

зараз вони хотіли йти робить хату, а вона каже: «Підождіть, не йдіть робить: нехай піде позве людей на закладини.» Ото він пішов, покликав людей, и посходились. И до дядька свого пойшов, да став кликати на закладини. А він каже: «куди я пойду до тебе на закладини: чи в тебеж є дерево на хату?» — Єсть.— «Та брешеш: де тобі, грішному, набрати! (А тут того не знає, що вже все готове.) Пошов вон из моєї хати, не бреш!» Тут взяв, тай вигнав його. Ото він заплакав, тай пішов так—без дядька.

Прийшов до дому, тай каже: «Не хоче дядько йти, та ще й віри не йме, що в мене єсть дерево на хату,—взяв та мене в потилицю вигнав—каже: пошов, не бреш тут!» Ото вона каже:—Ну, нічого: обійдемоь и без його!—От, тоді люди кажуть: «ходим же, де ваші майстрі? ходім закладать.» А вона каже:—Та не йдіт, підождіт! по переду випить да пообідать треба.—Ото пообідали, да тоді хотіли йти, а вона сказала:—Полягайте, та оддиште трохи.—Ото вони полягали, а вона вийшла на двір, та махнула навхрест платочком, та покіль оддыхали люди та майстрі—аж уже й построївсь такий дом, що ну!—готовий стоїть... Тільки вийшли на двір, та подивились на той дом. От, тоді вони одправили майстрів, а сами пошли до попа—привзвать, щоб посвятить хату. Піп прийшов, посвятив їм хату. Тоді вони зачали жить добре-щасливо: дуже багаті,—такі багаті, що багатіші за дядька того, що не хотів йти до його на закладини.

А дядьку да стало дуже завидно, що в їх більш добра, ніж у його; та взяв, пойшов до пана, да напросив пана так, щоб истребить Ивана из світу.—Як же його перевести з світу, щоб не було на світі? Ото надумавсь,—як: так сказав: послать його туди, де сонце заходить! (на край світу.)—Ото й послав пан од себе чоловіка, щоб приказав так Ивану: «Піди туди—довідайсь, де сонце заходить.» От той пойшов, загадав Ивану: «Пойди туди, де сонце заходить—довідайсь, що там діється; а

як не пійдеш, так пан казав, що тобі голову одрубас!» Ото він переслухав це, заплавав,—пішов до жінки; «ну, що тут, каже, робить, що пан загадав туди дійти, де сонце заходить; а як не піду, то казав, що голову мені одрубас.» Ото вона сказала:—Треба йти.—Взяла дала йому три проскурі и клубочок золотенькій,—сказала:—на тобі оцей клубочок, да куди він буде котицьця, дой ти туди йди: чи через воду, той через воду, чи через огонь, той чорез огонь,—то він прикотиця до самих дверей. А проскуру одну зніш, як туди йтимеш, а одну там на столі положиш, а третю як до дому йтимеш, то зніш!—(А то—сама Сонцева дочка—його жінка: тим то вона й заправляла так Божими силами, як хату робила; а то, як він хотів стрилять на воді, йому показалось, що то качки—аж то сестри собі.)

От, тоді він пустив клубочок по перед себе. Куди він котицьця, туди він йде за ним: чи через воду, той через воду, чи через огонь, той через огонь. Коли й прикотивсь до дверей, а він очинив, поздоровьвась, а вони його й познали, що це зять їх; а він цього не знає. А вони и питають його: «чи по волі, чи по неволі?»—По неволі,—каже. «Ну, сідай жеж у нас.» Ото він там сів. Тоді давай роспитувать його за все: як оженивсь и як сюди зайшов. по якому ділу. Коли так: роспитались—аж воно так—як-раз, що він їх зять... И там ті сестри, а Сонця нема: поійшло по світу світить.—Ото він як роспитавсь—трохи оговтавсь и не боіцьця вже нічого: стало йому веселіше якось и радосно. Коли—трохи з годом—прикотилось Сонце,—то вже його теща. От тоді давай там гостювать. Погуляли трохи, а тоді наваріли молока, да туди Ивану й загадали вскочить. Він ускочив у те молоко (у цебер), а з молока як вискочив, да такій став ясний, неначе сонце. От тоді сонце и загадало на дзиглику йому поійхать, подивицьця на виноград, да погулять. От він и поійхав.

Йіде—коли й сидить Гороб'їюв на дорозі; а він каже;

«А чого ти тут сидиш? забув, як я служив год за просо, а ти наслав горобців, а вони й попили,—тепер я тобі оддачу!» Як зачав його бить—чисто побив Гороб'їова! Тоді покинув, да поїхав далі.—Коли пройде трохи—аж сидить Мороз. А він и до того каже: «забув, як ти поморозив мені гречку,—оце за те я тебе побив!»—Поїхав ище далі. Приїде—аж сидить Юрій. Він и того давай бить за те, що наслав вовків на його лошака, а вони и ззли. А тоді приїхав аж у виноград. Зайїхав у виноград так, що не можно було вийїхать; а він узав тай запалив виноград, а тоді вийїхав и приїхав туди знов до йїх.—А тоді Сонце и собі знов поїхало у виноград. Коли дивиця—аж сидить на дорозі побитий Гороб'єв; а Сонце и питає: «хто тебе побив?»—Праведне Сонце,—одказує Гороб'єв. А Сонце и догадалось, що це Иван, зять: бо й він такий був, як сонце. А Сонце й каже: «Ну, прости, то я вчора п'яний був!»—Коли йїде дальше—аж сидить побитий Мороз; а Сонце питає: «хто тебе побив?»—Праведне Сонце.—«Ну, прости; то я вчора п'яний був!»—Коли йїде далі—аж сидить побитий Юрій; а Сонце й питає: «хто тебе побив?»—Праведне Сонце.—«Ну, прости: то я вчора п'яний був!»—Коли приїде в виноград—аж мало не половина випаленого винограду. От тоді воно подивилось, тай вернулось до дому.

Приїхало до дому, тай давай тоді питать Ивана: «Ну, каже, за що ти побив Гороб'їова?»—Еге, каже, за що! я служив год за день проса, а він послав горобців, а вони й випили.—«Ну, не виноват. А Мороза—за що?»—А Мороза за те, що я служив у хазїна за день гречки год, а він и зморозив.—«Ну, не виноват. А Юрія—за що?»—За те, що я заслужив був собі лошака такого гарного, що й ай, а він наслав вовків, а вони й ззли.—«Ну, и за це не виноват. А винограду на що стілько випалив?»—Зайїхав туди в середину, а назад не можна було вийїхать,—дак я побоявсь, що(б) дзиг-

лика не поламать, да взяв, тай запалив.— «Ну, не виноват ні-за-що.» От тоді випровадили його до дому.

Прийшов він до дому в благополуччі. Тоді пішов до пана, розказав пану: що там и де воно те місце. А пан каже Івану: «Тепер же піди—довідайсь на той світ (у пекло); а не пійдеш, дак я тебе зарубаю.» А тому знов дядьку привазав, щоб набрав хліба и запряг пару коней, та йїхав за ним, повирав, щоб—чи правда, чи буде він на тім світі.—Ото той Іван пошов знов, так як тоді, а дядько його иде за ним по заду. Ото прийшов Іван до дверей, очинив двері, увійшов туди з дядьком, а його питають: «чи по волі, чи по неволі?»—По неволі, одказав Іван.—Коли дивиця: аж покойний пан старий, того пана батько, дрова возить у пекло; а вони, пекельники, кажуть: «А ну лишень, випрягай пана, да запрягай дядька: нехай трохи пан оддише.» Тоді як запряг Іван дядька, да як привіз разів з-зо три дров,—так що дядько вже заклявсь: більше не буду нікуди Івана посилати!» От тоді випрягли дядька, тай знов пана запрягли.—А вони тоді пошли з пекла: Іван пошов у перед, дядько иде по заду. Той уже й прийшов, а дядьку хліба не стало, да на силу дойхав.

От тоді давай цей Іван розказувать, що там було. Як став розказувать про дядька да про пана, дак їім це не під ніс: бо дядьку стидно, що він у пеклі ще ним и дров привіз триче, а пан сердиця, що він каже, що його батько в пеклі дрова возить. Дак от вони й намовились: взять, да назбирать молока й з усякої скотини, та наварить, а тоді туди Івана,—то він и звариця в молоці—Ото взяли тай назбирали цілий цебер; взяли наварили, а тоді насипали в цебер, тай загадали Івану скакать. А Іван як подмухнув своїм духом, до воно й прохолонуло. А він тоді скочив, дай став такий ясний, як сонце. А пан дивиця на його, що він такий гарний, тай собі туди... Тільки що вскочив..... та зараз и опаривсь—и скипів у молоці.

Отакім-то побитом перестали вони його з світу истребляти. Там, не забаром, и дядько його вмер, а він таки оставсь, та жив довго з своєю жінкою: аж поки померли.

(Записана въ с. Буддаивкѣ, Кіевскаго уѣзда, Давиденкомъ.)

46.

И В А Н Ц А Р Е В И Ч .

В однім царстві, в однім государстві був жив царь и мав він собі дуже гарного сина—Ивана царевича. От той син Иван царевич, та здумав оженицьця. Батько подарував йому свого коня. От царевич сказав кучеру коня осідлати. Кучер осідлав коня; царевич попрощався з батьком, з матірью, сів на свого коня и поїхав женицьця.

Йіде, та йіде; пройіхав уже сім царств—и не женивсь; прійїзжає у восьме царство—аж дивицьця: стоїть хатка близько лісу. Він прійїхав до хати, поставив свого коня,—пшов в хату и побачив там діда такого старого: борода—оттака! Каже: «здоров, діду!» Дід каже:—здоров, царевичу! Сідай у мойій хаті.—Царевич сів. От дід тай начав говорити с царевичем: «чого ти, каже, царевичу, прійїхав: чи по волі, чи по неволі?» Царевич каже:—По волі.—Дід каже: «ні, ти скажи мені: чога таки ти сюди прійїхав?» От царевич и давай розказувати дідові, чога він прійїхав. Дід и каже царевичу: «лягай же спати!» Царевич ліг спати; дід одв'язав коня, завів у станю, тай сам ліг спати. Чи спав, чи не спав той дід—у став рано, збудив царевича и давай йому казати: «Йди, каже, царевичу до синего моря, та будеш дивитись під терновий вуц—и там побачиш плаття силу—и розове и усяке; то ти не бери ніякого,

тільки бери розове, та як возьмеш, то прямо неси до моєї хати, тільки не оглядайся, бо там буде тобі й смерть.»

Царевич пийшов до синього моря. Иде та йде,—воли дивиця—терновий кущ; він під той кущ—аж там такого плаття! От він не бере ніякого, тільки розове,—узав його и побіг до хати. Не вспів добігти до хати,—почала змієва дочка кричати: «Иван царевич, Иван царевич, подивися на мене, яка я гарна!» Царевич не витерпів и оглянувся—и зробивсь великим зеленим дубом. Вона підбігла, взяла те розове плаття и полетіла до дому.

Дід устав рано, тай дожидає царевича; ждав-ждав—нема; так и не дождався царевича. От він взяв сокиру и пішов рубати дров. Вийшов з хати, дивиця—аж стоїть такий великий зелений дуб! Дід підійшов до дуба и вже заміривсь, щоб його рубати; дивиця—став царевич. Дід тоді и каже царевичу: «я тобі говорив, щоб ти не оглядався, а ти таки не послухав,—оглянувся!» От, дід каже знову царевичу: «Йди знову, та—гляди—не оглядайся!»

Пішов царевич знову до синього моря, узав те плаття с під тернового куща, тай побіг до хати—и не оглядався. Прибіг до хати, заперся в хаті, сів собі коло вікна, тай сидить. Прибігає й вона до вікна,—сіла на присьпі—и давай плакати! Так плаче, так плаче..... И давай висчати Ивана царевича: «я каже, буду тобі сестрою!» Так, ні: Иван царевич не впуска ййї; а вона, як дитина, плаче та просить. Потім того каже: «пусти мене, Иван царевич, я тобі жінкою буду!» От Иван царевич и согласився—и впустив ййї в хату; вона в хаті поєлялась перед образом, що буде жінкою. Тоді царевич осідлав ского коня, сів з нею и поїхав в своє царство.

От, прийїхав Иван царевич до дому, звінчався з нею—и почали жити.—От, одного разу, поїхав царевич на охоту, та там и забарився аж три дні; а жинка його ходить по оселах, тай плаче. Батько царевича почав говорити до нейі: «Чого

ти плачеш?» Вона й каже батькові:—як же мені не плакати, що мій чоловік не дає мені того плаття, що я женилася в йому.—Тоді батько призвав слисаря и сказав, щоб він одбив замка от сундука. Той слисарь одбив замок біля сундука, батько виняв те плаття и дав їй. Тоді вона така стала весела: Як наділа те розове плаття, почала проситись у матері: «Позвольте, каже, мамо, у садочку прогулятись!» Мати и дозволила. Вона пішла в садок и каже через вікно царю и цариці: «Скажіть, каже, тату, царевичу: нехай шука мене на золотих горахъ, на шовкових травах!» Тай полетіла.

Скоро після того, прийїжає и царевич и начав питацця у батька, у матері: «Де моя жінка?» Батько и мати кажуть:—ми дали їй плаття, а вона попросила, щоб ми дозволили їй проходитись у садочку,—ми й дозволили; а вона вийшла в садок и сказала нам через вікно: скажіть, каже, царевичу, нехай мене шука на золотих, горах на шовкових травах! Та знялась—и полетіла.

Тоді царевич приказав осідлати коня. Осідлали царедворці коня царевичу; він сівъ на коня, тай поїхав у восьме царство, у инше государство—упъять таки до того діда. Приїїжає царевич до діда и начав плакати и розказувати, що вона втекла. И давай тоді знову питати діда: »Скажи мені, діду, де вона живе?» Тоді дід сказавъ царевичу: - живе вона, каже, царевичу, в лісі, на золотих горах, на шовкових травах.—От, тоді царевич на коня, тай поїхав на золоті гори, на шовкові трави. А як їхав, то взяв міч самосіч и бриль—невидим.

Приїїжає він туди на золоті гори, на шовкові трави—аж стоїть дом. Він підїїхав до вікна и побачив там свою жінку. От, він він підняв бриль-невидим и почав доглядатись до неї. От, а його й побачила менша їйїї сестра, да й каже їй: «От твій чоловік прийїхав!» Та не їме віри. Побачила й середульша сестра, тай каже: «От твій чоловік прийїхав!» Та усе таки не вірить. Потім того сама побачила, його жінка, и

вийшла на двір, и взяла царевича в хату, а коня одвела у станю, и начали вони собі жити-гуляти и веселитись.

Колп це-слухають-аж ліс трімитить, и искри сиплюцца. Тоді вона: «Ой лихо! летить мій батько... де б я тебе заховала?» И виняла з голови шпильку и каже: «Лізь сюди!» Його й не стало. Тут влетів батько и закричав сердитим голосом:— хве, хве! Руська кость пахне!— Вона каже: «То ви, тату, по світу налітались, руської кості напахались,— то вона и вам и пахне.» От батько йійі й питає:—А твій чоловік не прийіхав?— Вона каже: Ні, не прийіхав».—Потім того каже: «Тату! а що б ви робили, як-би мій чоловік прийіхав?»—Я тобі, каже, раз сказав, що я йому сказав-би одно діло зробити.—Так и на другий раз сказав змій. А дочка його й каже: «буде мій чоловік завтра.»

От, змій собі и полетів. Вона й сказала йому знов: «Виліжай з шпильки!» Віи виліз и начали пить и гулять. Вона його и научила, що робить, як прилетить, батько. Тут прилітає и батько; царевич поздоровкався.... От, и прожив він двісті год, а йому здаецця, що один місяць. Тоді батько й каже царевичу, щоб він вийшов на двір и зняв чотирьом царям голови. Царевич перехрестився, вийшов на двір, виняв міч-самосіч, махнув на-вхрест чотирі рази,—тут явились чотирі голови на столі. Тоді и сказав йому дід, батько йійі; «йідь в своє царство, бо там нема вже ні одного чоловіка, щоб був при тобі.» Тоді царевич осідлав коня и поїхав в своє царство.

Прийізнає царевич у те царство, дивицця: на дорозі, в болоті, сидить баба, и просить царевича, щоб віц йійі витяг з болота. Що стане царевич підтійізжати, то кінь так харапудицця: хропе, та сопе, та ніздрами паше. Царевич начав бити свого коня; кінь прищурих уха, пішов. Царевич витяг ту бабу з болота. От баба та и каже царевичу: «Я не баба—я смерть!» Тоді царевич начав прохати йійі. Смерть и каже царевичу: «Не просись! прощайся з ким хочеш: вже тобі не

животіти!» Царевич просив-просив—ні! От, він зліз з коня, впав перед ним на коліна; кінь и собі впав на коліна — и почали обоє плакати; обіймались и цілувались довго... Тоді смерть кримнула: «А годі вже вам плакати: царевичу вже час голову взяти!» Царевич давай їйї просити, щоб вона дозволила йому поговорити з своїм конем. Смерть як кригне на царевича, щоб уже швидче говорив що-там. Царевич знову впав на коліна и кінь знову став на коліна—и давай царевич прохати: «Коню мій милий, коню мій любий, прости мене! и поховай труп мій...» Кінь побожився, що поховає труп його. Довго щось вони собі говорили... Тоді заплакали обоє гірко... Смерть зняла голову царевичу; кінь взяв труп його и оддав жінці и розказав усе, що говорив йому царевич. Тоді вона заплакала... Та так зажурилася за ним, що й умерла. От, и вся казка.

(Записана въ г. Гадячѣ, Полтавской губ.)

47.

И В А Н И В А Н О В И Ч . (*)

Був собі купец Иван Иванович; він усе їздив по морі. Ото набрав харчі на сім год и отправивсь (з) своїми робітниками на море. Плавав він по тому морю довго, и заплів у таке море, що не видно ні світа, ні неба. То він узяв харчі на сім год, а то вже й не стало. Робітники на його кричать: «давай нам хліба, а то ми тебе тут утопим!» Він їм каже:—пливім далі,—може, кого таки побачим.

Ото пливуть, тай пливуть; коли дивляцця—аж щось го-

(*) См № 48—*Незнайко*.

рять. Так він тоді каже: «пливім туди.» Допливають до того огню, та, може, як на сажиней десять: аж то змії з дванадцятю головами,—тай каже їм:—А хто то такий?—Іван Іванович каже йому: я—Іван Іванович.—Змії:—знаю я тебе добре. А чогож ти тут?—Іванович: «заблудив, не попаду на свою дорогу.» Тоді змії йому каже:—А що міні даси, як я виведу тебе из цієї темноти?—Іван Іванович важе йому: «а що тобі дать?» Змії:—а даси те, що в тебе дома без тебе стало.—Іван Іванович: щож там таке? може, пара волив чумацких....» Змії:—я не скажу, бо ти не даси.—А Іван Іванович подумав: чи луче тут пропасти, чи луче отдать йому те? «Отдам!»—Ото змії каже їм:—пливіть за мною.—Він же так по воді біжить, наче по землі, а вони за ним плывуть. Вивів їх на таке море, де вже видно, тай каже їм:—отож туди пливіть!—показав рукою.

Вони допливають до берега—аж там салдати воююця; Іван Іванович написав пісьмо, прив'язав на лотці и попхнув ту лотку до берега. Москалі побачили пісьмо на лотці—перестали воювать. Там хтось прочитав пісьмо,—аж у тім пісьмі пишецця, щоб вони перестали воювать, поки він пройде. Вони тож одписали йому, щоб їхав: вони перестануть.

Він из-відтіль прийїзжає до дому—аж йому син,—той що як його не було дома, то він родився,—каже: «Ви мене, тату, отдали чортові.» Тоді батьво так зажурився, а син йому: «Нічого, тату; якось будем жить!»—Цей же син та звавсь Іваном. Ото вони радяця: як би тут достаця тудя. Так син йому каже: «глядіть, тату, достаňte таку віровку, щоб була сорок сажень.» Приготовивши уже усе, стали їхать, а мати їх питаїцця:—куди ви йдете?»—(Бо вона не знала, що він отдав його чорту). Так син каже: «проватаємось.» А потім: «сїдайте и ви з нами, пойдете.»

Прийїхали до глибокого колодязя, позлазили з воза,—То(й) син каже: «спускайте мене сюди.» А мати—так плаче!

Він каже: «Не журіця, мамо: я, може, коли до вас прийду.»
А потім каже: «як пустите мене у колодязь, то не пускайте віровки; то як я стрепену віровку, то тоді потягните мене.» — Як пускали його в колодязь, то вода в гору підходить; як став він на дні, а вода так через верх льєцца! Потім він стрепенув віровкою, — вони його витягли. Він тут роспрошався, тай каже їм: «оце як упустите мене у колодязь, то держіть віровку доти, поки я три рази не махну віровкою, а тоді и пустите.» Ото його пускають туди в низ, а вода в гору підходить. Він став на дні, потім стрепенув канатом три рази, — вони и пустили віровку до долу—батько и мати.

Йде син, Иван Иванович, уже аж на тім світі. Ото иде таким садом великим, коли приходить—аж стоїть дом огромний; він приходить у той дом—аж там на дверях лежить той змії с дванадцятью головами,—тай каже йому: «слихом слихати, Ивана Ивановича у вічі видати!» Потім; «чого так забаривсь?» А Иван Иванович йому каже:—щож, —поки приготували справу ту, щоб сюди отправиця..... Змії йому: «сідай, та отпочивай.» Иван Иванович: - я не натовивсь.—Змії дає йому книжку, тай каже: «наж оцю книжку, та прочитай за десять днів; а як прочитаїш и за день, то будеш ходиць скрізь по цім саду, кільки не йди туди, де ликом зав'язано, а калом замазано; а я ляжу спать на десять днів.»

Иван Иванович прочитав ту книжку за день, пішов ходиць там по тім саду. Їїсть там усякі плоди—и от цього зробивсь сильний; а туди не йде, куди йому змії казав не йти. Прошло десять днів,—приходить Иван Иванович у той дом. Змії йому каже: «а що не був там?» Иван Иванович:—ні.—Змії: «ну, гляди: бо кільки підеш, то я тебе иззім.» Потім каже: «наж тобі книжку на двадцять днів, а як прочитаїш за два дні, то будеш ходиць знов по саду,—кільки приказую тобі: не йди туди, де ликом зав'язано, а калом замазано; а я пійду гулять на двадцять днів.

Иван Иванович прочитав йійі за два дні, и пішов знов у сад. Ходив-ходив там, а потім прийшовъ туди, де ликом зав'язано, а калом замазано; та послі думає:—ну, щож, що я сильний? а там, може, дванадцять таких, то вони мене розірвуть... луче не піду.—Пройшов срок; він приходить у дом. Змій уже прийїхав из гостей, тай питає його: «а що не був там?» А він каже:—ні.—Змій дає йому ще книжку на тридцять днів: «а як прочитаїш йійі за три дні, то будеш ходить скрізь, де тобі угодно,—кілки нейди туди, де ликом зав'язано, а калом замазано; а я ляжу спать на тридцять днів.

Иван Иванович прочитав йійі за три дні. Ходив по тім саду—изробивсь такій сильний, що йому сорок пуд нічого и в руки брать; а все таки туди не пішов. Уже як вийшло тридцять днів, приходить у той дом. Той змії все його питає: «чи не ходив туди?» Дає йому знов книжку на сорок днів, тай каже: «як прочитаїш за чотирі дні, то будеш скрізь по саду ходить, кілки не йди туди, де ликом зав'язано, а калом замазано.» Він сам поїхав на сорок днів гулять.

Иван Иванович прочитав йій за чотирі дні,—пішов у сад. Ходив там, може, и днів три, а потім думає собі:—піду туди, куди міні казав не йти, — Приходить, де ликом зав'язане... Він узяв те лико розирвав; коли дивиця—аж там за деревом стоїть дом великій и замкнутий замком таким, що, може, пуд сто. Він той замок рукою одирвав,—одчиняє двері. А там стоїть кінь—мідна грива, коло мідного стовпа прив'язаний мідною уздечкою, и по воліна у міді стоїть,—и лежить коло його кусок м'яса, и перед ним—в'язочка сіна.—Той кінь йому лаже: «слихом слихати, Ивана Ивановича у вічі видати! чи по волі, чи по неволі?» Иван Иванович каже йому:—добрий молодець усе по волі ходить.—Потім Иван Иванович приймає с перед того коня те сіно, а м'ясо ложить перед ним. Кінь йому каже: «ні, Иван Иванович: ти його не ложив—и не приймай; а луче стромляй сюди ноги, де я в міді стою!»

Иван Иванович каже:—ну, щож, як я не сильний буду?—Кінь йому: «не бійсь: будеш сильніший.» Він устромив—и зараз мідни ноги стали. Тоді йому кінь: «иди туди!» показує на стіну.—Иван Иванович ударив кулаком у стіну—так стіна и провалилась, дарма що була така завтовшки, як у мужика хата.

Приходить туди—аж там стоїть кінь з срібною головою, срібна уздечка, коло срібного стовпа прив'язаний, и по коліна у сріблі стоїть. Той йому кінь каже: «слихом слихати, Ивана Ивановича у вічи видати! чи по волі, чи по неволі?» А він йому каже:—добрий молодець усе по волі ходить.—Потім приймає од його сіно, а ложить м'ясо. Кінь йому каже: «ти його, Иван Иванович, не ложив—и не приймай, а луче стромляй сюди, де я стою ногами, свої руки.» А він йому каже:—ну щож, як не буду сильний?—Кінь йому каже: «ище будеш сильніший, як був.» Він як уложив,—коли виймає—аж руки, по-срібнені. Тоді йому той кінь каже: «иди туди!» указує на стіну.

Він приходить до стіни, ударив їйї кулаком,—вона провалилась: коли там стоїть кінь з золотою гривною, золота на йому уздечка, коло золотого стовпа прив'язаний, по коліна у золоті стоїть, и лежить коло його булава сорок пуд. Той йому кінь каже: «слихом слихати, Ивана Ивановича у вічи видати! чи по волі, чи поневолі?» А він йому каже:—добрий молодець усе по неволі ходить.—Тоді приймає с перед його сіно, а ложить м'ясо; а кінь йому говорить: «ні, Иван Иванович! ти його не ложив—и не приймай. Стромляй сюди голову.» Він устромив коли вийме—аж позолочувана голова. Тоді йому кінь каже: «идиж до того першого коня, він тобі чогось дасть випить.»

Иван Иванович приходить до коня, що з мідною головою; той кінь йому дає бутилку води, щоб він випив; а Иван Иванович каже: «ну щож, як я не буду сильний?» А кінь йому:—не бійсь, кільки випий.—Ото він як випив,—так сили и не

стало. Тоді Іван Іванович злякався, дума: оце вже пропаду! Кінь йому каже: «иди до другого коня, то там поправися.» Він пішов—и той йому дав бутилку води випить. Він як випив, то таку силу мав, як от чоловік має. Цей кінь йому каже: «иди ще до третього.» Він бачить, що немає чого робить,—думає собі: піду, хоть сильніший зроблюсь, хоть уже міні смерть тут буде.—Пішов до того коня, що золота грива. Той йому дає бутилку води, та каже: «на оцю бутилку,—як вип'їєш повну, то будеш сильніший, як був. «Він як випив, то вже не знайти против його сильнішого. Тоді йому кінь каже: «сидай тепер на мене, бери ти коні, виривай стовпи, бери цю булаву, що коло мене лежить—и ну втікати.»

Іван Іванович собравсь зусім, сів на цього коня, поприв'язував ти до цього и узяв булаву в'руки. Той йому кінь каже: «як тебе нести: чи повище комишу, чи повище дерева, чи по під небесами?» Він:—неси мене по під небесами. —Коні так и винесли його на цей світ; прибігають до царевого дома и остановились, так—може—верстов за п'ять. А там був, на тім місті, де вони остановились, камінь, такий завбілшки, як де є хата велика. Коні йому говорять: «ти вирви из кожного з нас по три волосині, и як треба буде тобі котрого з нас, то присмалиш ту волосину, котрого тобі треба; а уздечку, стовпи и булаву положи під камінь, а нас попускай у степ пастись; а ти поший из ременю таке, щоб надіть на голову, а на руки особе и на ноги поший,—щоб там у царя не бачили, що в тебе золота голова, срібні руки, мідні ноги. Ти прийди до царя, та як будуть тебе що питать, то ти все кажи: не знаю! Щоб тебе не питали, ти все кажи: не знаю!»

Він все це поробив, як йому сказано було. Приходить до царя в хату, тай каже:—«не знаю!» Ти його стали питацца:—що ти таке?—Він каже: «не знаю!» Потім доложили царю. Царь призвав його до себе, став його розпитувацца:—що ти таке и

звіткіль ти?—Він каже: «не знаю!» Тоді царь пригадав, щоб його на кухні держали: думає,—може, що небудь из його буде.

Він живе собі на кухні; царські слуги прозвали його Незнайком.—Оце часом посилають його за дровами,—кажуть: «іди, Незнайку, та принесеш нам дров!» То він каже:—не знаю.—То вони йому там уважуть, де вони лежать; то він піде. То як принесе часом три хури, то вони питаюцця його: «що ти нам, Незнайку, наробив?» То він каже:—не знаю.—Або пошлють за водою; то він хоть скаже: «не знаю,» а таки принесе цілий колодязь та поставить перед піччю.

Колись поварь варив борщ царю; то він варив йому не солоний, а Незнайко узяв, тай посолив той борщ,—так поварь и не бачив. Приносить його царю. Царь став обідать; коштує його—аж він солоненький и лучий, як тоді був, та за це поварові дав десять карбованців. Тоді поварь такій радий, а Незнайко собі думає:—підожди, підожди, я тобі не те изроблю!—Ото другий раз Незнайко посолив уже білш трохи. Царь изнов тому повару дав двадцять карбованців. Поварь ще луче радіє. И третій раз Незнайко посолив уже так, як треба. Тоді царь дав повару тридцять карбованців за те, що борщ добрий варить. А на четвертий раз Незнайко місто того, щоб соли укинуть у борщ, то він укинув попілу жменю. Поварь підносить обід царю. Царь як покуштує борщ—аж він такій поганий! Тоді царь так лає повара, а поварь каже: «то Незнайко таке зробив!»

Царь звелів Незнайку дати особу келію и там його годувать.—Коли це—царь з другої землі хоче завоювать у цього царя старшу дочку. (Бо в цього царя було три дочки.) Царь отправляє дочку на войну и військю. Незнайко це узнав,—присмалює мідну волосину там коло того каміня: прибігає до його кінь з мідною гривую; він сідає на його, бере булаву. Той кінь його питаіцця: «як тебе нести: чи повище комишу, чи повище дерева, чи по під небесами?» Він каже:—неси мене

повище комишу.—Кінь його несе повище комишу, так що до землі не доторкавця.

Прибігає він туди, де воююцця,—аж дивицця: а тих и немає нікого—головкомандующих. Коли дивицця—аж вони за могилою гуляють у карти. Так він тоді до їх: «ах, ви подліці! так ви так государю служите?!» Узяв та в кожного и одрізав мизиний палець на носі и сховав у карман; а потім своєю булавою побив усе військо другого царя. А потім, як кончив войну, той поїхав уп'ять на своє місце. Приїхав до цього каменя, пустив коня у степ, булаву, уздечку и свою одержу положив під камінь, а те кожжане понадівав на голову, на руки и на ноги, и пішов уп'ять у свою хату. А ти приходять з війни, а царь їх питаїцця: «а що, рибята, завоювали?» Вони кажуть:—завоювали!—Ото и похвалив їх царь.

Коли це—через півгода, а може и через білш, другий царь иде войною на цього самого царя, щоб одвоювать у його другу дочку. Царь изнов виражає військо на войну. Незнайко почув це,—убіраїцця и він на войну. Приходить до того каменя, присмалює срібну волосинку; коли це—прибігає до його кінь з срібною гривною. Він виймає с під каменя срібну уздечку, булаву, скидає з себе те кожжане, що надіває на руки, на голову и на ноги, и сідає на того коня. Той кінь його питаїцця: «як тебе нести: чи повище комишу, чи повище дерева, чи по під небесами?» А він каже:—неси мене повище дерева. — Як сказав це—так кінь и поніс його повище дерева.

Приносить туди—аж дивицця: сами кільки салдати воююцця, а тих, що командують, и немає;—так він за могилу—аж вони там у карти гуляють. Він тоді до їх: «а, так ви так государю служите!» Узяв знов поодрізував мезинці-пальці усякого на лівій руці; а тоді сам тиею булавою завоював неприятеля. Після війни знов так зробив, як після першої. Вони приходять з війни. Царь їх питає: «а що, благополучно?»

А вони кажуть:—Все хорошо!—А царівна, що то йїздила з ними, говорить:—«нет, папінка! то не оні победили, а то—Незнайко.»—Та царь не повірив.

Кільки що война утихла,—коли це—третій царь нападає на цього царя, хоче одвокувать меншу царівну—саму найлучу. Так ця почула, що то Незнайко усе завовує, пішла його просить, щоб він поміг їй. Кільки що приходить до вікна,—дивиця: аж щось блещить у його хаті. А він так як прийїхав из другої войны, той не надївав на руки, на голову и на ноги того ремінного. Вона кільки що увійшла у хату, а він и прокинувся. Так царівна зараз стала и просить його, щоб їй поміг на війні. Він сказав їй: «у той день, що буде война, прийдеши раненько та розбудеши мене,—и будеш будить так: уволеш голкою у щоку.

Вона в той саме день так и зробила, як він їй казав. Царь отправив войско на войну, и царівна поїїхала; а Незнайко прийшов до стовпа, присмалив там золоту волосину,—тут прибїгає кінь з золотою гривовою. Він бере булаву, уздечку золоту, нагнуздует нею коня —и йде на войну. Той кінь несе його по під небесами. Доганяють царівну,—спускаїцца цей кінь до долу,—він злазить с коня и сїдає с царівною на бритці. Вона начала йому у голову дивицца, та любуїцца, що в його золоте волосся на голові.

Приїжають туди—аж чуть-чуть войско неприятеля не завоює це войско, а ти собі не думают: нічого... Так Незнайко зараз побїдив своєю булавою неприятелів, а до тих, що в карти гуляли, прийїхав, поодрізував їм ліві уші.—Приходять вони до царя; так царівна розказала, що то не вони завоювали, а то—Незнайко.—Царь посилає за Незнайком слуг, а потім прислав и карету залїзну. Незнайко кільки що сїв,—вона так и вгнулась. Так він тоді каже: «нехай я своїми лошатками приїду.»

Як присмалив усіх трох коней по водосині,—прибігають ти три коні. Він бере стовпц: одного повісив на плечіх вмісто ружжя, а другого повісив коло боку місто шаблі, а третього—так як піку, узяв булаву у руки, сів на золотогривого коня, поскидав из себе ремінне и прийїхав до царя. Поставив коні коло крильця, а сам и пішов по каменних сходах с царем у дом. Уходять у прихожу—аж там ти гуляють у карти. Тоді Незнайко до йїх каже: «то ви и тепер гуляїте!» А потім питаїцца: «де ваші мизинці-пальці и ліві уші?» Потім показав йїм, попритуляв всякого до руки, до ноги и уха до голови, —вони знов поприростали. Тоді царь велів йїх рострелять, а Незнайко женивсь на менши дочці царя. И він тоді сказав, що він не Незнайко, а Иван Иванович.

И я на йїх свадьбі був, мед-вино пив, по бороді текло, а в роті не було, и там дали міні соломъяний ціпочок,—я на той ціпочок як изоперсь, то ціпок переломивсь, а я аж тут опенивсь.

(Записана вь Уманскомъ уѣздѣ, Кіевскої губ., передалъ А. Ломака.)

48.

Н Е З Н А Й К О .

В однім городі жив купець; він не мав собі дітей. Ото в купця не стало товарів; купець сказав, щоб нагрузили корабля. Слуги нагрузили. Купець сів на корабель и отправився за товарами через синє море, тай заблудив. Дивицца — посеред моря горить огонь. Купець підїїхав до вогню; дивицца—лежить змії. Побачив його и став питатись купця: «чого ти сюда, ба-

гатирь, прийїхав?» Багатирь відповідає йому:—я заблудив и збився з дороги.—Змїй каже: «от, и добре: буде що поспїдати!» Багатирь став плакати и просити, щоб він не йїв. Змїй каже: «добре,—тїльки подаруй менї те, що в тебе дома є. «Багатирь думав довго, що в його є дома, а потом каже:—добре, тїльки завези мене в моє царство,—Змїй каже: «добре, тїльки гляди, щоб дав те, що в тебе є дома.»—Добре,—каже багатирь.

Ото змїй взяв, зачепив карабель мотузком и потащив—и так скоро привїз його в його царство! Багатирь пішов до дому. Тїльки він прийшов, то син його привитавсь дома. Так батько питаєцця своєї жїнки: «чий це хлопець?» Жїнка каже, що:—це наш син.—«Исправдї?» питаєцця багатирь. Жїнка каже:—я тобі кажу, що це наш син!—Тодї багатирь став плакати, що продав свого сина змїєві, тай зажурився.—Питаєцця син багатиря: «чого ви так зажурились и все плачете?» Багатирь каже:—тїкай собі, сину, голубчику: тобі не треба знати цього.—Син каже: «та скажіть, тату!» Батько став казати сину:—от, я тебе продав.—Син каже до батька: «кому, тату?»—Змїю, сину.—Син каже: «ну; нічого: якось воно буде!» Тодї каже батько сину:—от скоро буде тобі пора йти до змїя.—Син каже: «добре, тату: я завтра піду из вами до його—покажете менї хату його.»

Ото, на другий день, син каже батькові: «пора, тату, вже йти менї; идїть, то хоч проведете мене.» Багатирь одягнувся, взяв мутузку и пішов из сином до змїя. Ото вони прийшли в лїс до одної дири; син каже: «тату! спускайте мене у цю диру.» Батько заплакав, тай спустив сина, а сам пішов до дому.

Багатиря син прийшов до змїя. Змїй сказав: «а, ти прийшов тепер до мене!» Багатиря син сказав:—прийшов.—«Ну, то добре. От, на тобі книжку, щоб ти прочитав за недїлю.»—Добре,—каже син багатиря. А змїй сам поїїхав до жїнки, а син багатиря остався на хозяйствї. И начав читати книжку—и прочитав син багатиря за три днї с половиною, а то став

сам гуляти в золотом саду. Через неділю змії прийїхав до дому и начав питатись: «чи ти прочитав книжку, чи ні?»—Прочитав,—сказав йому син багатиря. «Ну, то добре. От, на тобі изнов книжку,—щоб ти прочитав за дві неділі!» А сам поїхав до жінки, а син багатиря изнов остався на хозяйстві. От, книжку прочитав за неділю, а то ходив в сад золотий гулять. И такий став сильний, що торкнеця пальцем, той повалиця: и такий став сильний, що нема в світі сильнішого за него! Ото ище сказав йому змії: «скрізь ходи, тільки не ходи туди, де ликом завязано и болотом замазано.» — Добре,—сказав син багатиря. Тут прилітає изнов змії, питаєця його: «а що прочитав книжку?» Син багатиря каже йому:—прочитав. — «Ну, то добре.»

От изнов: «на тобі книжку на цілий місяць,—щоб ти прочитав!» И сказав изнов йому, щоб він не йшов, де ликом завязано, а болотом замазано. Він каже: «добре.» А змії поїхав уже женитися. Ото син багатиря прочитав за дві неділі, а сам пішов изнов гуляти в золотий ліс, тай задумав собі: «що то там є, де казав мені змії, щоб я туди не йшов, де ликом завязано?» А там було три його брата: один стоїть по коліна в міді, а другий—по коліна в сребрі, а третій—по коліна в золоті. Ото син багатиря каже сам до себе: «щоб я був за птиця, щоб не пішов туди!»

Прийшов він до хліва, тільки торкнувся—так двері и оченились. Син багатиря злякався. «Ну, нічого!» каже сам до себе. Вдарив кулаком у стіну—так стіна и вилітла. А там стояв мідний кінь, и каже: «здоров, багатирський син! добре, що ти сюда зайшов. Бий стіну другу. «Син багатирський розбив другу стіну,—там побачив другого коня, що стояв по коліна в сребрі, и перед ним лежить кусок м'яса. Син багатиря хотів прийняти та положить сіна, а кінь каже: «не займай: ти не положив!» Той каже йому: «бий двері далі» Син багатиря розбив двері: там побачив коня, що стоїть по коліна в золоті.

Кінь и каже йому: «біжи до першого коня, він тобі дасть води.» Син багатиря пішов до першого коня и каже, що:—дай мені води, казав той кінь що стоїть по коліна в золоті.— Кінь дав йому води. Він такий став сильний, як середній чоловік. А той сказав: «Йди до другого коня, таї скажеш йому, щоб и він дав тобі води.» Син багатиря пішов до другого коня щоб він дав йому води. Срібний кінь як дав йому води, то він став такий—не то, хоч зуби вибери! Кінь срібний каже: «біжи до золотого, він тобі дасть води.» Багатирський син став плакати, що—він думає:—пропав! И послухав срібного коня—и пішов до золотого коня. Золотий кінь винав пузирка из водою и дав йому напитись. Він напився—и почувував, що його сила вернулась, и кріпкий став, як був перш.—Каже йому золотий кінь: «стромляй свої руки в це золото.» Син багатиря встро- мив руки свої в золото и по золотив їх. Послі того кінь каже: «біжи до срібного коня. «Він пішов до срібного коня. Кінь и каже йому: «ставай у цім сріблі, ставай по пояс.» Сріблом посрібрився весь син.

Тоді кажуть йому коні: «сидай на нас та будем втікати.» Син багатиря сів на золотого коня и поїхали, и поїхали в той город, де його батько жив—багатирь. Приїхали вони до одної башні и там стали. Золотий кінь каже синові багатирському: «От, ти иди собі до царя и там наймися; а як треба буде тобі нас, то вийдеш на це місто и свиснеш,—то ми тобі явимось, и ще на тобі цього кужушка и ніколи його не скидай. И як будуть тебе питатись: «як тебе зовуть?» то ти кажи:— «Незнайко, а більш нічого не кажи.» Син багатиря сказав:— добре.—А коні, не знати, де подівались; а син багатиря пошов до царя, и став просицця найняти. Царь приняв його, ради Христа. И стали його питатись: «як твоя хвамілія?» Син багатиря каже:—Незнайко: а більше нічого.—

Ото царь приказав своему повару, щоб він його учив поварувати. Поварь його учить, як варити. А в тій стороні соли

не водилося, и не знали, що це за сіль. Ото, одного разу, розсердився Незнайко на поваря и достав соли, и пішов до кубошки ніби-то, та и вкинув соли в страву. Поварь поніс до царя; царь покоштував и питаєцця його: «а хто це варив борщу: чи Незнайко, чи ні?» Поварь и каже, що:—це я, царь.—Царь винав сто рублів и дав поварю. Ото, на другий день, поварь мав подавати царю кушання. А Незнайко взяв поліз до кубошки, и набрав попелу и вкинув в страву. Принесли до царя. Царь посмотрів на страву и куштує: «кто ето варив?» Поварь каже:—я; тільки не знаю, хто це насипав попелу.—Царь приказав своїм царидворцям, щоб вони дали йому сто нагаів. Незнайко став сміятись с поваря, а поварь сказав царю, що то Незнайко так зробив. Царь приказав дати йому особену комнату. Царидворці дали Незнайку особу хатку.

А в ті стороні жив змії и йому що ранку виводять чоловіка на пожіранне. Ото прийшла чередь царські дочки вивозить.—Незнайко скинув свого кужушка—и так в хаті засяло, що ніби свічки горіли. А тоді саме ходила сама старша дочка царя и побачила, що в його хаті щось горить, и стала собі думати: що йому свічок казав батько не давати, а в його горить!—Вона пішла подивитись, що в його так славно світиця. Очинила двері и начала дивитися; він побачив и начав извиняцця перед нею. Вона говорить: «Ето нічого!» Тоді син багатиря начав говорити, щоб вона не боялась: він їйі спасе. Вона дуже стала, дуже рада. То син багатиря прохав їйі дуже, щоб вона не казала нікому; вона пообіщалась не казати нікому.

На другий день він побіг на те місто, де йому казали його любимі коні. Свиснув син багатиря: тут явились всі його коні. Він взяв мідного коня, скинув свого кужушка, взяв свою одежу и надів, я мідну булаву, ту що йому приніс мідний вінь. Син багатиря прийхав на те місце, де вони строїлись и' змієм; а царська дочка сиділа на верху башні. Тут син бага-

тиря прийїхав,—вони всі полякались, и змії злякавсь. Син багатиря вискочив своїм конем на башню, де сиділа царська дочка, начав из нею розговаривать. А потом посмотрив, де полковники. Дивиця—а вони гуляють в карти. Син багатиря вискочив з башні и почав їх колотить. Поколотивши їх славно, и подрізував їм пальці и поклав в кармани, а сам поїхав до змія. Змії побачив його—излякавсь; а він—ні. А вони взяли царську дочку и повезли до царя. А син багатиря поїхав на те місто, де взяв коня и поскидав свою одєжу, а сам надів кужушка, тай пішов сам до дому. Царь дуже зрадувався, що так добре полковники управляли.

На другий день треба середужчі ити на пожиранне. Стала вона плакати. А старшї каже: «не плач, я тобі скажу, хто тебе спасе.» Вона каже:—а ну, скажи, хто спасе.—Вона каже: «тебе спасе Незнайко, що и мене спас.» Вона каже:—такий дурний мене може спасти!—Вона каже: «нічого, що дурень, а мене спас. Тільки не важи батькові, що він мене спас, то він и тебе спасе; а тільки скажеш, то він не схоче спасати тебе.» Ну, добре.—Середужча каже старшій: «як же мені до його приступити?» Вона сказала, як приступила вона, —щоб и ти приступила!—Так вона и зробила, як казала сама старша сестра. А син багатиря спас, так як и саму старшу, тільки сребраним конем.—А саму меншу—таким же родом, тільки золотим конем.

Послі того всего, царь приказав всіх полковників приликати до себе, и хотів їх вгостити и прибавити їм жалування. От, тільки царь їх приликав до себе, то дочки царя стали просити, щоб Незайка покликать. Царь не хотів—каже: «на що такого дурня посадим за стіл меж такі гоппода!» Дочки кажуть батькові:—хоч добре посмієся. «Хіба що посмієся.»—Тут дочки сказали йому.

Син багатиря побіг скорїше, взяв свого любимаго коня золотого, надів гарну одїжу и прийїхав до царя. Тут всі вис-

вочили на зустріч йому. Царь незнає, хто це такий; а полковники полязались и йїжа йїх не бере. Тут царь начав питатись своїх дочок: «хто це такий?» Дочки сказали батькові, що це Незнайко. Царь здивувався, що не було у його нічого, а він тепер увесь у золоті. Тут почав пить да гулять; а полковники все таки сидять в перчатках—и не скидають. Син багатиря попросив царя, щоб вони искинули перчатки. Вони поскидали і перчатки. Син багатиря спросив: «що це таке у йїх на пальцях, що намає пальців?» Вони ні слова не промовили. Тоді син багатиря виняв пальці и показав. «От, я йїм поодризував пальці за то, што вони так гарно управляли!» И розказав, як він спас його дочок.

От полковники місто того, щоб погулять, лишилис сво жизни; а син багатиря оженився на самій меншій дочці царя.

(Записана вь Полтавѣ, на Кабицанахъ.)

49.

ЦАРЕНКО НАВІШНІЙ. (*)

Десь, у якомусь-то царстві, у якомусь государстві був жив собі такий-то царь; не мав од рода той царь до своїх старих літ дітей. Пойїхав він на базар,—от як би и у нас у Корсуні; поторгував він, що йому треба було. И мав той царь собі му-жицьку натуру: купив собі рибу солону и пойїхав з базару до дому. И, йїдучи, він захотів пить дуже. Вийїхав він на тагу гору, що він не знав и його батько, щоб на тій горі та була криниця и щоб в тій криниці та була вода. Він захотів дуже

(*) См. № № 50 и 51—3мій.

пить и він зараз припав до тієї криниці, не перекрившись. и його зараз узяв за бороду проклятий, той що в воду..... ну, значиця, той бісурка. Він тоді—назад, и каже: «пусти!» А він каже—тоб то біс:—ні, не пуцу!—А царь його пита: «чом же ти не пустиш?» Подаруй, каже чорт, міні те, що в тебе дома єсть,—то тоді пуцу.—А царь одповіда йому: «щож у мене дома єсть?—Єсть у мене, каже царь, восмеро коней, таких котрими я и не йїзжу, а тільки загадаю кучерові, то він приведе до крильця—я полюбуюсь ними, тай назад він заведе у конюшню,—то возьми йїх!»—ні,—каже чорт, а за бороду все таки держить. Єсть у мене вісім волів,—вони у мене не ходять орати и нічого не роблять, а тільки приведуть до мене, полюбуюсь я, та назад у степ опъять велю гнати,—Ні!—опъять каже чорт.—Вже царь переказав все, що було в його найкращого, а чорт все каже:—ні!—а за бороду все таки держить. Бачить царь, що чорт нічого не бере, тай каже: «Єсть у мене жінка таки красавиця що й на світі такої нема,—той візьми йїї тільки пусти.»—Ні!—одповіда чорт.—Думав-думав царь; «щоб то такого, коли й жінку не бере, котру я зоставив на останок,— а вонаж у мене найкраща за все!» Нічого робити: «бери, каже царь, те, що знаєш.»—Росписався, що оддасть непременно. Тоді чорт пустив його. Сів собі царь на коня, тай поїхав.

А без його, як його не було дома, народились царенко и царівна, и ростуть вони не по дням, и не по часам, а ростуть по минутам: уже таки бігунці гарні! И, може, його за верстов дві угляділа жінка и зрадовалась йому дуже, и вибігла на супроти його з дітьми. Ну, тепер він, як углядив, зараз изомлів. Вона його питає: «друзе мій любий! чого ти изомлів? чи то ти так израдувався, що не було од рода дітей,—так ти тепер, як углядив, той изомлів, що говорити не можеш?» А він йїй одказує:—жінко моя любая! йїхав я з ярмарку и захотів дуже пить, и на таку вийїхав гору, що мій батько и я—от

уже й постарівся—а не зазнаємо там води; а мині показалося криниця и води—хоч изчерни. (Така то повна.) Побачивши ту криницю: дай, думаю, нап'юсь! От, нахилився, а він, лихий-необачний (тоб то чорт), взяв мене за бороду, тай не пуска. Я й просився и молився, а він таки не пуска: «дай мині, каже, те, що в тебе дома есть, бо, як не даси, той не пуцу.» От и кажу я йому:» есть у мене такі коні; він каже: ні;—есть у мене такі воли, кажу йому; и того не захотів;—я йому кавав: есть у мене красавиця, така, що й крашої нема нігде,—бери! кажу йому, аби пустив; и того не бере; а я й не подумав, що дав мині Бог таку благодать!.. Деж ми тепер їх поховаємо, жінко моя люба, щоб їх не дати йому?—«А щож, каже, чоловіче: треба яєсь сховати. Викопаймо ми яму під хатою, під причілкою!» (Тоді ще не було панських домів, а були хати мужицькі). Викопали яму під причілкою, поставили води и йісти всего, и їх туда повпускали. И тепер взяли зверху закрили и замазали, а самі вийіхали з дому.

Прилітає змії: (чорт та зробився змієм). От, прилітає змії за тими дітьми, шатнувся він по всій хаті—нема нікого. Він зараз, на самий перед, до кочерги: «кочерга, кочерга, де царь діти подівав?» Кочерга йому одговарює:—в мене царь добрий чоловік був: мною огонь загребе, то я собі й стою.—Не допитавшись у кочерги, він до помела: «помело, помело де царь діти подівав?» А помело сказало:—в мене царь добрий чоловік був: вимете мною піч, то я собі и стою.—И помела не допитався.—Він тоді до сокири: «сокиро, сокиро, де царь діти подівав?» Сокира говорить:—в мене царь добрий чоловік був: мною дрова наруба, положить мене, то я собі й спочиваю.—Він знов каже: «долото, долото, де царь діти подівав?» А долото каже:—у мене царь добрий чоловік був: мною дірку продовба, та положить мене, то я собі й лежу.—А змії йому говорить: «чиж то добрий чоловік був у тебе царь: дивись, як він тобі голову побив! а ти кажеш, що він добрий чоловік

був.»—И то правда! каже долото.—Возьмиж мене, та винеси на кінець хати, на причілок, та кинь через себе,—то де я упаду та загрузну, то там и копай.—

От змії так и зробив, и там, де загрузло долото, почав копати—и виволав. И так-то уже вони не діти, а вже стали парубок и дівчина гарненькі—великі вже поросли. Забрав їх змії, тай несе. От и притомився він, и сів собі спочивати. Тепер він заснув, царівна скає йому в голові, а царевич сидить;—аж біжить кінь. Добігає и каже: «здраслуй, Навішній царенко! чи по волі, чи по неволі?» А царенко одказує:—ей, конику-братіку, не по волі, а по неволі.—«Сідайте на мене, каже кінь,—я вас винесу.» Вони взяли и сіли, а змії спить. Ну, він як узяв—та так біжить, так біжить; а змії, як пробудився—побачив, що нема,—як сунув поверх комишу, тоб то в погоню. От вони сидять на тому коню, а Навішній царенко и каже: «ей, конику-братіку, уже припіка: пропадеш и ти и ми!» Уже на коневі и хвіст отгорів: такий-то палючий той змії! Бачить кінь, що невидержка, узяв хвицнув,—сам побіг а вони, бідні, zostались. Як прилетить до їх змії: «А! каже: кого ви слухаете? яж вам и батько, и царь, то яж вас ззім!»—Ой, таточку! не будем вже слухати нікого.—«Ну, цей раз вам прощаю, та тільки не слухайте нікого,»—каже змії.

Опять забрав їх змії, тай поніс. Ніс-ніс він и притомився,—и знову сів спочивати. Заснув змії; царівна в голові йому скає, а царенко сидить;—аж летить чмелик. Приліта, тай каже: «здраслуй, Навішній царенко!»—Здоров, чмелику!—каже царенко. «А що брате, чи по волі, чи по неволі?» каже чмелик.—Ей, чмелику-братіку сюдаб я не зайшов по волі, а вже видно, що по неволі.—А чмелик каже: «сідайте, я вас винесу.»—Ей, чмелику-братіку, коли кінь та не виніс, а тоб то ти винесеш!—«Та вже, каже чмелик, чи винесу, чи не винесу,—одначе вам пропадять.»—А щож, каже царенко: нам все одно пропадять, а він—може—винесе.—Ото взяли вони, попроща-

лись, собі сіли на того чмелика,—він їх и поніс.—Змій як пробудився, як уздрів, що їх нема,—та як сунув поверх комишу доганяти,—та так біжить, так біжить; а Навішний царенко и каже: «Ой, чмелику-братіку, уже припіка: пропадемо й ми!» Той чмелик перевернув крильця, скинув їх; вони попадали, а він полетів.—От приліта змії—упав, тай рот розявив: «ага, попались! каже, оддыхавши:—иззьїм вас тепер.... яж казав вам, щоб ви нікого не слухали, опріч мене.» Ото вони як почали проситись та плакати:—тебе одного будем слухати, а більш нікого!—та як узяли плакати та молити, тай отпросились.

От він забрав їх и несе знову. Сів він одпочивати; царівна скає в його голові, а царенко сидить;—аж иде волик, такий поганенький собі, та каже: «здрастуй, Навішний царенко! чи по волі, чи по неволі?»—Ей волику-братіку, сюдаб я по волі не зайшов, а мабуть що по неволі.—«Сідайте, каже той волик: я вас винесу!» А вони кажуть:—е, вже: коли кинь та чміль не виніс, а то вжеб ти виніс!—«Нічого, каже волик: сідайте, то винесу.» Ото вони попросилися з ним, разом кажуть собі: «пропали ми!» взяли, тай сіли. Ото той волик несе їх—и так несе, що хвилька, той милька, а яє спотикнеця, той дві.—Ото змії як пробудився, росердився дуже,—та як кинувсь вже аж поверх дерева, та так летить, так летить! Ото царенко и каже: «ой, волику-братіку, припіка: пропадеш и ти, пропадемо й ми!» Ото волик и каже:—заглянь мені, царенку, в ліве ухо, и вийми гребінку и махай назад себе.—Він винав гребінку, маха назад себе—и став ліс, такий густий. як и гребінка. А волик все таки своє робить: що хвилька, то милька, а яє спотикнеця, той дві.—Той змії як прогрізся скрізь той ліс—и знов летить за ними. Ото царенко и каже: «ой, волику-братіку, вже опъять припіка: пропадеш и ти, пропадемо й ми!» А волик каже:—заглянь мені в праве ухо, вийме щітку, та махай назад себе.—Ото він махнув—и став ліс, як

щітка. Ото змії як прилетів, та так гризе той ліс, так гризе; а той волик: що хвилька, той милька, а як спотикнеця, той дві. Змії оп'ять прогризся, оп'ять їм припіка. А царенко й каже: «ой, волику-братіку, от-от припіка,—от-от пропадем!» А той волик уже прибіга до моря.—Заглядай, каже волик, мені у праве ухо—виймай хусточку, та махай на перед мене.—Він витяг, махнув—и поперед його став міст. Ото збігли вони на той міст, а змії добіга до моря; а той волик каже до царенка:—махай назад себе тією хусточкою!—Він махнув назад—аж ламаецця міст, а поперед становицця. Змії добіга до моря, тай став, бо вже йому нема по чому бігти.

От переправились вони через це море на свою сторону, а змії zostався на цій стороні. Тепер же той волик каже до їй: «повезуж я вас до хатки, и тут, у цій хатці, будете ви жить недалеко од моря, а мене возьміть та заріжте.» Ото вони так плачуть:—як ми тебе будемо різать: тож ти одзволив нас од смерти, тиж наш батько!—«Ну, вжеж то заріжте и возьміть одно плечко повісьте на печі, друге на полу в кутку, третє на покуті, а четверте—коло порога; на всіх чотирех кутках.» Вони взяли и зарізали перед порогом, коло тієї хати. Ото взяли повішали вони ті плічка, як їм сказано, по всіх чотирех кутках,—сами полягали спочивати.—Тепер царевич пробудився в ночі, дивицця на покуті—аж там стоїть кінь в такім славнім убборі, що тільки сісти та йїхати; а коло порога в кутку—меч-само-січ; а на полу в кутку собака *Протиус*, а на печі собака *Недвіга*. Він тепер будить йїї: «вставай, сестро: нам тепер Бог дав благодать; вставай, та будем Богу молитись.» Встали вони, помолились Богу, и стало світати. Ото він сідає на того коня, тай поїде з тими собаками, то що вловить, то тим и живляцця.

Ну, тепер вони так як живуть близько над морем, то вона ходить туду ложички та одєжину мити. И змії говорить до неї: «як то ви перебралися?» А вона говорить:—ось як ми

перешли: єсть у мого брата така хусточка, що як нею махнуть, то зробицца міст.—А він каже: «знаєш що: попроси ти у його ту хусточку, неначеб то шить, та возьми махни, то я до тебе переправлюсь и буду с тобою жить, а брата твого струємо.»—Ото вона пришла до дому и просить його: «дай, братіку, мені ту хусточку: вона брудна, я піду та виперу тобі.» Він узав повірив їй, тай дав: він то думав, що справді вона буде добра. Вона взяла ту хустку, прийшла до моря, махнула—став міст. Він, тоб то змій, переправився на цей бік. Тепер-то вже вони гуляють вдвох дома и радяцца, як би то його згубити з світа. А він мав такий звичай, що як тільки настав ранок, то зараз сіда на коня и йде на полювання, бо кохався у полюванні.—Ото змій каже: «ти возьми та занедужай, тай скажи: снилось мені, братіку, и виділось, що як би ти поїхав, братіку, та достав мені вовчого молока. То він тоді як поїде, то вовки розірвуть його собак, тоді ми и його возьмем: а то в собаках сама сила.»

Ото приїзжає він до дому, з полювання до дому; змій сховався, а вона йому каже: «снилось мені, братіку, що як-би поїхав та достав мені вовчого молока, то я б напилася, то, можеб, и одужала, бо и така слаба, що не дай Господи!—Тай достану, каже брат,—Сів він на свого коня и поїхав. Приїзжає у чагарець; зараз тут вовчиця скопилася; Протнус догнав, Недвига предержав,—царенко зараз здойів молока, и пускають тоді їйї. А та вовчиця оглядаєцца, тай каже: «спасибі тобі, Навішній царенку, що ти мене пускаєш: я думала, що ти мене живої не пустеш. Дарую тобі, Навішній царенку, за те, що ти мене пускаєш, вовчина.» И приказує тому вовчаті: «служиж ти цьому царенкові, так як батькові.» Ото він и йде. То було у його двоє собак, а й третє вовчина біжить за ним.

Вгляділи сестра з змієм ще здалека, що за нимъ біжить трос собак. Ото змій и каже їй: «ото, лихий-необачний, щей

третього сторожа собі добув! Візьмиж ти ще гірше за медужай и попроси молока медвежого,—то там його розірвуть непременно.» Ото змії перекинувся голкою, вона взяла застромила його в стіні.—Ото він як зліз с коня, а собаки та вовк до хати, та так и пнуцця на стіну до тієї голки. А вона тоді каже: «скажіть: на що ти тих собак держиш,—вони мені сповою недають!» Він крикнув—собаки й посідали. А вона й каже: «снилось мені, братику, що колиб ти достав мені ище медвежого молока, то яб напилась, тай одужала.»—Той достану,—каже він.

Ото лягає він спать; Недвига лягає в його в головах, Протиус у ногах, а Вовчок з боку. Переночував він, сів собі на коня, тай поїхав. Приїзжає знов в чагарець: тут зараз схопилась медведиця. Протиус догнав, Недвига предержав,—здойів йїї царенку и пускає. Ото медведиха и каже: «спасибі тобі, Навішній царенку; за те, що ти мене пустив,—дарую тобі ведмедча.» А до ведмедчати каже: «слухай його, як свого батька.»—Йїде він до дому и вгляділи сестра з змієм, що вже четверо біжить за ним. От каже. «уже четверо біжить: ніяк його не згубеш!—Знаєш що, каже змії: «попроси в його ще заячаго,—він як поїде, то звірі його, може, таки надібають, то зїдять.» А сам перевернувся в голку; вона його й застромила в стіну ще вище, щоб собаки не достали.—Зліз царенку з коня, а собаки як сунули в хату, та пнуцця на стіну, та виють до тієї голки; а брат не знає про те нічого. А вона так розплакалась: «на що ти так багато собак держиш? От доведенця піти світ за очі через ту псарню!» Він крикнув—вони й посідали. А вона й каже: «снилось мені, братику, що як би я напилась заячаго молока, то яб одужала. Пойїдь, та достань мені.»—Той достану,—каже царенку.

И лягає він спать; Недвига лягає в його в головах, Протиус в ногах, а Вовчок и Медведик по боках. Переночував він,

сів на свого коня, забрав свою охоту и поїхав. Приїзжає знов до чагарця: вибіга зайчиха. Протиус догнав, Недвига предержав, — тут здойіли йїи и пускають. Ото зайчиха и каже: «спасибі тобі, Навішній царенку, що ти мене так пускаєш: я думала, що ти мене розірвеш своїми собаками. Дарую тобі за те зайченя.» А зайченятіві каже: «слухай його, як рідного батька.» — Йїде вже він до дому — и угляділи вони знов, и кажуть: «Ото який лихий: вжей п'ятого достав, и тут не пропав!» А змії каже: «попроси в його ще лисичого молока; то він як поїде, то звірі його збїйдять.» А сам перебинувсь голкою, — вона його й застромила в стїну ще вище, щоб собаки не достали. Царенко зліз с коня, собаки знов кинулись до хати — так и пнуцца на стїну. Вона росплакалась: «На що ти так багато собак держиш!...» Він крикнув — вони посїдали. А вона знов каже: «снилось мені, братїку, що як-би ти достав мені ще лисичого молока, то яб одужала.» — Той, доставу, — каже брат.

От, лягає він спать; Недвига лягає в його в головах, Протиус в ногах, а Вовчок, Медведик и зайчик по боках. Переночував царенко, сів на коня, забрав свою охоту — и поїхав. Приїзжає до чагарця: вибіга лисиця. Протиус догнав, Недвига предержав, — царенко здойїв йїи и пускають. А лисиця й каже: «спасибі тобі, Навішній царенку, що ти мене пускаєш я думала, що ти мене розірвеш своїми собаками. За те дарую тобі лисиченя.» А лисиченяті каже: «слухай його, як рідного батька.» — Йїде він до дому; угляділи вони, що він собі добув ще шостого сторожа, а сам ще не пропав: «нічого, мабуть, ми не зборудуємо! Возьми, занедужай ще гірше, и скажи: снилось мені, братїку, що десь у иншім царстві єсть такий кабан, що носом оре, а ушима сіє, а хвостом волочить, — и єсть там такий млин и дванадцять каміней, що само и мелецца и само насипаєцца, само одгортаєцца, и само в мішки набиваєцца, — и як би ти достав з під тих дванадцяти каміней борошна, то яб снєкла собі кврж з того борошна — и одужалаб.» — А брат

каже: — Не єсть ти мені сестра, а єсть ти мені ворог! — А вона каже: «чи яж можу тобі бути ворогом, коли нас тільки двоє на чужині?» — Ну, той достану! — Бо він повірив оцъять їй.

Сів собі на свого коня, забрав свою сторожу и поїхав. Приїзжає тудя, до того кабана и до того млина, що казала. Приїзжає він до того млина, прив'язує свого коня и пішов у той млин. И там—дванадцять каміней и дванадцять дверей, и так ті двері самі одчиняюцца, и сами зачиняюцца. Він взяв з під першого камня борошна, пішов у другі двері, — и собаки його зачинились тими дверима. Ото як пройшов він через всі ти двері, вийшов на двір, — бачить: собак нема. Він свистав-свистав—и чує, що собаки десь виють, але не вибігають. Заплакав він собі, та сів на свого коня и поїхав до дому. Приїзжає він до дому, — сестра його гуля з змієм. Тільки що брат входить у хату, а змій и каже: «Ну, журився за м'ясом, а м'ясо само йде!»

А там, де вони зарізали того волка, та на тому місці виріс явір, та такий високий, що й не здумать, и не згадать, а тільки в казці сказать. А царенко, як углядів, тай каже: «Ой, зятю мій коханій! позволь мені вилізи на цей явір, — та хоч надивитись, бо його так любив дуже.» А сестра каже до змія: — друже мій любезний! нехай же він наставляє окропу на себе, та обмиємо його, — бо запачканого тобіж не випадає їсти. — «Ну, той — справді — нагривай окропу!» А царенкові веліли рубати дрова и наставлять окріп. От він рубає дрова, а сорока приліта, тай каже: «загайся, загайся, Навішний царенку, — загайся, як можна: бо вже твої собаки прогризлись крізь двоє дверей!»

От царенко поналивав в казани води и розтоплює. А дров нарубав гнилих, та вони підсохнуть трохи, тай займуцца; а він возьме, тай прихлюпне, тай прихлюпне водою, щоб не так горіли; а сам вийде на двір, то сорока й каже: «ей, за-

гайся, загайся, Навішній царенку,—бо вже твої собаки прогризли кріз четверо дверей!» От, як вийде він до хати, то сестра й каже:—ей, не вгоден тай окропу нагріті!—та сама визьме кочергу, тай поштовха,—то вони займуцця, то він возьме тай прихлюпа знов, як вона одійде, то дрова опъять по малу горять.—Вийшов він знов на двір, ніби за дровами, то сорока й каже йому: «ей, загайся, царенку,—як можпа, загайся, бо вже твої собаки крізь шестеро дверей прогризли!» И знов він у хату, то сестра опъять за кочергу, та давай штурхати дрова; то вони опъять тає займуцця, то він возьме, тай прихлюпає. А сам все виходить на двір: сказано, нудить світом. А сорока й каже йому: «ей, загайся, загайся, Навішній царенку, бо вже твої собаки крізь десятеро дверей прогризли!» А царенко набере як-найгнилійших дров, тай вкине в піч, щоб не так горіли. От уже й казани починають закипати. Опъять вийшов він на двір, ніби-то по дрова, а сорока й каже: «ей, загайся, царенку, загайся, бо вже твої собаки прогризли усі двєрі и спочивають. От вже закіпіли ти окропи, а сестра біга, та: «ну, обливайся швидче, доки тебе будемо ждати!» Він, сірома, обливаєцця; а вона приготвила стіл, накрила його, щоб то на тім столі та змії пожирав брата.

Ото вже він, сірома, обливався, тай каже: «ой, зятю мій коханий! позволь таки мені вилізи на цього явора,—бо я його так любив,—хоч подивлюсь: чи далеко з його видно.» А вона до змія:—не позволяй йому, друже любий: він там ще буде гайітись, та час тратити!—А змії каже:—«нічого, нічого: нехай собі вилізе.»—От царенко вийшов до того явору, тай почав лізти, и ні одной гільки не пропуска: все на кожную ступає, щоб тільки загайітись хоч трохи. И виліз аж у самий верх. И вмів той царенко грати на сопілєу. Прилітає сорока: «ей, загайся, загайся, Навішній царенку: от-от-от прибіжать твої собаки!» А сестра вибігла, та:—А ну, зачав ще грати там! хіба ти забувся, що тут тебе ждуть?—От и почав він назад лізти,

та все на кожну гілку ступає; а сестра все його підганяє, щоб швидче йшов.—От подліз він на послідню гілку,—то там тільки на послідню гілку ступає, та до долу скочить—и думає собі: «от коли я пронав!» Коли це так його собаки, неначе що за гуло,—прибігли и стали круг його. А він тоді перехрестився, тай каже: «слава тобі, Господи! От, може, ще трохи воживу.» И гукає на змія: «а йди лиш, любий зятю, може, я вже й готовий!» Змій виходить, а він до собак: «Вовчух! Медведчух! Протиус! Недвига! беріть його!..» Собаки як кинулись—так и розірвали його в шматки.

Зараз він взяв, труп склав, спалив, а лисичка хвостом змела, забрала, винесла на поле, тай розвіяла. А тоді, як змія розірвали, то сестра вхопила зуб його, тай сховала. От царенко и каже: «коли ти, сестро, такий мені приятель, то зоставайся собі тут, а я поїду в другий край.» Взяв зробив два цебра и повісив на тім яворі и сказав їй: «оце, сестро, як будеш плакати по мені, то оцей буде повен сліз; а як будеш плакати по змієві, то оцей буде повен крові.» А вона так плаче та просить: «не видай мене, брате: коли йдеш сам, той мене возьми!»—А він каже: «нехочу! Коли ти мені такий приятель, то нехочу: зоставайся!» Сіда собі на свого коня, забіра собак и йде в инше царство и в инше государство.

Приїхав у такий-то город, и на весь город той одна криниця, и в тій криниці сидить змія з дванадцятьма головами. И то так: як идуть всі по воду и ведуть йому одну душу, то він ззість їйї, а вони наберуть собі води,—а инакше не можна. От приїзжає той царенко в той город и став собі у зайїаді. Там, знаєте, люде зібрались, тай балакають: «От приходить очередь—кажуть—нашому цареві вести свою дочку!» А він слухає. И то балакають вони: «каже царь, що колиб хто побідив того змія, то він би оддав свою дочку за його и половину царства.» А він каже:—«я можу побідити отого змія.» Ті люде зараз и послали до царя сказати, що «такий-то нахо-

дниця, и беренця позбавить того змія.» От царь велів його взяти під караул.

Ведуть ту царівну, а за нею и його ведуть, а за ним йдуть його собаки и кінь. От привели вони ту царівну, таку убрану,—та так всі плачуть. Тут змії тільки ще витівнувся, щоб ізыйісти ту царівну, а царенко зараз м'яч-само-січ: «рубай, його!» А до собак: «Протиус! Ведмедчун! Вовчун! Недвига! берить його!» Тут той м'яч-само-січ січе, а собаки рвуть. И розірвали його зовсім.—Ото як розірвали його, зараз взяв труи скляв, спалив, а лисичка змела хвостиком попіл—и розвіяла.—Тепер вже то він взяв ту царівну и йдуть до того царя; а люди дякують за те що вода стала свободна. А царівна дала йому перстін.

Ото вони шли-шли,—бо, може, до того царя було далеко,—він притомився, ліг на траві, а царівна скає йому в голові. А лякей прийшов, одв'язав той меч-само-січ од торозів, прийшов до царенка, тай каже: «меч само-січ, січи його!» Той меч-само-січ и посік його на маленькі шматочки, и собаки його, як на те, послули по трудах, и нічого не знають. А лякей до царівни: «А скажеш, що я тебе од смерти одвоював? Бо як не скажеш, то буде тобі те, що й йому. Заприсягни, що скажеш.» Вона злякалась, тай каже:—Заприсягну, що ти мене одвоював од смерти.—Ну, тепер вони приходять до дому, царь вже такий радий: зараз одержу гарну надів на його и почали гуляти.

Як пробудився Недвига,—побачив, що нема каздіна їх: от пробудив всіх, и як почали думать та гадать, що хто-то найпроворнійший з них. От, як почали гадать, той присудили, що заєць найпроворнійший, и що нехай заєць біжить и достане води живучої и цілющої. и нехай достане молодого яблука.—От и побіг заєць доставати тієї води и того яблука, и прибіг він у таку-то землю, и бачить той заєць, що там криниця, а біля криниці росте яблуня з молодими яблуками,—и що ту криницю и яблуню та стереже москаль, такий

здоровий, такий здоровий, и махає раз-у-раз шаблею, тає що й мусі пролетіти не можна, над тією криницею. Що тут робить? От и пустився зайчик нахитрощі: и зробився ніби-то еривим, и біжить поз ту криницю, та все шкандибає. Москаль як побачив, та за ним: «дай поймаю етого звірка: я ще тако-го не відав!» А зайчик од його, та все далі, все далі. От, як одвів вже далеко того москаля, та як чкурне до тієї криниці. Москаль став, тай очі випучив; а зайчик до криниці, та набрав у пляшечки води и зірвав яблучко, тай поминай як звали.

От прибіг до Навішнього царенка; зараз Протиус взяв ту воду, помазав нею шматки царенка: вони й сцілились; влив йому в рот. живуціої води—він и ожив; дав йому ззісти молодого яблучка — він помолодів и зробився ще кращій, ніж був.— Встав царенко на ноги, тай каже: «ох, як же я довго спав!»—Добреб ти спав, як-би ми не достали води живуціої и цілющій! — каже Протиус. «Щож тепер будем робити?» кажуть всі. От як почали раду радить и порішили: щоб царенко перебрався за старця и йшов-би в царський дім.

От передягнувся царенко Навішній за старця и пішов в царський дім. И прийшовши туд, просить, щоб його пустили подивитись на молодих. Лакеї його не пускають. От він як почав проситись, а царівна й почула и звеліла його впустити. От як ввійшов він в покої и почав сьядати шанку, а вільце, то що йому подарувала царівна, як він убив змія, так и засяяло! царівна и пізнала його, та ще невірить собі — от и каже: «ходи сюда, старче божий, я тебе почастую!» Підійшов царенко до стола, а царівна наліла йому чарку вина, тай дає, а він бере лівою рукою. Побачила, що він бере не тою рукою, на которій перстінь, тай випшла сама ту чарку. Налива другу, а він бере правою,—вона зараз и пізнала своє вільце и каже до батька: «Оце мій муж: він мене одволив од смерти; а цей — показує на того лакея—цей пройдисвіт, лакуза, убив його и заставив мене, щоб я сказала, що він мені муж!»—Царь так

и закипів: «а! то ти такий!» каже до того лакея. Зараз звелів вивести з конюшні такого неука, що на його ще ніхто й не сідав, и звелів прив'язати його до хвоста и пустить по полю. А царенка Навішнього посадив за стіл и зараз одгуляли весілля.

От живуть вони собі. Одного разу царівна спитала його: «чи нема в його якої-нибудь рідні?» Він тоді и згадав про свою сестру. Зараз велів осідлати коня и, забравши своїх собак, поїхав до неї. Приїхавши, и бачить, що той цебер, що назначений для змія, повнісенький крові, а його цебер розсохся и розсипався. Бачить він, що вона жалкує ще й досі за змієм, тай каже: «Бог з тобою: більше тебе и знати не хочу: сіди тут, я й не навідаюсь більше до тебе!» А вона як почала проситись та благати, тай упросила його, щоб він и йїї взяв з собою.—Змилувався брат над сестрою—и взяв йїї з собою.

От, як прийїхали вони до дому, вона взяла та під ту подушку, що він спить, и підкинула змієвого зуба, що колись сховала. От прийшлося царенкові лягати спати. Ліг він, а той зуб и убив його. Жінка думає, що він сердиця, та не говорить через те до неї,—та так просить, щоб він не сердився; а далі як взяла його за руку,—аж рука—холодна, як лід... як закричить вона! А Протиус в двері, та—цмок його!—Царенко ожив, а Протиус вмер. Далі Недвига—цмок Протиуса!—Протиус ожив, а Недвига вмер. От царенко до Ведмедчука: «цілуй, каже, Недвигу.»—Недвига ожив, а Ведмедчук вмер. От як почали цілувати один одного, менший старшого,—дошла черга й до зайчика. Зайчик цмок, Вовчук ожив, а зайчик вмер. От прийшлося до лисиці. Як вона вмере, то йїї поцілувати нікому. Що тут робить? «Цілуй, каже царенко до неї,—цілуй зайчика!» А лисиця хитра: взяла зайчика на плечі, тай понесла в ліс. Принесла його до зрубаного дуба з двома гіллями, одна над другою, поклала на нижню гілку зайчика, а сама полїзла під гілку, та цмок зайчика! а сама під гілку. А зуб як вис-

кочить, та в верхню гілку, тай застряв там.—От біжать вони з лісу обоє. Як побачили їх що вони живі, то здивувались—и такі раді, що ніхто не погіб од того зуба!—А сестру взяли, прив'язали до неуса до хвоста, тай пустили в поле.

Саміж вони тепер живуть—пожитають и добро царське проживають. Я там був, мед и вино пив,— по бороді текло, в рот не попало.—Оце вам и казва вся.

(Записана вь Корсунѣ, Каневскаго уѣзда, Кіевской губ., К. Шевченкомъ.)

50

З М І Й.

Ціх казок так багацько є, що, йій Богу, йіх и не збагнеш усіх. Одну почнеш, а десять в мізки лізе. Було ще за молода, оце як зберемось до купи—душ десять, або й більш, даж наслухаєсья вже всього. Що-то, справді, як-то воно зволано у Бога святого, що з починчу світа було якось инак, зовсіи не так, як на нашім віку, звичайно, робицця: чуєш у казках—то змії, то річки були живоробки, то цілюща та мертвяща вода, дай чого не було, крий Боже! Було, як почне хто казати казку, звичайно, про змія, то так його наче и вважаю перед себе, так наче от він и стоїть, або сидить перед мене—жовти, як гарбуза печена, крила—наче у доброму млині, а хвіст—сказав би у ящерики. Так усе було и думаєш—ось вилізе з під печи, або що. От зплила ж моя річ на змія, то и я почну вам, добродію, казку про змія. Слушайте ж—як здаватимецця вона вам.

Ото був собі чоловік та жінка, так уже собі не дуже мицні—під старость підпливали, да не було у йіх цілий вік ді-

ток.—Господь то вже так судить. От вони и почали прохать у Бога сеей благодаті. Родилося у їх скоро двойко діток — близнят: и син и дочка. Дали вони їм имення: сину—Иван, а дочці—Ганна. Раділи ж вони їми, як водиця, да лихо, що смерть старих приспіла швидко. Померли, а сирот позоставляли. Да так-як жили вони в чужій хаті, то сироти й побачили швидко, що їм треба друге місце знаходити, щоб попреков людських не терпіти—и ото, порадившись брат из сестрою, пішли вони у ліс, щоб знайти собі там угаду, щоб осісти. Прийшли в ліс, тилкож звісно, що и в лісі не ростуть хати сами-по-собі, як ті опеньки,—и там треба їх будувати. От вони подумали—подумали: «чим його будувать? у нас а ні сокири, а нічого! Вириєм, кажут, землянку; виведем сяку-таку оселю, тай будемо жить!» Подумали так, дай зробили.

Живуть собі там год, чи другий, усе у їх иде як по ничотци; завели собі де яку городину,—вона и на дворі гарно, вдовольно, и в господі согласно, примірно; твердо сказать—жили вони собі як брат из сестрою. Ну, от же й порадила не добра сила йому щасцю сирицькому: приключилося їм горе, а так видно уже навожденіє Господне... Треба вам сказать, що Ганна, (себ то сестра Иванова), та була дуже чопурна: було, чи дівчата оце з сусідніх сіл за бабками ходять, чи хміль збирають молодиці, чи парубки гилє рубають, и оце часом як зустрінуцца с Ганною, то так баньки повитрещають, дай дивляцца на їйї, неначе по весні на сонце ясне. Вонаж така пивнолика, білолиця та румяна, що тілко в казці сказать, чи то у сні побачить. Було оце дівчата дивляцца-дивляцца, зглянуцца одна на другу, страхнуть головоньками од жаху, далі знов на Галю дивляцца, и любуюцца, и радіють, и усміхаюцца. Про парубків вже нічого й казати! Отож до сеей Гали да внадився змії.

Було, як тільки брат пийде на звіра якого, чи то птицю

пидстрелить на юшку собі, чи печеню,—от змії той зараз и прилетить до Ганни, спустиця у бовдур, да оце сяде біля ней, дай ну ціловать, да пістить, да любощи воїть. Галя спершу жахалася його, а далі звиклась, бачучи, що змії усього їй понаносить,—чого тільки душа забажає,—и сама його—ну любити. Вжей братови не каже, бо змії сказав їй, щоб вона мовчала. От же довгенько так велося. Далі Иван став собі на розум брать,—що то воно значить, що як тільки він зостаецця дома, то сестра и нудить його з хати: «иди, та иди на охоту!» Иван було помнеця-помнеця, помовчить-помовчить, тай пийде собі. А дорогою було иде и думає сам собі:—Ні, сестро, тут щось да є! потривай—я таки дойду сліда. Уже то не даром тобі так солодко самій седіти дома!—

Пройшло, бач, ще днів з десять. Галя усе однакова; хоче седіти одна дай одна дома. От Ивану тут уже не в терпїжку стало. «Послухай, сестро,—каже: за що я тобі огид так? чого тобі так нудно седіти зо мною дома? за щож такая зневага? чи вжеж я не радїю тобі, та добра не дбаю? Грїх, сестро! грїх тоді буде, Галю! Нїтребаб мене так зневажати.»—Сестра поглянула на брата, обняла його, поціловала, дай каже:—Ні, брате, я люблю тебе, як братїка; яб сказала тобі усе, як братові, як би тільки що було у мене на серці! Не гнївайся на мене, Иване!—Брат и віри поняв. А того не знав, сердега, що жіноче племя лукаве, що тільки з ким знюхаецця, то вже певно готове збрехать перед самим ридним чоловіком, не глядить воно—чи то брат, чи то батько, чи то мати. Усякого продать воно готове за свої любощи, за свого коханого, хочь-би то и сам чорт був. Євине кодро—сказано! пидлицяецця. Отож так и Иван поняв віри сестринїї мові, дай пийшов знова на охоту.

Аж-ось прилітає змії; наніс їй усякаго добра, чого тільки душа бажає. Сестра Иванова давай лицятись до його, да пригортацця, а далі и каже зміїєві: «щось нам, змію мій, треба

думать! підстерігає мій братуха, що у мене на думці щось вриєця и що я не даром його з дому виправляю од себе. Треба якось одвернути оці його догадки».—А щож, Галю: з світу його треба звести, бо з їм не буде нам упокою у нашім коханні.—«Як же його звести з світу? Хибаж тобі не видно, що він такий силєвий, що його все боїця?»—Да се дарма, каже змії: занедужай тільки—и як брат вернеця до дому, то ти йому и скажи, щоб він тобі добув лисичого молока. Як він прийде тудя, дає там його лисиці и згризуть на смерть.—

Так и сталось. Прийшов Иван до дому, аж дивиця— його сестра лежить на печі и охає. Иван и ну падає коло нейі: и того подасть, и другеє піднесе; шатаєця, як Марво по пеклу; чого вже він не робив коло недужої. От сестра и каже тут братові: «достань міні, брате, лисичого молока; як пойм я його, то, здаєця, зараз и очуняю.»—Добре, каже Иван: достану!—

На завтре пришов він в ліс, аж дивиця:—из самої страшної гуцини да байраків вибігає лисиця. От він хотів вже їйї устрелить,—тільки лисиця и каже йому: «Иван Иванович, чи по волі, чи по неволі ти битемеш мене?»—Більш того, що по охоті! одвичає він їй.—«Не стреляй же мене,—каже лисиця: єсть у мене дітки маленькі, треба міні їйх вигодовать; а коли хочеш—дам я тобі старшого сина на послугу.»—Дай міні, каже, сина да дай и молока свого, бо моя сестра не здужає и молока лисичого бажає.—Лисиця надоїла йому свого молока, дала йому ще й сина свого старшого в послугу, дай побігла собі в ліс, кажучи: «тепер процай, Иван Иванович!»

Прийшов Иван Иванович до дому, оддав тєє молоко сестрі, а лисиччука запер під лавку, и їсти дав йому. А далі, покормивши свого хорта, взяв його з собою дає пішов на охоту. Аж-ось прилітає змії, знов присів до Ганни, дає каже: «Ну,

вилей же ти сее молоко на черинь, да знов скажи, щоб він приніс вовчого молока.» Вона так и зробила. Вертаєцця Иван до дому,—от Галля и почни вкретать да охать. «Пійди, каже, брате, достань міні ще вовчого молока, бо од лисичого не помоглося.»

Брат пійшов. Приходить на залісок—аж вовчиця на сонці з вовченятами граєцця. Иван хотів уже йійі стрелять,—аж тут вона йому и каже: «а що, Иван Иванович, чи по волі чи по неволі?»—Більш того, що по охоті. Забажала моя сестра вашого покорму.—«Добре, дам я тобі покорму дай ще и старшого сина на послугу; він тобі колись пригодицця за те, що ти мене к животу зволив.»

Отож узяв Иван те молоко и вовченя собі на послугу, дай приходить до дому. Оддав він молоко сестрі; а хортів своїх запер під лаву, нагодовав їх добре, да знов и пішов, поійвши собі, на охоту. Змій и собі швидко прилетів. Да як почув, що Иван жив, то аж зубами скрегоче, а далі й каже сестрі Ивановій: «поплиж його ще медвежого достать молока: там певно вже ведмеді укландають його.»

Так и зробилось. Пійшов Иван, як тільки сказала йому сестра, добувать и ведмежого молока. Прийшов у ліс у такий густий, що й пучки, здаєцця, просунуть не можна;—аж чує—трещать дуби, сокори, вильха и всяке дерево, а далі висунулась из самої пуци и сама ведмедиха—здорова-прездоровезна, ламле та вивертає все круг себе;—потім глядь—стоить Иван и уже стрілу думає пустить; от тут ведмедиха йому и каже: «Ге, ти Иван Иванович,—чи по волі, чи по неволі?»—Більш того, що по охоті! Дай міні свого покорму, щоб сестра моя одужала.—«Дам,—каже ведмедиха,—тобі свого й покорму, дам ще ведмежого сина тобі на послугу, да тільки не губи мене з світу.»

От Иван узяв тее молоко, взяв и ведмедчука и приносить

до дому. Одав молоко сестрі, а вона взяла дай вилила знов на черінь.—На завтра змій знов навчив Галю послать брата левогого молока достать. Галя послала.

Пійшов Иван, узявши хортів своїх,—(він усе ходив с хортами тими, що добув собі, молока для сестри достаючи),—аж дивиця перед йім левиха стоїть и своїх дітей езиком облизує. Тільки що хотів Иван йїї устрелить,—аж вона йому и каже: «ей, Иван Иванович, чи по волі ти, чи по неволі?»—Більш того, що по охоті! Дай, каже, міні покорму свого, а не даси, дак стрілу пуцу у тебе.—«Не бий мене, Иване, дам тобі покорму, щей сина свого на послугу.»

От узяв Иван покорм и сина и прійшов до дому. Сестра и сее молоко на черінь вилила.—На другий день знов прилітає змій: «Ей, каже, Ганно, на здержать нам голів своїх на плечах за твоім братом. Пошли його достать ще цілющої води. Там водами тіма орудує баба-яга, костяна нога, волосяний език; вона в ступі їздить, товкачем поганяє, метлою слід замстає... Як не зведе вона його з світу, то ще одно тільки місце зостаєцца, де його погибель учиницца.» Росказав це Галі, поседів ще, дай вилетів у бовдур. Аж вернувся з полевання Иван. Страх йому істи захотілось,—а сестра швидче до його з річю: «непомоглося мині, Иване, од левогого молока, пійди ще достань мині цілющої води, що стереже йїї баба-яга, костяна нога, волосяний език. Тоді вже я очуняю.»

На завтра, поїв Иван як слід, забрав своїх хортів и пійшов достать цілющої води. Ишов він день, ишов він другий, на третій день побачив він колодезь; коло колодезя дванадцять стовпів загнано в землю; коло тих стовпів дванадцять зміїв на ланцюгах приковано, а на колодезі сорока-білобока сидить да хвостом пісок из цебрин зметає, щоб вода не порушилась. От тільки що хотів Иван до колодезя підступити—аж тут як зачхали змії, то з носів йїх аж дим пійшов, а Иван упав замертво, дай лежить. Оттут-би вже йому й капут був, хорти ж його

не дармо при йому,—зараз вони и ну його качати да вертіти, поки аж прочунявся він. Устав ото він,—аж кволи трохи,—тай хотів уже сороку підстрелити,—аж вона тут и скрекече йому: «ей, Иван, Иван, не бій мене, я тобі в великій пригоді стану: вихвачу тобі води цілющої и проведу дорогою невидющою, а баба-яга уже скоро сюда пристигне—не буде тогді ні тобі, ні хортам твоїм шаноби.» От Иван и годі їйї стреляти. Сорокабілобока тогді злетіла в володезь, зачеряпила там води, дай винесла Иванові.» Идиж, каже, оціми пісками глибокими, да річками самотоками, а то—якими другими дорогами не пійдеш—живим не будш.»

Отож и прийшов Иван до дому, приніс сестрі води цілющої,—ні не помогаєця: охає сестра, дай охає.—Минає день, минає й другий—Галі все гирше, дай гирше.—Аж ось раз прилітає змії, спустився він до Галі, дай ну їй казать, щоб вона послала брата ще на море млинця достать. «Поки будуть у його оці хорти, поти Ивана ми не зведемо з світа,—каже змії. От-же слухай: є на морі така машина, що сама меле, сама місить, сама пече, сама й викидає той млинець; у машині тій дванадцятро дверей, що самі очиняюця, самі й зачиняюця,—одтуда хоч и виїде брат твій, дак хорти його не вийдуть; тогді ми його улагодим, як сами знаєм.»

Вертаєця Иван. Сестра піднялася, кволючись, обчепирила його руками и ну просити да молити його, щоб він пійшов достав їй млинця, що на морі десь сам и мелеця, сам и місиця, сам и печеця, сам и викидаєця,—Подивовався Иван такій жадобі сестриній, да назавтре, як тільки розвидніло, —узав своїх хортів и пійшов навпростець до моря. Не день, дай не два він ишов—ишов він, може, з тиждень; аж ось гледить—поперед його щось засиніло, широке да гладесеньке хочь покотись, да так и сяє на сонці, як скло тее. А се то було тее море, що на йому машина стоїть. Колиж дивиця—так:

серед моря стоїть здоровезний млин, а крила в йому так швидко крутяця, що аж у вочу мигтять. От Иван знайшов собі човен коло берегу, посажав в його усіх хортів своїх и сам сів — и поїхав до млина. Уходить, — аж там дванадцятєро дверей и всі очинені; в середини — аж бачить — млинець той сам и мелеця, сам и вчиняецця, сам и місницця, сам печецця, сам и викидаецця. Довго стояв Иван да все дивовався, а далі як тільки млинець викинувся, — він за млинець, дай був такий. Біжить неоглядки; вибіг з млина, сів у човен и пливе, а хорти його позоставались у млині, бо не мусили втікти, як двери всі позачинялися й позамикалися. Иван уже рад, що йому не пришлось седіти там, да швидче ну поспішати до дому, бо и сам рад, що таку справу учинив.

Отож він иде день, иде другий, — нема його хортів. Сумно стало йому, що він один тепер на світі, як пучка. Хотів вже вертаця до того млина, щоб визволить хортів своїх, — аж ось летить сорока-білобока, дай скрекоче йому: «ей, огинайся, Иван Иванович, уже твої хорти шестєро дверей прогризли.» Иван повеселів, хочь и охляв уже, не йівши три дні, а прибавив шагу, да швидче до дому поспішає. — Приходить ще два дні — нема дай нема хортів; аж ось сорока-білобока знов летить дай скрекоче: «ей, огинайся, Иван Иванович, уже твої хорти девятєро дверей прогризли.» Иван, як не вибився из моці, а поспішає: думка — порадує сестру млинцем. Аж ось изнов летить сорока: «огинайся, Иван Иванович, уже твої хорти одинадцяті двери гризуть!»

Иван піднявся на гору, уже побачив и свій ліс, уже близько й хати; уходить у хату, — аж сестра, заховавши змія під пил, зустрічає брата та радіє сама собі в думці, що при Иванові нема хортів. Зараз поговдала Ивана, загадала йому ножі гострить да окропи гріть. Вештаецця Иван то сюди, то туди, — підпалив у печі, гріє окропи, гострить ножі. А сестра уже й поздоровіла, уже й по хаті сновигає... Аж ось летить

сорока-білобока, дай скрекоче Иванові: «клади, Иван Иванович, мокрець усе, та дубину: уже твої хорти дванадцяті двері скоро прогризуть.» Иван зовсім тогді повеселів, хочь сестра и збиралась його різать.

«Пусти мене, сестро,—каже Иван: злізу на дуба да хоч свисну по світу, щоб знали, що вмирає Иван-удалець.»—От и вишов він, зліз на дуба да як свисне—дак хорти його зараз и позбірались. Він тогді з дуба да в хату: а ну, хорти мої, беріть змія!» Левко да ведмідь як хватили змія, да так и роздрали на куски. Тогді Иван узяв сестру, сковав їйї ланцюгом, засадив їйї у погреб, поставив цебер коло їйї да и каже: «ну, сестро,—радів я тобі, да ти зненавиділа мене; наплачь же тепер оцей цебер сліз, дак тогді я одзволю тебе.»—Сестра почала плакати, а він узяв дай замкнув погреб.

Прошло вже с того часу не сто и не тисячу літ, а сестра Иванова усе собі під землею десь плаче дай плаче. Вона вже не один цебер наплакала, так що слези їйї аж на сей світ сходять. Аже-ж оце чого, як тільки сонечко зажевріє,—то по всякому дереву и по всякій билині роса и виступає? Оце-ж не що, які тийї слёзи Галіни,—да тільки вони такі гірші, що й дераво їх не приймає—усе до долу скапують дай скапують. Галя може, струхла там у землі по сей час, а слід їйї усе таки на землі застаєця.—А Иван після того взяв хортів своїх, дай пішов собі світ за очима....

(Сказку эту записаль г. Шишацкій—Иличъ неизвѣсно гдѣ. Мы перепечатаемъ ее, кака варьянтъ къ предъидущей, изъ Черниговскихъ губ. Вѣдомостей 1858 г. № 21-й.)

51.

З М І Й.

Як був собі дід та баба, дождали вони собі дочку и сина; умер батько и мати, довелось їм—нігде жити. От вони взяли и пішли з свого дому: «ходім, сестро, на зоробитки!» Идуть та йдуть, коли стоїть хата у гайі; вони там стали жити. Живуть тай живуть, дак до тої сестри и парубка унадився змій.

Тепер вони живуть тай живуть, хочуть брата з змієм з світа згубить. «От як його, каже змій, з світа згубить?» — Сестра и каже: «послать його заячого молока достать, так його зайці з'їдять.»—Прийшов до лужка, став лучок направлять, стала зайчиця вибігать:—чого, Иван Иванович: чи по волі, чи по неволі?—«Більш того, що по охоті!»—Дам тобі молока, а старшого сина на послугу!.. Приніс те молоко, оддав сестрі, вона взяла на черінь висипала, тай каже: «не помогаецця! иди, каже, лисичого молока достань.»

Прийшов до лужка, став лучок направлять, стала лисиця вибігать:—чого, Иван Иванович: чи по волі?—«Більш того, що по охоті! Забажала сетра вашого покорму!»—Дам я тобі покорму, а старшого сина на послугу!—Він прийшов, загнав ту лисицю з зайцем у хлів, приніс молоко; вона вилила на черінь,—каже: не помоглося! пійди, каже, вовчого принеси!»

Він прийшов до лужка, став лучок направлять, стала вовчиця вибігать:—чого, Иван Иванович, требуєш? чи по волі, чи по неволі?—«Більш того, що по охоті! Забажалось сестрі вашого покорму!»—Дам я тобі покорму, а старшого сина на послугу!—Він узяв, приніс те молоко, вовка загнав в хлів; вилила вона й те на черінь. «Не помоглось! пійди, каже, ведмежого достань!»

Прийшов до лужка, став лучок направлять, стала ведме-

диха вибігать:—чого, Иван Иванович, потребуєш? чи по волі, чи по неволі?— «Більш того, що по охоті!»—Дам я тобі покорму и старшого сина на послугу!—Він приніс те молоко, отдав, загнав ведмедя в хлів. Вона вилила на черінь, каже: «Пійди лєвового достань молока!»

Прийшов до лужка, став лучок направлять, стала лєвчиха вибігать:—чого, Иван Иванович? чи по волі, чи по неволі?— «Більш того, що по охоті! Забажала сестра вашого покорму!»—Дам я тобі покорму, старшого сина на послугу!—Приніс, отдав їй, вона вилила на черінь: «не помоглося! пійди, каже, достань млинця того, що на морі машина стоїть, що сам и мелецця, и сам викидаєцця, и в тій машині дванадцятєро дверей.»

Він пішов з тими ускочив у машину, ухватив млинець, — оглянецця — аж хорти остались там у тій машині.... Ото йде, а сорока-білобока летить: «огинайсь, огинайсь, Иван Иванович, уже твої хорти двоє дверей прогризли! Огинайсь, огинайсь, Иван Иванович, уже твої хорти четверо дверей прогризли.... Огинайсь, огинайсь, Иван Иванович, уже твої хорти шестєро дверей прогризли!.. Огинайсь, огинайсь, Иван Иванович, вже твої хорти восьмеро дворей прогризли!..» Летить, тай летить сорока: «Огинайсь, огинайсь, Иван Иванович, уже твої хорти десятеро дверей прогризли!...» Изнову летить сорока-білобока. «Огинайсь, огинайсь, Иван Иванович, уже твої хорти одинадцяті двері прогризли!»

Прийшов до дому, приніс млинця. Загадала йому сестра окропи гріть, ножи гострить. Сорока-білобока каже: «клади, Иван Иванович, мокрець (мокріє дрова, щоб не швидко горіло)!» Знову каже: «клади, Иван Иванович сухі дрова (що хорти бівають)!.. Киплять окропи. Ото вже його зовсім різать. «Пождїть, каже, пійду на дуба свисну!» Він свиснув,—біжать хорти; хорти прибігли—изліз из дуба, увійшов у хату; хорти за ним повбигали и полягали під лавою. От-от вже зовсім його рубать;

той каже на хортів «бери, левко!» Той як ухватить змія, дак так и розніс його. Тні кинулись, дак и нічого. Так він узав сестру у погреб запер и сказав ййї: «напlachь бочку сліз, тогді випущу!» Вона плакала-плакала, да там и зотрухла. Той брат узав ружья, да з тими хортами и пішов у ліс.

(Перепечатана изъ того же № Черниговскихъ вѣдомостей).

52.

Я Й Ц Е - Р А Й Ц Е.

Колись-то була птиця—жайворонок царем, а царицею—миш, и мали вони своє поле. Посіяли на тім полі пшеницю. Як уродила йїм та пшениця—давай вони зерном ділиця, От, одно зерно зайве було! Миш каже: «нехай мені буде!» А жайворонок каже:—нехай мені.—Думають вони: що тут робить? пішлиб позивацця, да немає старших йїх: немає до кого йти позивацця. Потім миш каже: «ну, я луче перекушу.» Царь на це діло согласівсь. Миш кілки що узала у зуби, та в нору и побігла. Тут царь-жайворонок збірає усіх птицъ, щоб завоювать царицю-миш; а цариця скликає всіх звірив,—и начала войну. Як вийшли у ліс,—то що звіри хотять яку нибудь птицю розірвать, то вона на дерево; або птиця як возьме, літаючи, бить звірив... Так бились цілий день, а потім у вечері осіли усі опочивати. Коли цариця огляділась—аж немає на войні комашні. Тоді вона приказала, щоб непременно були на вечір и комашня. Коли це приходить и комашня. Царица й загадала йїй, щоб вона у ночі полізла на дерево и за одну ніч поодкусувала пір'я коло крил.

На другій день, кілки що розвіднилось, цариця кричить: «А ну, вставайте воюваця!» Птиця що піднімеця, то и впаде на землю—так звірь и розірве. И цариця побідила царя. А один орел бачить, що то лихо,—сидить на дереві и не злітає. Коли тут—іде один стрілець и по бачив що він сидить на дереві,—як націлиця на його; а той орел та просить його: «не бий мене, голубчику, я тобі у великі пригоді стану!» Стрілець другий раз націливсь; він ще його просить: «візьми луче мене та вигудуй, то побачиш у які я тобі пригоді стану.» Стрілець ще наміривсь третій раз; орел знов його начав просить: «ей, голубчику-братіку! не бий мене, та візьми до себе: я тобі у великі пригоді стану.» Стрілець повірив йому: поліз та зняв з дерева, тай несе його до дому. А він йому каже: «принеси мене до своєї хати, та годуй мене м'ясом доти, поки у мене крила одростуть.»

А в того чоловіка було дві корові, а третій бугай. Він зараз и зарізав йому одну корову. Він ту корову за год и ззів, тай каже тому чоловікові: «пусти мене, я політаю: побачу, чи вже одросли крила.» Той чоловік и випустив його з хати. Орел літав, літав, тай прилетів о шідні до того чоловіка,—каже йому: «ще в мене мала сила, — заріж ище одну ялівку.» Той чоловік послухав його, тай зарізав. Орел и ззів йійі за год. Там знов—як полетів... Політав сливе цілий день,—у вечері знов прилітає, тай каже йому: «заріж ище и бугая.» Той чоловік думас: що тут робить—чи зарізати, чи ні? А потім каже:—білш пропало,—нехай и це пропаде!—узав, тай зарізав йому бугая. Він як ззів того бугая, таки за год, а потім як полетів,—то літав так високо—аж під хмарою. Коли це прилітає, тай каже йому: «ну, спасибі тобі, чоловіче: вигудував мене! тепер же сідай на мене.» Той чоловік питаєця:—що с того буде?—А він йому каже: «сідай!» Цей и сів.

Орел його поніс аж у хмару, а потім и пустив його до

долу. Той чоловік летить до долу,—коли це орел не дав йому долетіт до землі—и підхопив його, тай каже йому: «а що, як тобі здавалось?» А він йому каже:—так наче я уже не живий був.—Тоді орел йому каже: «отак саме мені було, як ти на мене націлявсь.» Потім каже: «сидай знов.» Тому чоловікові и нехотілось сідять на його,—ну, щож робить? таки сів. Орел знов його як поніс та аж у саму хмару, и звідтіть як скинув його з себе,—да підхопив його, так—може—як на два сажні от землі, тай питаєцця його: «а що, як тобі здавалось?» Він йому каже:—так зусім, наче уже кістки мої розсипались.—Тоді орел йому каже: «так само и мені було, як ти другий раз націлявсь.» Тай каже йому: «ну, ще сидай!» Той сів. Він як понесе його до самого облака, та звідтіть и пустив його до долу, та підхвотив уже коло самої землі, та тоді питаєцця його: «як тобі здавалось, як ти летів на землю?» Він йому каже:—так, наче мене зусім не було уже и на світі.—Тоді орел йому каже: «отак-же само мені було, як ти третій раз націлявсь.» А потім каже: «ну, тепер уже ніхто нікому невинний: ні ти мені, ні я тобі: а тепер сидай на мене, та будем летіть до моєї господи.

Ото летять, тай летят; прилітають до його дядька. А він йому каже: «идиж у хату, та як будуть питацця тебе: чи небачив нашого небожа; то ти скажеш! як дасте яйце-райце, той на вічі приведу.» Він приходить у хату; коли це йому кажуть:—слихом слихати, царевича у вочи видати! чи по волі, чи по неволі?—А він їм каже: «добрий молодець усе по неволі (?) ходить.» Вони його питаюцця:—чи не чув ти там за нашого небожа? бо вже третє літо, як пішов на войну,—та ні чутки, ні звістки.—А він їм каже: «як дасте яйце-райце, той на вічі приведу.» Вони йому кажуть:—луче нам його ніколи не бачить, чим отдать тобі яйце-райце.—Тоді він виходить из хати, тай каже йому: «казали так: луче нам його ніколи не бачить, чим тобі отдать яйце-райце.» Орел йому каже:—«летім далі.»

Летять, тай летять, тай прилітають до його брата, — тай тут те саме говорив, що и в його дядька; — таки не получив яйця-райця, Прилітають до його батька, а орел йому каже: «иди у хату, та як будуть питацця за мене, то сважеш, що бачив и на вічи приведу.» Уходить він у хату, а вони йому кажуть: — слихом слихати, царевича у вічи видати! чи по волі, чи по неволі? — Він їм каже: «добрий молодець усе по неволі ходить.» Вони його стали питацця: — чи не бачив нашого сина? бо вже як немає — четверте літо: десь пішов на войну та, мабуть, убили його там. — А він їм каже: «я бачив, але як дасте яйце-райце, той на очи приведу.» Батько орла каже йому: — на щож воно тобі? лучше ми тобі дамо багато грошей. — Він каже: «я не хочу грошей, мені дайте яйце-райце.» — Підияж приводь, — зараз тобі и дамо. — Він уводить його у хату. Тоді його батьки так зраділи, а тому дали яйце-райце и сказали: — кілки не розбивай нігде на дорозі; а як прийдеш до дому, то погороди загороди великі, а тоді його и розібьєц. —

Він иде, та иде, та так схотілось пить йому... Коли це найшов криничку. Кілки що став пить воду, та якось об цебрину и розбив те яйце-райце. Як узав же скот вернуть из того яйця... верне, тай верне. Гоницця він за тим скотом; то що с того боку піджене, то цей з цього боку розійдецця... Кричить бідняка: нічого сам не зробить! Коли це — иде до його змія, та и каже йому: «що ти мені даш, чодовіче, як я тобі скот цей изжену в те яйце?» А він їй каже: — А що тобі дать? — Вона йому каже: «даси те, що без тебе стало дома.» А він каже: — «дам.» — Ото вона йому гарненько загнала той скот у яйце, зліпила славно яйце и дала йому у руки. — Він приходить до дому, — а син йому каже (той, що без його родився, як його дома не було): «це ви мене, тату, отдали змії? — Ну, нічого, тату: якось будем жить!» Батько хоч трохи и зажуривсь, то щож робить? — Того сина звали Иваном.

От він зараз и пішов до змії. Приходить до неї, а вона йому каже: «зроби мені трое діл, тай підеш собі до дому; а як не зробиш, то я тебе и з'їм! А коло йїї хати був великий луг—кілки оком зглянуть! Так вона йому каже: «щоб ти за одну ніч отой луг викорчував и щоб там изорав и пшениці насіяв, потім зобрав йїї, в скирти поклав и щоб таки в ту ніч с тїї самої пшениці мені булку спік: поки я встану, щоб вона на столі лежала.»

Він иде до ставка, тай зажуривсь. А там близько був морований стовп, и в тім стовпі була йїї дочка заморована. Він приходить сюда, тай плаче. Вона його питаєця: «чого ти плачеш?» А він каже:—як-же мені не плавать, коли змія загада таке, що я ніколи його не зроблю, а вона сказала: щоб—за одну ніч.—Вона його спиталась; «що там таке?» Він йїй и розказав. Вона йому каже: «це кілки цвіт, а ягід и ніт!» А потім каже йому: «Як візьмеш мене за жінку, то я тобі усе зроблю, так як вона казала.» Він каже:—добре.—Вона йому каже:» лягай же тепер спать, а завтра рано, щоб устав, та понесеш йїй паляницю.»—Ото пішла до того лугу, та як свисне: той луг тріщить, луцить, —на тім місці ореця, пшениця сієця,—и до світа спекла булку, дала йому; він приніс до неї у хату и положів на столі.

Вона прокидаєця,—вийшла на двір, тай дивиця на той луг, що кілки сама с'єрня, та скирти стоять. Тоді йому каже: «ну, справивсь! Глядиж, шоб и друге діло зробив.» Та зараз йому и загадала: «шоб ти оту гору роскопав и шоб тудою Дніпр ишов, а коло того Дніпра построй магазин, шоб байдаки туди приставали и шоб ти туди пшеницю продавав на байдаки, и як я встану рано, то шоб це все було готове.»—Він изнов (и)де до того стовпа, тай плаче. Та дівка його питаєця: «чого ти плачеш?» Він йїй розказав те все, що йому змія загадала. Так вона йому каже: «це кілки цвіт, а ягід и ніт! лягай спать тут, я це все пороблю.» А сама як свисне:

так та гора роскопуєця, Дніпр туди иде, коло його магазин строїця; кілки прийшла та збудила його, щоб він пшеницю видавав буцям на байдаки из того магазина.— Змія встає тай дивиця, що все так изроблено, як вона йому загадала.

Тоді загадує йому третій раз: «щоб ти сю ніч уловив золотого зайця и раненько приніс мені у хату.» Він изнов иде до того стовпа, тай плаче. Та дівка питаєця його: «що загадала?» Він каже:—загадала піймать золотого зайця.—Тоді вона каже: «оце вже ягоди настигли: тепер чорти його батька знає, як його и вловить! Однече, ходім до одніи скали,—там, може, уловим.» Ото прийшли до тнеі скали. Вона каже йому: «стань же ти над норою; ти будеш ловить, а я піду та буду гонить из нори, и глядиж: що кілки буде виходить из нори бери його: то золотий зайць!

Ото вона пішла, та гонить. Коли це—вилазить гадюка, тай сичить. Він йїи и пропустив. Вона виходить из нори, тай питаєця його: «а що, нічого не вилазило?» А він каже:—Ба, ні!—лізла гадюка, а я побоявся йїи, щоб не вкусила, тай пропустив.—А вона йому каже: «а, щоб тебе: ото самий зайць!—Ну, глядиж,—я ще піду; та як буде хто виходить и буде тобі казать, що тут немає золотого зайця, то ти не вірь, а держи його.» Полізла, тай гонить. Коли це—виходить така стара баба, тай питаєця того парубка: «чого ти, шпну, тут шукаїш?» А він йїй каже:—золотого зайця. —Вона йому каже: «де тут він ужавша: тут його нема!» Сказала це, тай пішла од його. Коли це виходить та дівка, тай питаєця його: «а що, немає зайця? и ні що не виходило?» Він: — ба, ні: виходила баба стара, та спиталася мене: чого я тут шукаю; а я свазав, що золотого зайця, а вона каже: тут його немає; то я йїи и пропустив.—Тоді вона каже: «чом ти не держав: ото самий зайць!—Ну, тепер білш нігде ти його не піймаєш, хіба я перекинусь зайцем, а ти мене принесеш и положиш на стільці,—кілки не

отдавай їй в руки, бо як одаси, то вона пізнає и розірве тебе и мене.»

Він приніс того зайця, положив його на стільці, тай каже їй: «натеж вам зайця, а я піду уже од вас.» Вона каже: —добре—иди.—Ото він ис тиею дівкою давай утікати. Біжать, тай біжать. Коли це—вона оглядиця, що то не зайць був, а їйї дочка,—давай доганять, щоб їх истребить. Та сама не побігла змія, та послала свого чоловіка. Він біжить за ними; коли вони чують—аж стугонить земля... Тоді вона каже: «оце вже за нами біжить! Я перебивусь пшеницею, а ти дідом, та будеш стерегти мене; та як буде питаця тебе: чи не бачив парубка и дівки—чи не йшли сюдою? то ти скажеш, що тоді йшли, як ця пшениця сіялась.»

Коли це—він летить, тай питаецця того діда: «чи не бачив тут—не йшли сюдою парубок с дівкою?» А він каже:—ба, йшли.—Той питаецця: «давнож вони йшли?» Дід:—тоді, як оця пшениця сіялась.—Змій каже: «цю вже пшеницю пора косить, а їх учора не стало.» тай вернувсь назад.—Змійїна дочка зробилась изнов людиною, а той дід парубком, та давай утікати.—Прилітає змії до дому; змія його питаєця: «а що, не догнав? и нікого не стрічав на дорозі?» А він каже:—ба, ні! зустрічав: дід стеріг пшеницю, а я його питавсь: чи не бачив—ту(т) не йшли парубок из дівкою? а він каже: ишли тоді, як оця пшениця сіялась; алеж та пшениця така, що пора косить;—так я и вернувсь.—Тоді змія йому каже: «чом ти того діда и ту пшеницю не розірвав? то вони самі! Біжи другий раз за ними, та щоб непременно розірвав.»

Летить змії. Коли ті чують, що летить изнов змії—аж земля реве,—так вона каже: «ей, летить изнов! зроблюся я монастиром таким старим, що чуть-чуть не розвалиця, а ти—чинцем; та як буде він тебе питаця: «чи не бачив таких-то?» то скажеш; «бачив тоді, як оце(й) монастирь стройівсь.»—Коли

це летить змії, тай питає цього чинця:—чи небачив—не шли тут парубок и дівка?—А він каже: «я бачив тоді, як оцей манастирь робили.» А змії каже йому: йїх учора не стало, а цей манастирь уже годів сто, як він стройївсь.—Сказав це, тай вернувся назад. Приходить до дому, тай розказує змії:—бачив одного чинця, коло манастира ходив; але я його питавсь, то він сказав, що бігли тоді, як оцей манастирь стройївсь; але тому манастирові уже годів сто, а йїх учора не стало.—Тоді вона йому каже: «чом ти не ростерзав того чинця и манастиря не розвалив: то вони самі! Тепер я сама побіжу: ти нікуди не годисся.»

Ото так біжить, так біжить... Коли ті чують — аж земля реве и гаряча,—так тоді вона каже йому: «ей, отепер ми пропаці: уже сама біжить! Ну, я тебе зроблю річкою, а сама зроблюсь рибою—окунем.»—Ото прибігає вона, дай каже до тиеї річки:—а що, утекли!—Перекинулась зараз щувою—давай гоницца за тиею рибою: що хоче ухватить, то він повернецца своїм пір'ям гострим до неї, то вона не візьме його. Гонилась, гонилась,—так таки не вловила, та подумала воду випить. Стала пить; напилась багато, тай лопнула.

Ото тоді та дівка, що була рибою, каже тому парубку, що був річкою: «тепер ми уже не біймось! ходім до твоеї господи, то ти підеш у хату, та гляди: усіх поцілуєш, кілки дядькової дитини не цілуй, бо як поцілуєш ту дитину, то забудеш за мене;—а я наймусь у цім селі у кого небудь.»—Ото він прийшов у хату, зо всіма поздрастувавсь, та думає собі: «як же мені не поздрастувацца з дядьковою дитиною? та же вони подумаютъ щось погане обо мні.» Поцілував и дитину дядькову. Як поцілував — так и забув за ту дівку.

Ото побув пів года та задумав женицца. Ему посовітували одну гарну дівку, щоб він йїї брав; а він за цю и забув, що його спасла от змії — зміїна дочка, що була заморована у

стовпі: ото на ті и заручивсь він. От, перед весіллем, так у вечері, вличуть на шишки молодиць. Приєликали и ту дівку, що він з нею утікав,—хоть йійі ніхто и не знав, що воно за дівка. Стали бгать шишки; та дівка зліпила з тіста голуба и голубку и пустила до долу,—вони стали живі. Голубка и начала говорить до голуба: «а ти забувсь, як я за тебе луг викорчувала, и там пшеницю сіяла, и с тійі пшениці паляницю спекла, щоб ти до змії одніс?» А голуб каже:—Забув, забув!— Потім знов вона каже: «а ти забувсь, як я за тебе гору роскопувала и туди Дніпр пустила, щоб байдаки ходили до магазина и щоб пшеницю ти продавав на байдаки?» А він каже:—забув, забув!— Потім знов голубка каже: «а ти забув, як ми ходили у двох за золотим зайцем? ти за мене и забув?» А голуб каже:—забув, забув!—Тоді той парубок и згадав за ту дівку,—за цю таки саму, що голуби поробила,—та ту покинув, а на ці оженивсь. И тепер так живе добре!

(Записана вь Уманскомъ уѣздѣ, Кіевской губ.; передалъ А. Петруняка.)

53.

ЗАЛІЗНИЙ ВОВК.

Був собі йіден піп, и служив у його наймит; довго служив—год, може, з дванадцять. Ото приходить він раз до попа, тай каже: «рошчитайте мене, каже, батюшка,—та заплатіть мені: буде вже мені, каже, наймитувати,—може, каже, своє хазяйствечко заведу.»—Добре, каже піп.—Ну, знаєш же, каже, що я тобі за твою службу заплачу? на тобі, каже, оце айце,

и як прийдеш до дому, то зроби собі обору здорову, та в тойї оборі й рощини його; тількиж, каже, гляди: не рощинай де дорогою, а то все твоє добро пропаде.—

Ну, пішов ото той наймит. Иде, тай иде—колиж думає собі: «а ну, дай подивлюся, що там у тому яйці єсть.» Колиж, як рощинит, а звітіля усякої скотини такого виспало,—так просто, наче ярмарок на степу. Став; тай вже тоді стоїт, та: «біднаж моя головочко! що його в світі божому й робити тепер: як його тую скотону назад зібрати?»—Колиж, де не взявся залізний вовк—біжит, тай каже:—я тобі, каже, оцю всю скотину назад у яйце зберу, и яйце стулю, так що воно изнов ціле буде; а за те, каже, як будеш ти на посаді сидіти, то я тоді прийду та тебе зьйім.—«Що же, думає собі той пози то ще іпрйденця мені на посаді сидіти—та ще чи й іпрйденця коли,—а тепер, думає, худоба буде!»—«Добре,» каже.—Ото той залізний вовк зараз зібрав йому усю ту скотину назад у яйце, и яйце стулив: знов ціле, так як и було.

Пішов той наймит до дому, десь там у село яке, чи що, поставив собі на сам перед обору здорову прездорову, увійшов туди, та як розбив те яйце: такого з його худоби—повнісінька обора! Ну, став він собі хазяїнувати, та такий став з його хазяїн, такий багатир, що й на всім світі, мабуть, багатшого за його нема. Живе собі, та все в його добра більше та більше, та тільки не женитьця він: боїцца.—Колиж був там собі ійден генорал, а в його була дочка, тай улюбилась вона у того чоловіка. От той генорал и каже йому: «чом ти, каже, не женишся?—бери, каже, мою дочку, я тобі й грошей багато за нею дам.»—Як мені, каже, можна женитися, коли оттак й так, каже!—як сяду я на посаді, то залізний вовк іпрйде, тай зьйїсть мене.—И розказав йому усе, як було.—«Нічого то, каже генорал,—не бійся: в мене каже, війська багато, то як іпрйде вже пора тобі на посаді сісти, то ми обставимо хату

у три ряди військом,—то вони його не допустят.» Ну, вже говорили там вони, говорили—радилися, а далі ото вже й до весілля стали споряжацьця. Ото вже й весілля у їх, одправили все, як слід,—пора вже молодим сідати на посад. А той генорал узяв, та хату своїм військом у три ради навкруги обставив, щоб то того вовка не допустити. Колиж, тільки що посідали молоді на посаді—аж біжит залізний вовк. Побачив, що військо стоїт, так він узяв, тай пересьочив через усі три ряди, та до хати. А той чоловік, скоро тільки побачив його, зараз у вікно, та сів на коня, тай навіткача; а вовк собі доганяти.

Біжит він, тай біжит, вовк за ним та за ним, та все ніяк його не дожене. Так уже над вечір, доїжджає той чоловік, дивицьця—аж у лісі хатка. Увійшов він у ту хатку, аж там сидить дід из бабою; він до їх: «пустіт, каже, люде добрі, трохи в вас одпочити!»—Можно, кажут вони,—«Тільки, каже, так и так: як мені, каже, встерегтися, щоб мене залізний вовк не догнав, поки я буду в вас сидіти?»—Нічого, кажут, не бійся: в нас є собачка, Чуткò, то він за сім миль вовка почує, той дасть знати.—Ліг він спать, заснув трохи,—колиж Чуткò й гарчит. От ті люде зараз його й разбудили:—тікай, кажут, бо вже залізний вовк біжит.—И дали йому того собачку и пшенишну проскурку на дорогу. От він тую проскурку изьїїв, сів, тай поїхав.

Йде, тай йде, и собачка за ним біжит. Аж так почало вже смеркати,—бачить він: у лісі хатка. Він до хатки—й тут дід и баба сидять. Просицьця він до їх переночувати: «тільки, як мені, каже, встерегтися, щоб мене залізний вовк не нагнав?» Не бійся, кажут вони, в нас є собачка Важко, то він за дев'ять миль вовка почує.—Ліг він, тай спить. Колиж, так уже перед світом, аж Важко гарчит. Ото вони зараз його розбудили:—тікай, кажут, бо вже залізний вовк набігає.—И дали

вони йому того собачку и яшну проскурку на дорогу. Изъїїв він тую проскурку, сїв, тай поїхав, и двоє собак за їм біжит.

Йде він, тай йде,—аж, над вечір, знов бачить: хатка у лісі. Він у хату—и тут дід и баба сидят. «Пустіт, каже він до їїх, люде добрі, перепочувати; тільки як мені встеретися, щоб мене залізний вовк не догнав?»—Не бійся, кажут: у нас є собачка Барій, то той його за дванадцять миль почує.—Ліг він спати—аж над раньом уже Барій и дає знати, що залізний вовк біжит. От вони зараз його разбудили!—Пора вже, кажут, тобі тікати.—И дали йому й цього собачку и дали гречалу проскурку на дорогу. Изъїїв він ту проскурку, сїв, тай поїхав. От вже він має собі троє собак и всі вони за їм біжат.

Йде він, тай йде—аж у вечері бачить: хатка. Він у ту хатку—нема нікого. Він и ліг собі спати, и собаки полягали: Чуткò на сінному порозі, Важко на хатному, а Барій у хаті коло його. Колиж надбігає залізний вовк. От Чуткò зараз и дав знати, що він біжит, а Важко кинувся на його, а Барій як скочив,—так того вовка и розірвали.

От, тоді вже він забрав своїх собак, сїв, тай поїхав собі до дому.

(Записана въ с. Якимовѣ, Таращанскаго уѣзда, Кіевскої г., И. П. Новицкимъ.)

54.

**ТРИ ВРАТИ: ДВА РОЗУМНИХ, А ТРЕТІЙ
ДУРНИЙ.**

В одного чоловіка було три сина, два розумних, а третій дурний. И той чоловік був силно багатий, и мав великого садка, а в той садок до яблук занадився сокіл и каждой ночі об'їда яблука.

Старший син каже: «я піду на нич у сад—може, піймаю сокола.» Батько каже:—иди, може, справді піймаіш.—Ото прийшов, сів під деревом; дожидав-дожидав, тай заснув; а сокіл прилетів, найівсь добре, тай знов политів. Він устає рано, приходить до дому, а дурень його питає: «а що чи піймав сокола?» А він каже йому:—ще и тобі видно, дурню, питать: чи піймав я сокола!—Потім каже батькові:—щож?—спать схотів, заснув—и нечув коли сокіл прилітав.—Менший брат каже: «на цю ніч уже я піду,» Але и той так само заснув и не вловив сокола.

Ото дурень каже: «аж ну я піду, то я вловлю.» А ті йому кажуть: коли ми не вловили, а то, щоб ти—дурень—уловив!—Ото він не послухав їх—таки пішов. Прийшов у садок, помостив на дериві колючок и сів на їх; то це що стане дримать, то похилецьця—то його колючки и уколять,—він и прокинецца.—Коли це глупої ночі прилітає сокіл: так и засіяв! та на те дерево, де він сидів. Кілки, що хотів изїсти яблуко, а дурень його и вловив та в пазуху; а пазуха була дірава,—то сокіл и вилитів из пазухи. Тоді дурень прийшов до дому, а ті його питаюцца: «а що піймав сокола?» А він каже:—яв-би дали чого-небудь доброго їсти, то показав би вам.—А вони його питаюцца: «чогож тобі дати?» А він каже:—дайте гречаних галушок.—Вони йому насипали у миску,—він

найвсь, та тоді виймає из пазухи перо из совола, та каже їм: «оце був пійняв сокола та вилитів из пазухи, але я його піду шукать.»—А ті його брати кажуть:—куди тобі, дурню, його зловить!—А він каже: «ба, зловлю!»

На другий день раненько пішов шукать. Йде, та йде,—коли уходить у ліс. Пройшов лісом трохи, дивицця—аж стоїть хатка; він у ту хатку—аж там баба сидить, тай каже йому «слихом слихати, козака у вічі видати! Чи по волі, чи по неволі?» А він каже: «добрий молодець усе по неволі ходить.» Ото вона його питає: «а чого шукаїш?» Він каже:—сокола,—тай виймає пірину из пазухи—показує їйї. А вона йому каже: «ото й мій син! А він міні казав, що то йому хлопці вирвали.» Коли це він прилітає, а вона йому каже: «бач: ти, сину, казав, що тобі хлопці вирвали хвоста, а то тобі у садку!» А той парубок каже:—я його візьму.—А баба каже йому: «тоді, сину, візьмиш сокола, як принесеш міні таку скрипочку, що скрипочка грає, а смичок танцює; а та скрипочка там лежить в одного пана, за дванадцятью дверями, и кілки як будеш брать, то дивись—яє дивляцця, то тоді бери; а яє позатуляли очи, то не бери, бо вони не сплять.»

Ото він приходить до того пана у хату, дивицця—скрипка висить на кілочку, а вони лежать и дивляцця. Кілки що став брать ту скрипочку, та яєсь и забренькав струнами, а пан и прокинувсь, тай каже йому: «а чого ти?» Він розказав йому, яє було діло. Тоді пан йому: «Підиж, достаєь міні у одного пана коня с срібною гривною, и срібна на йому уздечка, и він стоїть у стані, и там коло його пан спить; як уві(й)деш, то будеш дивицця: яє спить та дивицця, то бери коня, а як не дивицця, то тоді не бери.»

Він приходить у станю до того пана аж пан спить и дивицця; він тоді того коня став брать, а уздечка забрязчала. Тоді пан прокинувсь та поснитав його, чого-то він прийшов,—

тай каже йому: «підиж достань з неба звізду, то як принесеш мині ййі, то тоді я тобі отдам коня.»

Він перекинувся горобцем и политів на небо; умотав звіді у коси руки, тай изніс ййі на землю,—отдав тому панові, а собі узяв коня, а того коня отдав тому панові, що хотів скрипку його взятъ. Той пан узяв коня, а йому отдав свришку; він скрипку приніс до баби, а у баби узяв сокола.

От и идуть у двох; коли огляницця 'він—аж біжить и кінь; ото вже идуть у трох. Прошли трохи—коли це доганя ййх скрипочка;—скрипочка грає, а смичок танцює. Ото идуть уже у чотирох,—волиж доганяє ййх и звізда: от уже ййх п'ятеро. Идуть вони, коли лежить собачка здохла. Звізда каже: кинь ці собачці кусочок хліба, то и вона буде за нами ити!» Він и кинув ййі; вона устала и иде за ними. Коли идуть, тай идуть—аж лежить котик не живий. Він тому котикові кинув кусочок хліба; той котик изййів той хліб и біжить за ним.

Брати його почули, що він иде до дому,—вийшли йому на встрічу, тай убили його, а собі забрали звізду, коня, скрипочку и смичка, а собачку и котика покинули тут коло його: котик и собачка плачуть над ним. Ото котик поліз на дерево, видрав там ятлинята, зліз з дерева, подушив ййх и положив коло себе. Ятіл прилитів, та так плаче над ними! А котик: Полити у колодязь, достать там цілющої и живущої води,—то я тоді ййх оживлю!» Ятіл йому достав тієї води; а він як помазав ятлинята цілющою водою—вони и пооживали. Потім котік помазав тією водою дурня—він и ожив.

Приходить с собачкою и котиком до дому; коли дивицця—аж старший брат и засватавсь на ті звіді. Цей дурень розказав батькові, як було діло—що вони його убили. Тоді батьво вилів ййх привязать коневі до хвоста и пустить коня в

степ. Той жінь їх повбивав; а цей, що вловив собола, ожинивсь на звіді,—держить коло себе совола, скрипочку и смичка, собачку и вотива—и хозяйнує прибагато.

(Записана въ Уманскомъ уѣздѣ, Кіевской губ., передана А. Петрунякомъ.)

55.

Т Р И Б Р А Т И. (*)

Був-то собі чоловік и мав він трех синів: два розумних, а третій дурень. И в того чоловіка був сад, а в той сад занадивсь дикий кабан. Той кабан прийде у ночі, пойість яблуки під яблунію, и ще до того и порие.—От, старшій син того чоловіка каже: «піду у сад, може, убью кабана.» Ото пішов, сів під яблунію; сидів-сидів, тай заснув; кабан прийшов, пойів яблука під яблунію и порив по садку, а потім и пішов. Той прокидаєцца — аж сліди є, що кабан був. Тоді він приходить до дому, тай хвалицца; «невстеріг!»

На другу ніч пішов меньшій його брат: хотів и той престерегти, та таки не встеріг. На третю ніч пішов дурень. Приходить у сад, намостив колючок під яблунію, узав доброго макогона и сів на колючках під яблунію. То це що задрімає, та похилицца, то його колючки и уколять, —то він и прокинецца, —то так и не засне. Коли це—у ночі приходить дикий кабан, тай иде під ту яблуню, де дурень сидить. Дурень тоді тихень-

(*) См. № 56—тоже *Три брати*;—Зап. о Юж. Руск, П. Кулиша, т. 2. стр. 20—23,=*сказка обь убитой сестрѣ и камитовой дудкѣ.*

во закравсь, та, кілки що кабан прийшов під яблуню, дурень як ударить його макогоном по голові раз, потім другий раз.... Ото як узав бить, поки и убив. Потім приходить до хати, тай каже: «брати! а запрягайте воли у віз, поїдемо, та візьмем у саду кабана.» А ті кажуть:—ищєб и ти, дурню, убив!—А він каже: «та ну-ну, що ви будете сміяцца з мене!..» А потім сам запрягає воли и йде; подім и брати за нимъ пішли.

Прийіжають у сад—аж він такий здоровий лежить під яблунею. Тоді ті два хотіли удвох скотить на віз того кабана, —тай не зворушать з місця. Ото дурень їм каже: «аж постійте перед волами, а я його сам скочу.» Ото як ухватив під черево — так и витаскав на віз. Ті два бачать, що він такий сильний, та ще до того и кабана убив,—стали завидувать йому, а потім кажуть: «ну щож, як ми привезем цього кабана до дому, батько побачить цього кабана, то тоді буде його жалувать, а нас и ні; лучче убиймо його, та скажім дома що він пішов шукать ище одного. Потім и убили його, тай закопали під яблуню.

Привозять того кабана до дому, а батько питає їх: «а дурень де?» Вони кажуть:—пішов шукати другого кабана: він казав нам, що приходило їх два, та одного він убив, а другий утік,—то це пішов,—каже: я таки його убью! Ото вони заходились коло того кабана, осмалили його, сало посолили,—одним словом, приготували його так, як не треба лучче.

На тім гробі, де дурень був закопаний, виросла бугиля; пастух пас там скот и вирізає ту бугилу и зробив з неї дудку. Ото як стане грать, то та дудочка и грає:

«По малу-малу, пастушку, грай,
Не врази серденька в край:
Мене братіви вбили,
З світа згубили,

За того кабана,
Що в саду рив!»

Ходить коло скоту, тай грає. Коли це йде козак. Почув, що він так славно грає, тай каже йому: «Йродай, малий, оцю дудочку.» Той пастух и продав.—Козак йде дорогою, тай грає:

«По малу-малу, козаче, грай,
Не врази серденька в край:
Мене брати убили,
З світа згубили,
За того кабана,
Що в саду рив!»

Ото цей козак прийїжає у село и упросивсь до тих людей на ніч, що того чоловіка сини убили свого брата. Ото там став грать; потім каже: «а нате ви заграйте!» дає хозїяїнові. Він начав грать, а дудочка и грає:

«По малу-малу, батечку, грай,
Не врази серденька в край:
Мене брати убили,
З світа згубили,
За того кабана,
Що в саду рив!»

Тоді той чоловік спитавсь, де він йїї узяв; той казак сказав, що «я у хлопця купив, а той хлопець, каже, вирїзав у вашім саду.» Ті парубки муїли признацца, що вони убили свого брата, Зарас йїх батько звелїв отдать у арештантї, а того дурня викопали, та поховали на кладовищї. Батько того дурня справив обїд за його.

(Записана тамъ-же.)

56.

Т Р И Б Р А Т И.

Було собі три брати: два розумних, а третій дурень; а у їх в садку були золоті яблука, и занадився до тих яблук кабан. Посилає батько своїх синів на сторожу. Старший пішов; сидів-сидів, ждав-ждав—не дождався: заснув. Аж приходить кабан, порив-порив, зз'їв яблуко, тай пішов.—Встає батько, лічить яблука—немає йдного. Посилає батько середульшого. Ждав-ждав, и той заснув. Прийшов кабан, порив, зз'їв яблуко, тай пішов.—Встає батько, лічить яблука—знов нема йдного.—Дурний каже: «нехай-но я піду!» А батько каже:—Ой, дурню, дурню! куди ти пійдеш? розумні брати стерегли, тай не встерегли, а то ти встережеш!—А дурень каже: ой-ой-ой! давайте-но мені рушниця.» Батько не хотів дати, а дурень сам взяв, тай пішов вартовать. Взяв наламав колюхів, обтикався, тай сидить. Сидить-сидить - немає, даї немає; здрімаєцця—що хоче похилитись, то як його заколе, то він знов схопицця, тай сидить. Аж чує—иде кабан. Тільки хотів рити, а він одвів курка, тай—бах! Брати почули, пришли. Дивляцця—аж лежить кабан, тай кажуть: «Оттєпер буде нам!» Старший каже: «забиймо його та зариймо в яму, тай скажемо, що то ми забили кабана.» Взяли забили, зарили його в яму, а сами взяли кабана, тай идуть и будять батька—кажуть: «ми собі сіла на порозі—аж иде кабан, той забили його.»

Аш йїхав йїден пан, тай дивицця, що виросла на горбочку така гарна калина. Він изліз, пішов, вирізає, зробив дудочку, тай грає. А вона сама грає и приспівує:

«Грай, пане, грай,
Тільки мого серця не край!
Брат мене вбив,

Брат мене схоронив,
А за того кабана,
Що в садочку рив. (*)

Потім прийїхав до корчми—аж там батько його. Той пан каже: «я йїхав, вирїзав дудку, а вона сама грає.» Взяв батько грає, а вона каже:

«Грай, тату, грай,
Тільки мого серця не край!
Брат мене вбив,
Брат мене схоронив,
А за того кабана,
Що в саду рив!»

Батько понїс до дому, дав матері грати:

«Грай, мамо, грай,
Тільки мого серця не край!
Брат мене вбив,
Брат мене схоронив,
А за того кабана,
Що в саду рив!»

Дає батько братам грати; брати не хочуть. «Да грайте!»
Бере меньший, грає:

«Грай, брате, грай,
Тільки мого серця не край!
Брат мене вбив,

(*) В Черниговской губ., припѣвають:

„По малу-малу, паноньку, грай,
Не врази мого серденька в край:
Мене братічок той убив,
Нїж у серденько тай устроив
За того *ветрика*, що в саду рив!“

Прим. Сем. Войтокъ.

Брат мене скоронив,
А за того кабана,
Що в саду рив!»

Дає батько старшому грати, котрий його вбив, а він не хоче, Батько крикнув на його: «грай!» А він взяв, тай грає:

«Грай, брате, грай,
Тільки мого серця не край!
Ти мене вбив,
Ти мене скоронив,
А за того кабана,
Що в саду рив!»

Зараз батько каже: «Веди, де ти його вбив.» Брат—нічого робити—повів. Откопують, взяли мертвого поховали на цвинтарі, а старшого брата прив'язали до жеребця, то той його и кости побив.

И я там був, мед-вино пив, по бороді текло, а в роті нічого не було.

(Записана в с. Романовкѣ, Звягельскаго Новградволинскаго уѣзда, Волынской г., Ст. Лоначевскимъ.)

57.

БАГАЧА БІДА.

Був собі чоловік дуже багатий: мав собі багато найметів и наймечок, що сіяли йому, орали. И він вийшов любовав тим, що він такий багатирь, що всі сіють, а він тільки дивицца—любує, що йому орають.—Ото біжить Біда и каже: «чоловіче, що ти робиш?» А він каже:—сидю, дивлюся, що орають, сіють, тіпають.—Біда каже: «чого ты хочеш, чоловіче: чи за молоду м'ясо йісти, чи настарість кісткі гризти?» А він ка-

же:—нехай я піду жінки спитаюсь.—Уходить до жінки и каже жінці: «вискочив якийсь чоловік и каже мені: що ти робиш, чоловіче? А я кажу, дивлюсь, що в мене люде орають, сіють, —то я дивлюсь. А він мені каже: чи ти хочеш за молоду м'ясо йісти, чи настарість кістки гризти?» Жінка каже:—я лучче за молоду кістки гризти, а настарість м'ясо йісти.—

То він уже устає—зараз у його нема нічого, ні товару: уже став бідний. Бере жінку, рескаль, и лопату, и сокиру, и свердел—идуть заробляти. Идуть-идуть, здібають пана. Пан йому каже: «продай свою жінку, чоловіче!» А він каже:—як-же я, пане, продам жінку; а я сам буду, старий, що робити?—А вона йому каже: «продай мене, чоловіче: щож, ми такі бідні, що будем робити!» А пан йому каже: «що ти хочеш?» А він каже:—нічого я нехочу, тільки насипте мені, мойій жінці повний вишиваний рукав грошей.» Насипав уже йому пан вишиваний рукав грошей, а він каже жінці:—дай мені, серце, хоча обручку.—Вона йому дала.

Взяв він и пішов; випив колишок горілки и ліг у лісі спати під липою. Заснув, а ті гроші в липу влізли. Як улізли, він уже встає—нема грошей! нема жінки!.. Він и каже: «Боже мій! що тсе я зробив? продав жінку—и грошей нема, и мого вишиваного рукава нема! Сидить и плаче,—плаче дуже, Потім, на другий день приходить до тиеі липи и каже: «давай мені гроші, бо я буду тебе рубати!» Зачав йійі ту липу рубати—и найшов вишиваний рукавець из грішми. Взяв гроші, Богу помоливсь, йде вже собі служби шукать.

Прийшов; а там йідна пані—вдова и хоче пасічника. Ну, той дід и згодився, тай сидить собі в пасіці, пересипає гроші—сушить. Слуги и кажуть: «Який се, пані, пасішник багатий: сушить гроші!» А вона йім неповірила; закликала його до себе и просить: «позич мені грошей!» А він каже йій:—деж я, пані, маю гроші? Колиб я мав гроші, то яб не йшов до вас

служить.—Запрягає коні и йде до пасіки, а дід перегортує гроші: «тиж казав, діду, що у тебе нема грошей?!».—Бо, пані серце, се мої трудні гроші... я позбувся жінки своєї...—Вона каже: «идиж, діду, до мене: я твоя, а ти мій!» А він їй каже:—яким способом? ви пані, а я мужик...—А вона йому каже: «нічого, нічого, що я пані, а ти мужик! Знаєш, як вийшов чоловік и сказав: що ти робиш? чи хочеш за молоду м'ясо їсти, чи на старість кістки гризти? А теперичкі же ми за молоду кістки гризли, а на старість будем м'ясо їсти... Ну, покажи мені вашиваний рукавець и обручку, що я тобі дала: ти мій чоловік, а я твоя жінка, що ти мене продав.

(Записана въ Немировѣ, Брацлавскаго уѣзда, Подольской губ., передалъ Петруняка.)

58.

П Т И Ч К А.

Як був собі чоловік та жінка,—от та не було в їх нічого: ні дітей, ні хліба, ні грошей. От, чоловік—що робить? узяв косу, тай пішов на поле косить пшениці—и викосив птичку таку гарну, що аж виблискуєцця. От він взяв ту птичку, поніс до царя. От царь и каже: «Возьми, каже, їйї та понеси, та пусти у море.» От він узяв, пішов од царя—и дійшов до моря. Жаль ті птички пускать... А рибалки рибу ловили. От він и каже: «проміняюсь: дайте мені таку рибу золоту й срібну, а я вам птичку,—бачте, аж виблискуєцця!» От вони взяли и проміняли. От той чоловік узяв ту птичку, пустив и сказав їй: «я, каже, прийду на той год до тебе,—та проміню на коня.» От він узяв и пішов до дому.

Коли жінка вже и хату строїть. От він каже: «достроюй, жінко, хату, а піду зараз за тією птичкою.» Він пішов, узяв, приніс до жінки; жінка така рада тій птитці. Узяли й проміняли за коня. Жінка розсердилась, що чоловік проміняв ту птичку за коня—начала плакати. «Не плач! зробим санчата, запряжемо коня, та будем катацьця.» От вона взяла й перестала плакати. А чоловік привів коня до дому, запрягли и начали катацьця. От жінка й каже чоловікові:—це кінь, лучче тії птички, а я дурна плакала.—От, покаталися, привели до дому того коня. От чоловік и сказав тій жінці: «глядиж тепер, а я піду на заробітки.»

Пішов він на заробітки, заробив грошей рублей, мабуть, зз сто,—приніс до дому. А вже жінці, що(сь) сказало,—що «буде в вас син.» Вона взяла йому и сказала. Він такий став рад! «Коли так, каже, Господи,—послалиб у дорогу його!» От, так як годів через три, родився у них син. От став рости він. Вони накупили гусей и свиней и послали його пасти.

Він пас, пас—пришов до дому. От батько и каже: «же-ниж, сину, каже ще, та будем гуси різать.» От він так як неділь п'ять попас—гуси такі стали здорові! От батько и каже: «будем, сину, тепер різать.» Порізали й поїли ті гуси.

От батько и каже: «кушлю я воли тепер, та піду в дорогу. Ст купив батько воли и послав його у дорогу. Він пішов. Привіз риби; батько взяв ту рибу попродав за день: на другий день вже й не стало. От батько и каже: «Йїдь же вдруге.» Він взяв и поїхав. Привозить уп'ять риби. От батько тоді рибу попродав, а його оженив; вистроїв їм хату, вони стали собі жить та поживать, та добро наживать.

(Записана въ Миргородѣ, Полтавської губернії, А. Рудченкомъ.)

59.

Т Р И Ж І Н К И.

Було-то таких три жінки, и такі були подруги, що одна от другої нікуди ні піде: чи на ярмарок, чи на заробітки, то все у трьох идуть. Колись вони пішли у монастир говіть и на дорозі изнайшли золотого персня, и ніяк ним не поділяцца. Одна каже: «нехай міні буде, бо я побачила;» друга каже: «нехай міні, бо я взяла;» а трети каже: «знаєте, що изробім, щоб знати чий буде перстень?—Хто лучче свого чоловіка піддурить, то того буде перстень.» Ті дві и согласились.

Пришли до дому. Одна лагодицца дурить чоловіка. На другий день був маленький празничок,—вона и напала на чоловіка: «а ти, сякий та такий сину, сидиш дома та празника глядиш! люде уже сіють, а в тебе ще немає и р'єліи готової... Та-же ж тиб не глядів празника та поїхав би у поле орати!» Ото він мусив поїхати.—Вона наварила обідати, уловила у ставку десяток линів и понесла обідать—и ті лини. Приходить на поле, та в ту борозну, де вони орали, и покинула лини живі, а сама пішла до воза. Той чоловік из хлопцем випрягли воли, та йдуть борозною до воза,—коли дивляцца—аж лежить риба—линок такий здоровий! та тоді до хлопця каже: «дивись, бра! первий раз на своїм віку бачу, а то ніколи и не чув, щоб хто розказував, що в полі виорують лина.» Коли идуть далі—найшли и другого; потім—и третьего, и четвертого и десятого. Прийшов до воза, тай хвалицца жіпці: «от дивись, жінко, які лини познаходив у ріллі!» А жінка каже:—ото такий ти, чоловіче, щасливий.—Потім він каже: «гляди, жінко, щоб изварила нам йїх на вечерю.» Послі обіда жінка забрала ті лини и пішла до дому.

Він поорав, може, до вечірнього опрога, приїзжає до

дому. Уходить у хату, тай питає жінки: «а що, готова вечера?» Вона каже:—готова. —Потім насипала. Ото вони посідали вечеряти,—коли він дивицця—аж немає у тій юсці ливив, та тоді питає жінки: «а де ливі? ти їх варила, чи ні?» Вона каже:—які ливі?—Чоловік: «а тіж, що я виорав.» Жінка:—явіж ти виорав? перехрестись! деж ти бачив, щоб хто у землі виорав ливі?!—Чоловік: «Що ти, сучаго сина дочко, кажеш, що я не виорав! А яж тобі дав, щоб ти зварила,—хіба ти забула?» Жінка: «що тобі таке, чоловіче! то ти подумай: чи риба буде жить без води?»—Чоловік: «що ти міні. сучога сина дочко, кажеш!» та давай їйї бить. Вона побігла до соцького, привела соцького, розказала:—каже чоловік, що він виорав у землі ливі.—Соцький каже: «то він; сукин син, здурів,—зв'язать його!» Ото и зв'язали; лежить він зв'язаний у хаті, а вона побігла до попа, щоб висповідав його. Прийшов піп, начав його сповідать, а він каже: «батюшка, повірьте міні, що я виорав!» Коли вони и захопотали у воді у горшку під лавою. А він каже: «батюшка, он ще и досі живі!» Піп його тоді книжкою як узяв бить—и голову пробив йому. Потім як висповідав, тай пішов до дому. Послі того мужик обдумався, тай каже: «може, справді то міні тає здалось!»

Ото друга жінка начала дурить чоловіка: вийшла с чоловіком у поле жать и такою притворилась слабою, що чуть-чуть не вмре: Чоловік захопотавсь—питає їйї: «що тобі таке, жінко?» Вона каже:—ой, мабуть я вмру, чоловіче! вези мене швидче до дому, кілки самогужки вези мене,—може, я видужаю.—Чоловік прив'язав воли коло воза, а сам везе їйї. Люде дивляцця, тай сміюцца з його. Привіз їйї до дому, а вона каже:—ей, чоловіче: перенеси мене у хату, бо мабуть умру; мабуть я сяду на шию тобі, а ти мене перенесеш у хату.—Бін їйї посадив на шию у себе, уніс їйї у хату. Вона полежала на полу, потім заснула; на другий день почала уже видужувать, а в вечері и виздоровіла.

Третя жінка сказала своєму чоловікові: «Йдь у млин,— хоч ти панщини ище и не одбув, то завтра одбудеш,— бо немає чого йісти.» Він и послухав йійі—пойіхав у млин. Коли це приходить десятник, питає жінки: «я де чоловік твій?» Вона каже:—пойіхав у млин.—Десятник тоді каже: «чом же він панщини не одбув? та-же я його и убью, як він прийіде. «Коли це, трохи з годом, присилає яконом за ним чоловіка, и яконом похваливсь бить його.—Ото, у вечері уже, приїзжає чоловік из млина, а жінка йому каже: «ей, чоловіче, скрутиця тобі! от яконом буде бить...: Хіба притворись мертвим.» Ото він наче умер; вона його убрала, положила на лаві, тай плаче коло його. Коли це приходить десятник, та побачив, що він лежить мертвий на лаві, та до пана—росказав панові:— «той. пане, чоловік умер, що ви хотіли його бить. Як-би були попобили, то це вам би, пане, булаб пиня: ну, и добре, пане, я зробив, що не пішов за ним у млин.»—Та жінка позвала попа, щоб то його ховать. Піп видав цех из церкви; тут зробили труну на його. Ото прийшли сюди його ховать; положили його у труну, винесли на двір, а піп каже: «а що, люде добрі, куди понесем його: чи через город, чи на вкруги? мабуть, несім через город. «А той мертвець устає из домовини та за тим попом:—ось я тобі покажу, як через город носить! що тобі шляху немає, що ти будеш через город нести мене?—Люде порозбігались, а попа він загнав аж у хату.

Потім ті жінки посходились, та одна одни и хвалиця: «я так одурила чоловіка;» а друга каже: «а я лучче;» а третя каже: «ні, я лучче.» Ото кажуть: «ходім до пана,—нехай нас пан розсудить.» Прийшли вони до пана, розказали—як було діло и як одурила чоловіка. Тоді пан каже:—подать розок!—Потім до тисі, що линами обманула чоловіка, каже:—через тебе та чоловікові піп голову пробив,—вибить йійі!—Ото и дали йійі п'ятьдесят розок.—Потім до тисі, що йійі віз чоловік самогузеви из поля, каже:—из твого чоловіка люде смія-

лись, що він тебе віз из поля,—и цю вибить!—Положили и цю, дали кілки. А до треті каже: «ти нічого обманула чоловіка: ніякого вреда йому не зробила,—хоч за попом він трохи и погнавсь, то то нічого. Тепер же твій буде перстень.

(Записана въ Уманскомъ уѣздѣ, Кіевской губ., Передалъ А. Петруняка.)

60.

С Л А В А Ж І Н К А. (*)

Був собі чоловік и все його жінка слабовала; а вона любилася с попом, а свого чоловіка не любила: все казала, що все слаба, а як піде чоловік на панцину, то вона наварить, напече и с попом з'їїсть и вип'є; а прийде чоловік, то вона така слаба сидить.—И вона каже: «иди, тут був дід якісь и сказав, щоб ти мені достав чемериці.» Пішов він, та не найшов, и иде, тай прийшов до дому: «не найшов чемериці.»—То йди, нальоду коржик мені спечи.—А він запалив: пече—пече—не може спекти, бо запалить, то ростане лід—и загасне. Прийшов и каже їй так: «я не міг спекти!» А вона йому каже:—иди, иди, серце: тут чоловік був и казав, щоб ти достав корінця татарського зілля.—А він йде й плаче; а здибає його другий чоловік,—а він: «чого ти плачеш, Иване?» А він йому каже:—Як же, жінка все слаба, все слаба—не маю я ложки страви з'їїсти; а все ходю, все ходю—шукаю лікарства—и не можу вилічити.—А він каже: «є у тебе околот на

(*) См. № 64—*Пин*.

току?» А він каже:—с.—«Лізь ти, каже, в околот и скоро вилічимо твою жінку.»—Ну, вліз він в околот, в солому; він зав'язав його и вносить до хати до його власної.

Приходить до вікна він, той чоловік другій, чужий,— каже: «добри вечір! пустіть мене до хати переночувати: я чужистранний чоловік.» Як увійшов до хати, просиця: «чи не можна мого скла до хати внести?» А вона каже йому:—а вже ж можна.—Приходить той чоловік до хати стіл застеляний, піп сидить, горілка стоїть, порося печене.... А вона дала йому чарку горілки, тому чоловікові чужому, тай каже: «чи не вмієте заспівати якої пісні?» А він каже:—Та я умію йіднойі: там я ишов, пастушки співали, то я заспіваю,—тай каже:

«Дивися, соломо,
Що робиця в дома;
Возьми ти макогін
Та за попом на-здогін!»

А вона каже:—ой не співай сейі, бо я не хочу: я твос скло побью.—Дала йому ще другу чарку горілки, тай каже:—спивайте, ище співайте!—А він каже: «коли я другої не вмію, тілки буду тсю саму:

«Дивися, соломо,
Що робиця в дома;
Возьми ти макогін
Та за попом на-здогін!»

А вона взяла макогін, да по соломі—тарах! А Иван и встав з соломи. А вона каже:—оттак, каже, и Иван прийшли!—Ну, давай попа бити, давай попа бити,—дай стала жінка здорова. То й він йому дав за то, дав йому кожух, чоботи, свиту, шапку, пояс и рукавиці,—що вилічив жінку його.

(Записана вь Немировѣ, Брацлавскаго уѣзда, Подольской губ., передалъ А. Петруняка.)

61.

П І П.

Був собі чоловік да жінка, такі, що не було у їх дітей. И тепер їм треба було наймита. Він поїшов наймать найми-та, и найшов собі хлопця и наймає його. Наймає того хлопця, а той хлопець каже: «як мені наняця у вас, дак ви мені времья дайте,—так як випрягать на обід воли, дак щоб мені на два часа було времья бігать, бо я такий, як під обіди сонце, до я буду бігать, поки с пів дня зверне.»—Ну, добре, хазяїн каже: дарма—нехай и так буде.

Пойіхали вони на поле орать. Поорали там до пів-дня; а той хлопець такий, що знає, що дієця дома без хазяїна. Дома хазяїка взяла, як поїхали вони на поле, а вона пошла до попа, с попом забеседовала и позвала його до дому; а той хлопець, що на полі, даї знає, що дома піп беседує. От тепер хазяїн не знає, що він думає до дому бігти, а він думає, що справді в пів-дня йому треба бігати. Ну, тепер повипрягали вони, а той хлопець и каже: «ну, дядьку, пора мені бігать.» Ну, біжи,—каже.—Той хлопець взяв истика даї біжить до дому: знає, що там піп, да хоче його нишком застукать и зловить.

Тепер прибіг він до хати, став в двері гуркать замкнена; а вона в хаті не знає где дієця с попом. «Ей, батюшка, не знаю, де я вас діну, бо прибіг хлопець!» Сказала попу: «лізь під піч.» Він підліз під піч и сидить там; а хлопець ввійшов в хату, даї каже:—тітко! казав дядько, щоб я оті сухі дрова переносив в хату, бо дощ помочить. А він нарощне, щоб попа трохи під пічю поколотить. А вона каже: «да ну, синочку, я й сама переносу. На тобі пирожочок, да йди собі.» А він каже:—не поможеця: дядько казав, щоб я непременно

переносив. — Як пошов він за дровами, набрав дров, — раз вніс в хату, да як зачав під піч кидать, да все попа поціляє; вніс и другий раз, дай ті все на попа під піч видає, а піч під піччю аж зуби сціпив, да сидить, зогнувся в три погібелі, да терпить. Пошов ще разів зо два вніс дров, дай ті на попа вибидав. А тоді махнув с хати аж наполе до дядька. Прибіг: «а що, дядьку, чи довго я був?..» — Ні, не довго. — Тепер оруть до полудня. Приїхали до дому, переночували, — на другий день изнову треба йїхати орать. Орали до пів-дня, випрягли води на обід, а той хлопець знов каже: «я побіжу,» бо знає добре, що піч там.

Тепер як побіг він знов до дому, прибігши до хати, став двері очинять — замкнено знов; він тогді кричить: «Оччицїть!» А хазяйка каже: — лизьте, батюшка, сюди в діжку, я вовною прикладу, до він не пізнає, — бо нігде більше діцьця, — да швидче лизьте! — Тогді одимкнула, хлопець вбіг в хату и кричить: «єсть, тітко, вода?» — На що тобі? — Да мені треба. — Да нащож? — Окропи грїть. — На щож тїїї окропи? — Да казав дядько, щоб я вовну попарив, бо воли позамулювались, до треба тую сірку брать, шо з вовни. да волам шиї парить, щоб погойїлись. — А тона вже каже: — да не треба, синоччу, я и сама попарю. — А він каже: «не поможеця: мені треба це зробиць, що дядько загадукав.» Як нагрів окріп да другий, як линув туди в діжку в ту, де піч сидить під вовною, — опарив попа, шо и к бісу не годицця.

(Записана въ с. Буддайівкѣ, Кїевскаго уѣзда, г. Давиденкомъ.)

ПРО ТУ ЖІНКУ, ЩО КОТОМ ЧОЛОВІК ДРАВ.

Був собі молодий парінь, тай оженився, та взяв собі жінку таку, що його не любила. А він и не знав, що вона його не любить, та до других ходить—та все таки довіряв їй: думав, що й вона його любить так, як він їйї. А далі й дознався, що вже щось не переливки з жінкою, — да таки хтось йому и сказав, що «твоя жінка любить отого-то, а тебе хоче з світу згубить.»

Ото він як ліг спать, тай думає: «ну, підожди: я тебе пристережу, як ти підеш.» Це він сам собі думає, лежачи, а вона біля його лежить. Ото він нібеб то заснув; а вона взяла віровочку, та зачепила за шию, да в вікно на двір протягла віровку, а тоді й сама вийшла теж на двір, щоб його тягти пруз окно, та задушить. Вонаж думала, що він спав, а він то не спав, да покіль вона вийшла на двір, то він узяв. та віровку из шні зняв, та зачепив за подушку, а сам тільки дививсь—що-то буде з того. Ото вона за віровку та давай тягти. (Вона думає, що чоловік). Да тягла, тягла, та ще й приказує: «ага! отут тобі смерть: більш не будеш жить!» Думала, що вже задушила, а тоді и побігла до полюбовника, да там з веселости и давай балясувать, да хвалиця, що вже чоловіка нема на світі—«задушила!»

А він то, той самий чоловік їйї, що вона каже задушила, та, недовго думаючи, хутенько з дому, та за нею зараз и пойшов на-глядом: куди вона піде. Да прийшов під ту хату, дай сів під окном, дай слухає, що там робиця. Сидів-сидів, а тоді як увійшов у хату да сказав: «добривечір!» А жінка тоді познала, що чоловік, та тоді вже ні жива, ні мертва: бо

Йійі казалось, що вона його задушила.... Тоді він йійі зараз, не довго думаючи, взяв гарненько за коси, да аж до самого дому тяг та бив. А як до дому вже приволів, да тоді прив'язав голу до стола, та гарно нагайкою; як зачав бить,—та бив до самого світа! Аж поки втомивсь... до чисто шкуру на йій побив. А тоді оддыхав, та як узав kota, та як зачав котом по тілі дерти—чисто подер тіло, з м'ясом повиривав, так що вона була перше притайілась нібеб то не жива, а потім не витерпіла кари, та давай просицця... Заприсягла перед чоловіком, що не буде більш так робить. От, тоді він йійі вигоїв,—да була така жінка, що й не треба лучойі: як шовкова! И тоді добре йім жилось.

(Записана въ Кіевѣ, г. Давыденкомъ.)

63.

ШВЕЦЬ И ЙОГО ЖІНКА. (*)

Був собі швець и мав жінку, да таку ледачу! До це в жнива швець шие, а вона ходить на поле жать; до у вечорі як прийде жінка, до чоловік и питає; скільки нажала? то вона все хвалицця, шо багацько нажала. От бачить чоловік, шо вона багацько нажала, да так довго жне,—та взяв дай пішов тає над вечор на поле подивицця, шо вона там уробила. Коли прийде—аж вона спить, тає аж хропе, а очіпок геть де ле-

(*) См. № 64—Ярема и Яремца

жити. Він що робить? узяв очіпок сховав да насмолив боси шевською смолою, дай пішов.

Коли вона як проснулась (уже в ночі)—аж нема очіпка; до голови—аж на голові-ріг виріс. «Ох! чи я, чи не я?» Коли прийде до дому—аж нема нікого; вона в двір—ник! А чоловік перебрався уже: очіпок надів, и дойть корову. А вона й не познала, дай каже: «здорова була, молодице!» Чоловік як глянув на йійі «тю!» каже. Вона—сюди, туди, и заховалась. «Ох, Боже мій! чи яж це, чи не я? Цеж не наша хата...» Вийшла и давай лічить хати: «оце, каже, попова хата, це—Трохимова, а це—Кушова, а це—сусідина, а це—наша.» Та знову—й ник у двір! Чоловік як... да: «тю!» каже: «побий тебе сила Божа,—що ти таке?» Вона тоді—що робить? «Ох же—каже—цеж не я!» Що робить! взяла, до в попа там десь у ріпі и заховалась. Ото вже наймички и хваляця попу, що «щось, кажуть, у нас у ріпі єсть, и все у вечері лякає.» Коли якось, у ночі, десь парубки вертали, чи що—де там вони його взяли—барана, тай балакають. Один каже: «хто його знає—чи воно баран, чи сніп?» Вона тоді на лісу, да—чи сніп, чи баран, будем різать дай йісти.—Вони тоді кинули й барана того, та на-вдери, а баран тож за ними.

От уже поголоска пішла по всьому селу, що «побий його сила Божа,—кажуть,—у попа в ріпі сидить!» От піп уже изобраз усю громаду виганять того чорта з ріпи. Піп и почав з кадильницею кругом ріпи ходить (молебствія, чи щось почали править), та все співає: «Святий Боже, святий кріпкий,—не копай, чорте, ріпки!» Да все ходить та молить. Вона тоді на лісу, да: «чи сніп, чи баран,—будем варить, да йісти!» Люде тоді од неї, а піп собі:—«побий тебе сила Божа!» кажуть.—От уже и сам піп став бояця, и хотів, щоб хто такий знайшовся да вигнав його. Коли тут знайшовсь один чоловік: «я його, каже, вижену.» Да прийшов, гарненько взяв

йїї за той рік, да ціном, да ціном,—да надів очипок; дай зробив йїї жінкою, а то вже хотїла (вона) чортом изробїцця. Та вже й до діла почала краще брацця.—А то—да йїї був чоловік, котрий йїї вогнав.

(Записана въ с. Черняховѣ, Кїевского уѣзда, В. Панченкомъ.)

64.

ЯРЕМА И ЯРЕМИХА.

То—Ярема, да заробляв хлїб из Яремихою,—дак він заробляє, а вона нет: пийде да под грушею ляже, дай спить. До він оце и питає: «чи далеко вже?» (жать) до вона:—трошки, не багато: до грушки не далеко.—Лягла под грушею, дай спить. А Ярема пришов, узав йїї й остриг, по колїна сорочку подрїзав, а вона й не чула. Прокинулася, глянула, да каже:—«чи Яремиха я, чи не Яремиха?—Голова острижена, сорочка подрїзана,—пойду я до яремених коров—чи не колотимуть мене?»—Пошла, до острижена и сорочка подрїзана, до корови як заревуть—да за нею. Вона й побижить, дай дивуєцця: «чи Яремиха я, чи не Яремиха? и сама не знаю: голова острижена, сорочка подрїзана.... Пойду я до яременихъ собак—чи не рватимуть мене?» До це шо прийде, до собаки за нею—до вона на-втіки. Пошла вже в блудяги.

Йде, да йде—зостріла двох злодійів, да кричить на йїх: «пойду й я з вами!» Пошли. «Ходїм, каже, до попа, да накрадем оріхів.» Дай пошли. Пришли, набрали мішок,—дак вона кричить. Пошли красти, дак не вмовчить. Набрала мішок орі-

хив, вони й одвили йійі, під дзвіницю посадили: «глядиж, каже, а ми ще пийдим барана вкрадем.» Да пошли вони, щоб йійі покинуть,—шо вона кричить, як пидуть чого красти.

Стало на світ благословляцця. А там и церков; кривий піп ходить,—дак його ведуть дяк и паламар попод руки, а вона думала, шо барана ведуть. «Чи сит баран?» Вони попа покинули, да на-втіки; а вона собі на-втіки и мішок оріхив покинула. Дак вона пошла до Яреми.

(Записана въ Пирятинскомъ уѣздѣ, Полтавской губ.)

65.

НЕПРЯХА Й НЕДБАХА. (*)

Була собі Непряха й Недбаха, да, шо matka дала, поносила усе чисто и придбать нічого не придбала. Доносила до того, шо звязує рубець до рубця. Чоловік иде на ярмарок, а вона каже: «чоловіче, купи мені сорочку!» Дак він поїхав, да купив гуску. А діти виглядають батька, а вона хату топить,— да убігли, дай кажуть: «мамо, мамо, батько везе гуску.» А вона каже:—да кат йійі бери, шо вона узька, я й таку носитиму.— Да ту из себе, да в піч, да стала в кочерижнику гола. Коли—він несе гуску в хату. Вона каже:—давай, чоловіче, хоть узьку, бо уже проклятіи воши даже рубець поїли!—

(Записана тамъ же.)

(*) См. № 66 — *Яодоха-святоха*.

Я В Д О Х А — С В Я Т О Х А.

Був собі чоловік та жінка. Ото жінку звали Явдохою. От вона й каже чоловікові: «Знайш що, чоловіче?»—А що?—відказав чоловік. «Ти уже роби, а я не буду.»—Чому?—відказав чоловік.» А тим, сказала жінка, що я Йовдоха-святоха,—так міні гріх буде и сміятимущя люде.» Той не роби!—відказав чоловік.

Ото робить сердешній чоловік, а жінка усе сидить на пічі, и до того досиділась, що й сорочки на хребті нема ні в нейі, ні в чоловіка. Ото покликав брат його молотити. От чоловік и каже жінці: «Кликав мене брат молотити до себе, тай не знаю що й робити—чи йти?»—Тай йди!—відказала Йовдоха-святоха,—та тільки скажи своєму братові: нехай він не дає грошей, а дасть сорочку міні, бо, бач, саме рубля.—«Добре!» сказав чоловік и пішов.

Ото прийшов до брата, став молотити, и стільки разів хотів сказати, тай посоромивсь брата. Ото домолотив до вечора, а у вечері брат порадився из жінкою—що дати братові за те, що молотив: «даймо ему гуску—нехай поживляця вони, а то бідні—у їх нічого й нема.»—То й даймо!—сказав чоловік. От повечеряв бідний брат и подякував. Ото багатий брат каже: «наж тобі гуску за те, що молотив; спасибі, що послухав, братіку,—прийди ище й завтра.»—Добре—сказав убогий брат, и попрощався и пішов до дому. А жінка дожидалась під вікном, поки чоловік прийде и принесе сорочку.

Ото йде чоловік. Побачила жінка, що чоловік щось несе—вона думала, що сорочку; от Йовдоха-святоха скоренько усе из себе поскидала та у піч, а сама сидить. А чоловік приніс у сїни и став годувати гуску. А Йовдоха ждала-ждала, тай

каже: «та неси вже, чоловіче, чого так довго там?»—Та це гуска!—сказав чоловік. «Та нічого що узика,—я надіну!» сказала жінка.—Та це гуска!—крикнув чоловік. «Та нічого, що вузька,—я надіну, бо я те усе попалпила,—сказала Йовдоха-святоха.—Ото дуже чоловік розсердивсь, тай винув гуску у хату. «Тю, дурний!» сказала Йовдоха: тиб так би и сказав, що гуска, а то дурить!»

Ото на другий день йде чоловік ізнову до брата, а жінка приказує: «глядиж, чоловіче, розкажи братові усе,—може, дасть.»—Добре,—відказав чоловік и пішов. От розказав чоловік братові своєму усе, а брат и каже:—як же ти кажеш, як прийдеш до дому, братіку?—А так кажу: «жінко, відчини!»—Ну, добре,—сказав багатий брат: йдиж молотить, братіку.

Ото пішов Йовдошин чоловік на тік, а його брат убрався, узяв сорочку и пішов до Йовдохи-святохи. От прийшов, тай каже: «жінко, відчини!» А вона думала, що чоловік,—пішла тай відчинила; дивиця—аж ні,—вона у хату, та на піч. «Не тівай, жінко!» каже чоловіків брат: «мене сам Бог прислав. Як тебе звуть?» Хто я, Йовдоха-святоха, «сказала жінка. А чоловік и каже: «бач, як! куди Бог посилає! а я Иван Хреститель—гріхам одпуститель.» Та як узяв йїї за руку, як зачав хрестити: «а роби! не лежи! не гуляй! сам Бог сказав!..» Ото бив-бив, тай каже: «глядиж—пряди и усе роби, бо другий раз як прийду, то убью!»

Ото пішов Иван Хреститель до дому, тільки дав Йовдосі-святосі сорочку. Дуже Йовдоха зраділа, наділа сорочку, побігла до сусіди, позичила веретено, гребінь, днище, прийшла до дому—и давай прясти, аж веретено хурчить.—От приходить чоловік, тай каже: «жінко, одчини!» А Йовдоха:—та відчиний и сам!—От одчинив чоловік, увийшов у хату, тай каже:—що це с тобою, жінко, сталось?—«Е, мовчи, чоловіче, відказала Йовдоха: бач, Бог дознавсь, що я нічого не роблю та прис-

лав Івана Хрестителя, а той як зачав мене хрестити, то чуть живу пустив, и казав: як не буду робити, то другій раз як прийду, то вб'ю.»

Ото до вечера напряла два починки, тай каже чоловікові: «давай я тобі осную за зуб та за палець...» И такою хазяйкою изробилась невсипущою—на все село! От вони собі живуть и багатіють—оберемком воду носять, коромеслом дрова возять.

(Записала Маруся Нечипоренкова, изъ Канева.)

67.

ДОГ А Д Л И В И Й З Я Т Ь. (*)

Були собі дід да баба, и мали вони дочку, и вона була в їх така коханка, що виросла, вже пора й сватать, а вона не вмiла діла робить.—От пойшов один парубок ейі сватать, а батько ейі и каже, що «вона в нас діла не вмiє робить.» А вони кажуть:—у нас є такий кіт, що буде ейі слухать.—

Ото вони вже ейі посватали. Вона и гарика kota у погреб по картоплю, а кіт ворчить —не хоче. От прийшов вечор, а вона и не варила вечерать, дай каже: «оттає, чоловіче: такий кіт не слухняний, шо я гарикала-гарикала його в погреб по картоплю. а він тільки ворчить!» А він ейі каже:—ось потривай,

(*) См. № 68—Зять.

жінко, я його провчу!—Укинув у мішок kota, тай дав ей на плечі, щоб вона держала, а сам kota батогом, батогом... От бив, бив, тай пустив.

От на другий день, в неділю, вона знов kota посилає: піди, каже, коте по воду.» А кіт знов на припечку сидить, да ворчить все. А вона и каже: «И-и-и! вже мабуть тобі треба швидче, як тебе посилать, бо тобі чи буде, чи ні, а мені буде.» Пошла сама вже по воду; принесла води, наварила обідать, и хліба напекла, такого молодого, шо як посаждала, а він увесь и слівся в печі: А йім да треба було ити в гості до батька. Чоловік узяв колок, підважив трохи, виложив с печі хліба, в рядно ввертів, на сани—и поїхали до батька.—Прийїхали, він вивертів из рядна и поклав на стілі. От батько прийїмав йїх за гостей, посадив за стіл. Чоловік посидів трохи, попойів и поїшов на двір прохожуваця. Батько тоді дочку—раз, а матір—два, дочку раз, а матір два,—бив, бив—аж тут зять у хату; вони швидче повтирались, буцім-то и не плакали.

От злагожуєця зять, на весні вже, чи коли там, ити орать. Тесць дав йому пару волів, а своїх пара,—дай пошов четвериком орать. Коли тут прибігає тещя. «Де батько?» питає вона дітей.—Да пішли орать, казали, шо ще и матір будуть підпругать, як де буде на волів важко.—Вона так и махнула на поле; прибігла, аж вони саме годують воли. Вона каже: «оттут же погодуйте, то й я трохи поможу,» Погодували воли. От він узяв, нарвав війце и підпріг ей, а жінку поставив за погонича. До це вона поганяє воли, а як прийде до матері, до каже: «гей, мамо, бо вдарю!»

То вже мати мучилась-мучилась, да насилу дождалась вечора; так сильно утомилась, що аж..... От йїде селом, а свині так и біжать за плугом; він одбивався, да прийїхав у двір до себе, тай каже: «покину я його свинем, нехай свині лучче його обгризуть.»—От та тещя як прибігла до дому—уже й

христиця и молицця, шо вирвалась из рук зятевих, дай каже своему чоловікові, шо—каже: «дай йому ще пару волів, бо він мене запрягав, та я мучилась-мучилась—думала, шо пропаду до вечера; а то він ще и дочку замучить.....» От и оре уже зять шестериком.

(Записана въ с. Черняховѣ, Кіевскаго уѣзда, В. Панченкомъ.)

68.

З Я Т Ь.

Побрались собі молоді люде двое. «Хтож, каже, буде кого слухать?» Вона каже: «ти мене слухай!» Він їйі слухав три годи. Вийшло три годи, каже: «ти, жінко, вже мене слухай, але так слухай: не дожидай третього слова.

Діждали вони великодних свят. Йїдьмо, каже, жінко, до твого батька в гости!—Не доїзжають до тіі деревні, каже:—стій, жінко! випрягай, жінко, кобилу!—Вона каже: «та нум їіхать, чоловіче: недалеко уже.»—Випрягай, каже, матері твоїй чорт,—не дожидай третього слова!—Та жінка випрягла, сідає полуднувать; полуднують—собачва лізе до їіх. Каже:—пїцла вон, не дожидай третього слова!—Вона таки лізе. Він узяв—убив.—Пополудновавши:—запрягай, жінко, кобилу, — запрягай, жінко, кобилу!—Туди де треба хвостом, то вона головою. Чоловік дивицця, мовчить. Каже:—сідай, жінко!—Сіли; каже: «но!» А та кобила и пха персами назад віз. «Но!» каже: не дожидай третього слова, бо вбью.» Узяв роспріг, та дугою и вбив.—Ну, каже, тепер, жінко, запрягайся ти. Вона

каже: «не хочу!» — Не дожидайсь третього члова, каже, а запрягайсь—матері твоїй чорт!—Наклав хомут и застріг. Йїде —бачить—батько йїї одчиня ворота: «ох, мої гості, каже, любі та милі!.. Иди, каже, мій зятю, у хату.» — Стойте, каже, тату: у мене єсть скотина, треба випрягти,—Узяв йїї випряг, веде у хомуті у хату.—«Ну, каже, сідай, зятю мій, полуднувать.»—Постойте, каже, тату, горілки принесу:—посилає він жінку ище по горілву. Йїї мати морга на старого, щоб він послав зятя: «а я з дочкою поговорю.»

От мати йїї и питає: «од чого-то воно зайшлось, що ти його везла?»—Ото так, каже, мамо: як я пішла за його, то він питає: хто кого буде слухать; а я кажу: де вже я тебе,—ти мене.—Слухав мене три годи, а це—щоб я його три годи. Так-так: що скаже, то не дожидай третього слова, бо «вбью!» —А він вийшов на двір, дав пляшку тестевому наймитові,—каже: «принеси горілки, та мені и оддася оттут.» А сам одікнув верх, устроїв туди пику—и чує, що мати роздобарує з дочкою. А тесть каже: «нехай учить — не на лихе, а на добре! Хоть він убив кобилу, то я ще йому пару дам.» Приносить наймит горілку, оддав йому; пьють та гуляють (в гостях, значить).

Тесть каже: «возьми, сину, матір до себе в гості, и угостиш йїї, як сам знатимеш.» Дав йому пару коней; приїзжають до дому. «Сідай, жінко, полудновать!» А мати сидить на припічку, и не кличе йїї. «Поприймай, жінко!» каже чоловік, як вона пополуднувала. На наймита: «гони воли, та возьми шостого вола зостав, а п'ять приженеш.» Той так и зробив.—Нерано пригонить. «Де ти, каже, був так?»—Та щож, каже, хазяїн, нещастя. — «Яке, каже, нещастя?»—Десь віл чи зайшов, чи щось украло.—«Запрягай, каже, п'ять.» Застріг він п'ять—нема шостого колішенного, борозного. «Запрягай, каже, жінко, матір!.. Запрягай, каже: не дожидай третього

слова!»—Та йдіт, каже, мамо: бо суча дочка, воли не вб'є.—
Бере матір, запряга.—Ший, каже, мамо!—«Поганяй до поля!».

Обійшов раз, обійшов два. Стой, каже, жінко!» А він уже
знає, що вона втече. «Ходім, каже, жінко, обдивимось: я тобі
скажу—де на цибулю, де на морьву, де на петрушку!» А вона
(теща) ридає на голову... Дивиця—вже зять покривсь, як
випряжиця, та борозною рачки... Прибігає до дому:—«ото,
мій старенький!»—«Що там, стара?» каже.—«Собача віра,
каже, орала-орала и йісти не давала.»—А той уже зять при-
ходить до плуга: «ото, жінко, каже: де наша корова, що нема?»
каже:—мабуть, утекла.— Поганяй же, каже, до дому.»

Посилає зять свого наймита по тестя. «Просив, каже,
дядько, щоб ви в гості прийіхали.»—Можна, каже, сину.—А
стара каже: «не йідь, мій старенький, бо мною тіко на пет-
рушку виорав, а тобою все поле зьоре.»—Та сількось, каже:
я старий, мені однаково тягать той год!—Прийізжає він до
зятя; зять його вгощає добре,—за тим, що він йому поступив
пару коней, и за ним руч тягне. Угостив його добре; він креп-
ко п'яний спав.. Запріг пару коней, намостив соломи на віз,
и поєлав його и привіз його аж до його дому, посадив на
присьпі. Виходить його баба рано; а він, що то п'яний креп-
ко, то шия в його червона, а вона дума, що спортив,—нако-
лотила сажі, тай маже йому шию, та взяла тай збудила його.
А він кинувсь, тай каже: «де це я?» А вона каже:—Отак
орали, що не знаєм и де ти!..—Лапнецця за шию, та каже:
«що це таке?» А вона каже:—тє я тобі намазала, бо як я,
каже, орала, то три неділі шия боліла,—то я знаю цю нужду,
тай тобі намазала.— «А, матері твійй, та твоєму батькові!...
Я, каже, пив та гуляв, а орать не орав.»

(Записана въ Жаботинѣ, Чигиринскаго уѣзда, Кіевскоѣ
губ., студентомъ Штапгеймомъ.)

69.

СВЕКОР И НЕВІСТКА.

От невістка поскидала пелюшки в куток, а свекор берецця за хліб, дак вона каже: «за хліб берешся, а пелюшок и не бачиш, що лежать!» Дає він виляє. А син пішов на панщину; а він до самого обіда ходив, да все каже: «пойти-б-то!» Син пришов из панщини, а він при йому и каже: «да пойти-б-то!» А син питає:—куди?—«Да пелюшок, каже, посилає мене невістка прать.» Дає син каже:—дак тобі хіба важко, чи що?—

(Записана въ Пирятинскомъ уѣздѣ, Полтавской губ.)

70.

П А Р У В О К И Д І В Ч А Т А .

Ой—як улюблявся парень на дві дівки, да вибирав — котора вірнійша буде? У його пучка й не боліла, а він завъя-зав йійі да вишов на улицю, дає каже: «ой, дівчаточки, пучку рве! чи не має у вас из—за нигтей 'тіста? міні люде совітували: як найдете, дак загойцця пучка. Дає одна шукала, шукала, и за нигтями шарила—дає немає; а друга каже: «ось, постой, я пошукаю.» Дає шарнула за ликоть, да так жменю и витягла. Дає він узяв. дає каже: «А, спасибо тобі—дає Боже тобі здоровьечко, що ти мене порятовала!» да тогді годі теї, да давай ту сватать.

(Записана тамъ-же.)

71.

ЧОЛОВІК И ЛИХА ЖІНКА. (*)

Був собі чоловік и жінка, та пішов чоловік орати, тай найшов гроши. От він їх забрав, тай привіз до дому, та каже до жінкі: «от, бач, дав нам Бог щасця: я найшов гроши! деб то нам їх сховати добре?»—Справді найшов?—«Ажеж не дуру.»—Ну, то закопаймо в хаті під полом, то ніхто не вкраде.—«Добре,» чоловік каже. От вони и закопали гроши під полом. А далі чоловік и думає: «моя жінка не витерпить, щоб кому не сказати,—тра щось придумати.» От він бачить, що жінка взяла відра та пішла по воду, а він за гроши з під полу, тай закопав на току під стожком, а під полом и землю загладив, ниби и не чепав. Коли він вийде за ворота, а його жінка и стоїть вже з кумою коло криниці, та вже и просить, щоб кума нікому не розказувала; а кума и божицця, що не скаже. Чоловік як це зачув, тай думає: «добре, що я гроши переховав, а то за того все село буде знати: в теї куми язик довгій!» От прийшла жінка до дому, а чоловік и каже: «підем в завтра в ліс, та назбіраємо риби: кажуть, що притхнувся ліс.»—Що ти це говориш? каже жінка: хіба риба буде в лісі без води?—«А вжеж буде: сама побачиш, як підемо.»—Добре, добре,—побачу, бо ще цього з роду не бачила.—

От чоловік в досвіта встав та витрусив коша, що в вечері зоставив, та забрав рибу, та купив в корчмі у жидівок калачів, та ще, ідучи в ліс, надібав, що спав заяць,—він його вбив тай взяв з собою. Трохі побув в лісі, тай раненько вер-

нувся, щоб жінка и не знала, щи він ходив. От вони пообідали, а жінка и каже: «А що, чоловіче, ходім в ліс.»—Ходім.—От вони взяли коровкі, тай пішли. Коли вони ввійшли в ліс, стали шукати по лісу мов грибів—аж жінка и найшла щуку. «чи ти бач, чоловіче,—ажеж це щука!»—Ну, а вжеж щука! шукай більш, десь притхнулась.—От жінка найшла и другу, и третю, и окуня, и пліток, и гарної риби набрала, а все думає, що вона цього з роду не знала. А чоловік мовчить та смієцца з неї.—От вони виходять з ліса — аж на полі не величка груша росте. Коли глянуть—аж на ейі такого калачів, що страх! От жінка и закричала: «чи ти бачиш—калачі ростут на груші! ходім та нарвем до дому.» А чоловік и каже:—От и дурна: хйба ти не знаєш, що на груші тільки груші ростуть, а не калачі!—«А глянь же, а подивись: чи це не калачі.»—Та калачі, але вони не ростуть на груші, а то, видно, сюдою йшла калачова туча, то и калачі zostалися. Ну, то все такі поберім йїх.» От чоловік струснув груші, жінка позбирала, тай прийшли до села. От чоловік став коло річкі, тай каже: «стій-но, жінко! я побачу, чи не впало що в кіш, що рано розтавив.»—Ну, иди, гляди,—жінка каже. От він побачив, тай витягає зайця. «А це що за чудо? заєць у воді,»—жінка каже.—От и дурна! аже зайці бувають и в воді и в полі.—«Справді? а я й не знала...»

От вони прийшли до дому; жінка наварила вечерати, попорала коло печі, тай пішла по воду до сусіда, та таки довгенько забарилась: видно, все розказовала, що того дня бачила. Коли через тиждень стало все село говорити, що він знайшов гроши: то цей, то той питає його, а все кажуть: «я чув, що ти гроши найшов?» Він божицца, що—ні,—не вірать, тай годі. Аж прибігає жінка, тай каже: «чогось, чоловіче, по селу люде громадою ходять, та вогось, мабуть, бьють, бо дуже кричить.»—От не дивись, та не слухай поганого,—каже чоловік.

А жінка и пристала до його: «скажи та скажи—що то?» От чоловік, щоб одчепиця и каже:—ото наш пан та покрав в гуменного ковбаси, то тепер його по селу водять та ковбасами б'ють, щоб більш не драв.—«Отож добре; нехай його б'ють, коли так!»

Коли через неділь дві—аж кличуть мужика до двора, та пан и питає: «чи правда, що він найшов гроши?» Мужик не признався; пан не вірить,—мужик божиця; а далі пан и каже: «ти не бреши, бо твоя жінка мені все розказала.»—«Ей, вельможний пане! моя жінка несповна розуму, то вона чого и на світі нема нагородить.—«Так-то?» Пан каже: «закликать жінку!» От вона и прийшла, а пан и питає: «ну, тепер скажи йому в очи: коли-то він найшов гроши? Тільки кажи правду, бо буду бить: от вже, бач. и різкі принесли, а як все розкажеш за ладом, той волос тобі не спаде.» От жінка злякалась, тай каже:—«правда, пане: найшов та закопав під полом у хаті.—«Колиж то тее було?» обіззався чоловік. Аж вона и каже: ото саме тоді, як ми в ліс ходили по рибу.—«Ще що далі скажеш?»—«Еге, що! саме тоді, як ишла калачова туча, та ми назбирали цілу коробку калачів,—та ще як ишли до дому, то він витягнув з коша и зайця здорового... Що, неправда?»—«Так в тебе все така правда? то є чого вірить! От нехай вельможний пан ййї не слухає: вона чорзнає—що плутає... Але, подумай-но добре та розкажеш ти ще: як то було и коли?»—А то, милостивий пане, як-то ви ходили з людьми по селу.—«А я чого ходив по селу?»—«Коли—вибачайте, пане! але коли питаєте, то мушу сказати: ото тоді, як вас били ковбасами, що ви в гуменного в ночі покрали....—«Ах, ти шельмо! як ти смієш тее говорити—на що брешеш? возьміть ейї та дайте зо двайцять: нехай чор-знає чого не бовтає!» Тут чоловік заступився: став пана просити, що його жінка не сповна розума. От пан таж и сам подумав, що чор-знає-що говорють, тай

пустив їх до дому. Але цілу хату скопали—шукали грошей, та нічого не найшли.

(Записана не подалеку Бѣлой Церкви, Васильовського уѣзда, Київської губ., передалъ И. П. Новицкій.)

72.

ХИТРИЙ ЧОЛОВІК.

Один чоловік найшов гроши, дай хитрує, як би поступить из жінкою, щоб вона кому не сказала, бо він знав, що жінки дуже не терп'ячи,—зараз розбрешуть, як тилько що почують. От він поїшов на двир, да з надвору и уносить ейце у хату. «Жінко! каже чоловік, увийшовши у хату,—отце як бачиш, я ейце изніс.» Жінка його, аж об себе ляпає—дивуєця, що чоловік ейце изніс. Послі того поїшов чоловік на базар, накупив там бублики, розвішав їх у ночі перед викнами на лісі—на колках, дай каже жінці у ранці: «Жінко! ти не чула, що сю нич було?»—Ні, не чула! каже жінка; а щож там?—«Бублишна туча летіла; я тебе будив, да ти не чула. Ось ходим лишень на двир да подивимось, чи не зачепилась котора вязка.» Пошли. Дивляця. Жінка дивуєця, що на лісі зачепились бублики,—думає, що се йїї сницця. «Збирай, жінко, щоб хто не побачив, да не сказав пану сотнику; бо йому як скаже хто про сі бублики, дак він зведить їх до себе принести.

Послі сего чоловік якось и каже жинці: «ось, жінко, ище буде вурача туча летить, дак ти зховайся у погреб,—я тебе

там накрию, а сам сховаюсь, куда сам знаю.» От, узяв зачинив жінку у погреб, да там и накрив їйї лубкомъ: на лубок посипав гречки, напускав тудя курей; вони й давай клювать собі тую гречку; жінкаж сидить там, дай не поворухнецця вже. Пойїли кури гречку, а чоловік и питає жінку: «чи ти, жінко, тут?»—Тут, да излягалась дуже. Що, пролетїла куряча туча?—«Пролетїла!»—Що ж, багато курей наловив?»—«Еге! насилу свої вдержав!»

Не довго послї сего, чоловік ходив кудись, да, прийшовши до дому, и каже жінці:—отце, жінко, був я на базарї и шось там бачив, да боюсь тобі казать, щоб ти не сказала кому.»—Нї, не бойсь, не скажу.—«Бачив я, жінко як пана сотника водили по базару, начеплявши йому на шию потрохив за те, що у кражи поймали.»—Отце! чи можнаж то було сподївацця сего од його! Дивно!—

Наробивши таких штук, чоловік на що хотїв на те й тра- тив гроши тийї, що изнайшов, А жінка бачить, що чоловік їйї набрав десь, багато грошей, дай питає його:—де се ти грошей набрав, Ивано?»—«Мовчи, жінко, да не кажи никому: се я изнайшов їїх.»—Колиж се ти їїх изнайшов? чомуж ти минї й досї не сказав?»—«Да за клопотами не вспїв.»—Да колиж ти таки изнайшов, скажи минї тее время?»—А тоді, як ейце из- нїс, да тобі унїс; да тоді як бублишна туча летїла; да тоді, як летїла куряча туча, да ще й тоді, як пана сотника водили по базару.»

Жінка й мовчала, да не довго. Чоловік якось побив їйї, —от вона й побїгла до сотника жаловацця.—Пане сотнику! я тобі шось хочу казать.—«Кажї, кажї, молодичко!» одказує сотник.—Оттак, пане сотнику, мий чоловік изнайшов гроши, просив мене, щоб я никому не казала, да тепер ище бить мене начав,—даж я отце пришла тобі казать.—«А! дак ось як,—

каже сотник. Ну, погуляй же тут, подожди; ось я за їм зараз пошлю кого небудь.

Скоро прийшов и чоловік. Сотник и питає його: «чому се ти не кажеш міні, що гроши изнайшов? га?»—Ні, каже чоловік, грошей я вияких не находив. А ось я прийшов свазать, що моя жінка щось не при собі, мов.—«Еге! дак ось як закричала жінка: ти изнаходиш гроши, а жінка твоя дуріє!»—Да колиж я гроши изнайшов?—«А тоді, як ейце изніс,—забув?»—Ну, дивисяж сам, пане сотнику, що се вона каже?—Чи можнаж таки чоловіку ейце знести? я тобі казав, що вона щось не тее.—«Е, сякий—такий! А як бурача туча да бублишна летіли; ище й се може скажеш, що неправда?»—Вона, як сам, пане, бачиш, не при собі.—«Не при собі? А те забудь, що ти ище и тоді гроши изнайшов, як пана сотника водили по базару, навишавши на шию потрохив йому? Ага! попавсь!»—Ну, пане, воля твоя—вона зовсім издуріла.—А сотник, почувши, що каже на його жінка, вилів їйї добре вибить, щоб не давала язика воли.—«Бач, жінко, що то значить не держать дурного свого язика на привязі,—сказав чоловік, як вернулись до дому.

(Записана въ м. Батуринь, Конотопскаго уѣзда, Черниговской губ., перепечатана изъ Черниговскихъ губ. Вѣдомостей 1860 г., № 15-й.)

ТРИ ЗЛОДІІ:

КОНІН, АНТІН И ОПАНАС. (*)

Був-то такий Конін, та ходив вкрасти коней; Антін знав об цім, а Опанас и той пристав до нас. Крали вони год и три, а може й білш, тай нагляділи у водного пана дорогу шубу и скриню грошей. Конін йім каже: «хлопці! а вкрадьмо оту шубу, що висить за дверима, и гроші, що під нею, заопани.» «Хлопці кажуть:—добре.—И украли. Конін каже: Ну, тепер ділицця.» Грішмиж вони поділились, а шубою ні. Конін каже: «нехай мені буде шуба, а вам по рукаву и комирь,—бо так як я вкрав.» А вони кажуть:—нехай лучче тобі буде комир и рукава.—Конін каже: «я так не хочу; а знаєте що: ходім лучче до того пана, що ми в його украли,—він нас розсудить.» Ті йому кажуть:—як же ми підем, коли ми в його и уврали? —«То що?» Конін каже: «от-же, ходім.»

Ото прийшли до панової хати. Конін йім каже: «станьте ви під вікном, тай слухайте, що пан буде казати, а я піду до його у хату та буду просить — нехай він нас розсудить.» А в того пана та був малчик, що як пан лягає спать, то він йому каже байби доти, поки пан не засне.—Ото Конін увійшов у хату, зопхнув малчица з ліжка, а сам сів на його місті. Коли це — пан прокидаецця, тай торкає того Конона, тай каже: «мальчик, бай байки!» Конін—про себе, як-то вони крали коні: «тай нагляділи, пане, що в одного пана висіла шуба и гроші були заопані під шубою,—так як-би от и у вас, пане, Ото украли вони ту шубу и гроші; грішми вони поділились, а

См. № 74—Три брати: Конін, Антін и Улас.

шубою — ні. Конін каже: «нехай мені буде шуба, а вам поодрізую рукави и комирь;» а вони так не хотять—кажуть:—нехай лучче тобі буде комирь и рукави, а нам шуба.—Еге, папе: нехай тому буде шуба, хто взяв? «А пан каже:—А вжеж так. —Ото Конің молов язиком, поки пан заснув, —послі вийшов на двір до йіх, тай каже: «чули, що пан казав, що шуба тому буде, хто украв?» А вони кажуть:—Ну, то бери собі шубу, а нам давай рукави и комирь.

Конін ще довго послі того крав з ними, а послі каже: «уже мені очортіло красти, піду лучче хазайінувати.» Оженивсь собі гарненько и хазайінує.—Антін и Опанас ще послі того довго крали, а послі кажуть:—а ходім побачим, як товариш наш хазайінує; як шо добре, той ми будем хазайінувать.—Прийшли до його господи, тай не застали його дома, кілки застали його жінку, тай питаюцця ейі: «а де Конін?» Вона йім каже:—немає, пішов зароблять грошей.—Там стали распитувацця жінки: як йому живецця, та розглядають по хаті—чи багатий він. Послі того, вийшли у сїни, тай там роздивляюця. Один задер голову у гору, тай каже йому: «свербить, брате, борода у мене!» показує на бороду. А він наглядів, там сало висіло на бантині зашите у здору. А той йому каже:—нехай прийдем у вечері, та підголим.—Та вже як виходили из сїней, тай кажуть його жінці: «скажиж, жінко, Кононові, як прийде, шо були його товариші, и—може—ще коли небудь прийдуть.» Це сказали, тай пішли.

Приходить у вечері Конін из заробітків; жінка йому розказала, шо були його товариші и бідкувались, шо не застали його дома. Він ейі питаєцця: «то вони нічого не говорили сами до себе?»—Ба, ні! жінка каже:—вони у сїнях роздивлялись довго, а послі задрав голову та чухає бороду, тай каже до другого:—ото свербить борода! А той йому каже:—прийдем у вечері, та підголим.—Тоді Конін йій и каже:—«изніми, сучого

сина дочко, сало, вони його підголять, а там повісь сито, кілки обкутай у тряпку.» Ото вона так и зробила.

Коли це, в ночі приходять вони, та один и лізе на хату: продер стріху та и лапає в те місце, де сало висіло. Коли налапає сито, та -- дума—що, може, там далі воно висить; начав шукать... А той йому каже: «кидай його уже до долу.» А цей, що на хаті, каже йому: —це сито! — А той з долу кричить; «та чорт його бери, шо сите будем по-трошку у кашу кидать.» Цей йому знов каже:—та це, брате, сито. — А той, шо на землі, каже: «ото який ти дурний?! де ти бачив, щоб сало та не було сите! кидай лишень—будем по трошку йісти. —Той йому знов каже: «та це—сито!» А цей:—та чорт його бери, шо сите,—кидай!—Той кинув йому межі очі. Оцей обглядів, тай каже:—ото сукин син догадався! Ну, злазь, брате, ми в його таки украдем.—Пішли тихенько у хату, тай нюхають: чи не смердить де небудь. Стали лапать на лаві и послі на полу, — не найдуть. — Ото Антін питаєцця жіночим голосом Конона: «чоловіче, чоловіче! де сало?» А Конін каже:—отам же у головах.—Той за те сало, та с хати—и пішли на своє місце.

Коли це—прокидаєцця Конін: лап-лап—нема сала, тай питаєцця жінки: «жінко, де ти діла сало?» А вона йому каже: —яж не брала.—Аже ти, питалась мене—де сало? А вона каже:—ні!—«Еге, то це украли ті сало! Ну, сидиж, жінко, дома, а я піду їх дожену и одніму сало.» Приходить у те місце, де вони часто збирались; там, на тім місці, було владовище и коло того місця ліс не далечко стояв. Приходить він сюда,—коли чує—аж вони тут заходяцця топить: один начав огонь кресать. Конін лізе задом до них. Той креше огонь, тай каже: «тут десь наші дядько та дядина.» То як кресне, то цей все ближче підлазить. Коли той дивицця—аж шось голе до його лізе, --тай каже другому: «Ось на ти, бра-

те, креші.» Цей узяв кресало, пачав кресать. Коли дивиця—аж шось голе лізе; він же не пізнав, шо то Конін лізе, тай каже цьому: «це шось лякає—утікаймо!» Кидають усе—и давай утікать. Прибігли аж у місто, та Антін йому каже:—ото нас, брате, Конін лякав,—пропало уже сало!—Коли прійшли на те місце—аж уже сала и немає; бо тоді Конін за сало, та драла до дому, як вони побігли у ліс.

А ці тут рядяцця: «ходім брате,—ми його доженем.» «Один побіг у перед, зав'язав хусткою голову, випустив конопів скот из загороди; скот пішов у город, а цей, шо зав'язав голову хусткою, таь гоницця за скотом,—та аж кріз плач говорить жіночим голосом: «гей! шоб ти йому видохла, сучого сина худобо!» Коли це нагодився из салом Конін, тай питаецця його:—шо це ти, жінко, за скотом гонисся?—А вона йому каже: «де тебе чорт носить! він пішов за салом... мені городипи жальніше, як твого сала!» А Конін йому каже:—цить, жінко, я скот зажену, а ти на сало неси у хату.—Той сало у руки, та од його. Коли це, Конін загнав скот, тай приходить у хату—питаецця жінки: «жінко, а де сало?» А жінка з просоння каже:—яке сало? хибаж ти мені дав?!—«О! а як ти скот вигонила из города...»—Одчепись, я спала,—я цього ничего и не знаю,—жінка йому сказала. Тоді Конін подумав:—оце вони знов, сукини сини, украли! та за ними.—Коли чує—аж вони у гарбузах плутаюцця, шукають дороги, та один одному говорить: «я тут посижу з салом, а ти пошукай дороги.» Коли це, Конін приходять до того, шо з салом сидить, тай каже йому:—а йди ще ти шукать дороги, а я постережу сала.—Той йому и отдав сало, а сам пішов шукать шляху. (Він и не знав, шо то Конін йому говорив—дай сало). Конін за сало, тай пішов у хату, тай думає: вони изнов прійдуть за салом,—тай положив його коло вікна, а сам узяв качалку, ту шо сорочки качають, тай сів коло сала: дожидає поки вони прійдуть.

А ці ходили-ходили по гарбузах, а послі як зійшлись до

купи—так и вдарились лобами, тоді один одному каже: «о! що це ти шукаєш дороги, а сало в тебе?»—Ба, ні! як тобі отдав,—каже Опанас. «О! колиж ти мені отдав?» каже Антін.—То цеж знов Конін узяв; ходім изнов до його, до хати, може, такн украдем.—Прийшли до хати, тай нюхають по під вікнами: чи не смердить де небудь сало; тай панюхали, що коло вікна близько лежить. Ото Опанас каже: «то то знать тут коло вікна близько лежить.» Тай одчиняє кватирку. Устроимив руку, тай намацав; а потім каже Антону: «а дай ножка, то можна буде урізати трохи.» Кілки шо начав різати,—той як ударить його качалкою по руці! цей так тихенько приймає руку, тай каже цьому, шо стоїть коло його: «я трохи урізав, на ще ти ножка, тай ти уріж собі, та тоді підем уже.» Цей за ніж, та туди—так рукою достягас сала. Конін и цьому урізав так, шо чуть руки не перебив. Тоді Антін каже Опанасу: «ти, сучій сину, не признаєся, шо тебе удрав по руці добре! та хотів, щоб таки и мене удрав. Ну, тай удрав вражій сину!» А Конін так смієця за вікном у хаті, тай каже їм: «И-и, сучі сини! хотіли : и у мене украсти... Йдіть у хату, я вам дам попойісти, та с цим и підете.» Потім жінку збудив, загадав їй напярятти сала їм; вони найілись добре; дав їм ишче и надорогу трохи, тай каже: «идіть же, та білш не крадьте у злодія! Вони розспрощалися з ним, тай пішли у світа,

(Записана вь Уманскомъ уѣздѣ, Кіевской губ., передачь А. Петруняка.)

74.

ТРИ БРАТИ:

КОНІН, АНТІН И УЛАС.

Як було собі три брати: один Конон, — тай пішов красти коней; другий Антін—и той пошов за тим; третій брат Улас —п'ятий день як шукає вас (да то братив тих.) Изиплися, пойшли до одного поміщика коней красти. Узяли пару коней с конюшні и вивели в ярманок продавать. Тут и сказали пану тому, шо такі-то злодійи єсть. Він поїхав на ярманок и поймав їх: «шо ви, говорить, лошаді вкрали?»—Украли, говорять. «Як-же так украли, дай.....»—Ми, говорять, можем украсти, дак и вкрали.—«Се в мене, говорить, єсть у вамбарі платте празникове, дак ви, можете покрасти?» каже:—покрадем.—Як узяв: «Єжели ви покрадете, дак вам будуть и лошаді, а єжели не покрадете, дак вам и голова долой!»

Наставляв той пан сторожів дванадцять у двері—и приказав строго, шо «будуть красти из анбарів Конон, и Антін и Улас.» Вони пришли. Перед двором горох у копицах. Конон підліз под копицю, и приніс тую копицю на собі аж у двир у самий и людей потуманив, так шо послули усі; а сам одимкнув имбар и повиносил сало.—У його дванадцять пар собак (у того поміщика), він понагодував салом усіх, повиносил ночви и поналивав из инбару и из бочок водки у ночви. Собаки, після сала, давай пить водку (сало солоне). Качались, вачались—послули собаки. Він узяв, пощипляв за хвости и через баркани поперекидав усіх, сам забрав тийі плаття и поніс до тих, до братив до своїйх, и стали ділицця ним, и завели(сь) спорицця: той хоче, шоб тому більше, а той—шоб тому.—Вин и сказав (Конон) пойти до пана: «нехай вин нас розсу-

дять: кому воно впаде більше—чи тому впаде більше, що котрий украв, чи тому, що которі сиділи перед двором?»

Прийшов у двір Конін; сторожі сплять: туму наслав на їх; собаки на баркані висять; він увишов у комнати—свіча горить и пан спить! Той и мальчик у головах у пана сидить байки бає. И вин на мальчика на того сон накинув; вин мальчика переніс; положив у другім місті; сам сів у пана в головах. Пан прокинувся, не взнав, шо мальчик,—загадує йому: «чом байок не баєш?» Вин каже: «да я немножко задрімав—ото, говорить, и приснилось міні, шо: було собі три брати—Конін, и Улас и Антін, и вони в одного поміщика украли три жупани, и, говорить, радяцця прийти до того пана: кому вони принадлежать: ті сиділи під двором,—а в того пана горох у копицях перед двором...» Пан каже:—так як у мене?—Каже:—так, як у вас, а может и в вас.—Конон подліз під копицю и ввийшов під тисю копицею аж у двір и на людей сон накинув. Ти люде послули, из имбара сало повиносив, собак понагодовував,—и в його дванадцять пар собак, у того пана...» Той пан каже:—так, як и в мене?—Каже: «так, як и в вас, а может и в вас.» И повиносив и понапоював собак водкою, и в того пана, говорить, двір дошками обгорожений. Собаки понапивались,—качались, послули; вин узяв пощиплював за хвости, поперекидав через баркан усіх. Вин забрав ті жупани з инбара, и завелись спорицця ті злодії, шо кому більше впадає: чи тим, котрі сиділи перед двором, чи—которий украв?» Пан судить так:—шо більше тому упадає, которий крав.

Оглядицця пан, уранці вставши, аж вин судив, у його й покрали. Вин вийхав до їх изнов. «ти, говорить, Конін, покрав жупани?» Каже:—я, пане!—«Дак се в мене и кольце таке, шо стоїть п'ятьсот рублей, дак ти можеш украсти?»—Можу.—Лягають спать, а вин перебрався дівкою (Конон). Пан скинув кольце те и отдає лекею схоронить; а той и підглядів.

Полягли спать. Він ніччю підійшов, увишов у комнати, одимкнув шкатулку, забрав те вольце,—пошов.

Вийіжає пан, по утру оглядівся, що нема вольця.—вийіхав до його: «ти, Конон, вольце вкрав?»—Я, говорить, пане!—«Ти, говорить, вор такий, що можеш у мене и бариню вкрати?» Каже:—можу.—«Єжели ти вкрадеш бариню, дак я тобі подарую все тее, єжелиб ти бариню тильки вернув.» И росписались так.—Прийшла ноч; лягає пан спать и бариню кладе коло себе и привязав її чим—там—чи рушником яким, чи... до себе. Він підїхав ноччю. Тут сторожі усюди сторожать: и на воротях усюди сторожі, и біля комнат сторожі. Він сон накинув на їх,—поснули всі; він колодку найшов, войшов у комнати: спить пан и бариня. Він не чув, як Конон бариню одв'язав, біля пана колодку положив и привязав, а бариню забрав: бариня и спала и нечула. Він забрав бариню, вийіхав куди-то в свій ліс, положив спать; вона там спала до світа. Пан прокинувся—аж украв Конон бариню,—дак скільки коней покрав у його, так той подарував усьо, тильки бариню забрав.

(Записана въ Пирятинскомъ уѣздѣ, Полтавской губ.)

75.

БАСАРАВСЬКИЙ РАЗВОЙНИК.

Ото в еден раз, три парубки пішли на Басарабію зароблять, и там робили цілу зіму благополучно. Настало літо. Вони зрадувались, що Боже літечко настало: лекше буде робити. Ото, щось послі того, пройшло місяць, а може й ще більше.

Ото в еден день, послі роботи, взяли вони по куску хлі-

ба, тай пішли до кирниці полудно(ва)ти, бо в їх був чарст-вий хліб,—через то, що вони були на своїй харчі. Як прий-шли вони туди до кирниці, стали полудновати—и хліб умоча-ти у воду. Аж тут вони дивляцця: щось шелестить тросником; а в їх и в душі похололо—и хліб не лізе в пельку. Тут див-ляцця вони в тросник—щось ище гірше шелестить,—вони ще гірше полякались. Тут дивляцця—аж виходить кацап и за ним великий-превеличайший собака. Тут вони и незнають що ро-бити. Той кацап иде прямо до їх. Як прийшов він до їх и крикнув: «здрасуйте, ребята!»—здоров, здоров, - крикнули хлоп-ці. Просим полудноти! —сказали вони. Та як базали, то так наче через сон. Розбойник сказав: «полудноти? нехай Бог бла-гословить вам.» Вони сказали:—спасибі, спасибі, добрий дя-дюшка!—Той розбойник сказав їм одно слово-хлопцям: «ну, хлопці, полудноти, то, може, трохи погуляємо в тісної баби!»—Добре, крикнули хлопці:—добре!—тай стали скоріще полуд-ноти. Пополудноли вони, стали гуляти в тісної баби. Розбой-ник сів протів їх, а вони коло верби—и операюцця об вер-бу и гуляють в тісної баби. От розбойник став, так став пиль-но дивитись на їх, тай той не досидів коло верби. Той не промах: став дивитися на його... Коли став луче приглядатися до його: коли тут—він виймає два ножі. Він злякався так, що и слова не промовить. Розбойник виняв ножі, тай одного и другого ударив під бік ножем,—так вони и захарчали. А той став у його проситися, щоб він його хоч пустив на світ. А розбойник сказав земляку: «не бійся, ти будеш мойім братом за те, що ти не погубив мене и(з) світа: як ти дививсь на мене, як я виймав ножа, то ти не взяв мене за руки; а то як-би ти мене тоді взяв за руки, то я був-би про-пав; а так—ти будеш мойім рідним братом.»—Ну, добре, —сказав земляк. Розбойник взяв одного парубка, а земляк взяв другого парубка, тай потягнули в тросник, а сами пішли до хати розбойника,

Ото вони убивали людей, обдирали й різали. Ото, такий вірний став земляк розбойнику, що немає десь найвірнішого в городі и в світі. Ото розбойник полюбив його за те и росказав, де в його гроші лежать—именне все. Ото вони прошлялись цілих п'ять років. Ото настав шостий рік. Розбойник откритв йому, котрого числа його именини. Ото вони пишли в містечко и почали все купляти, що треба на именини їм. И покупали вони всього: горілки, вина, вишняку, пива, меду, и там всего.

От розбойник и сказав йому, що «як отпразнуємо, то підем до мене до дому, и там будем у мене гулять и пить, и будеш щитатися моїм братом, и там у мене ище є два брати.» А мужик—смиє собі:—що як піду до його до дому, то він мене заріже?—Накупували вони вина всякого, и стали пити да гуляти. Той мужик взяв собі в голову не пити горілки: випив тільки першу чарку, а то все в рукав виливає,—так, що не замітить розбойник. Ото розбойник упився и розіклався, тай заснув. Той земляк довго думав: чи зарізати, чи ні? А потім роздумав: взяв свого ножа, тай зарівав його—він так и захарчав... Тай сказав, ще: «маєш ти щастя: догадався, що робити!» Мужик той послі заволик його в тросник, а сам набрав грошей, тай пішов до дому, и там оженився, и росказав в селі: хто буде ходити на Басарабию, той буде проклят трижди анахтима!

(Записана въ Васильковскомъ уѣздѣ, Кіевской губ.)

76.

ПАНСЬКИЙ МУЖИК

и

РОЗБОЙНИК.

В один раз, мужик поїхав в Київ з гусьми и з курчатами. Приїхав він до копитана и оддав кури и гуси копитану. Як йїхав назад він из Київїва, в лісі коло берези став полудновати. Коли дивицця — йде розбойник из собакою. Приїшов до нього и каже йому: «здоров!» — Здоров. — «Полуднуй скоріще, — полуднуй, та поборимось.» — Добре, — каже грицько. Грицькові и в пельку хліб не лізе. Ото Грицько отдав собаці; собака изїїв хліб. Кацап став кричати на Грицька: «на що ти даєш йому хліб? ти знаєш — він в тебе не просить хліба, а він должен знати свого хазяена.» А Грицько каже кацапові: — а як мені в пельку не поліз, то я и о(д)дав собаці. — «Ну, нічого,» сказав кацап Грицьку: — «давай поборимось.» — Давай, — крикнув Грицько. Тай стали боротися. — Грицько перший раз подався кацапові, а другий раз не подався. Кацап каже: «давай ище раз поборимось!» — Давай, каже Грицько, поборимось. — Стали боротися с кацапом. Грицько подаєцця. Як Грицько подався, тоді кацап давай из халяви ножа виймати. Як Грицько побачив, що кацап виймає ножа, тай вивертувся. Кацап став кричати на собаку: «возьми, рабчик, його!» Рабчик не бере. Грицько став собі кричати: — Рабчик! возьми кацапа. — Рабчик взяв кацапа, тай задушив. Грицько тоді взяв за коні, тай поїхав до дому.

Приїхав в едно село, дивицця — кацапка кричить: «Рабчик, поїди сюди! Рабчик!.. певне кацап пропав... Отож хтось наживецця!» Тоді Грицько смикнув в чом діло, тай вернувся,

та по за селом, тай прийїхав до кацапа: обшукав його, тай найшов п'ятсот тисяч, тай, послї того, поїхав до дому, а собака за ним. И той собака в його був п'ятдесят год, поки хазяєн и умер; а як умер хазяєн, то собака не знати де поділася.

(Записана тамъ-же.)

77.

Р О З Б О Й Н И К И .

В еднім хуторі жив дуже богатий чоловік; він мав собі дочку дуже гарну. В еден раз, на самі заговіни, батько и мати поїхали в гості до родичів, а дочка осталась в дома на хазяйстві. Як у лісі була хата, то вона боялась сама почувати, и пішла в село, щоб собі закликати дівчат, для смілости, и привела собі десять дівок, щоб не боятись. А в тім лісі жили розбойники и давго нахвалялись батька йїї обкрасти, та не можна було. Здумали вони саме на заговіни піти до його, тай над вечір пішли. (Йїх було всіх сім). Так як увечері на заговіни, то йїм не було часу в хаті сидіти: една дівка пішла корови доїти, а друга за дровами,—так и поросходились всі. А розбойники пішли в хату: шість сіло на горі, а еден сів під полом.

Дівчата наварили вечерати, принесли горілки, тай хотіли сидати вечерати. От, една дівка заглянула під піч за коцюбою, тай побачила розбойника, тай злякалась, и начала говорити своїм дівчатам. Дівчата полякались и важуть една до другої:

«тра нам щось думати!» И начали говорити хазяйці. А хазяйка каже:—то щось так тобі! сідаймо вечерати.—Тай сіли вечерати: чужі дівчата сіли с краю, а хазяйку посадили на покуті, тай вечерають. А разбойник вилізає с під полу. Як побачили дівчота, що він вилізає с під полу, до давай втікати до дому. А хазяйка не вспіла втекти з ними. Тоді разбойник почав кликати своїх товаришів.* Вони позлазили з гори, посідали за стіл и почали вечерати. Вечерали, що Бог приказав. йім. Стала дівка подавати йім вареники, тай без масла. Дівка каже: «почикайте, хлопці, а піду візьму масла до вареників.» Разбойники кажуть:—не треба, ми й так иззімо,—Дівка почала говорити: «яє таки можна—заговіни, а йісти вареники без масла! так таки нам не приходиця.» Довго вони не пускали ейі, щоб вона не втекла. Вона каже: «я не втечу, не бійтесь!» Взяла ложку, миску и свічку, и пішла в комору, тай заперлась.

Свічка горить в коморі, а вона взяла косу и стала на дверях с косою. Розбойники чикають, тай чикають ейі, повіль вона принесе масло. И поїли розбойники вареники—немає дівки з маслом. Пішли вони дівки шукати до комори, дивляця—свічка горить в коморі. Самий главный, атаман йіх,*—(в дверях була дірка, де ключа сажати),—отаман хотів отперти комору пальцем, а дівка одрубала йому пальця. Росердились розбойники на нейі—давай підкопуватись. Підкопались розбойники під комору, отаман и каже розбойникам: «лізьте в комору!» Поліз еден розбойник—вона йому оттяла голову и витягнула його до себе; а це и другий—вона так и другому зробила—и всім, Отаман йіх остався, и побоявся лізти в комору, и поїхав до дому, и розказав батькові, що сини його побиті; батько дуже росердився на багача.

Приїхав багач на третій день до дому, дивиця—двері одчинені, комора підкопана, дочки немає... Батько заплакав и

пішов до комори обдивитись, що вертали. Став двері одбивати, дочка начала кричати: «хто такий?» Батько обзивався:— то я, дочко.—Дочка очинила комору и стала розказувати, як було; батько заплакав, тай так пройшло.

Через год найіхали розбойники сватати дочку багача. Дочка пізнала розбойників и начала батьку говорити: «це ті розбойники, которі хотіли убити.» Батько невірить дочці—як таки можна що це вони! бачиш, дочко, як вони багато прийіхали—шестеркою, хвайітоном.—Невірить батько, каже до дочки:—йди за його.—Дочка пішла за його: тут вони повінчались, берущця хати. Тут розбойники запрягли свої коні, сіли, взяли жінку и поіхали, а батько так остався в дома.

Розбойники прийіхали до дому, прибували дівку и кажуть: «ти та дочка, що нашу братию погубила,—почикай, ми тобі дамо в завтра!» Сказали розбойники наймички свої, щоб вона носила воду в казан. Наймичка сказала, «пустіть мені дівку, бо мені дуже тяжко тягнути воду.» Розбойники пустили дівку. Наймичка начала говорити дівці: «знаеш на віщо ми будем носити воду?» Дівка каже:—не знаю.—Тоді наймичка каже: «от тебе будуть варити; коли хочеш жити, то от стойіть коло колодязя пеньок, то вбери його за себе, а сама тікай до дому.» Вона так и зробила, а сама стала втікати, и догнала чумаків—из рибою ишли—и заховалясь під рибу.

Розбойник питаєця наймички: «де дівка?» Наймичка каже:—он, стойіть коло кирниці.—Розбойник начав кричати: «йди до хати!» А пеньок не слуха розбойника. Розбойник прибіг до пенька, вхвотив за хустку, дивиця—пеньок а ні слова! Тоді розбойник сів на коня и почав доганяти дівку. Догнав чумаків и начав питатись: «чи не бачили дівки?» Чумаки кажуть:—не бачили.—Розбойник вернувся до дому, а дочка таки заховалясь.

Розбойник став під одним дубом и начав стреляти на ду-

би: думає, що вона де сидить на дубові,—таї як раз понав ейі в ногу. Кров стала капати, а розбойник каже сам до себе: «от, Божа роса падає!» таї поїхав до дому. А дочка втегла до дому, таї сіла на горі. Тут незабаром идуть розбойники и стувають у вікно: «очини, тату!» Батько очинив. «Здрастуйте!» —А чого, мойі діти, приїхали?—Розбойник каже: «дочка, тату, втегла вчора в вечері.» Батько нічого не каже, став приймати сина. Мати чогось вийшла до комори; дочка обзиваєця: «мамо! я—ось!» Мати обзиваєця: — то ти, дочко?—«я, мамо.» —Де ти взялась, дочко? —Дочка розказала матері, як из нею було, а мати —батькові.—Батько каже своїй жінці «ти угощай йїх, а я побіжу в село, візьму козаків.» Жінка:—добре! Батько побіг у село, взяв полк козаків и привів до себе. Козаки оступили хату. Батько каже до своєї дочки: «злізай дочко йди до хати!» Тільки вийшла до хати, а розбойник до неї—хотів убити. Тут побачили козаки, взяли розбойника и отправили в тюрму, а дочка осталась у дома.

(Записана тамъ же.)

78.

МОРСЬКИЙ РОЗБОЙНИК.

Було собі два брати: один звався Хведір, а другий Яким. И то того Якима в москалі брали, а він утік из дому, щоб як у москалі не взяли. (Бо тоді ще можна було ховацця. Кажуть так було: як утіка та не знайшли, той прав: вже на в послі не возьмутъ). От він як пішов, хто його знає куди, так

що й брат його Хведір не знає, де він. Вже й набір минув и вже скільки годів пройшло, а його все не чутно того Якіма.

Ото цей Хведір жив-жив дома сам, да вже як дуже скучив, то тоді надумавсь пойти пошукать брата, щоб хоть побачицця да взнать—чи він є хоть на світі живий, чи нема? Да як зачав ити, та пішов аж у Кримську область, бо він знав, що все туди найбільш було втікають. От він як прийшов туди, зачав там шукать, да якось скоро и прийшов. Ото вони там собі поздоровкались,—радіють, що побачились, говорять про все: як которий хазайінує. Цей Хведір розказує, що «пара воліків єсть и овечят трохи.» А потім давай Якіма розпитувать, як живе. А Яким каже: «а я, брате, так—як бач! Оце тобі все хазайство, що на мені. Тут не тільки я один, а тут нас єсть чоловіка більш як двадцять,—такі собі бурлаки!» — Да як же ви живете: чим же ви живитесь?—поспитав його Хведір. А він и каже: «ось ходім, брате, я тобі покажу.» Тай пішли до моря, бо він жив над самим морем.—Ото прийшли до моря,—там човен на березі стояв,—а Яким каже: «сідай в човен.» От він сів з ним и поїхали скрізь морем.

Одїїхали од берега так як верстов з десять; коли дивицця той Хведір—аж навпроти так гребе, так гребе, що страх, човном,—и прямо до них. Скоро зрівнявсь из ними, зараз поздоровкавсь из тимъ братом Явимом, и говорить не понашому, а брат Яким говорить из ним теж не понашому. (бо вже годів скільки, як він живе там, то наловчивсь чужої мови). Ото брат поговорив-поговорив з ним, а потім той виймає гроші, одщитує таки чимало грошей и дає брату Якіму; після того подає тому брату віревку и перелазить сам у човен; а тоді боруть того Хведора у двох из братом, вьязуть. Извьязали його, так що йому неможна й поворухнуцця,—перекинули в той човен, попрощались и розїїхались: брат поїхав назад, а цей и собі из відтіля поїхав.

От лежить той Хведір, тай думає: «щож тепер я буду робить у світі Божому, що це мене брат продав якомусь чужоземцю?» А той везе його скрізь морем, хто його зна й куди, та ще и швидко. Коли так як через півгодини—щось из ружжя як трахнуло, тай убило того чужоземця—так и перевернувся у човні! лежить він не живий. Аж ось — дивиця: прийїжає той брат Яким; взяв зараз свого брата розв'язав швиденько, а тоді того вбитого як зачав обшукувати—до щось пятьдесят тисяч найшов карбованців; а тоді посадили у свій човен и поїхали назад. Да тоді брат и питає у брата: «А що, брате, бачив, як я живу? и с чого я хліб їм? Оцеж я, каже, тобі показав: бач, тебе взяв продав, а потім сам зайїхав из другого боку та його вбив из ружжя, а гроші він забрав. Наж тобі, каже, п'ятьдесят тисяч, та йди до дому хазяїнуї из жінкою, а я вже тут буду бурлакувати.» Тоді той взяв гроші, попрощавсь из братом своїм Якимом, тай до дому пішов. Приїшов до дому, да так розжився из тих грошей, що у до-рогу посилає.

(Записана вь Полтавѣ, на Кабишанахъ).

79.

П Е Р Е К О Т И П О Л Е .

Два парубки ходили на Басарабію заробляти грошей, и одного літа заробили по двадцять карбованців, тай идуть уже до дому. А один був дужчий од того другого тай думає собі:

«А ну, убу́ю його и візьму отті двадцять карбованьців, то буде уже сорок.» Дай каже свому товаришові: «ходім, брате, осюдою: ту є слоботка, а в тій слободці єсть люде мені знакомі» Той и послухав його. Зайшли вони в один яр, такий що кілки небо та земля. Так тоді цей парубок и каже: «оттепер я тебе заріжу,» — тай почав душить. А той каже:—подожди, пане брате, хоч попрощаюсь.—А цей каже: «с ким же ти, прескурвий сину, будеш прощадця,—що тут нікого и немає?» А той таки просить його:—не рїж, я на час попрощаюсь.—Ото цей дав йому підвестись; він підводиця,—коли це—котиця перекотиполе; так він тоді каже: «прощай, перекотиполе! та гляди: будеш мені свідок.» Ото и сказав це, тай ліг на землі; а той наче трошки злякавсь, а потім думає собі: «чого мені бояцца? він до бурьянини говорив... И вже вона кому скаже!» Ото и зарівав; узяв у його ті двадцять карбованьців и иде до дому.

Приходить до дому; тут стали його питацца: «а той же де парубок, що с тобою туди ходив?» Він каже:—остався там — каже: немаю чого до дому спішить,—лучче останусь, то може, ще що зароблю.—Ото це сказав, а вони йому и повірили. Ото цей парубок у м'ясниці оженивсь; потім на святках поїхав из жінкою до йїї батька. Йїдуть вони полем, аж котиця перекотиполе! Він побачив його, зараз и здумав те, що той прощавсь из перекотилополем, тай засміявсь; а жінка и начала його допитувацца: «чого ти засміявсь, чоловіче?» Він каже:—так собі.—Ото вона як, пречипилась до його: «Скажи таки, чоловіче! хіба я кому скажу...» Він собі думає: хіба жінка кому небудь скаже? тай розказав, що то він зарівав того парубка. А жінка и начала бояцца його—думає: «як заріже и мене коли небудь!» — Приїхали до йїї батька, там прийняли йїх так, як треба. Ото цей чоловік тут и упивсь добре, тай пачав жінку бить; а жінка и не вимовчала, тай каже: «а, сякий-та-

кий сину! ти зарівав того парубка, що с тобою ходив зараблять,—то ти хочеш и мене зарівать!» А батько зараз став питать йїї,—як це було, дочко?—Вона и розказала, що так и так було: «він зарівав парубка за двадцять карбованців.» Тоді зараз його звязали, та обявили у стан, а там уже и отдали на Сібір.

(Записана въ Уманскомъ уѣздѣ, Кіевской губ., передалъ А. Петруняка.)

80.

ЗАРІЗАНА ЖІНКА.

Була собі жінка, та оддала дочку на чуже село. Така багата та дочка, та иде полями та житами до матері в гості. А вона була вагітна; йїї в дома не пускали—казали: «не йди одна, бо далеко,—сама не виривайся!» Аж вона йде—аж здибає два діди: йїден сліпий, а другий видючий. От узяли та пропустили йїї від себе трохи, тай стали, тай радяця обидва діди—кажуть: «Візьмім ми йїї заріжем у житі и подивімся—як у неї дитина лежить: чи до гори ногами, чи головою?» Догнали йїї тай зарізали ту молодицю и поздирали з неї дорогі воралі, и бекешу, и все гарне убранье: и чоботи червоні, и спідницю, и хустку, да взяли да роспорили йїй живота геть—и дивились: як у неї дитина лежить. Подивились, тай повінули, а те все забрали. (До низу головою, а до гори ніжками). Тай прийшли у те село саме, що вона пішла до свого

батька в гості,—та там походили у тім селі, тай потрапили як-раз на ейї батька,—дай попросились ночувати: «ми не будем у хаті ночувати, підем на двір: аби в облеці.»

От вони переночували у ейї батька у клуні. Ті діди и говоруть: «закопаймо ми сю одежу у сій клуні,—нехай вона закопана буде.» Та закопали на тій порі у тій клуні під сохою. А тут вже розрух зробився: шукують тіє молодці: порозбігалися скрізь, якою вона дорогою йшла, тай найшли йїї у житі. Привезли до дому, нарадили уже ховати. Плаче мати: «доню моя. голубко моя! Яку тобі Бог смерть дав на дорозі...» Аж приходить знахарка на похорон. Зачали йїї просити, щоб вона ворожила: хто йїї таку смерть зробив? От вона роскинула карти, тай каже: «є у вас люде тіє, що ночували? И в вас тіє люде ночували: отті-то люде вашу дочку зарізали,—яке було на нейї убрання, то идіть до клуні и шумайте його під сохою, и як знайдете, заставте тих людей, щоб откопали.»

Привели тіх дідив, та кажуть: «откопайте нам, дідусю, то, що тут у землі закопано.» Як сказали откопувати тим дідам—так и полилась з них кров ротом и носом: бо вже гріх! Забили йїх у диби,—як зачали питати, як зачали питати; а вони кажуть: «ми зарізали йїї—дивились: як у нейї дитина лежить.» (Вже старі, зостарілися—и своїї, може, були, а не знали, як дитина в жінці лежить!) Взяли тіх дідив тай спалили в бочвах, а дочку поховали.

(Записана въ Немировѣ, Брацлавскаго уѣзда, Подольской губ., передалъ А. Петруняка.)

81.

ВІРНИЙ КРЕПАК.

Був собі пан такий багатий,—не який же він багатий—мав собі шість волів, семого золоторогого. И був у його кріпосний Иван. Иван на степу воли пасе, и що неділі йде до його на приказ, и він панові усе правду каже—не вміє брехать. От приїзжає до його пан багатий—и він має село. В його не найдецця ні один чоловік такий правдивий, як у того один. «чи есть у вас,—питає пан пана: хоть один чоловік, бо у вас багато людей, которий би казав правду?»—«Есть,—каже.—«як він тобі правду скаже, я тобі даю своє село.»—А як не скаже, то я од' свого добра одійду и кріпосний буде твій.

Той пан, що приїхав, на увірення посилає свою дочку до кріпосного на степ.—«Здрастуйте, дядьку! чи далеко тут до села?»—Недалеко—сім верст.—«На вечір сонце повернуло, поночі йти—буду коло вас ночувать.» Він каже:—ночуй!—Стала вона ночувать коло його,—він давай з нею жартувать. «Ні, дядьку, не жартуйте: як хочете жартувать зо мною, то заріжте вола золоторогого, наваріть м'яса з його.»—И и, дідько його матері! не куди той віл ишов—заріжу.—Зарізав йій того вола, наварив м'яса, золоті роги позбивав—у голови поклав. Переночував він—и став думать об тому воліві.

Обійшов воли, настромив шапку—буцім то він приходить до пана. «Здрастуйте, пане!»—Доброго здоров'я, Иване. А що, воли у добрім здоров'ї?—«Гаразд, пане.»—А золоторогій?—«Нема, пане.»—А деж, Иване? «Украдено, пане.» Він уп'яты до тії шапки:—брешеш, сукин сину?..—Та ту шапку по потилиці. «Не приходицця мені так брехать.»—Застромив шапку и обійшов знову воли. Прийшов до шапки: «здрастуйте, пане!»

—Доброго здоров'я, Іване. А як воли?—«В добрім здоров'ї, пане.»—А золоторогий?—«Нема.»—А деж він?—«Вовки зіли.»—А золоті роги?—«Занесли.»—Брешеш, сукин син!—та під шапку по потилиці таки. «Обійду я третій раз,—як не вдасця збрехать, треба панові правду казать.» От він обійшов воли, приходить до шапки: «Здрастуйте, пане!»—Доброго здоров'я, Іване.—А що воли, Іване?—«В добрім здоров'ї, пане.»—А золоторогий, Іване?—«Немає, пане.»—А деж?—«Зарізавав...»—А золоті роги?—«За золоті роги пожартував трохи.....» Тоді сам собі взяв засміявся до тиеї шапки: «так треба панові сказати!»

Приходить же він до пана,—сидить пан ис паном у столі, а таж панна—у комнаті в другій. «Здрастуйте, пане!»—Доброго здоров'я, Іване.—А що воли, Іване?—«В добрім здоров'ї, пане.»—А золоторогий, Іване?—«Немає, пане.»—А деж, Іване?—«Та зарізавав, пане.»—А золоті роги?—«За золоті роги пожартував трохи.....»—Правда, Іване, правда!—Той пан стиснув плечима, глянув карими очима, сів на коні, поїхав відтіля. А той пан узяв поставив Івана за самого головнішого управляючого.

(Записана въ Жаботинѣ, Чигиринскаго уѣзда, Кіевскої губ., студентомъ Штангеймомъ.)

Ч О В О Т И.

Був собі чоловік багатий и мав тільки одного сина. От він як умірав, то призвав до себе сина, тай коже йому: «глядиж, синку, щоб у тебе, як я и вмру, було так, як и в мене —що субботи були чобітки новенькі.» Син и каже:—добре, тату. —

Ото, як умер батько, син, дождавши п'ятниці, йде до торгу в місто,—купив собі чоботи и приходить в неділю в церквоч в нових чоботях. Дождали другої п'ятниці,—він знов йде в місто,—купив чоботи, надів у неділю, а ті узяв да нагору закинув. И так він робив кожної неділі, поки все, що в його було: и воли, и коні, и клуна, и повітки, и огород, и все по-продав на чоботи.

От як не стало вже нічого й продавати, він сів собі дай давай журиця—думає собі: «що це батько мені наробив? на що він сказав, щоб у мене що неділі був новенький чоботок? а тепер мені цим зробив так, що я не маю нічого—зовсім бідний став!» А батько йому не сказав, а він сам не розшолопав, що батько не купував що неділі чоботи, а тільки їх кожної, субботи вимаже гарненько дегтем,—от вони й стануть новенькі. Потім він надумався: «А що, ажеж в мене є багато чобіт, що я позакидав на гору,—полізу, поздіймаю, да буду носить.» От він носив ті чоботи, носив, аж поки не стало; а далі й каже: «ажеж на горі в мене є ще батьковські шварбани,—достану їх, до ще, може, яку годину похожу.» Коли до тих шварбанів, аж там гроші заховав батько. Він за ті гроші, да купив собі знов и волів, и все хазяйство,—дай став таким харайіном, яким був батько; а чоботи вже не ку-

пував що неділі, а латав їх, як часом подерущця, а в неділю, або свято мазав їх дегтем.—От як-то біда його навчила хозяйінувать да чоботи носить.

(Записана въ Васильковскомъ уѣздѣ, Кіевской губ., передалъ И. П. Новицкій.)

83.

ПО П І В Н А.

В еднім містечку жив протейирей, він мав собі дочку дуже гарну. В еден раз найіхав охвицер на именини батька, и полюбив дочку його. От, батько поіхав кудись у гості. Охвицер почув, що батько ейі поіхав в гості,—пішов до нейі. Тільки він прийшов до нейі—тут йіде батько. Йому нікуди ховатись. Батько прийшов в хату и побачив його, тай сказав своїм слугам вигнати його со двора. Слуги вигнали його; охвицер заплакав и пішов на квартиру.

В един раз Протейирей поіхав до Благочинного. Дочка його сказала своїм слугам, щоб вони покликали охвицера; слуги покликали. Охвицер начав гулять з нею в карти. Тут йідуть батько и мати. Дочка злякалась и каже: «деб я тебе заховала? лівь в сундук!» Він поліз в сундук. Батько и мати сіли на той саме сундук, де він був захватий, и седіли вони довго на сундуку. Потім и знов сказали кучеру, щоб він заіріг коні. Кучер заіріг, батько и мати сіли—и поіхали на ярмарок. Дочка кинулась до охвицера—дивиця а він мерт-

вий. Вона злякалась и не знає що из ним робити. А в його був дуже любий лакей; вона начала просить лакея, щоб він де заховав його: «я тобі дам, що ти хочеш.» Він согласився, взяв охвицера и заховав його в гною.

Послі смерті батька и матері, вона осталась сама една. Лакей раз пішов на дешеву, тай гуляв, тай каже мужикам: «от я буду танцювати з дочкою покойника Протейирея.» Мужики заклалися, що не прийде вона на сто рублів; взяли гроші, оддали на руки шинкару. А він пішов до баринні и почав говорити їй: «иди, коли хоч, зо мною на дешеву гуляти, а то скажу, що ти вдушила охвицера.» Вона взяла сто рублей и пішла на дешеву, и начала з ним танцювати. Мужики здивовались, що така бариня с таким салдатом танцює. Потанцювавши з ним, вона сказала шинкару: «от, на тобі сто рублей, давай тільки цьому народові їсти и пити.» Та стала варити їсти. Наварила їсти и пуги, и начали гуляти до цілої півночі. Пройшла півноч, всі поснули; тоді вона взяла сірник, вийшла на двір, двері заперла, вікониці изнов заперла, сама обдивилась, що нема нікого, запалила корчму, а сама пішла до дому, завазала чорне плаття и почала ходити в йому, и молитись Богу, щоб Бог простив ей гріхи.

От, одного разу, вона начала просити попа, щоб він наклав покуту ей за те, що вона задушила охвицера. Піп висповідав ей и приказав, щоб вона на день три рази молилась Богу и раз йла. Вона так и робила. Батюшка прийшов с церкви и говорить до матушки: «чи знаєш ти, хто ту коршму спалив?» Вона каже:—не знаю.—Батюшка каже: «я знаю, хто такий.» Матушка стала просити його, щоб він сказав. Батюшка каже: «я тобі не скажу через те, що ти скажеш кому-небудь,—я через тебе піду на Сібір.» Матушка стала божитись, що нікому не скаже; він повірив и сказав, хто такий.

Скоро послі того був храм. На храмъ позьїздилося ба-

гато знайомих. Слово по слову, попаді сами межи собою, тай зговорились за ту корчму, що хтось підпалив. Матушка каже: «А я знаю, хто підпалив.» Попаді начали просити попадю, щоб вона сказала. Вона довго не хотіла казати, а потим роздумалась—и розказала. Через год донеслося до самого Митрополіта.—Бачить дивушка, що ейі Сібір скоро буде,—роздумалась вона, тай написала сама на себе прошение до Цара, щоб Цар простив ейі гріхи,—ще написала в прошенні, що вона в те время була молода и дурна, и просить: коли ейі буде прощено, то вона піде в монашки. Вийшло рішення: ейі прощено, а священника и жінку на Сібір.

(Записана въ Кіевѣ, отъ уроженца, Васильковскаго уѣзда.)

К о н е ц ь .

О П Е Ч А Т К И.

Страница.	Строка.	Напечатано.	Слѣдуетъ читать.
1.	6.	на лугахъ	на лукахъ
3.	17.	з кочергами	з кочергами
—	26.	потопав	потюпав
—	32.	и вздовш!	и вздовш! и вшир!
5.	10	який дурень	який я дурень
7.	15.	ii	ййй
9.	18.	нам	наш
12.	9.	пашку	пашку
23.	2 снизу.	таке	таке
24.	17.	старий	старий
—	18.	пробіг	прибіг
25.	1 снизу.	хрим—хрим	хрум—хрум
29.	11 снизу.	я кби	йк—би
50.	1.	просит	просить
32.	1.4 снизу.	и з тысячу	из тысячу
34.	12 снизу.	в нас е	в нас е
36.	9.	кнь	кнь
39.	8.9 снизу	„я полечу на вербу, одно крыло простилю, а однимъ укривюсь“.	„Я побегу да в душко влізу.“
40.	11.	однимъ	однини
—	17.	брате!	братте!
42.	2.	в двухъ	в двохъ
46.	9.	вилізе, вьюнові	вилізе... Вьюнові
48.	7.	хочуть	хочуть
—	24.	но Коб... .	на Коб
53.	22.	одині	одинейі
55.	7 снизу.	„я сам.“	“Ясам“
56.	12, 13, 14	„я сам“	“Ясам“
57.	Примѣчаніе.	№ 3	№ 32
58.	10.	Слабить	Слабий
59.	въ оглавленіи	39.	32
61.	5 снизу.	дае	дае
63.	5.	тін	він
—	16.	скаками	скакали
65.	1.	пьяница	пьяница
—	7	мат	матъ
67.	3.	у зустрілись	и зустрілись
—	17.	роскавав	росказав
69.	11.	двуецця	двуецця
—	14.	бзяв	взяв
69.	въ заглавіи.	у чоловічомъ	у чоловічимъ
70.	2	батво	батько
72.	15	ба більше	да більше
75.	18	винилці,	винниця,

Страница.	Строка.	Напечатано.	Слѣдуетъ читать.
77.	7	ю и горілки	що и горілки
78.	1	дівчику,	дівчину.
79.	9 снизу.	и вирвати (з)	и вирвати
—	3 снизу.	готовыя.	готовыя
82.	14.	летить	лежить
83.	13.	ійй	ійй
—	14.	ійй	ійй
84.	8.	сльози	сльози
86.	11 снизу.	оцього	оцього
—	1 снизу.	каше	каше
87.	5.	вомазали	помазали
92.	7 снизу.	папросив	попросив
94.	12, 13	Гаробьев	Горобьѳов
96.	2 снизу.	синего	синього
97.	23.	висчати	вещати
98.	10, 16, 24	на шовковых	на шовкових
—	5 снизу.	він він	він
99.	8.	и вам	вам
100.	9.	любій	любій
102.	5.	лльещя	лльещя
—	9 снизу.	от цего	от цього
103.	15.	Дае	Дас
108.	6.	завоевуе	завойовуе
—	9.	войои	войни
140.	16.	цего	цього
141.	9.	за него!	за нього
113.	16. {	(на пожiранне	на пожiранне
114.	12. {		
—	5 снизу.	Господа	Господа
—	2 снизу.	любимаго	любимого
—	1 снизу.	одѣжу	одежу
115.	13.	сво	своей
149.	7.	иззѣйм	изѣйм
—	4.	припіка: пропадемо	й припіка: пропадем и ти, пропадемо й
121.	3.	шить	мить
123.	4 снизу.	и дванадцать	на дванадцать
125.	3.	тай окропу	те й окропу
126.	14.	сестро	сестро
—	18.	повен	повен
131.	19.	йому щасцю	цьому щасцю
132.	4.	усього	усього
134.	9.	чого	того
135.	7, 8 снизу.	колодезь,—зя	колодезь,—зя
136.	11.	живит не будш.	живим не будеш.
—	15.	ійй	ійй
138.	20.	які тийї слѣѣзи	як тийї сльози
139.	12 снизу.	сестра	сестра
145.	2.	трое	трое
151.	4 снизу.	в нас е	в нас е
156.	3.	хозяйицуе	хазяйицуе
—	8.	трех	трѳох
159.	5.	ззѣив	ззѣив
—	6 снизу.	Аш	Аж
165.	12.	и рѣлїи готової	и рїлїи готової

Страница.	Строка.	Напечатано.	Слѣдуетъ читать.
167.	3.	у мѣн	у мѣнн
171.	21.	тона	вона
—	23.	загадував	загадувар
174.	14.	Кушова	кумова
174.	23.	вигонять	виронить
180.	2 снизу.	свинем	свиним
182.	8.	по горілву.	по горілку.
189.	19.	Ивано?	Иване?
191.	2.	год и	годів
192.	18.	роздивляюця	роздивляюця
196.	7 снизу.	из бочак	из бочок
201.	9.	грицько	Грицько
203.	10.	а піду	я піду
208.	3.	слоботка	слоботка
209.	5 снизу.	убравье	убравне
210.	3.	облещі	оплещі
211.	9.	людој	людей
212.	4 снизу.	пойіхов	пойіхав
215.	15.	Та стала	Ті стали
—	16.	Наварила	Наварили

НАРОДНЫЯ
ЮЖНОРУССКІЯ СКАЗКИ

ВЫПУСКЪ 2.

Издаль Н. Рудченко.

КИЕВЪ.
Въ типографіи Е. Я. Федорова.
1870.

Дозволено цензурою. Київъ 5 Сентября 1869 г.

НАРОДНЫЯ
ЮЖНОРУСКІЯ СКАЗКИ.

2.

ОГЛАВЛЕНІЕ.

	Стран.
1. Рукавичка	1.
2. Колобок	2.
3. Котик и Півник	3.
4. Лисичка-сестричка и Вовк-панебрат	6.
5. Лисичка-сваха.	9.
6. Котик	12.
7. Солом'яний бичок	13.
8. Два товариші	16.
9. Волохаті люде.	19.
10. П'яниця и чорт	21.
11. Убогий чоловік и Чорт	25.
12. Упирь и Миколай	27.
13. Кривенька уточка	32.
14. Голуб	35.
15. Телесик	38.
16. Золотий черевичок	43.
17. Мачуха	49.
18. Рись-мати	51.
19. Дідова дочка и бабина дочка	54.
20. Дідова дочка и бабина дочка	61.
21. Кобиляча голова	65.
22. Брат и сестра в лісі	67.
23. Попович Ясат	71.

24. Лдвн	75.
25. Летючий корабель	78.
26. Горщице-кисилице	85.
27. Богатирь з бочки	89.
28. Царівна-жаба	99.
29. Ох	107.
30. Про царенка Йвана и чортову дочку	114.
31. Вітер	125.
32. Торба	136.
33. Убогий та Багатий, и дівка-чорнявка	139.
34. Безщасний Данило и розумна жона	153.
35. Правда та Неправда	156.
36. Гордий цар	159.
37. Москаль-товкач	164.
38. Чоловік з маслом и москалі	167.
39. Москаль и чумақ	169.
40. Москаль-рибалка	170.
41. Москаль-шкапа	173.
42. Москаль и смерть	177.
43. Москаль	179.
44. Циган-дурник	182.
45. Циган-великовойн	185.
46. Циган и змій	187.
47. Циган и Юрій	190.
48. Про цигана: а и в	191.
49. Про жидів: I, II и III	192.
50. Про литву: I, II, III и IV	194.
51. Про посів: I, II,	198.
52. Про ченця	200.
53. Про панів-ляхів: I, II, III, IV, V,	202.
54. Панська політика	207.

Когда я приступалъ къ изданію сборника южно-русскихъ сказокъ, я намѣревался ограничиваться сказками нигдѣ ненапечатанными, и только, въ видѣ исключенія, допустилъ перепечатку нѣкоторыхъ сказокъ изъ «библіографической рѣдкости»—Черниговскихъ губернскихъ Вѣдомостей. Сказокъ, помѣщенныхъ въ другихъ изданіяхъ, указанныхъ мною въ предисловіи къ 1-му выпуску, я не считалъ себя въ правѣ перепечатать безъ согласія собирателей. Но въ настоящее время, благодаря обязательному согласію Н. И. Костомарова и М. Т. Номиса, я перепечатаваю записанныя ими сказки изъ Молодика и Черниговскаго Листка, какъ тоже изданій, сдѣлавшихся большою рѣдкостью.

И. Р-ко.

1.

РУКАВИЧКА.

Був собі дід, та загубив рукавичку. От біжить мишка, улізла в ту рукавичку та, й сидить.

А це скаже жаба, та й каже: «Хто, хто у цій рукавиці?»—«Мишка-скряботушка. А ти хто?»—«Жабка-скрекотушка. Пусти и мене.»—«Иди.»

От біжить зайчик, та й каже: «Хто, хто у цій рукавиці?»—«Мишка-скряботушка й жабка-скрекотушка. А ти хто?»—«Зайчик-лапанчик. Пусти і мене.»—«Иди.»

Коли це біжить лисичка: «Хто, хто у цій рукавиці?»—«Мишка скряботушка, жабка-скрекотушка и зайчик-лапанчик. А ти хто?»—«Лисичка-сестричка. Пусти і мене.» «Иди.»

От вони сидять; біжить вовчик и питає: «Хто, хто у цій рукавиці?»—«Мишка-скряботушка, жабка-скрекотушка, зайчик-лапанчик, та сестричка-лисичка. А ти хто?»—«Вовчик-братік. Пусти і мене.»—«Иди.»

Коли йде ведмідь, гуде и питаєця: «Хто, хто в цій рукавиці?»—«Мишка-скряботушка, жабка-скрекотушка, зайчик-лапанчик, лисичка-сестричка и вовчик-братік. А ти хто?»—«Ведмідь-набрідь. Пусти і мене в рукавичку.»—«Иди.» От, и той уліз.

Біжить кабан: «Хро-хро-хро! хто, хто в цій рукавиці?»—«Мишка-скряботушка, жабка-скрекотушка, зайчик-лапанчик,

лисиця-сестричка, вовчик-братік и ведмідь-набрідь. А ти хто? — «Кабан-пеклан. Пустіть в рукавичку и мене.» — «Иди.» От и той удіз, тай сидять.

Коли це иде стрілець; бачить, що рукавичка ворущиця, — він як стрельне — аж там от-скільки пікур!

(Записана въ г. Миргородѣ Полтавской губ., А. Я. Рудченкомъ.)

2.

К О Л О Б О К.

Жив собі дід та баба, та такі убогі, що нічого в них нема. От раз дожились вже до того, що нестало у них и хліба — и їсти нічого. Дід и каже: «Бабусю! піди у хижку та назмітай у засіці борошеньця, та спечи мині колобок.» От баба так и зробила: витопила в печі, замісила яйцями борошно, що назмітала, спекла колобок и положила на вікні, щоб простиг. А він з вікна — та на приспу, а з приспи — та на землю, та й побіг дорогою.

Біжить та й біжить, а на зустріч йому зайчик. «Колобок, каже, колобок, я тебе ззім!» А він каже: «Не йіж мене, зайчику-побігайчику, я тобі пісні заспіваю.» — «А ну, якої?»

»Я по коробу метений,
На яйцях спечений, —
Як од баби та од діда втів,
Так и од тебе втечу!»

Та й побіг.

Біжить та й біжить, — зустрічає його вовк. «Колобок, колобок, я тебе ззім!» — «Не йіж мене, вовчику-братіку, я тобі пісні заспіваю.» — «А ну, якої?»

«Я по коробу метений,
На яйцях спечений, —

Як од баби та од діда втік,
Так и од тебе втечу!»

Та й побіг.

Знову біжить тай біжить, — зустрічає його ведмідь. «Колобок, колобок, я тебе ззім!» — «Не йіж мене, ведмедиву-братівку, я тобі пісні заспіваю.» — «А ну!»

«Я по коробу метений,
На яйцях спечений —,
Як од баби та од діда втік,
Так и од тебе втечу!»

Та й маху...

Біжить тай біжить, зустрічаєця з лисичкою.» Колобок, колобок, я тебе ззім!» — «Не йіж мене, лисичко-сестричко, я тобі пісні заспіваю.» — «А ну, якої?»

Я по коробу метений,
На яйцях спечений, —
Як од баби та од діда втік,
Так и од тебе втечу!»

«А ну-ну, ще заспівай! Сідай у мене на язиці, що́ мині чутніше було.» От він и сів, та й давай співати:

«Я по коробу метений,
На яйцях спечений.....»

А лисичка його — їам! та й прововтнула.

(Записана тамъ же.)

3.

КОТИК и ПІВНИК. *)

Був собі Котик и Півник, та й побратались. От котикові треба ити по дрова, він и каже півникові: «Сядь же ти, пів-

*) См. выш. I, с. 27—29, № 15: Лисичка, Котик и Півник.

нибу, на печі, та йїж калачі, а я віду по дрова, та як прийде лисичка, то не озивайсь!» Пішов.

Коли ж біжить лисичка. «Півнику, братіку, одчини! Півнику, братіку, одчини! як не одчинеш, оконце видеру, борщик вийім и тебе возьму.» А півник каже: «Тоток-тоток, не велів коток! тоток-тоток, не велів коток!» От лисичка оконце видрала, борщик вийїла и півника взяла. Несе його, а він кличе котика — співає:

«Мій котіку,
Мій братіку!
Несе мене лиса
За клинові ліса,
За крутийі гори,
За бистрийі води...»

От котик почув, прибіг, одняв півника и поніс до дому, та й каже знов: «Гляди ж, півнику, як прийде лисичка, не одкликайся, бо тепер я піду дальше!» Пішов.

А лисичка вже й біжить. Стук-стук в віконце: «Півнику, братіку, одчини! як не одчинеш, оконце видеру, борщик вийім и тебе возьму!» А півник усе: «Тоток-тоток, не велів коток!» От вона оконце видрала, борщик вийїла и його взяла. Несе, а півник знову:

«Мій котіку,
Мій братіку!
Несе мене лиса
За клинові ліса,
За крутийі гори.
За бистрийі води...»

Раз проспівав—не чує котик; він вдруге голосніше—котик прибіг, одняв його и поніс до дому, та й каже: «Тепер же я піду далеко-далеко, и хоч як уже будеш кричать—не почую; то вже мовчи, не озивайся до лисички!»

Коли ж ізнов лисичка: «Півнику, братіку, каже, одчини!

півнику, братіку, одчини! як не одчинеш, оконце видеру, борщик вийім и тебе возьму!» А півник: «Тоток-тоток, не велів коток!» От лисичка оконце видрала, борщик вийіла и його взяла. Несе, а півник співає—раз, вдруге, втретє... Котик не почув, а лисичка й понесла півника до дому.

У вечері приходить котик до дому—нема півника; він зажурився, а далі зробив собі бандурку, узав мішок и молоток, и пішов до лисиччиної хатки,—став и заграв:

«А в лиски-лиски новий двір,
Чотирі дочки—на вибір,
П'ятий Пилипко,
Та й той мій!

Пилипко-лишко, вийди на ринку—посмотри;
Як бубни бубнять, як сурми сурмять—погляди!»

А лисичка саме некла палянички. От старша дочка лисиччина и каже: «Мамо, піду я подивлюсь: хто се так гарно грає, и паляничку возьму.» А лисичка каже: «Иди!» И дала їй паляничку. Дочка пішла, а котик їйї—цок, та в лобок, та в мішок, та й знов став грать.

От и друга дочка каже лисиці: «Піду и я, мамо!» Лисичка каже: «Иди, доню!» И їй дала паляничку, и ся пішла. А він и ту—цок, та в лобок... А після и третя дочка, и четверта. А Пилипко ждав-ждав и каже: «Піду я, мамо, зажену їй,—чого вони так забарились!» Пішов. А котик и його—цок, та в лобок, та в мішок. А послі в хату до лисички— и їйї убив, та тоді дивиця, що півник уже без стегенця,—витяг борщик, достав стегенце, притулив до півника, та й поніс його до дому. От вони живуть, и хліб жують, и постолом добро возять.

(Записана въ х. Мотроновеѣ Борзенскаго у., Черниговскої г.)

4.

ЛИСИЧКА-СЕСТРИЧКА и ВОВК-ПАНЕБРАТ. *)

Як була собі лисичка, та зробила хатку, та й живе. А це приходять холоди. От лисичка змерзла, та й побігла в село вогню добувати, щоб витопить. Прибігає до одній баби, та й каже: «Здорови були, бабусю! з неділею... Позичти міні огню, я вам одслужу.» «Добре, каже, лисичко-сестричко. Сідай, погрійся трохи, поки я пиріжечки повибіраю з печі!» А баба макові пиріжки пекла. От баба вибіра пиріжки, та на столі кладе, щоб прохололи; а лисичка підгляділа, та за пиріг, та з хати... Вийшла мачок з середини, а туди напхала сміттячка,—стулила, та й біжить.

От, біжить, а хлопці товар женуть до води. «Здорови були, хлопці!»—Здорова, лисичко-сестричко!»—«Проміняйте міні бичка-третячка за маковий пиріжок!»—«Добре, кажуть.» «Тільки, каже, тепер не йїжте, а як я вибіжу з села, то тоді.» От, помінялись. Лисичка за бичка—та в ліс... А хлопці до пиріжка—аж там сміттячко...

От, прибігла лисичка до своєї хатки, вирубала дерево, зробила санки, запрягла бичка—и йде. Аж біжить вовк: «Здорова, лисичко-сестричко!»—«Здоров, вовчику-братіку!»—«Де ти взяла бичка-третячка та санки?»—«Зробила собі!» «Підвези ж, каже, мене, лисичко-сестричко!»—«Е, куди я тебе візму? ти міні й санки поламаєш!»—«Ні, каже, я тільки одну ніжку положу.»—«Ну, клади!» От, одїїхали трохи, вовк и каже: «Положу я, лисичко-сестричко, й другу ніжку!»—«Е, вовчику-братіку, ти міні й санки поламаєш!»—«Ні, каже, не поламаю!» «Ну клади.» Вовк и положив. Йїдуть, йїдуть, коли це щось—трїсь

*) См. Нар. русскія сказки, г. Аванасьева, вып. IV, стр. 11—14: в) *Лисичка-Сестричка*.

«Е, вовчику-братіку, ти мині вже й санки ламаєш!»—«Ні, лисичко-сестричко, то я орішок роскусив.»—«Ну, гляди!» От йдуть... «Положу я, лисичко-сестричко, й третю ніжку!» каже вовк. «Куди ти положиш? ти мині санки поламаєш! Чим я тоді дровець привезу?»—«Ні, каже, не поламаю.»—«Ну, клади.» Вовк положив и третю погу. Коли це—трісь! «Ой лихо! каже лисичка: иди собі геть, вовчику,—ти мині зовсім санки поламаєш!»—«Ні, то я орішок роскусив!»—«Дай же й мині!»—«Нема, каже,—останній!...» Йдуть собі, та й йдуть; вовчик и каже: «Сяду я зовсім, лисичко!»—«Куди ти сядеш, вовчику-братіку? и санки розламаєш!»—«Я помаленьку», каже. «Ну, гляди!» От вовчик тільки що сів, а санки так и распались... Лисичка тоді давай його лаять! Лаяла-лаяла, та й каже: «Піди ж, сякий-такий сину, дровець нарубай, и на санки вирубай, и приволочи!»—«Як же я, каже вовчик, вирубаю, коли я незнаю якого дерева?»—«Е, сякий-такий сину! як санчата ламать, так и знав, а дровець вирубать, то й ні!» Каришувала його, каришувала... «Як увійдеш, каже, в ліс, то кажи: рубайся, дерево, й пряме й криве! рубайся, дерево, й пряме й криве!» Вовк и пішов.

От, приходить в ліс, тай каже: «Рубайся, дерево, й криве! рубайся, дерево, криве и криве!» Дерево и алось. Таке корячковате, що й на палицю не вибереш—не то на полозок! Приносить вовчик до лисички те дерево. Вона як подивилась, давай його знов батькувати... «Ти, каже, сякий-такий сину не так, казав, як я тобі виліла!» «Ні, лисичко-сестричко: я, каже, стояв та все казав: Рубайся, дерево, криве й криве!»—«Е, бісів сину, и того недотепний! Ну, сиди ж ти тут,—я сама піду нарубую.» Та й пішла.

От, сидить вовк сам собі—так йісти хочецця! Обшукав він скрізь лисиччину хатку—нема нічого. Він думав-думав: «Давай, каже, знім бичка, та й утечу!» От взяв, пройів дірку у бичка, з середини все вийів, а туди горобців напустив и со-

ломою заткнув, а сам—драла... Приходить лисичка, зробила санчата, сіла: «Гей, бичок-третячок!» Аж бичок не везе. Вона його батогом... Як ударила, а віхоть соломи й випав; а горобці—хрррр!.. «А, сучого сина вовчик!... Постої же, каже, я тобі згадаю!» Та й пішла.

Лягла на шляху, та й лежить. Йдуть чумаки з рибою; вона притайілась,—мов не жива. Чумаки дивляця—аж лисиця: Візьмім, кажуть, браця, та продамо,—буде за що хоч погріця!» Скинули їйї на останній віз, та й поїхали. Йдуть, та й йдуть. А лисичка сестричка бачить, що вони не дивляця, та все кида по рибі на дорогу, все кида... От, як накидала вже багато, тоді нишком и сама злізла. Чумаки ж поїхали собі далі, а вона позбирала рибку, сіла, тай йїсть.

Коли це біжить вовчик: «Здорова була, лисичко-сестричко!»—«Здоров, вовчику-братіку!»—«Що ти робиш, лисичко-сестричко?»—«Рибу, каже, йїм.» «Дай же й мині!»—«Піди собі налови.»—«Так як же я наловлю, коли я не вмію?»—«Ну, як знаєш,» а я не дам и кісточки!»—«Так хоч навчи мене,—я наловить.» А лисичка й дума: «Постої же! ти мого бичка-третячка зів,—я тепер тобі оддячу!»—«А так, каже, піди до ополонки, устроми в ополонку хвіст, та потихеньку води и приказуй:—Ловись, рибко, мала й велика! ловись, рибко, мала й велика! то вона й наловиця.»—«Ну, їспасибі за науку!» каже вовчик.

От, прибігає вовчик до ополонки, устроїв в ополонку хвіст: «Ловись, каже, рибко, мала й велика!» А лисичка з очетету: «Мерзни, мерзни, вовчий хвіст!» А мороз на дворі такий, що аж шкварчить!.. Вовчик усе хвостиком воде, та: «Ловись, рибко, мала й велика!» А лисичка: «Мерзни, мерзни, вовчий хвіст!» Поти ловив вовчик рибу, поки хвіст так и приєпів в ополонці!.. Тоді лисичка в село: «Идіть, люди, вовка бити!» Люди як вискочать—з кочергами, з рогачами, з сокирами..

Вбили того вовка—и пропав бідний! А лисичка й досі живе у своїй хатці.

(Записана въ г. Полтавѣ, на Кобищанахъ.)

5.

ЛИСИЧКА - СВАХА. *)

У якимсь-то царстві, у якимсь государстві, жив собі дуже багатий пан. От, треба тому панові наймита—нікому свиней пасти. Посилає пан прикащика шукать свинаря: «Тільки, каже, з такою умовою, щоб, як вибуде год,—день поля на год, а не вибуде, то нічого не плачу.» Пішов прикащик по селу, розпитує: чи нема де явого нетяги? «А там и там, кажуть, живе дуже убогий парубок,—він піде.» Ото й наняли того парубка. Вибув,—він год, и дали йому день поля на год.

От він іде од пана, та й дума: «Служив я, дума, год—вислужив день поля на год,—що міні з ним робить?» Думав-думав: «Посію баштан... чи не розбагатію?» Думав-думав: «А чим же я, каже, те поле збору, що у мене ні волів, ні плуга?..» А далі й надумавсь: «Піду до пана.» Приходить. «Пане каже, любий, пане, важе, милий! служив я у вас год, вислужив день поля на год, та нічим міні зборять його... Чи не зборали б ви міні? я б уже вам одробив.» Пан зглянувся на його «Добре», каже, «збору!»

Зборали ту нивку, посіяв він баштан. И як уродив же той баштан! То кавуняччя—оттаке! а дині—оттаки!.. Парубок так радіє, та Бога хвалить, та панові дякує! Постройив собі курінь серед баштану, там и живе—баштану стереже. Тільки, як стали пристигать дині, помічає він, що оце у день лежала така гарна динька, а наранок устане: одна шкаралюціна! «Ну,

*) См. вып. I, № 18,—32 стр. 33: *Відний чоловік и Лисичка.*

дума: «я таки престережу, хто моїй дині переводить,—я йому дам!»

От, настала ніч. Сів він у куріні, стереже. Коли чує — хрум — хрум! Він потихеньку туди,—аж там лисичка; він підкрався та—хіп їйї за хвіст! та й піймав. «Ага!» каже, «я тобі дам динь!» Та як замахнеця... «Ой, чоловіче-голубчику; каже лисичка: не бий мене, я тобі у великій пригоді стану?»— «А дині йїстимеш?» каже. Та йїї ціпком... А вона просиця: «Хоть живу, каже, пусти мене,—я й то тобі у великій пригоді стану!» Бив-бив, тільки дух йїї чуть; а далі й питає: «У якій же ти мині пригоді станеш?»—«Я, каже, тобі висватаю царівну!»—«Ну, гляди!» Та й пустив: «Ото хитра! дума: за царівну свата...»

От, лисичка до царя. Там йїї не пускають, виганяють.. «Треба мині самій царя бачити,—пустіть! я щось йому скажу.» Йїї гонять, а вона у дворець преця. Царь и почув. «Що там за лемент?» питає. «Та тут, кажуть, волоцюга припленталась...» — «Упустить,» каже царь. От йїї й пропустили. Вона цареві в ноги: «Царю-государю! каже, змилуйся, що я до тебе з недоброю вістю прийшла!» — «З якою недоброю вістю?» пита царь. «Так и так, каже: була я у змія, хвалився він мині, що буде твоє царство воювати—дочку твою возьме за себе... Так я оце прийшла тобі розказати...» — «Ох, мині лихо!» ухопився царь за голову: «а у мене ж и війсьєо не готове!..» Та на царедворців: «Ге, сьві-такі!.. мене хочуть воювати, а ви нічого не знаєте!..» Лаяв йїх, лаяв... Нічого робити: «Кличте раду!» гукнув. Тут де не взялись: генерали, сенатбрі, панства усякаго поназбігалось,—радяця: як їм того змія повоювати? Радились-радились—нічого не врадять: нема війсьєа! А лисичка знов цареві в ноги: «Царю-государю! змилуйся, каже, що я тобі поражу: є у мене царь-Курінний,—як оддаси за його дочку, він того змія повоює!» Царь и сюди кинувсь, и туди кинувсь—нічого робити: «Як повоює, каже, то вже оддам!»

Прибігає лисичка до курія: «Здоров, Курінний-царю!»— «Здорова була, лисичко-сестричко!»— «Я тобі добру вість при-несла.»— «Скажеш», каже.— «Була я у царя, за тебе царівну сватала; так царь сказав: як повоює, каже, змія, то оддам... Ходім воювати!»— «Тю-тю, дурна! каже парубок: як же міні його звоювати, що я не знаю?..»— «Нічого, звоюєш: мене слухай, все гаразд буде! Одягайся, ходім.»— «А баштан, каже на кого покину?..» Вона як почала його вмовляти,— пішли.

Ідуть та йдуть: лисичка попереду біжить, парубок позаду йде. Колп на зустріч йде змії: так и силе искри, так и сяє! «То, каже лисичка, змії йде. Ти, каже, постій тут під копицею (на луці були), а я побіжу вперед до його.» Став той парубок під копицею, дума: «Пропає же я!» А лисичка побігла до змія. «Здоров, змієку-братіку!»— «Здорова, лисичко-сестричко!»— «Що я тобі скажу, змієку-братіку! каже лисичка: біжу я оце до тебе з недоброю вістю: иде на тебе царь войною: хоче тебе звоювати и все твоє багатство одняти!»— «Де ж він? далеко?» пита змії «Як-би, каже, далеко, а то—близько!»— «Що ж міні тепер робить з собою?» пита. «А що робить? каже лисичка: он, під копицею, стоїть чоловік, оддай йому усе своє—и коні, и колясу и одєжу, а сам уберись у його одєжу, та й иди собі до дому: царь тебе не пізнає... а то—пропає!» Змії мерщій одєжу з себе, а свиту на себе,—та далі! «Спасибі лисиці, од смерти збавила!..»

Тоді той баштанник убрався у золоту одєжу—и такий став гарний, що хоч не схочеш, то полюбиш! Сів у колясу, поїхали.» Бач, каже, ти боявся!» Приїхали до царя. Лисичка цареві в ноги: «Царю-государю! каже, кланяєця тобі царь Курінний и шле подарунки: він повоював змія, просить дочку твою за себе!» Царь зрадів, царица зрадила, царівна.... Повискаували, беруть його, ведуть... А через тиждень и весілля справили. И я там був, мед-вино пив, в роті не було, а по бороді текло.

(Записана въ Миргородскомъ у. Полт. г.)

6.

К О Т И К.

Не знаю в якимсь-то царстві, жив собі чоловік, а у його було три сини. От, як умер батько, зосталася їм худоба: млин, и хлів, и кіт. «Нум, кажуть, ділицьця. — «Нум.» От и поділились. Старший же собі узяв млин, середульший—хлів, а найменшому вота дали: «Ти, кажуть, малый, тобі не багато треба!»

От він—нічого вже робить—лежить на печі, та давай плакати. А кіт лежить на бомені, та й каже: «Пане мій милий, пане мій любий! чого ти плачеш?» — «Як же каже міні не плакати, що тільки один ти міні достався... А що міні з тебе?» А кіт и каже: «Не плач, дай міні мішок,—я піду хліба достану тобі и собі.

Узяв кіт мішок, набрав капустиного листя, пішов у хлів, та й положив, де кролі водились; а сам сів, стереже. То це прийде кролик, улізе в мішок, а кіт тоді зза куца, та мішок зав'язав и поніс до царя. «Кланяецця, каже, пан Запичанський,—прислав подарунок!» То царь подякує гарно и звелить насипати у мішок хліба, и грошей дасть. От котик принесе зерно, змелють у братовім млині—и є їм що їсти.

Средульший брат якось и довідався, що котик у його хліві кролів ловить, та й каже: «Слухай, брате, не пускай свого kota в хлів, а то—тільки його и бачив! Сучого сина звірюка, половину кролів видавив...» Пан Запичанський лежить на печі, та й плаче; а котик и підглядів: «Пане мій любий, пане мій милий, чого ти плачеш?» — «Як же міні не плакати, каже, що так и так: казав брат, що він тебе уб'є, щоб кролів не ловив у його хліві.» — «Неплач! каже: усе гаразд буде.»

От, котик и довідався, що царь з дочкою гулятиме біля річки. Прибігає до-дому, та й каже. «Пане мій милий, пане

мій любий, ходім до річки!» — «Чого?» — «Та ходім! тобі не знати чого, а ходім! Та роби, каже, те, що я тобі скажу: буде добре тобі и мині.»

От и пішли. Ходять по-над річкою; коли дивиця и царь уже йде з дочкою. Котик и каже: «Пане мій милий, пане мій любий, скидай сорочку, та свакай у воду и кричи: рятуйте, хто в Бога вірує!» Він сорочку з себе, та в воду... «Рятуйте!» кричить, «рятуйте, хто в Бога вірує!» Царь и почув. А кіт підбігає, та й каже: «То пана Запичаньського розбойники обідрали и у воду вкинули... Недай йому загинути!» — «Ой лишенько! каже царівна: це того пана Запичаньського, що нам кроликів прислав?» — «Того самого», каже кіт. Царь зараз гуєнув... Тут набігалось народу, рибалок, невід закинули и витягли

Царівна й просить у батька: «Возьміть, каже, тату, пана Запичаньського у дворець, однак він такий добрий—и кроликів нам прислав!» Царь и взяв його; одягли причепурили... От, царівні він так уподобався, що й роженіли їх через кілька там часу. И панові добре, и воту добре!

(Записана в г. Миргородѣ, А. Я. Рудченкомъ.)

7.

СОЛОМ'ЯНИЙ БИЧОК.

Жив собі дід та баба; дід служив на майдані майданчиком, а баба сиділа дома, мички прjala. И такі вони бідні—нічого не мають: що зароблять, то пройдять, та й нема.—От! баба и напалась на діда: «Зроби та й зроби мині, діду, солом'яного бичка и осмоли його смолою.» — «Що ти, дурна, говориш на віщо тобі той бичок здався?» — «Зроби, я вже знаю на віщо.» Дід—нічого робить—взяв зробив солом'яного бичка и осмолив його смолою.

Переночували. От, на ранок баба набрала мичок и погнала солом'яного бичка пасти; сама сіла під могилею, — пряде

вузіль и приказує: «Пасись,—пасись, бичку, на травиці, поки я мички попряду! пасись-пасись, бичку, на травиці, поки я мички попряду!» Поти пряла, поки й задрімала. Коли це з темного лісу, з великого бору, біжить ведмідь; наскочив на бичка: «Хто ти такий? питає, скажи мині!»—А бичок и каже: «Я бичок-третячок, з соломи зроблений, смолою засмолинний.»—Медвідь каже: «Коли ти солом'яний, смолою засмолинний, то дай мині смоли, обідраний бік, залатати!»—Бичок нічого,—мовчить; медвідь тоді його зараз за бік, давай смолу оддерати. Оддерав-оддерав, та й зав'яз зубами, та ніяк и не вирве. Сіпав, сіпав—ні! затаг того бичка бб' зна-буди.—От баба прокидаєця, аж бичка и нема. «Ох, мині лихо велике! де це мій бичок дівся? мабуть, він уже до-дому пішов.» Та мерщій днище та гребінь на плечі, та до дому. Коли дивиця,—ведмідь у бору бичка тягає; вона до діда: «Діду, діду, бичок наш ведмеда привів,—иди його вбий!» Дід вискочив, оддер ведмеда, взяв и завинув його у погріб.

От, на другий день, ще ні світ, ні зоря, баба уже набрала кузілью и погнала на толоку бичка пасти. Сама сіла під могилою, пряде вузіль и приказує: «Пасись-пасись, бичку, на травиці, поки я мички попряду! пасись-пасись, бичку, на травиці, поки я мички попряду!» Поти пряла, поки й задрімала. Коли це з темного лісу, з великого бору, вибігає сірий вовк, та до бичка: «Хто ти такий? скажи мині!»—«Я бичок-третячок, з соломи зроблений, смолою засмолинний.»—«Коли ти смолою засмолинний каже вовк, то дай и мині смоли засмолити бік, а то сучого сина собаки обідрали.—Бери!»—Вовк зразу до боку, хотів смолу оддерти. Драв-драв, та зубами й застряв, що ніяк уже и не оддере: що хоче назад, то ніяк.. Він так вовтузаєця з тим бичком! Прокладаєця баба—аж бичка уже й невидно. Вона подумала: «мабуть, мій бичок до дому побрів,» та й пішла. Коли дивиця: вовк бичка тягає; вона побігла, дідові сказала. Дід и вовчика у погріб увинув.

Погнала баба и на третій день бичка пастись; сіла під могилою, та й заснула. Біжить лисичка: «Хто ти такий?» питає бичка.—«Я бичок-третячок, з соломи зроблений, смолою засмолиний.»—«Дай міні смоли, голубчику, приложити до боку: сучого сина хорти трохи шкури не зняли!»—Бери!—Ув'язла и лисиця зубами, ніяк не вирвеця. Баба дідові сказала, дід увинув у погріб и лисичку.—А далі й зайчика-побігайчика піймали.

От, як назбиралось їх, дід сів над лядою у погребі, давай гострить ніж. Ведмідь його й питає: «Діду, на ві-що ти ніж гостриш?»—«Щоб с тебе шкуру знять, та зробить з тієї шкури и собі й бабі кожухи.»—«Ох, не ріж мене, дідусю, пусти лучче на волю: я тобі багато меду принесу.»—«Ну, гляди!»—Взяв и випустив ведмедика. Сів над лядою, знов ножа гострить. Вовк його й питає: «Діду, на ві-що ти ножа гостриш?»—«Щоб с тебе шкуру знять, та на зіму теплу шапку пошить.»—«Ой, не ріж мене, дідусю, я тобі за те цілу отару овець прижену.»—«Гляди!» И вовка випустив. Сидить, та ще ножа гострить. Лисичка виткнула мордочку, питає: «Скажи міні, будь гаскав, дідусю, на ві-що ти ножа гостриш?»—«У лисички, каже, гарна шкура на опушку й на комірець, хочу знять.»—«Ой, не здіймай з мене, дідусю, шкури, я тобі и гусей и курей принесу!»—«Ну, гляди!»—И лисичку пустив. Остався один зайчик; дід ина то до ножа гострить. Зайчикъ його питає, а він и каже: «У зайчика шкура м'явенька, тепленька—будуть міні на зіму рукавички и капелюхи.»—«Ох, неріж, мене, дідусю,—я тобі стьожок, серьог, намиста доброго нанесу, тільки пусти на волю!» Пустив и того.

От, переночували ту ніч, коли, на ранок, ще ні світ, ні зоря, аж—дер-дер! щось до діда в двері. Баба прокинулась: «Діду, діду! щось до нас у двері шрработить; піди, подивись.»—Дід вийшов, коли то ведмідь цілий улік меду припер. Дід узав мед, та тільки що ліг, аж у двері знову—дер-дер! Коли вийде—аж повен двір овець вовк понагонив.—От, не забаром,

лисичка принесла гусей, курей—усякої птиці; зайчик понаносив стьожок, серьог, намиста доброго... И дід рад, и баба рада. Взяли, попродали овечки, та накупили волів, та став дід ходити тими волами у дорогу, та так разбогатіли, що не треба лучче.—А бичок, як не стало вже треба, поти стояв на сонці, ноки й ростав.

(Записана въ Зеньковскомъ у. Полтавской г.)

8.

ДВА ТОВАРИШІ.

От, кажуть люде, щоб до Юр'я було сіно и у дурня; а як до Благовіщення дозімував скотину, а на Благовіщення—хоч на лубочку вивези на лугъ, то вже не здохне.

Ото я вамъ скажу:

У одного бідного чоловіка конячка одним одна була, та й ту у велику силу до Благовіщення дозімував, а на Благовіщення чуть-живу вивіз на лугъ.—Ото як зачала та конячка гризти траву, той трошки подужчала. Чуть на ноги підвелась, и пішла дальш, од витру валяючи(сь).—

Ото йде, —коли зустрічає його Прало такий кінь великій та дужий, що ніякого звіря не боїцца, —тай каже: «Здоров був, товаришу!» — Глянув кінь на товариша, та й подумав:— Це не міні товариш,—та й одказав: —Добре здоров'я!—Отой нита ситний худого: «А буди ти йдеш?»—Та йду світ-заочі.— «Та й я туди ж, тає нум товариші.»—То й нум! — сказав худий кінь.— Ото й пішли у двох.

Ото йдуть, та й балакають; а ситий и важе: «Скажи мінні, як тебе звуть?» А худий одказав:—Павінь.— «А я Прало», сказав ситий. «Ходім же тепер на залізний тїс: пробувати сили,—хто дужчий.»—Ходім!—сказав тоненьким голоскомъ Павінь,—бо він світові рад.—Ото Прало каже: «Бий, Павіню!»

А той: —Бий ти!—От Прало як ударить, то аж тїк гнецця, а Пакїнь як ударив, то огонь креше. Ото Прало й задумався: «Який він силний,—не мій товариш! я як ударю, то іскри не силляцца, а тільки тїк гнецця, а од його силляцца іскри!» А того и не знав Прало, що Пакїнь відкований! хозайїн на зіму підкував, та й забув вирвати підкови, як на дуг витяг.

От Прало й каже до Паконя: «Ходім, каже, товаришу, ище до моря:—хто білше води видме?»—Ходім,—сказав Пакїнь. Ото пішли. Оть Прало як духнє, то чуть риби за хвости не хватить—аж до сухого. А Пакїнь повисив голову у воду, язик висолопив, бо чугь-живий, а шука думала, що м'ясо,—хїп його за язик, а Пакїнь—клац йїї зубами, та й каже до Прала: «А що, товаришу, чи ти щє пїймав?»—Нї, сказав Прало.—«А я пїймав!» Ото глянув Прало на Паконя, та аж влякавсь, що таку штуку велику держав Пакїнь у зубах, та й каже:—Ходім варити, товаришу,—тепер є щє!—А сам тільки, голову почухує та погляда на Паконя, та й дума:—Оце знайшов черта не за свої гроші!

Ото розіклали вогню, щоб варить ту рибу. Ото Прало й каже: «Сиди ти, товаришу, тут біля вогню, «я дров принесу.»—Ну, й добре! сказав Пакїнь, та й сїв и голову повисив: сказаво—три часниці до смерти; а сорока думала, що не живий, та хїп його за язик, а Пакїнь—клац зубами, та й держить у ротї.—От Прало приходить, а Пакїнь пита: А що, товаришу, чи пїймав щє?—«Нї,» сказав Прало.—А я пїймав!—одказав Пакїнь. Дивицца Прало—аж справді держить сороку у зубах Пакїнь. Здивувавсь Прало, та й каже: «А де це ти, товаришу: узав сороку?»—Е, товаришу, сказав Пакїнь, я під небесами літав, та й пїймав!—Дуже зажуривсь Прало, та й каже: «Е, це не мій товариш: воли він у морі рибу ловить и птицю поїєд, небесами, так куди минї зрівнятися! хоч я дужий и дуби с коріням ламаю, так я птиці й риби у морі не пїймаю!»

Отак думав Прало про себе и мідкурав: яким би побитом од Паконя утекти?

Ото каже, подумавши, Прало: «Вари, каже, товаришу, а я піду, може, ище дров принесу.»—Добре,—сказав Пакінь.—И пішов Прало, та навкруги, та навтікача,—бижить та оглядаєця, та й каже: «Нехай тобі не чистий батько! ти не по мойй силі, хоч-би утікти од тебе.»—От біжить Прало, коли зострічає вовка. Вовк и каже: «Здоров будь, Прало!—«Здоров, вовче!» сказав Прало бо'знайким голосом,—«та мовчи.—Та щб там таке, розкажи!»—сказав вовк Пралові. «Ось щд! став Прало розказувати: я зострівся с товаришом и хотів из ним побрататися; ото и пішли сили спр бувати—хто дужчий. То як ти скажеш: як ударю, то залізний тік гнецця, а він як ударить, то вогонь вреше! Ото пішли води дуть до моря; — то я як духну, то аж до сухого, а він и рибу піймав. От пішли варить тійї риби, то як на твою думку?—я поки дров привіс, а він уже й сороку піймав! Так я оде подививсь, що не по мойй силі, та й давай тікати від його.»—Так як же його звать?—спитався вовк Прала. «Пакінь», сказав Прало.—Е, так я таких умію підголювати, сказав вовк: тільки покажи, де він.—«Е, сказав Прало, я тебе туди не поведу, а полізмо на дуба, то покажу: ген-там на долині, під могилою, огонь палає—то товариш мій Пакінь розкладає.»—Ото подививсь вовк и увесь затрусивсь и сказав:—Сиди ж ти, Прало, та дивись, а я піду и тобі шкуру принесу на чоботи, щоб нікого не боявсь, а нам віри няв, що ми таких братчиків уміємо підголювати!

Ото пішов вовк до Паконя, як ухватив за хвіст—и до голови обдер шкуру... и Пралові подарував.—Оставсь Прало сам, а Пакінь пропав ні за цапову душу.

Оце вам казка, а мині бубликів в'язка.

(Записала М. Ничипоренкова, изъ Канева, передалъ М. Г. Щербакъ).

9.

ВОЛОХАТІ ЛЮДЕ.

Йїхали люде кораблем по морі, и розбила буря йїх корабель, и усі люде потопились—тїльки один чоловік и не втопивсь: умів плавать. Приплів до дошки, та й сїв на нейї верхом, думає: як будуть кораблі, то візьмуть и його з собою.

Пливе він день, пливе и другий,—не видно не однісенького корабля. Сидить він на досці, та Богу молицца, щоб Бог помилував його. Коли зачав його вітер приносить до якогось берега, а над берегом була дуже здорова пуща. От він пливе понад берегом и просить Бога: «Коли б у цьому лісі хоч одна душа найшлась така, щоб мене виратувала!» Коли дивицца—аж стоїть на березі якась людина, ціла в шерсті. Як побачила його, то с ершу запицала, а далі як свочить у воду: вхопила руками за дошку ту, що він на йїй сидів — и витягла його на берег, та так пощить коло його та роздивляецця! А далі покинула його, а сама побігла в ліс.

Той чоловік дуже плакався, бо з-роду не бачив таких людей страшних; а далі й думає: «Що Бог дасть! буду сидїть: все одно десь прийдецца тут пропасти... «Коли дивицца—аж біжить (вона) знов и несе три коріньці. Прийшла до його, сама перше разів зѝ два вкусила, а після тикає и йому в зуби. Він не бере, та дивицца на нейї. Вона бачить, що він не хоче брать,—знов сама кусає и тикає йому в зуби. Чоловік догадавсь — и взяв цей корінець, и зачав йїсти; вкусивъ раз—аж справді добре;—він иззів його зовсім. Вона оддала и ті два; він и ті поїв,—бо, звісно, виголовавсь добре.

Вона пицала-пицала коло його, а далі взяла його за руку и повела в ліс аж до своєї норї. Лізе сама перше в нору и за собою чоловіка тягне. Чоловік ще й гірше злякався,—зараз и прийшло на думку, що вже йому довго на світі не жить, що тутъ йому жаба й цицьби дасть... «Це вона мене

за-для того и привела, щоб иззісти у своїй норі.»—Иде й він у нору: нема що робить! Дивицця: нора здорова, неначе справді хата; замість полу помощена велика купа комишу. Вона його пустила, а він сів и вже дожидає смерті... Аж ні: не зачіпає!

Прошов день и другий,—не займа, тільки як сама вуди виходить из нори, то його запірає, щоб не виліз та не втік. Прожив він там з год; вже й дитинка в їїх найшла, — тільки не таке, як слід: одна половина в шерсті, а друга гола! От вже вона стала йому більш волі давати: вже не запірає, як вуди йде з дому, вже йому можна вийти з нори и походити по лісі цьому, що навкруг нори.

Раз якось дучилось так, що їїйі дома не було, а він вийшов з нори, та й пішов скрізь лісом аж до моря. Коли дивицця—аж корабель пливе не дуже далеко від берега. И дуже він зрадів, що побачив, людей таких, як сам, та й зачав просити, щоб вони прийіхали до берега и взяли його з собою.

Корабель приплив до берега, и стали питать його люде тї, що були на кораблі: хто він такий, и звиділа він, и як він сюди цопав? Він їм сказав, що «ми йіхали на кораблі, але хвиля розбила нац корабель—и всі люде, що були на йому, потопились, що тільки я один не втопився: умів плавати, приплив до дошки, виліз на неї, и мене вітер з дошкою заніс аж у цей ліс.» Корабельщики його и взяли з собою, и стали вже йіхать.

Коли дивляцця—аж прибігла ця людина, що в шерсті, над берег, и побачила того чоловіка, що жив з нею, уже на кораблі... Як запищить, як завищить! та й побігла в ліс. Взяла дитину и прибігла знову до моря: подожгла дитину на землі, на одну ногу наступила, а за другу потягла.... так и роздерла дитину на дві половині: білу половину вкинула в море, а ту, що в шерсті була, закопала в землю.

(Запис. въ с. Дударяхъ Каневскаго у. Кіевскої г. І. Шевченкомъ).

10.

П'ЯНИЦЯ и ЧОРТ. *)

Був собі один чоловік, та такий п'яниця—день и ніч без просипу п'є! От, та й допився вже до того, що усю чисто худобу пропив: одна тільки хатка осталась... От, раз, иде він з шинку до дому, та й журиця: «Чим то я завтра похмелюсь, що я всі свої гроші пропив? а тут ще немає чо-го шинкарці и в заставу отдати!.. «Коли це перебіга йому дорогу чорт:—«Здоров, чоловіче!»—«Здоров, чорте!»—«Чого ти, чоловіче, такий сумний та невеселий?»—«Ні, каже, я нічого...»—«Та де вже, каже чорт, нічого: я бачу: ти чогось журиєся!»—Як пристав до того чоловіка: «Скажи та й скажи!»—«Що ж? каже чоловік: пропив я усі гроші—завтра нічим буде й похмелицьця... нічого и в заставу отдати, —то я й журуюсь!»—«Не журиєся, я тобі поможу!»—«Де вже ти міні допоможеш, що у мене немає нічого?!..» А чортъ и каже: «А щѣ ти, каже, міні, чоловіче, дася, яв я тобі дам багацько грошей?»—«А що я тобі дам, каже,—коли я немаю нічого?»—«А отдася душу?» пита чортъ. — «Тю, дурний! каже: чи вже ж таки свою душу отдати?! Адже як я дам тобі душу, то тоді міні не тільки грошей, та й нічого не треба...» А чорт йому й каже: «Ти, каже, не зараз отдася, а через дев'ять рік.»—Чоловік и задумавсь: чи давати, чи ні? А потім подумав: «Чи возьме він дупку, чи не возьме, а як дасть грошей, то буде чим похмелицьця! А за дев'ять років я наживусь на світі...» Та й каже: «Дам.»—«Напиши ж, каже чортъ, міні рѣспіску, що ти оддаєш свою душу, а то я так не повірю!»—«Як я, чоловік каже, буду писати—я не вмю! та й чим його написати?»—А чортъ и каже: «Уріж мизинного пальця, та що не будь наредуй на ці бумазі: я вже буду знати!..» От чоловік

*) См. видансь I, стр. 65—67—Казань, и Чорт.

урівав мизинного пальця, написав отдав ту росписку. «Гляди ж, важе, чорте, щоб гроші були!» — «Добре, каже, добре!» — От чорт ковтнув ту росписку, попрощались и пішли своєю дорогою.

Приходить чоловік до-дому, — жінка й напустилась: «Що ти робиш, сякий такий сину! Чи в тебе Бога в животі нема, що то ж таки чужі люде, як люде, а ти все по тих шинках тягаєся, — п'янице, ледащò!..» Лає його, лає! — «Не лайся, каже, дурна! постой трохи...» Так жінка аж під стелю — таку бучу збила! Лаяла-лаяла, а потім — усе таки жаль чоловіка — вечерять дала. От, чи вечеряв він, чи ні, — полягали спать. Коли так, у-північ, прибігає чорт — гроші приносить. Висипав ті гроші по серед хати — вони й забрязчали, а жінка й подумала... «Чоловіче, каже: чи ти не знаєш, що воно забрязчало?» — А чоловік и каже: «Мовчи, то гроші!» — От чорт наносив за ніч аж пів хати грошей. Повставали в-ранці — аж вони такі багаті! — Тоді взяли ті гроші закопали під полом, та по трошку беруть, та й живуть собі, як не треба лучче.

От, як розжився той чоловік, то покинув и пить, — и такий побожний зробився: ні празника, ні неділі не пропустить: усе Бога молить, щоб Бог його помилував, що він чорту душу... От Бог бачить, що він такий став, — та й змилювався над ним. И каже янголю: «Жаль міні того чоловіка, що чортові отдав свою душу. Треба його спасти!» Та й каже: «Иди ти, каже, до того чоловіка, та просись на ніч: як пустить, то ти йому розкажи, що робить, щоб чорт у його душі не одібрав.»

От янголь зробився старцем, та й пішов. Так уже надвечір приходить до тих людей. «Добривечір, каже, люде добрі!» — «Здоров, старче Божий!» — Він просицця: «Пустить, каже, люде добрі, переночувать: дорога далека з неба на землю, я підбився...» — «Иди, кажуть, старче, переночуеш!» — От

и пустили того старця. Жінка заходилась — наварила галушок; давай вони вечерять. Вечеряють вони, та й розбалакались: старець їм розказує... А потім того чоловік и каже: «Ви, каже, старче Божий, по світах бували, усякого дива видали, а такого, мабуть, не бачили.» И почав розказувать, як він чортові душу оддав. Тільки він каже не на себе, а на другого чоловіка...» Чи ви, пита, старче Божий, не знаєте, що йому робить? — «Як, каже, не знаєть? знаю!» И давай навчать: «Скажіть, каже, тому чоловікові, щоб як прийде по душу чорт, та буде тягти його за собою, то щоб він попросив того чорта посидіть на лавці: то він як сяде, то зараз и прикипить до лавки. Тоді хай його не пускає аж поки чорт неотдасть тій росписки, що взяв.» — От, переночували, — старець подякував и пішов.

От виходить уже дев'ять рік. Чорт прибігає до чоловіка, будить: «Уставай! каже: доки ти спатимеш? Пора уже тобі йти до мене!» «Ох, каже, чорте, постой ще хоч трохи!» — «Уставай, уставай! гонить: ніколи ждять.» — «Посидьте, каже чоловік, у мене на лаві, поки я хоч з жінкою та з дітьми попрощаюсь!» — «Ет, ще вигдавав прощацьця! ходім!» — «Постой же, каже чоловік, хоч я убирусь... посидь на лаві.» — От и став чоловік убірацьця, а чорт и сів на лаві — та так зразу и прикипів. — Чоловік убрався: «Ходім, каже, чорте!» А чорт тоді — смик-смик, — ніяк не одірвицьця од лави... Чоловік и каже: «Тепер ти міні піймався!» Чорт — аж лава тріщить — смикаєцьця, та плює, та лає, та нахваляєцьця... А потім — смикався-смикався — та давай просить: «Пусти, каже, мене, чоловіче, — я вже тебе ніколи не займу!» — «Як отдаси, каже чоловік, ту росписку, що взяв з мене, то пуцу; а не отдаси — то як хочеш!» — Чорт просицьця: «Дав-би, каже, та немає з собою!» — «Ну, то заприсягни, що ти більше не будеш одбирати у мене душу.» — Чорт тає влянецьця та божицьця, що, мов, «ніколи, та й годі!» — «Ну, гляди ж!» каже чоловік, та й звів його з лави. Чорт як рвонецьця — тільки пил схватився...

Коли це, на другу ніч, шумить, гуде — чорт чорта несе. «Уставай, гонить, слякий-такий сину! Ти думав, що я тобі подарую?» — «Отепер же ми, каже чоловік, пропали, жінко!» А чорт репетує та гонить: уставай, та й уставай! «Ох, каже, чорте, постой же, хоч я уберуся та з дітками попрощаюся!» А чорт його гонить, як в потилицю не штовхає. — От, чоловік убрався, попрощався з жінкою, з дітками — плачу такого! пішли.

Чи довго вони собі йшли, чи не довго, — чоловікові й забажалося пити. От и зійшли вони на такий пустирь, що бур'ян аж у чоловіка, и на тім пустирі стоїть дика груша, а на йій груші — та такі терпні та кислі, що й не можна! От вони идуть через той пустирь, а чоловік и каже: «Ох, чорте! коли б ти знав, як мині пити хочецця... де б його, хоч би капельку?» — «От, невидав я тебе!» каже чорт: «уже ж я встану просить води для тебе! та де його тут и випросиш?» — Идуть та й идуть, — чоловік аж валяецця, так пити хоче. Аж грушва. Чоловік и каже: «Постой, каже, чорте, хоч я собі грушок вирву, — буде чим душу проквасить!» — «От, невидав я тебе! Нови ти злізеш та нарвеш, то й півень заспіває!» А чоловік так просить: «Вирви хоч ти сам, хоч одну!» — Чорт — нічого робить — зжалився: поліз на грушу, нарвав грушов, та тільки що хотів злазить — коли ні! Він смиваецця, кричить, верещить — аж грушу вивертає з коріння, так сіпаецця — ні! А тут уже швидко начне й на світ благословицьця. Він бачить, що нічого, та давай просить: «Пусти, каже, мене, чоловіче-голубчику: я вже ніколи, — тільки пусти!» — «Як одаси, каже чоловік, росниску, то пуцу, а не одаси, то тут и зогнієш на дереві!» — Чорт аж плаче та просить; а чоловік уде йому одно. Коли це вівень на селі: «Кукуріву!» — «Ой, пусти мене, пусти, голубчику: я вже ніколи!» — «Давай росниску, то пуцу!» — «Я тобі душею влянуся, каже чорт, що нічого ніколи!» — «Е, каже чоловік: знаю вже я тебе!» — А це вівень на селі вдруге: «Кукуріву!» — Чорт

сам не свій... «Ой, пропав же я, каже: пусти мене, пусти!»
А чоловік усе одно... Тоді чорт—нічого робить, взяв та й
вигадывав росписку. Чоловік тоді його зсадив з груші; чорт—
аж закурів... И вже ні оли не приходив за душею.

(Записана вь Києві.)

II.

УБОГИЙ ЧОЛОВІК И ЧОРТ.

Давно колись те діялось. Як ходив Бог, и Петро и Павло
по землі, а йшов бідний чоловік у Степанці на ярмарок, а
може куди инше. От доганяє його чорт—жене дев'ять каба-
нів на ярмарок, та й каже: «Здоров був, чоловіче!»—Добре
здоров'я, — одказав чоловік. А чорт и пита: «Куди так про(с)
тягнувся, небораче? «А чоловік каже:—У ярмарок схотілось
йти, та й не знаю—чи що застану, що уже так нерано.—
«Е, каже чорт, и я оце опізнився, а може якого шага утур-
гував-би, та й було б на обихідву.»

Ото идуть, та й балакають идучи. А чорт и каже: «Знаєш
же ти що, чоловіче? на тобі оці дев'ять кабанів, а міні од-
(даси через п'ять років з баришем!» — Добре, — сказав чоловік.
Бо чорт би и не одав, та — на лихо йому — дівіток захватив. А
убошому чоловікові инаруку ковінька: роспрощався из чортом и за-
вернувся до дому из тими кабанами; а чорт у своє місто пішов.

Ото мене чоловік ті кабани, а жінка й побачила, та й
каже: «Чого це ти, чоловіче, так швидко з ярмарку, и чийі
це ти такі великі кабани гонити?» — Та мовчи, жінко,
каже чоловік: чийі б я гнав, як не свой! — «А деж
ти узив?» пита жінка.—Бог нам дав, що ми такі бідні—то
що нам щастя,—каже чоловік.—«Е! щастя, каже жінка. А
люди що скажуть? Знають, що у нас нема и копійки грошей—
то й буде ще нещастя.» — Та яке кому діло до того?—каже
чоловік. А ти уже и влягалась! хіба ти подумала, що я украв, —
нидай мене Господь сохрانیть!—«Як на твою думку?.. «Я не

знаю, каже жінка, де ти їх узяв.» — Е, голубонько! як не знаєш, то й мовчи, — каже чоловік. А міні дав один чоловік оці кабани на п'ять років, а через п'ять год, щоб од(д)ати йому из процентом: — він прийде до нас. Ото ми ці кабани поколим та попродаєм, то буде у нас хліб и сало; а поки суд та діло, то п'ять років мене, то, може, забогатієм, та погодуєм другі кабани — и одамо тому чоловікові. — Отак порадивши, и зробили: покололи кабани и сала понакладали дуже багато. Аж прийшла пора из чортом роцитувацьця.

От, приходить чорт: «Здоров будь, чоловіче!» — Добре здоров'я, — одказав чоловік. «А давай процент!» — каже чорт. — Е, чорте, будь ласкав, подожди хоть трохи, — каже чоловік: може, я зароблю, або кабани погодую, то й од(д)ячу тобі. — «Е, каже чорт, як я другий раз приу, то не те скажу!» та й пішов чорт у своє місце. А бідний чоловік задумався: що-то він буде казати?

От через тиждень ишов Бог, и Петро и Павло через те село, де жив той чоловік, и упросились вони на ніч до того чоловіка. — Ото усі полягали спать, а Бог сів біля вікна за стіною.(?) Коли приходить и чорт, та й каже під вікном: «А що один дуб на степу?» — «То не ліс!» одказав Бог: — «А що два?» — Двоє очей у лобі — то, здаецця, не каліка!» — «А що три?» — Бог, и Петро и Павло — то й три! — одказав Бог. «А що чотири?» — Четверо коліс — то й віз! — «А п'ять?» — П'ять пальців на руці, то, здаецця, не каліка! — «А що шість?» — Шість волів у плузі: иди, та й ори! — «А сім?» — Сім'як лошає — сідай, та йїдь! — «А що вісім?» — Вісім дівоє — то й танець. — «А що дев'ять?» — Гнав чорт дев'ять кабанів — и од(д)ав бідному чоловікові на процент... — «Ну, правда твоя, сказав чорт, — твої кабани!» А сам пішов, куди йому треба було.

Ото усі повставали — и той чоловік. А Бог каже: «Ну, поживай здоров ті кабани — ніхто не прийде править процен-

ту!» та й попрощались із чоловіком и пішли, куди їм треба було. А чоловік и досі живе—и багатіє.

(Записана М. Нечипоренковою, із Канева; передає М. Г. Щербакъ.)

12.

УПИРЬ и МИКОЛАЙ.

У однім селі жило собі два сусіди: один же багатирь—дука, а другий такий убогий—нічого немає, тільки одна хатка, тай та валиця. — От, та й дожився той убогий до того, що вже и їсти нічого и заробить нігде. Він журиця—щоб його робить? Думав-думав, та й каже: «Піду я, жінко, до багатиря: може, він якого карбованця позичить,—буде хоч за щоб хліба купить.» От и пішов.

Приходить до багатиря. «Здорови, паноче!»—«Здоров!—«Я до вас, паноче, за ділом...»—«Кажі—яке там діло? «пита багатирь. — «Ох, бодай його, каже, не казати! Та то—дожився оце до того, що ні рїски хліба, ні шага грошей... Так оце я прийшов до вас, паноче: чи не позичили б ви, спасибі вам, хоч карбованця? Я розстараюсь, то оддам!»—«А хто ж, пита багатирь, за тебе поручиця?»—«Хто ж би, каже, за мене поручився, що я такий бідний?! Хіба поручиця за мене Бог святий та святий Миколай...» Позазує на півкутя... А святий Миколай з божничка: «Позич, каже, позич на мене: Бог тобі оддасть!»—«Ну, гляди, багатирь каже, щоб оддав!»—Та й позичив. Убогий подякував, и пішов до-дому радіючи.

От, багатирь того й нероцитує, що йому Бог оддасть—чи в скотині, чи в дітях, чи в своєму здоров'ю, чи в хлібі святому... Та ждав-ждав—не несе убогий грошей,—він до його. «Де, каже, такий и такий сучий син? чому він не несе мені грошей?»

Як позичать, так и знав, а отдавать, то й забув...» Жінка того убогого плаче, та й каже: «Де вже йому оддати, коли він на тім світі!» Бо, бач, той убогий пожив трохи, та й умер... Багатирь лає... Приходить до дому, та до образу: «Так ти, каже, так ручисся?» Та зняв Миколая з божничка, та повидобував йому очі, та давай бить.

Бив-бив, нехтував нехтував, а далі й викинув у калюжу, та й топче: «Я тобі, каже, дам ручицьця!...» Аж иде хлопець—так годів, може, дванадцять. Бачить, що він тає святого Миколая нехтує, та й каже: «Що ти, дядьку, робиш?» — «Бью, каже, оцього....., щоб знав, як ручицьця за ледащо! А то взяв на себе карбованця, а тепер—з кого я возьму, що той скурвий син умер? Так я оце бью.» — «Не бий, каже, дядьку, а тобі верну карбованця, а ти мені оддай образ.» — «Бери, каже, бери,—тільки гляди принеси карбованця!»

От той хлопець прибігає до дому, та до батька: «Тату, каже, дайте мені карбованця!» — «На що тобі, сину?» — «Так и так, каже: «куплю образ.» И розказав, як той бусувір б'є святого Миколая. — «Де нам, каже, сину, тих карбованців набратись,—що ми сами бідні, а те багатирь...» — «Ні, дайце!» Як узав просить—випросив. Побіг мерцій, заллатив тому багатирю карбованця, а образ собі взяв; обмив його гарненько, поставив між вазильками... От и стали вони жити.

А в того хлопця та були дядьки — багаті купці: усякий товар продають — у чужу землю на байдаках возять, — там свій товар спродають, а собі наберуть. — От, и йдуть дядьки ці ґу чужу землю, а він и собі просицця: «Возьміть и мене!» — «Куди ти поїдеш?! Ми, важуть, товар повеземо, а ти чого?» — «И я, каже, повезу.» — «Що як ти повезеш?» — «Я, каже, вальків нароблю, та й повезу!» Дядьки сміюцця з його, яким він товаром дума крамарювать; а він просицця, та й годі. «Ну, нічого із тобою робить, — йде! тільки не багато свого товару бери, бо у нас у самих мовні байдаки.» От зриштували бай-

даки, менабірали товару, и він положив свої вальки, взяв Миколая з собою—пойікали.

Йдуть та йдуть. Чи довго там йїхали, чи недовго — прийзять у инше царство, у инше государство. А в тім царствї, у царя була одним одна дочка, да така гарна, що й Боже-свите! ні здумать, ні згадать,—їїба доброму молодцю в вазці свазать. От, царівна та пішла явось на річку купатись, та брївши у воду й не перекрестилась, а нечиста сила й підсвочила... Вийшла царівна з води, та й занедужала, да тає занедужала, що—дух святий при хатї! и казать страшно... Свазано—нечиста сила убралась... Що вже неробили, стїлькя знахарок не кликали—нічого... Помаялась щось кількя день, та й умерла!.. От царь збірає громаду—кто б йїї одчитав: «Хто, каже, одчита йїї, дам тому півцарства, півпанетва.»

От скїлькя там шебралось—не одчитаютъ, та й годї. Оце в вечера піде, а на ранок тїльки вїсточки вининуть с церкви... Царь розгнївавсь душе: «Сюди, каже, усїма сволоч найїдуть,— вони це так и поробили!» И дав приказ, щоб найїжкї купїли йїї одчитувати: «А не одчитаютъ, я йїх из свого царства не пуцї!»

От, ходять вуцї... То так в вечера піде, а на ранок тїльки вїсточки вининуть... Аж ось приходить черга и до дядьків—ни одчитувати. Вони журацця: «Пронали ми!» А далї й намовились: «Давай шебожа нїддурим!»—Покликали його. Старий дядько и каже: «Слухай, шебоже! прийшла оце минї черга царівну одчитувати... Піди ти за мене: як перешочуєш, то я тобі свій байдак подарую!»—«Е, каже шебож, щоб и мене розїрвала... не хочю!» А святий Миколай и каже: «Иди, я не бїйся! Стань, каже серед церкви, обложись вальками и возьми з собою торбинку груш. То вона як буде сїкацця до тебе,— то ти возьми грушї розсїць, то вона грушкя шоти з биратиме, пови й пївень засниває; а ти все читай—и не оглядайсь, щоб там не ребїлось!»

От настала ніч; він набрав вальків, узяв торбинку груш— пішов. Обложився кругом себе вальками,— став, та й чита. Коли так як у глупу ніч— як зашумить, як загуде, Господи! Коли це обручі у труні— лусь-лусь! а царівна й підводиця з труни, та прямо до його... То це: що хоче його взяти, та прискочить до вальків— та й назад; прискочить— та й назад... А він торбинку за гузирець— та й висипав груші; вони й роскотилися скрізь по цереві. Вона давай збирать... Аж-ось півень: «Кукуріку!» Вона й лягла у труну.— Стало на світ благословиця; одмикають люде цереву, думають, що там тільки його кісточки... Коли одчиняють цереву— аж він чита. Вони так и поторопіли.

От на другу ніч другому дядькові ити. Він и просить: «Иди ти, небоже, за мене,— однаково ти вже одну ніч переночував, то й ще переночуєш; а я тобі за те свого байдака подарю.» А він каже: «Не хочу, боюсь.» А той Миколай и знов йому каже: «Не бійся, иди! обложись кругом вальками, и возьми, каже, торбинку оріхів: вона як буде до тебе сівацьця, то ти торбинку розв'яжи и оріхи роскоти по цереві,— то вона поти збиратиме, поки й півень заспіває. А ти собі читай, та й годі, щоб там не робилося...»

Він так и зробив: обложивсь вальками, чита. Коли так як у-північ— як зашумить, як зареве, аж церква тріщить... А обручі у труні— лусь-лусь! а вона з труни, та й до його.. Сікалась-сікалась— ніяк не переступить через вальки! Вона аж вищить, аж огнем на його приска-- та нічого! А він одно чита, одно чита— и негляне на неї... А далі й розсипав оріхи, вона й давай збирать... Коли півень: «Кукуріку!» А вона у труну ускочила, кришка закрилась... Приходять у ранці люде— аж він живий.

Ну, ото вже йому треба на третю ніч ити: за себе. Він и перелякався— сидить, та й плаче: «Боже мій, Боже! що я собі наробив? лучче б було не йхать... «А Миколай и знов

Йому каже: «Не плач, усе гаразд буде! Возьми, каже, обложись вальками, обсійся маком свяченим, обкурись ладаном, и возьми мене з собою:— вона тебе не займе! А як вона устане з труни, то ти мерщій у труну... И щоб вона тобі не казала, як би вона тебе не просила— не пускай їйї, аж поки вона не скаже тобі: «дружино моя!»»

От він и пішов. Став посеред церкви, обложився вальками, обсіявся маком свяченим, обкурився ладаном, став, та й чита. Коли так як у глупу ніч— як піднявся вихор, як зашумить, як загуде— плач та зик— аж церква тріщить,— ставники падають, образи падають... Господи, яке лихо! А труна тільки— лусь— лусь! И знов вона піднімаецця... Устала з труни та як шугнє по церкві... То це— що прискочить до вальків— хоче його вхопить, то й одскочить; що прискочить— то одскочить... А полум'я так з рота й паше, так и паше. . Металась вона, металась по церкві— скрізь по кутках; а він тоді у труну, та й образ Миколая положив на себе. Вона біга по церкві, шукає його, та: «Тут був— та нема!» Біга, та: «Тут був— та нема!» Коли прискакує до труни— аж він там. Вона тоді як узала його просить: устань, та й устань! «Я тебе, каже, не займу більше, тільки устань!» А він мовчить, та нишком Богу молицця. Вона біга біля труни та аж плаче, та просить: «Устань, голубчику! устань!» А він усе мовчить та нишком Богу молицця... А півень: «Кукуріку!»— «Ой, устань же, каже, дружино моя!» Він и встав.— Тоді вони попадали обоє на вколюшки, та давай Богу молицця: аж плачуть, та моляцца, та Богові дякують, що помилував...

Аж-ось, на ранок, зійшлися люде, царь прийшов— идуть у церкву: чи одчитав, чи, може, тільки кісточки?.. Одмикають церкву— думають: >де вже йому животіти?— аж вони обоє стоять на вколюшках— та так прикро Богу моляцца! Царь зрадів, давай обнімати їйї, йогб... Почали велику одправу правити. От, дали їйї усього святого— то так з неї нечиста

сміла й вийшла,—мов охрестили йїї за-ново.—От, царь дав йому цівцарства, шівпанства; поїхали вони (купці) на байдаках у свою землю.

От, живуть вони, та й живуть—уже він и парубком став. И такий гарний, як написаний! А царь и собі живе з дочкою. Тільки вона все журицца—сама на себе не схожа стала, така журба йїї бере. Царь допитуецця: «Чого ти, дочко, журисся?»—«Ні, таточку, я не журюсь!» А царь бачить, що вона журицца, та й годі. Уже допитувався, може, вона чим хвора. «Ні, каже, тату,—я сама не знаю чого...»

От, раз и приснився тому царю сон: так и так: «того твоя дочка журицца, що вона дуже любить того парубка, що одчитав йїї.» Царь провидаецця, пита...» Люблю, каже таточку!»—«Чом же ти мені, дитино моя, раніш не сказала!» Та прикликав гайдуків: «Йїдьте, каже, зараз у таке й таке царство, там є парубок, що царівну одчитав,—щоб ви його привезли до мене!» Ті поїхали, привозять. А він набрав усе такі своїх вальків—приїхав. Царь їде до його вальків купувать. Коли розіб'ють ті вальки—аж там каміння дорогоцінне.—Тоді царь взяв його до себе—и оддав за його свою дочку. Та й живуть гарно.

(Записана в г. Гадяч, Полтавской г.)

13.

КРИВЕНЬКА УТОЧКА.

Був собі дід и баба, та не було у йїх дітей. От вони собі сумнують; а далі дід и каже бабі: «Ходім, бабо, в ліс по грибки.» От пішли. Бере баба грибки, коли дивицца—у кущику гніздечко, а в гніздечку уточка сидить. От вона дідові: «Дивись, діду, яка гарна уточка!» А дід каже: «Візьмімо

йійі до дому, нахай вона у нас живе. «Стали йійі братъ, коли дивляцця—аж у нейі ніжка переломлена. Вони взяли йійі тихенько, принесли до дому, зробили йій гніздечко, обложили його пір'ячком и посадили туди уточку, а сами знов пішли по грибки.

Вертаюцця—аж дивляцця, що у' йіх так прибрано, хліба напечено, борщик зварений... От вони до сусід: «Хто се, хто се?» Ніхто нічого не знає.

На другий день изнов пішли дід и баба по грибки. Приходять до дому—аж у йіх и варенички зварені, и починочок стойить на віконці. Вони знову до сусід: «Чи не бачили кого?» Кажуть: «Бачили якусь дівчину, од криниці водицю несла. Така, кажуть, гарна!—тільки трошки кривенька.»

От дід и баба думали-думали: «хто б се був?» ніяк не згадають... А далі баба дідові каже: «Знаєш що діду? Зробим от-як: скажем, що идемо по грибки, а сами заховаємося, та й будемо виглядять—хто до нас понесе воду.» Так и зробили.

Стоять вони за коморою, коли дивляцця—аж из йіх хати виходить дівчина с коромислом: така гарна, така гарна! тільки що кривенька трошки... Пішла вона до криниці, а дід и баба тоді в хату; дивляцця—аж у гніздечку нема уточки, тільки повне пір'ячка. Вони тоді взяли гніздечко, та й укинули в піч, воно там и згоріло.

Коли ж иде дівчина з водою. Ввійшла в хату, побачила діда и бабу и зараз до гніздечка—аж гніздечка нема. Вона тоді як заплаче!... Дід и баба до нейі, кажуть: «Не плач, галочко! ти будеш у нас за дочку; ми будемо любить тебе и жаловать, як рідну дитину.» А дівчина каже: «Я до віку жила б у вас, як би ви не спалили мого гніздечка та не підглядали за мною; а тепер, каже, не хочу! Зробіть мені, діду, кужілочку и веретенце—я піду од вас. «Дід и баба плачуть, просять йійі зостацьця; вона не схотіла.

От дід тоді зробив йій кужілочку и веретенце; вона взя-

ла, сіла на дворі и пряде. Коли ж летить стадо утят; побачили йійі и співають:

«Он-де паша діва,
Он-де наша Йіва:
На метеному дворці,
На тесаному стовбці,
Кужілочка шумить,
Веретенце дзвенить...
Скиньмо по піречку,
Нехай летить з нами!»

А дівчина їм одказує:

«Не полечу з вами:
Як була я в лужку
Виломила ніжку,
А ви полинули—
Мене покинули!»

От вони йій скинули по піречку, а сами полетіли далі.
Коли летить друге стадо—и сі те ж.:

«Он-де наша діва,
Он-де наша Йіва:
На метеному дворці,
На тесаному стовбці,
Кужілочка шумить,
Веретенце дзвенить...
Скиньмо по піречку,
Нехай летить з нами!»

Дівчина и їм те ж одказала, и вони полетіли, скинувши йій по піречку.

Коли ж летить третє стадо; побачили дівчинну и зараз:

«Он-де наша діва,
Он-де наша Йіва:

На метеному дворці,
На тесаному стовбці,
Кужілочка шумить,
Веретенце дзвепить...
Скинью по піречку,
Нехай летить з нами!»

Скинули їй по піречку, дівчина увертілась в пір'ячко, зробилась уточкою и полетіла з стадом. А дід и баба изнов остались сами собі.

От вам казочка и бубличків в'язочка.

(Записана въ х. Мотроновеѣ, Борзенскаго у., Черниговской губерніи.)

14.

Г О Л У Б.

Як був собі дід та баба а у них було двое діток: син и дочка. Дочку ж вони любили, а сина то й ні. Аж-ось настає голод, у а них ні кришечки хліба, ні пилини борошна... Вони— що робить? «Заріжимо, кажу:ь, сина, однак він у нас ледащо!» Взяли та й зарізали, а м'ясо поставили у хижку, щоб дочка не бачила.

А вони— син той та дочка— дуже любилися: одно без одного ні ззість нічого, ні піде нікуди: усе вкупі, усе вкупі! Сказано вже— як брат та сестра. Як зарізали, дочка й питаєця: «Тату! де це мій братік?» А дід и каже: «Ет! пішов десь грацьця...» От вона где-где— нема, та й питає в матері: «Мамо, мамо! де це мій братік, що так довго нема? Відволи пішов, та й нема!..» — «Хіба я хожу за ним.— одчепись!» Дочка вже й постерегла— сама не своя... От, у-вечері дід з бабою кудись одвихнулись, а вона й давай шувать. Шувала-

шукала, всі куточки облазила... Коли загляне в хижу—аж він там... Як узяла сльозами вмиватись!..

На другий день баба заходилась, наварила обідать, напекла м'яса... От посідали; баба й кличе дочку: «Иди, доню, обідати! «А та постерегла—не йде: «Обідайте, я не голодна, каже,—не хочу!»—Та иди, кажуть, хоч трошки м'ясяця зїси.»—«Ні, нехочу!» Так и не пішла.

Як пообідали, вона взяла ложечки поперемивала, а кісточки зібрала та під столом и закопала, та й полила водою. И так кажен ранок и вечір, візьме та й полива водою ..

От, чи довго вони жили, чи ні,—аж з тих кісточок та вилетів голуб—и такий голубок гарний, сизий та волохатий! Баба й питаєця: «Де це в нас такий голуб узався? Видно—приблуда: десь од гурту одбився...»--«А може, каже, мамо, од ястріба ховався!..» А того й не признаєця...

Коли сіли обідать, а той голуб злетів на жертву, та й кричить:

«Батенько ріже,

Душе моя!

Матінка пече,

Душе моя!

Сестриця—приберниця

Мойі кісточки прибирала

И під столом закопала,

Рано й вечір поливала,—

Бурку-ку, бурку-ку!

Ті, як почули, так и охололи, що й слова не вимовлять... От, пообідали. (Де вже йім той обід на думці !?)» А що стара, тепер робитимем?» пита дід «А що? каже: заріжем!..» Дочка підслухала... Та як полягали спать, вона взяла того голуба и випустила.

Прокидаєця баба, та хотіла того голуба зарізати—аж уже й нема... «Дочко, де це наш голуб?»— «Не знаю, каже,

мамо: він був у кучі між курьми.» — «Тепер же, каже, нема мабуть, сучого сина діти підгляділи та вкрали!» А та й не признаєцца, що то вона...

От, тільки що посідали обідать — аж той голуб так и забився у шибку, сів над вікном, та кричить:

«Батенько ріже,
Душе моя!
Матінка пече,
Душе моя!
Сестриця — приберниця
Мойі кісточки прибірала
И під столом закопала,
Рано й вечір поливала, —
Бурку-ку, бурку-ку!

Дід и баба так полякались!.. «Як-би нам того голуба піймать?» — «Зроби, діду, сільце — ти його, ваторжного, піймаєш!» каже баба. Дід и зробив сільце; насипав принади, поставив те сільце. То оце той голуб біля сільця ходить, а в сільце и не йде... И все на хаті сидить, усе на хаті: що зженуть, то він знов сяде. А як обід, він и прилетить до вікна та давай:

«Батенько ріже,
Душе моя!
Матінка пече,
Душе моя!
Сестриця — приберниця
Мойі кісточки прибірала
И під столом закопала
Рано й вечір поливала, —
Бурку-ку, бурку-ку!

От, стали й люде помічать: «Що воно за голуб, що все на хаті сидить?» Дід уже и грудям кидав и палицею: що зжене, то він знов сяде... От раз у сусі-

ди молотять на тову. Коли так, у обідню пору, чують: щось співає:

«Батенько ріже,
Душе моя!
Матінка пече,
Душе моя!
Сестриця — приберниця
Мойі кісточки прибирала
И під столом закопала,
Рано й вечір поливала, —
Бурку-ку бурку-ку!

Молотники ті туди — аж голуб... Тоді до діда в хату. А дід уже ні в сих, ні в тих: нікуди діцьця — признався... От його тоді взяли прив'язали до хвоста коневі, а бабу до другого коня — та в поле... Там їх и рознесли. А дочка заміж гарно вийшла та живе и хліб жує.

(Записана вь Полтавѣ, на Кубищанахъ.)

15.

Т Е Л Е С И К. *)

Буб собі дід та баба, а в їх не було дітей. И дід журиця и баба журиця: «Що ми під старість робитимем, що нам Бог дітей не дає?» — От раз баба й каже дідові: «Пойїдь, та й пойїдь, діду, у ліс, — вирубай мнї деревинку та зроби колисочку; то я положу деревинку в колисочку та буду коліхати: буде мнї забавка! «Дід и пойїхав; вирубав деревинку, зробив колисочку... Баба положила ту деревинку в колисочку, — коліше й пісні співає:

*) Ся: Злп. о Южной Руси, т. 2, с. 17—20 = *Сказки объ Ивнсь и Видьма*; Русскія нар. ск., Аванасьева, в. 6 с. 109—111 — *Видьма*.

«Люлі-люлі, телесику,
Наварила кулешику, —
Из ніжками, из ручками
Буде тебе накормить!»

Усе колише — та й співає, колише — та й співає...

От, полягали вони у-вечері спать; коли встають у-ранці — аж с тийі деревини та став син. Вони так зраділи, що Боже! — И назвали того сина Телесиком. От росте той син, та й росте — п такий став гарний, що ні здумать ні згадать — тільки в казці сказати!

От, як підріс він, то й каже: «Зроби, каже, мині, тату, золотий човник, а срібнее веселечко: «пойіду ярибки ловить.» Отдід и зробив золотий човник и срібнее веселечко, спустили на річку — він и поїхав. То оце він йїздить по ріцці, ловить рибку, та го, дус и діда и бабу: наловить та оддасть — и знову поїде .. Там и живе на ріцці, туди йому й йісти носять... А мати йому й каже: «Гляди-ж, сину, не помились: як я вликатиму, то пливи до бережка, а як хто чужий, то пливи дальш!» Він и поїхав...

От мати наварила йому снідять, принесла до берега, та й кличе:

«Телесику, Телесику,
Наварила кулешику, —
Из ніжками, из ручками
Буде тебе накормить!»

Телесик почув: «Це ж моя матінка снідять принесла!» плыве... Пристав до бережка, найівся, напився, одіпхнув золотий човник срібнім весельцем — и поплив далі рибки ловить...

А змія й підслухала, як мати кликала Телесика, — та прийшла до берега и давай ревити:

«Телесику, Телесику,
Наварила кулешику, —
Из ніжками, из ручками
Буде тебе накормить!»

А він чує... «То-ж не моєї матінки голос!» Та махнув весельцем: «Пливи, пливи, каже, човнику, далі! пливи, пливи, човнику, далі!» Човник и поплив. А змія стояла-стояла, та й пішла од бережка.

От, мати Телесикова наварила йому обідать, понесла до бережка, та й кличе:

«Телесику, Телесику,
Наварила кулешику,—
Из ніжками, из ручками
Буде тебе накормить!»

Він почув: «Це ж моя матінка міні обідать принесла! Приплив до бережка, найввся, напився, отдав матері рибку, що наловив, — одіпхнув човник и поплив знову...

А змія приходить до бережка та вигяць кличе товстим голосом:

«Телесику, Телесику,
Наварила кулешику,—
Из ніжками, из ручками
Буде тебе навормить!»

А він почув, що не материн голос, та махнув весельцем: «Пливи, пливи, човнику, далі! пливи, пливи, човнику, далі!» Човник и поплив далі.

От, так и скільки раз: як мати принесе їсти та кличе, то він и пристає до бережка, а як змія кличе, то він махне весельцем— човник и попливе далі.

Змія бачить, що нічого не вдіє, та пішла до коваля: «Ковалю, ковалю, искуй міні такий тоненький голос, як у Телесикової матері!» Коваль и скував. Вона пішла до бережка, та й стала клицать:

«Телесику, Телесику,
Наварила кулешику,—
Из ніжками, из ручками
Буде тебе накормить!»

А він думав, що то мати: «То ж міні моя матінка йісти принесла!» та й приплив до бережка; а змія його мерщій ухопила з човна, та й понесла до своєї хати.

Приносить до хати: «Оленко, Оленко, одчини!» Оленка й одчинила; вона ввійшла у хату. «Оленко, Оленко, натопи мінні піч так, щоб аж камени пороспадались!» Оленка заходилась, натопила піч, що аж камени падають... «Оленко, Оленко, специ мінні Телесика, поки я з гостей повернуся!» «Та й полетіла... Оленка й каже: — «Телесику, Телесику, сідай на лопатку, я тебе повожу — чи важкий, чи ні!» А він и каже: «Так як-же сідаєть, що я не вмю?» — «Сідай!» каже Оленка. От він взяв та й положив голову. «Е, ні: сядь зовсім!» Він взяв та положив одну руку: «Так?» каже. — «Е, ні: сядь таки зовсім!» — Він взяв та положив и другу руку, та й каже: «Отак хіба?» — «Та ні, каже, ні!» «А як-же? хіба так?» Та й положив погу. — «Та ні бо, каже, — ні! не так!» — «Ну, так покажи-ж, каже Телесик, — бо я не знаю як.» — Вона взяла та тільки що сіла — а він за лопату, та й укинув йій в піч, и заслонив; а сам запер хату, зліз на явора, та й сидить.

От, змія прийшла: «Оленко, Оленко, одчини!» Мовчить Оленка. «Оленко, Оленко, одчини!» Не чуть Оленки. «От, сучого сина Оленка — пішла десь с хлопцями грацьця!» Та взяла сама й одченила хату; одслонила заслінку, виняла с печі та думала, що то Телесик — и поїла.

От, як найілась, вийшла, та й качаецця по двору: «Покочуся, повалюся, Телесикового м'ясця найівшись!» А Телесик з явора: «Покотися, повалися, Оленчиного м'ясця найівшись!» Вона слухає... та вп'ять: «Покочуся, повалюся, Телесикового м'ясця найівшись!» А він и собі: «Покотися, повалися, Оленчиного м'ясця найівшись!» Вона — зиркь! аж Телесик... Вона давай явора гризти. Гризла-гризла, аж зуби поламала — ніяк не перегризе... Пішла до коваля. «Ковалю, ковалю, искуй мінні такі зуби, щоб того явора перегризти и Телеси а ззісти!»

Коваль и скував. Вона як почала... От-от уже перегризе...
Коли летить стадо гусей: Телесик їх просить:

«Гуси-гуси, гусинята,
Возьміть мене на крилята,
Та понесіть до батенька, —
А в батенька йісти й пити
И хороше походити!»

А гуси й кажуть: «Нехай тебе середні возьмуть!»

А змія гризе, гризе... Телесик сидить та плаче — аж летить знову стадо гусей. Він и просить:

«Гуси-гуси, гусинята,
Возьміть мене на крилята,
Та понесіть до батенька. —
А в батенька йісти й пити
И хороше походити!»

И ті йому кажуть: «Нехай тебе задні возмуть!»

Телесик знову плаче... А явір аж тріщить... Аж змія втомилась: пішла напилась води и вп'яць гризе того явіра — уже не забаромъ... Аж летить ище стадо гусей. Телесик зрадів, просить:

«Гуси-гуси, гусинята,
Возьміть мене на крилята
Та понесіть до батенька, —
А в батенька йісти й пити
И хороше походити!»

— «Нехай, кажуть, тебе задне возьме!» та й полетіли.

Телесик дума: «Пропав же я тепер на віки!» та так гірко плаче, так плаче — аж до долу сльози!.. А змія от-от-от вже повалить явора, от-от повалить... Коли летить собі одним одно гусиня: одбилось — на силу летить. Телесик до його:

«Гуся, гуся, гусинятко,
Возьми мене на брилятко,

Та понеси до батенька,—
А в батенька йісти й пия
И хороше походити!»

Воно й каже: «Сідай!» Віп сів. Воно його взяло до батенька и посадило на причілку з-надвору, а само й полетіло.

От, сидить Телесик на причілку; а баба напекла пиріжків, та виймає з печі и каже: «Се тобі, діду, пиріжок, а се міні пиріжок!» А Телесик з-надвору: «А міні?»—То це вона вийма пиріжки, та: «Се тобі, діду, пиріжок, а се міні пиріжок!» А Телесик знову: «А міні?»—От вони дивуюцца. «Чи ти не знаєш, діду, що воно гукає «а міні?»—Ні, каже, не знаю.—«Тò мабуть, діду, так міні учувавцца.» Та пиріжки з печі виймає, та: «Се тобі, діду, пиріжок, а це мені пиріжок!» А Телесик сидить на причілку, та: «А міні?» Дід и виглянув у вівно—аж то Телесик! Вони тоді побігли, увели його в хату,—радіють... Баба нагодувала його, напоїла, и голову йому змила й поськала, и білу сорочечку дала... Та й живуть, и хліб жууть, постолом добро носять, коромислом воду возять. И я там була, мед-вино пила: по бороді тевло, а в роті не було!

(Записана въ г. Гадячѣ.)

16.

ЗОЛОТИЙ ЧЕРЕВИЧОК.

Був собі дід та баба. И у діда дочка и у баби дочка. От баба й напалась на діда: «Купи, та й купи, діду, бичка, щоб було що мойім дочкам пасти!» Дід поїкав на ярмарок, та й купив бичка.

От баба свою дочку й жалує, а дідову все лає, все лає; а дідова дочка така роботяща дитина, а ще бабина—то така

мазуха: все б тільки сиділа, згорнувши ручки. От баба на дідову дочку: «Жени, сучого сина дочко, бичка пасти! Та на тобі на дві мички прядіва, щоб ти и зомъяла, и спряла, й помотала, й поткала, й побілила и додому принесла!» Вона взяла прядіво, погнала бичка пастиись.

От бичок пасецця, а вона сидить та й плаче. Бичок и каже: «Скажи мині, дівонько, чого ти плачеш?»—«Як же, каже, мині не плакати, що так и так: загадала мині моя мачуха, щоб я оці мички спряла, и змотала, й поткала, й побілила, и до дому полотно принесла!—«Не журись, каже, дівко, все гаразд буде. Лягай, та спи!» Вона лягла и заснула. Коли так: прокидаецця, а ті мички й прямились, посукались, и полотно виткане и побілене—тільки на сорочку!.. От вона приганяє у вечері до дому бичка, оддає бабі полотенце. Баба взяла и заховала, щоб ніхто й небаачив, що дідова дочка принесла.

От, вдруге на свою дочку: «Гони, доню, бичка пасти! та на й тобі мичечку, — спрядеш — спрядеш, а неспрядеш — то й так принесеш!» Та й погнала бичка, та вклатася, та цілий день спала — и за холодну воду не приймалася. А ввечері приганяє бичка с поля, та й оддає бабі мичку: «Так у мене, мамо, голова боліла цілий день, що я й за веретено не приймалася: так сонце напекло.»—«Ну, нічого: ляж та засни — вона перестане!»

На другий день знову на дідову дочку: «Вставай, сучого сина дочко, бичка пасти! Та на тобі круг прядіва: щоб ти його помъяла, потіпала и в мички помикала, и щоб попрала, помотала, оснувала, й поткала й побілила, а в вечері полотно принесла!»—От вона погнала в поле бичка пастиись.—От, бичок пасецця, а вона під вербою стала та мене те прядіво, та так гірко плаче, як горох.... А бичок приходить, та й питає: Скажи мині, дівонько, чого ти плачеш?»—«Як же, каже, мині не плакати, що так и так.» Розказала. — «Не журись, каже

бичок, все гаразд буде. Лягай та спи!» Вона й прилягла. Та де вже у неї і сон той возьмиця!—Коли так: до вечера той круг прядіва и помиканий, и попрядений, и оснований и полотно виткане и побилене, хоч зараз сорочки ший!—Приганяє у-вечері бичка, отдає бабі полотенце.

Ото баба сама собі: «Отто, сучого сина дочка,—як вона все діло поробила! Це все їй бичок поробив... «От, и розпалилась на неї баба: «Постой, сучого сина дочко, я таки тобі дам!» Та на діда: «Заріж, та й заріж, діду, бичка, а то с твоеї дочки нема ніякої роботи: що пожене бичка пасти, то цілий день проспить и нічого не зробить!»—«То й заріжу!» А вона й підслухала, та йде в загороду, та так гірко плаче, так плаче! Бичок їй і питає: «Скажи міні, дівонько, чого ти плачеш?» — «Як же, каже, миші не глать, що хотять тебе зарізати!»—«Не журись, каже: все гаразд буде! Як мене, каже, заріжуть, то ти проси у баби, щоб дала тобі кишки мить—и там ти знайдеш зернятко, то ти те зернятко посади, то виросте з його верба яра, и, як щò тобі треба, иди до тій верби—усе тобі буде!»

От дід и зарівав того бичка. Вона й просиця у мачухи: «Піду я, каже, мамо, кишок прать!»—А мачуха й каже: «А вже не хто їй попере, як не ти, гладка!»—Вона й пішла. Аж так: найшла у кишках зернятко, посадила перед порогом—поотдаль трѣхи—и полила. Коли на другий день прокидаюцца—аж з того зернятка така верба виростла, а під вербою криничка—и така вода хороша, що на все село! Холодна та чиста як сльоза.

От, вони діждали неділі. Баба свою дочку убрала гарно и повела до церкви, а на дідову: «Тоши, негішаю! Щоб ти й витопила и обідать наварила, и поприбірала, и ще на тобі полотно, щоб—поки я прийду з церкви,—и сорочку пошила! А як не зробиш, то я тебе й живої не оставлю.»

От, баба з своєю дочкою пішла у церкву, а та швидень-

во витопила и обідать наварила, и пішла до верби яройі, та й каже: «Вербо ярай! одчинись, одтвориись — Ганна-панна йде!» От верба й одчинилась, а відтіля баришні так и висипали: «Панно наша люба, панно наша мила, який нам приказ буде?» От вона й розказала: так и так Та й каже: «Давайте міні швидче одягацьця и хай запрагають коні—пойіду я до божого дому!»—Ті зараз кинулись: одягли ййі у шовкове плаття, у золоті черевички обули, — підйіхала карета— пойіхала вона до церьви.

Як прийшла вона у церьву - так всі й поторопіли... тільки: шу-шу-шу! «Що воно? чи воно яка князівна, чи королівна, що ніколи ще такої не бачили!» — А під той час та царенко у церьві був. Так його за серце и вхопило!... Стойіть, та й очей не зведе з неї. А тут генерали, царедворці—усі дивуюцца та любуюцца... Тільки не знають: «Що воно таке?» От, кончилась одправа, вона сіла—пойіхала. Поскидала з себе шовкове убрання, наділа знову своє рам'я, сіла край віконця — виглядає з церьви.

От приходить баба з церьви. «А що обід наварила?» — «Наварила», каже. «А сорочку пошила?» — «И сорочку, каже, пошила.» — От посідали обідать, розказують: яку то вони хорушу панночку бачили в церьві, що «царенко, каже баба, не Богу молиця, та все на неї дивицца—та така хороша!» — А на дідову дочку каже: «А ти, нетінахо, хоч-би була сорочку білу наділа та вмилась, а то як та грубницца!—ледацицца!»

От діждали й другої неділі. Баба знову убрала свою дочку и знову до церьви... А на дідову: «Топи, нетінахо!» И знову якусь там роботу дала.—Дідова дочка поноралась трохи, иде до верби яройі: «Одчинися, одтвориися, вербо ярай, — Ганна-панна иде!» Верба одчинилась, а з неї ще більше баришнень: «Панно наша люба, панно наша мила, який нам приказ буде?» Вона їм там загадала, що треба,—убралася, в золоті черевички убудася—пойіхала до церьви. А царенко узьять там:

• стоїть, мов пригований—и очей не зведе!.. Тут почали розпитувати людей: чи не знають? Ні, ніхто не знає, що воно за панночка така гарна. Почали радицьця: як-би його узнать? Царенко каже: «Хто міні узнає, що воно за панночка, я то-му мішок золотих грошей даю!» От, допитувались-допитувались, радились-радились—нічого. А у царевича був собі такий шут: він усе було з царевичем: оце чого зажурицьця,—а звісно, щоб царська дитина не журилася,—зараз на шута: «Гуляй!» То він и розсмішить царенка. От, шут и каже царенкові: «А я, каже, знаю, як їй пізнать можна?»—«А як?» каже царенко:—кажи!—«А так, каже шут: туди, де вона стоїть підлиймо смоли, то черевичок и пристане; а вона буде поспішати з церкви до-дому, то й не замітить, що черевички zostались у церкві.»—От, царедворці кинулись—туж мить и зробили. Кончилась одправа, вона пішла з церкви, а черевичок золотий и остався. Сіла и поїхала; дороге убрання поскидала, а своє рам'я наділа, сіла—дожидає з церкви.

От поприходили з церкви, розказують: як царенко побиваецця за панночкою—та не знають, як його довідацьця: що воно за панночка така гарна.—А баба ще дужче зненавиділа дідову дочку, що вона й ту роботу поробила.

От, царенко тає журицьця, так журицьця: що воно таке? Уже роснитуюцьця по всьому царстві: хто золотий черевичок загубив?—Ніхто нічого незнає. От и посилає царь своїх совітчинів скрізь по царству, щоб найшли їйї, та й годі, та не найдете, каже, то ви мою дитину погубите,—то і й вам не животіть»

От ті царедворці ходять скрізь по городах, по селах—приміряють той золотий черевичок: на кого він прийдецьця, та царенкові за жінку буде. Уже й по князях ходили, и попанах, и по купцях—ні, та й годі: або малий, або великий!—От вони давай ще по мужиках...

Раз, ходили вони, ходили, приміряли—приміряли,—та так

потомилися, що на силу ноги волочуть. «Де б, кажуть нам одночить у холодку.»—Коли глянуть — аж така хороша верба коло хати стоїть, а під вербою и криничка; вони туди.—Вийшла й баба с хати. Вони їйї респитують: «Чи є в тебе, бабусю, дочка?» — «Є, каже, є!»—«Одна, чи дві?» питають.— «Та є, каже, й друга — не моя, а дідова, так то така нетіпаха, що гидко й глянуть!» — «Ну, кажуть, ми примірятимем золотий черевичок.» — «Добре, каже. Та на свою: «Піди, доню, вмийся, одінся и ніжки помий!» А дідову загнала аж на піч и не вми-ту и не одягну: Сиди там, суко!» От вони повходили в хату, давай примірять. А баба й каже на свою дочку: «Давай, доцю ніжеу!» Вони приміряють—не приходиця. Тоді и кажуть: «А деж бабусю, ваша друга дочка?» — «Та то, каже, така нетіпаха, нечепура.—куди їй!»— «Нічого, кажуть, давайте: яка вона єсть!»—От вона злізла с печі, баба їйї турляє: «Хоч-би ти приченурилась, суко!»—Приміряють той черевичок— а він так и улип: як там був!—Царедворці ті так зраділи, що Господи!

«Ну, кажуть, бабо, ми оцю дочку возьмемо з собою.»— «Куди ви їйї братимете,—таке цвілля? там з вас люде будуть сміяцьця» — «Оже возьмемо, кажуть.—Баба лящить, не пускає: «Як таки можна, щоб така нетіпаха та стала дружиною царськїй дитині?!» А їйї не те, а те що не їйї дочка... «Ні, кажуть,—Одягайся, дівко!»—«Постойте ж, каже, трохи. я піду уберусь.—От прийшла до верби яройї—одяглась, убулась... и така стала гарна, що ніздумать, ні згадять—тільки в казці свазать! Як увійшла в хату—так и осіяла! А баба вже й слова невимовить...

От, посадали у ворети—пойіхали... Як побачив царенко—сам не свій! «Швидче, каже, благословіть, тату!»—От їх поблагословили и одружили, и таке весілля справили, що весь мир був. От вони й живуть и хліб жують.

(Записана въ г. Миргородѣ.)

17.

М А Ч У Х А. *)

То—був собі чоловік и жінка. От жінка рішила одну дівчинку, та й умерла; а чоловік и остався.—Чи довго він жив сам, чи ні, та оженився с другою жінкою. Тільки и в нейі дочка и в його дочка. Йійі ж дочка як маківочка, а його—замучина-замучина: сказано—мачуха!..

От, а під той час святий Петро и Павло и Господь ходили по землі. Приходять вони у село, та й стали на ніч до них проситись. Йіх и пустили. Та ж дівчина (його) и нагодувала йіх, и напоїла, и постелю постелила, а та--и рукою не повела... От вони там переночували, та й питають йійі: «Що тобі дати, дівчино, що ти біля нас поралась?»—А вона каже: «Нічого!»—«Ну, каже Господь, дарую ж я тобі мужа-царя!» А Петро каже: «А я дарую тобі, що на Великдень садки будуть зацвітати.» А Павло: «А я дарую: як будеш плакати, то буде срібло капати!» Подарували, та й пішли.

От, раз, царевич довго був на охоті, та й заблудив. И прийїхав уже в ночі в те село, та до них: щоб пустили. От царевич йійі и побачив. Побачив, та й заохався.—Прийїдить до-дому, просить у матері, щоб женицьця на тій дівчині. «Як таки можна, каже мати, щоб ти взяв собі просту жінку!» Він просить. Випросив.

От послався до нейі--вона й рушники подавала. И то—взяли в нейі рушники и поїхали, а швидко й весілля.—Йїдуть вони уже до шлюбу—и вона, и мачуха и дочка мачушина на йїднім возі,—и йїдуть вони через ліс. А йійі так пити забажалося! «Мамо, каже, я так пити хочу!» А мачуха й каже: «Дай гочи повиймати, то дам пити!» А вона й дала йійі гочи

*) (см. въ Зап. о Южной Руси, т. 2, с 10—12: Сказка о красавицѣ и о злой бабѣ.

повиймати, а та тоді води їй дала, та свою дочку вбрала, та й повезла до шлюбу, а їйї у лісі покинула.

От вона сидить у лісі, та й плаче. То де плакала, там срібло капало. Ватажник пас вівці, заїшов у ліс—и надибав їйї. И що вона плакала—то купа срібла стойїть; а сама слїпа. Він взяв прийїхав, забрав їйї до-дому, и живе вона в його. От дочекали Великдня. «Вийдїть, тату (того вже діда, що їйї взяв, татом зве), що там на дворї?» Він вийшов, та й каже: «Садки, дочко, зацвіли.» А вона каже: «Возьмїть гїллячку вирубайте, та понесїть на ярмарок, та продайте; та не продавайте ні за що, а тїльки за гочи.»

От він узяв, понїс ту гїллячку на ярмарок; а та їйї мати иде и купує у того діда гїллячку. «Що тобі за нейї, діду?»—А дїд їйї и каже: «Як дасте гочи, то дам гїллячку!» Вона виймає з пузирчика ті гочи дївочи и дає йому; а він їйї дав гїллячку.

Ну, принїс він ті гочи до-дому, віддав. Вона ті гочи посвятила, поприклала—и бачить. «Прощайте! каже: спасибї вам! пїду я.» От и пішла вона від того діда в світї, и пішла до того царевича. А він уже й царем став.

Прийшла туди у палац царській—на кухні пішла, и упросилась там за службу.—От, у-ранці, льокай набирає у таз води умиватись цару, а вона взяла та перстїнь с пальця и укинула у воду. От цар уливаецця, та й побачив перстєнь... Аж то перстєнь його, що він їйї ще молодивом дав. Він питає: «Де цей перстєнь узявся?»—«Не знаю», каже льокай. Цар питає: «Хто там був?»—«Нїкого нема», каже:—«дївка!»—«Прївести їйї.» Тут їйї зараз взяли, пречепурили, ведуть. Цар як гляне—пїзнав їйї!.. Тодї взяв тую, що з нею шлюб брав, и маму їйї, обох, учепив коням у хвости и пустив у світї; а с тою став жити.—Та й нема уже бїльше.

(Записана вь м. Немировь, Брацлавск. у., Подольской губерні; передалъ А. Петруняка.)

18.

РИСЬ-МАТИ. *)

Був собі дід и баба. У діда дочка и в баби дочка. Так вони ходили на вечірки.

От баба дала дідовій дочці повісмо конопель, щоб вона за ніч спряла. То вона йде и плаче, а теличка побачила, та й питає: «Чого ти, дівко, плачеш?»—«А що ж?» каже: дала ми ні мачуха повісмо конопель, щоб я за ніч спряла.»—«Не плач! лізь в моє ліве ухо, а в праве вилізь: так тобі там и попрядеця й потчеця и в скриню покладеця!»—От, вона и спряла те повісмо.

На другу ніч баба й друге дала. А вона знов иде и плаче до тий телички. А теличка й каже: «Чого ти, дівко, плачеш?»—Вона розказала: так и так. «Лізь, каже, у моє ліве ухо, а в праве вилізь!» Вона й полізла; так йй там и спрялось и змоталось.

А баба стоїть и все те бачить, да приходить до діда, та й каже: «Заріж, діду, ту теличку!» А дід и каже: «Жаль, бо славненька теличка, — нічим буде и дров привезти.» А баба й каже: «Я й сама притягну, — заріж!»

Дідова дочка почула, що ту теличку хочуть зарізати, та прибігає и каже: «Теличко-сестричко, хочуть тебе різати!»—«Дарма! каже:» нехай ріжуть, а ти мого м(н)яса не йїж. А як підеш на річку мойїх кипечок полоскати, то буде в мойїх кипечках двое зернятк, — так ти візьми, та й посади тий зернятка, то побачиш, що тобі буде.»

От зарізав дід теличку. Вона пішла кипечок полоскати и найшла там двое зернятк, взяла и посадила. Так за ніч виросла яблонька—листя золоте, а яблочки срібні!

*) См. Зап. о Южной Руси, т. 2, с. 23—26=сказка о юнстїлях ма-
чухи.

Аж-ось на завтра цар йде, та й каже: «Що се за дерево таке славне?» Та й послав свого кучера: «Біжи, каже, хоч один листок вирви!» Кучер тільки що до неї, хотів листок вирвати, а яблонька в гору и пішла—не достав!

Вийшли всі с хати: и баба, й бабина дочка и дідова дочка, та й дивляця. Дав той цар и каже: «Хто доставе з оцієї яблоньки хоч один листок, так я с тим повінчаюся.»—От баба свою дочку так убрала: думала—доставе листок. Вона тільки що підо(й)шла, а яблоня так в гору и пішла. Уже чого вона не робила та баба:—и підмощувала, и сама доставала, —так яблонька все вгору, все вгору... не доставала!—А дідова дочка стоїть—така чорна, измучена (так баба йїї замучила), а той цар и каже: «А ну ти, дівчинко, чи не доставнеш?»—Вона як підошла під яблоню, так та яблоня на йїї сама й гілля повлала.»

От цар тоді взяв ту дівку, посадив на віз и повіз з собою. То вони йдуть, а яблонька за ними з города слідом біжить. А цар так любуецця! Приїхали, а яблонька під вікном стала, та й стоїть.

От, вони повінчалися, та й живуть, може, годів уже зо два. И стало у них маленьке дитятко.—От, а бабина дочка приїхала раз до них у гості. Гостює у них, а цар и каже своїй жінці: «Неходи, каже, з бабиною дочкою нікуди!» А сам и поїхав кудись.

От бабина дочка и просить: «Душно, каже, сестро, на дворі,—ходім покупаємось!»—«Нехочу!» каже та.—«Ні, ходім та й ходім!» Як стала просить, так таки підманила: пішли купацьця.—Ото вони собі порозбіралась, бабина дочка й каже на царицю: «Ну, каже, сестро, бреди ти попереду в воду, бо я тут місця не знаю!»—Та й побрела по переду, а бабина дочка за йїї плаття,—убралась, та й пішла в царю. А та поплила щувою.(?)

От, кинулась вона до дитини — дак дитя не йде: плаче. Мамка за дитя, та й пішла к Десні. де вони купалися, та й каже:

«Рисю, рисю! молодюк плаче,
Молодюк плаче — йісти хоче!»

От вона приплила шукою, погодувала, та й знов поплила.

От, що уже не робили — плаче дитина. та й годі! Цар сердечця: «Що це з дитиною сталося, що то було таке любе, а тепер все плаче, все плаче?» — А воно плаче, бо голодне. То мамка возьме його на руки, та й понесе туди, де вони купались та й кличе:

«Рисю, рисю! молодюк плаче,
Молодюк плаче — йісти хоче!»

То вона припливе, погодує, та й знову попливе. Як уже мамка не просила ййї, щоб вона не одпливала: «Ні, каже, не можу!» — Так ййї бабина дочка заподіяла.

От мамка крепились-крепились, а далі приходить, та й каже цару: «Идїть, каже, до річки, да вловїть ту шуку, — та потїль бить, покїль та щучина вожа облїзе!» — От и пішли вони до річки, и дитину взяли. Мамка й кличе:

«Рисю, рисю! молодюк плаче,
Молодюк плаче — йісти хоче!»

От вона й приплила. Цар и пїймав ййї, та став бить; так та шука злізла, а вона стала знову жінкою. Він ййї взяв, привів до дому, а бабину дочку прив'язав коню до хвоста, та й пустив у поле. Так ййї скатовали!

(Записана въ Остерскомъ у. Черниговской г., передалъ А. Петруняка.)

ДІДОВА ДОЧКА и БАБИНА ДОЧКА. *)

Був собі дід та баба и мали собі дочку. Ото чи довго пожила баба, чи ні, та й здумала умерти; а як умірала, то своєму чоловікові казала: «Як я умру, чоловіче, а ти будеш женицьця, то — гляди — не бери тойї удови, що біля нас живе з дочкою, бо вона тобі буде жінкою, а наші дитині не буде матірью» — Добре відказав чоловік, не буду брать не то йійі, та й ніякої — и жинитися не буду.

От, заховав дід бабу и похорон одправив, та ишов з могилок до-дому, та й зайшов до тійї удови, що жінка не веліла йійі брать. То чоловік казав: не буду и женицьця ні на які;» а як заховав свою бабу, то й забув, що казав, и забіг на часиночку до удови; забіг, переговорив и удову до себе просив. Тоді удова з великих радощив сказала: «Я уже давно цього ждала!» От усю худобу забрала и до діда жити з дочкою помандрувала.

Ото живуть усі у купі — дідова дочка и бабина. Дуже баба не любила дідової дочки: сказано, як мачуха, — усе грезе голову; та й діти між собою часто бьютця — надто бабина дочка: звичайно як зведенята, — у йіх ніколи ласки нема.

Оце було як підуть на досвіткі, то дідова дочка пряде, а бабина знай цілу ніч гуляє с хлопцями, та крутицьця, и не раз так бувало, що, гарцюючи, и мички попалить. А идуть до-дому, у ранці, та дійдуть до перелазу, — ото и каже бабина дочка до дідової дочки: «Дай, каже, міні починки, сестрице, я подержу, поки ти перелізеш.» — Добре, каже, сестрице, на. — От поки дідова дочка, перелазить, а бабина дочка, узавши починки, побіжить до-дому и матері набреше, що дідова дочка из хлопцями цілу ніч гуляла и мички попалила, «а я

*) См. № 20.

пряла и до-дому поспішала. Бачте, мамочко, яка вона ледачка!»

От дідова дочка прийде до-дому, то мачуха и почне йійі бить и дідові виказувать, «що твоя дитина ледащо—не хоче робить, а ти не хочеш учить!» То й дід, послухавши баби, и зачне дочку бить, хто його зна и за що. Отак и стільки разів було: усе били ту сердепну дівчину.

От що уже не робили, як з нейі не знущались, що дідові не навогорювали, а йій усе байдуже: робить собі мовчки.—Дуже було бабі досадно из дочкою дивицьця на ейі, що дід йійі жалує—и почали у-двох радицьця, що як-би дідову дочку витурити из дому, щоб йійі не було!

Ото и почала баба дідові гризти голову, що: «Твоя дитина ледащо —не хоче нічого робить, тільки усе гуля та спить товстим сном, а ти ище и жалуєш: ти б луч(ч)е чи(м) мав-би жалувать йійі, то б наняв де-небудь, то, може, що й було б з нейі!»—Де я найму йійі?—сказав дід. «Так веди, вуди хочеш, а щоб вона дома не була.»

Ото як довучила баба своїми речами дідові, аж до живих печінок допекла, бо що дня одно товкла: «Веди, та й годі!»—ото нічого було робить дідові: треба вести, хоч и жалко.

От зібрались и пішли, и зайшли у великий ліс. Ото дочка дідові й каже: «Заверніцца, тату, до дому,—я й сама піду.—Добре,— каже дід. Попроцався, и завернувся; а дівчина пішла собі.

Ото иде, та йде дуже великим лісом,—коли стоить яблунька, така зарочина бурьяном, що й не видно,—та й каже: «Дівонько-голубонько, обчишь мене, обханюч мене, —я тобі у великій пригоді стану!»—От дідова дочка закотила рукава, обполала, обханючила и пісочком обсипала;—яблунька подякувала, дівчина пішла своєю дорогою.

Ото схотілось йій пить. Вона зайшла до криниці, а вриничка и говорить: «Дівонько-голубонько, обчишь мене, обханюч

мене,—я тобі у великій пригоді стану!»— От дівчина обчисти-ла, обханючила и пісочком обспала; кривичка їй подякува-ла, вона пішла далше.

Коли біжить така червива та погана собака, та й каже: «Дівонько-голубонько, обчисть мене, обханюч мене —я тобі у великій пригоді стану!»—От дівчина заходилась, обчистила, обханючила, черви повикидала;— собака сказала:— Спасибі, ді-вонько!— Вона пішла далі.

Коли стойть піч — и така облупана а біля неї глина лежить; ото и каже: «Дівонько-голубонько, обчисть мене, обмаж мене, — я тобі у великій пригоді стану!»— От дівчина замісила глину, полізла у піч обчистила, обмазала, піч їй подякувала, дівчина пішла далше.

Ото иде та й и:е, — зострічає їйї жінка, та й каже: «Помагайбі, тобі, дівчино! «Дівчина відказала їйї: — Добре здо-ровъя.— «Куди ти йдеш, дівчино? спиталась жінка. А дівчина и каже: — Иду, тіточко, щоб де наняцьця. — «Наймись у мене,» сказала жінка — Добре, відказала дівчина: наймусь.— «У мене, каже жінка, не велике діло, аби ти уміла зробить те, що я скажу.»— А чому ж не зумію,— каже дівчині: — раз міні по-кажете, паніматко, а другий и сама знатиму.

Ото прийшли до-дому, де та жінка жила. От жінка и каже: «Ось що, дівчино: оце тобі вазани, то ти рано й вечір нагрій окропи, и вилить у коріто, и борошенця туди усипать, и замішать,— тільки, гляди міні, щоб не гаряче було—чуть тепленьке,— тільки не бійся, що б ни бачила, що ни почула,— стань на порозі, двічі свисни, то до тебе позлізаюцьця гадюки, ящуреи, жаби и всякій звір; то ти нагодуй їх, то вони по-розлазяцьця, вуди явому треба.»— Дівчина сказала: Добре, па-німатко, так буду робить, як ви мене навчили.

И так цілий рік дідова дочка там служила и робила те, що їй хазяйка казала; а як кінчивсь рік, то та жінка и ка-же дівчині: «Ось що, дівчино: оце уже сьогодні тобі рік, як ти у мене; воли хочеш, то й другий будь, а не хочеш, то як

Хочш: ти мині добре робила, спасибі тобі, нехай тобі Бог помага на усе добре!»

Дівчина подякувала хазайці за хліб, сіль и за усе и сказала, що «хочу до дому,—спасибі вам, паніматьо!» Хазайка каже їй:—Піди ж, вибери якого хочеш коня и воза.— А сама наготовила їй повнісеньку скриню усякої худоби и дала їй, и випровадила у ліс ту дівчину; тоді попрощалася,—сама вернула до дому, а дівчина поїхала собі, хвалячи Бога.

Ото йде дідова дочка пуз ту піч, що вона хутрувала; коли гляне—аж повнісінька піч проскур. От піч и каже: «Дівонько-голубонько, на тобі оці проскури за те, що ти мене прибрала—спасибі тобі!» Дівчина подякувала, и тільки що прийїхала, а проскури так и пороснули у візок; піч заслонилась, а дівчина поїхала дальш.

Ото йде та й йде, коли дивицця—аж біжить собава и несе намисто добре, товсте та гарне, та ще й шлюховане. Ото тільки що прибїгла до возика, та й каже: «На тобі, дівонько-голубонько, за те, що ти мині у великій пригоді стала!»— Дівчина узяла и подякувала, и поїхала далі, радіючи.

От йде—и так їй схотїлось пить, що Господи! От подумала: «зайїду до тїї кринички, що я чистила, то—може—там напьюсь.» Ото зайїхала; дивицця—аж повнісінька криничка води, аж через верх лецця, а біля неї стоїть золоте барильце и кухлик. Стала та дівчина пить—аж не вода, а вино, и таке добре, що й з-роду такого не пила. От набрала повнісіньке барильце до дому, та й кухлика не забула. Ото поїхала дальше.

Коли стоїть яблунька—и така хороша, що не можна й сказать: на їй яблучка срібні та золоті, и рясно-рясно! Ото яблунька и каже: «Дівонько-голубонько, на тобі ці яблучка за те, що ти мене обчистила, обханючила.» Дівчина сказала:—Спасибі!—та підїхала під яблуньку, а яблучка так и пороснули у візок.

Ото прийїхала та дівчина до-дому, та й гука: «Ідіть, тату, забирайте худобу! «От вийшов дід из хати, дивицця—аж дочка його; він зрадів, побіг до неї, та й каже:—Де ж ти, дочко, була? - «Служила, тату,» каже дочка: «Зносьте худобу!» А добра ж-то—повнісінький віз, ище й намисто товсте. Стали зносить— то то гарне, а то ще краще!

Ото побачила баба, що стілько дідова дочка навезла усякої усячини, и напала на діда: «Веди, та й веди, и мою дитину, еуди свою водив!»—Ото як догучила дідові, що-дня це кажучи, — сказано, зависть бабу узяла, то він сказав:—Нехай убіравцця, поведу.

Ото попрощались и пішли дід з бабиною дочкою. Зайшли у ліс, дід и каже: «Иди ти, дочко, а я завернусь до-дому.» — Добре, — відказала бабина дочка, и розійшлися: дівчина у ліс пішла, а батько до-дому.

Ото иде бабина дочка великим лісом.—коли стоїть яблунька, та й каже: «Дівонько-голубонько, обчисть мене, обханюч мене, то я тобі у великій пригоді стану!» Дівчина відказала:— Оце, чорт не видав, буду руки калять. Ніколи мині!

От иде бабина дочка дальше,—коли стоїть криничка, така зарощина, та й каже: «Дівонько-голубонько, обчисть мене, обханюч мене,—я тобі у великій пригоді стану!»— Оце лиха година розносила вас своїм чистінням! Міні треба ити скоренько, — сказала та дівчина, и пішла дальше.

Ото иде пуз ту піч, а піч и каже: «Дівонько-голубонько, обмаж мене, обханюч мене,—я тобі у великій пригоді стану!»— Та нехай тебе лиха година маже, не я буду пачкацьця!— сказала бабина дочка и дуже розсердилась, и пішла дальше.

Коли біжить собака— така погана, червива, що гидко и зглянуть, та: «Дівонько голубонько, обчисть мене, обханюч мене,—я тобі у великій пригоді стану!» Дівчина поглянула, та й каже:—Оце, бісів батько тебе не видав, така погана, а

щоб я коло тебе руки каляла... А, щоб ти не діждала!» — і пішла бабина дочка дальше, лаючи.

Ото зострічає її і та сама жінка, що дідова дочка у неї служила, та й каже: «Здорова була, дівчино!» — Дівчина відказала: — Добрездоровья, тіточко. — «Куди ти йдеш?» спиталась жінка. А бабина дочка й каже: — Та йду, тіточко, щоб де наняцьця. — А жінка каже: «Наймись у мене, дівчино.» — Добре, тітко, — каже дівчина. А яке ж у вас діло? — «Та у мене діло невелике, дочко, аби ти зуміла робить,» сказала жінка. — А чому не зумію, відказала дівчина: — ви мині раз розкажіть, а на другий сама знати му. — «Ось що, дівчино, каже жінка, — яка твоя робота: оце тобі казани, — рано и вечір нагрій окропи, та не гарячі, щоб чуть тепленькі; вилий у корито, змішай борошном, тоді стань на порозі, двічі свисни, — тільки не бійся. — то до тебе позлізаюцьця усякі звіри, и гадини и жаби, та найідацьця и прозлазця, куди якій треба. А що зумієш так зробить, дівчино?» — Зумію, відказала дівчина.

Ото поторгувались, а у вечері бабина дочка затопила піч приставила окропи, а як закипіли казани у ключ, мов грім заgrimів, — бо казани великі були, — тоді дівчина набрала борошна мірку и усипала туди, та й змішала не піло, а лимішку, та й висипала у корито, сама стала на порозі, свиснула двічі... От прилзли гадюки, жаби, ящурки и усякий звір. Ото кожна до корита, — та ухватить, та й вивернецьця. И так усі чисто попеклись!

Тоді бабина дочка бачить, що усі понайідались и повивертались, та й не встають, та пішла до хозяйки, та й каже: «Що це у вас, паніматко, така чудна скотина, що найілись та полягали, та й не встають!» — Як не встають? — крикнула хозяйка з ляку, та стрімголов на двір.., Побачила, що не живі, — ухватила за голову та у крик: — 'х, Боже мій! що ти наробила? — ти їх попекла! — От лаяла и плакала, та нічого не допомоглось; поім поскладала печеню и зам-

кнула; а як кінчився бабині дочці рік, то вона ганчірками пригвітила, и дала коня шолудивого, воза поламаного, поставила скриню з гадюками печеними, и випровадила у ліс.

От поїхала бабина дочка до-дому, —отак як кажуть: зробила Гапка бісового батька, то так вона: не знає, що матері везе! — Ото йде бабина дочка, радіючи, що у неї буде те, що у дівової дочки є.

Ото дійжає до тиєї кринички, и дуже їй схотілось п'ять. Дивиця—як на те ж криничка — вода так и ллється; вона туди стрімголов кинулась, а криничка закрилась, та й каже: «Е, дівонько-голубонько, не хотіла в пригоді стати — мене причепурити — то не будеш и води пити!» Заплакала дівчина, та й поїхала далі.

Ото дійжає до яблуньки, а на їй так ясно яблука, що нігде курці клюнуть, та такі гарні — срібні та золоті. От вона каже собі: — Піду хоч яблучок струшу, матері гостиньця доведу. Ото тільки що підійшла, а яблучка — скік у гору, на самий вершечок, а яблунька и каже: «Е, дівонько-голубонько, не хотіла мене прибрати — не будеш з мене яблучок зривати!» Заплакала бабина дочка и поїхала дальше.

Коли дивиця — аж біжить собака и несе на щийі низку намиста доброго, ищей шлюхованого. Кинулась дівчина за тію собакою, щоб однять намисто, а собака и каже: «Е, дівонько-голубонько, не хотіла міні у пригоді стати — не будеш од мене намиста брати!» та й побігла собі. А бабина дочка заплакала, та й поїхала до дому.

Ото прийїхала у двір до батька, та й гука: «Ідіть, тату, заберіть худобу!» — Дід и баба вибігли с хати, дивляця — аж дочка прийїхала; дуже обое зраділи, ухватили їйї у хату, унесли и скриню. — Ото як одчинять, подивлюця — аж там самі жаби, гадюки! — Вони у крик: «Дочко, що це таке?» бо й полякались обое. — Тоді бабина дочка стала розказувать, що їй случилось, а баба зідом слухають; а як розка-

зада вона все те, то баба сказала, жалуючи: «Мабуть твоя така доля, що куди не підеш, то золоті верби ростуть! си-ди луч(ч)е дома, и не рипайся: бо та добра привезла, а ти гадюк привезла! ище слава Богу, що хоч жива прийшла.»

Отак вони собі живуть и хліб жувають, а я там була, мед-вино пила, по бороді текло, а у рбті не було,—коромислом сіно возять, оберемком воду носять,—а хазяйіни на усю губу! Дідова дочка пішла заміж, а бабина и досі дівує, та гордує.

(Записана М. Ничипоренковою изъ Канева; передалъ М. Г. Щербакъ.)

20.

ДІДОВА ДОЧКА и БАБИНА ДОЧКА.

Був собі дід и баба, та й було у них дві дочки: една дідова друга бабина, та ходили вони на досвіткі в чужу хату прясти. Дідова дочка праде, а бабина все с хлопцями гуляє. От як прийдеця ити до дому, то вона як стане прбсити, то сестра и дасть їй еден починок, то вона и принесе матері,—(а) та все їх таки вилає, що мало направили.

От вони чогось посварились, а таки пішли на вечерниці. Дідова дочка праде, да думає:—«Недам Катрі и жадного починка,—нехай мати добре вилає!»—От идуть вони до світа до дому: дідова несе повне решето починків и кужіль под рукою, да тра їм було перелазити через перелаз.—От дідова поставила решето на землі коло перелазу, а сама перелізла, та й хотіла взяти решето, нагнувшись через перелаз; аж Катря подбігла, вхопила решето с починками, да перелізла через пліт, та й понесла хвалитися матері—вілько вона, як скотіла, напрада, а на Оляну ще и набрехала, що вона тільки с хлоп-

цями гуляє! От баба, як заходилась коло Оляни, — била, била, а далі каже до діда: «Завези йійі де, щоб я йійі не бачила більше!» — Дід каже: — Добре, добре, — да все не везе, думає: баба пересердиця, да й так буде. Аж баба и же перестає сердиця, да все-діда, щоб перевів дочку... бо як ні, то вона переведе йіх обойіх. Бачить дід, що біда, запрягає коні, бере Оляну, та й везе в ліс.

Ййдуть вони, ййдуть — вже и коні потомили и зголодьніли сами. От дід стає, щоб напасти коні да самим пополуднати. От Оляна и нейіть — плаче, да Богу нишвом молицця. Коли дивиця — аж криниця, та так дуже зіллем заросла, та й просить йійі: «Очисть мене, дівонько, я тобі колись в пригоді стану!» От вона рукава закачала, та йійі обчистила, обполола, та й одійшла од нейі — Аж стійть груша, да й знов просить: «Дівонько, обчисть мене, бо зовсім пропаду!» Вона взяла, да й дерево обчистила: сухе гіле обломала, та й пішла дальше. — Коли, аж лежить собака — старий собака, да вже ледві живий з голоду, да й просить: «Дівонько-голубонько, ратуй мене, а я тобі колись в великі пригоді стану!» От вона обчистила йіому рани, смолою позаліплювала, щоб не сідала муха, дала йому кусок хліба, що собі взяла, та й иде далі.

Коли, аж батько йійі доганяє, що вже пополуднав, да й застріг коней. От вона сіла на віз, та й ййдуть. От стало смеркати, дід звернув з дороги в ліс, та (й по)йіхав без дороги, — йіхав, аж приїхав до маленької хатки, що стояла на курачі нозі, в лісі. — От дід и каже: «Тут будемо ночувати, дочко, а завтра, як Бог освіне, поїдемо дальш в дорогу, а тепер запа-ли в печі, назбирай ломачок, а я коні випражу, нагодую, та нарубаю дров.» — От вона розсвітила, війшов батько, приніс хліб и кусок сала, що взяли на дорогу. От вони попойіли, да дід и каже: «Седи ж в хаті, а я піду дров рубати.» — От вона и zostалася сама, взяла півника розв'язала, да й посадила на вомині ночувати, а сама и стала Богу молицця. А дід війшов

с хати, да колодку вирубав, да й привязав до дєрева, щоб од вітру стукала, а сам вншком коні запряг, та й далі утік з ліса, доки не настала півноч.

От, що колодка стукне, то Оляна и думає: «Такий вітер, а мій бідний тато дрова рубав!» А далі и думає: «На-що це вони на одну ніч так багато дров рубають, — пойду кликати в хату.» — Коли вона на двір, аж тільки колодка стукає, а тата и сліду нема—як вода вмила!—От вона и догадалась, що (він) ейі покинув саму, вийшла в хату, да давай плакати да Богу молицця.

Аж приходить до нейі німець, такий убраний, и в чорному капелюші, да й каже: «Добри-в-чїр, дівко! Що маш скучать, то лучче ходи зо мною танцювати.» От вона з ляку, да й каже:—Як-же я з вами буду танцювати, коли в мене сорочки нема білої: бачте, яка замазана!—А він и каже: «То я зараз принесу,»— да с хати. Коли, аж и несе сорочку, да й каже: «Гець-гець, ходи, дівко, в танець!» А вона йому и каже:— Ще нема гарної сукні, підїть та принесїть.— От він — пішов да принїс хорошую шовкову сукню, да й знов каже: «Гець-гець, ходи, дівко, в танець!» А вона йому знов каже:— Нема ще хустви.— Він и хуству принїс, а далі черевичи, панчохи, персьні дорогїї, намиста, и всячину,—сказано на убранне! А далі ще йому загадала, щоб привів кариту да онї, да дав ейі(?) гроши. От він цілу ніч бігав, доки все понприносив. От вона вже вбралась, да стала така дуже хороша; а він и каже: «Гець-гець, тепер ходи в танець!»— та до нейі; аж тут півник на коминї: «кукурїку!»— От він смолою серед хати и розлився, а тєє все и досталося ейі.

От вона, дождавши дня, сіла в кариту да й поїла в світ.— Йїде да йїде, не раз и блудила, вже стала плакати, що не може вийхати з ліса,—коли аж біжить собака, да й каже: «Я тебе введу на дорогу, да заведу аж до-дому, бо ти мене виратовала од смерті.»

От, собачка біжить по переду, да й показує дорогу. От вона за їм йде, да так дуже хоче йісти, що страх. Коли чує—аж запахла груши. От вона стала дивниця—аж то тая груша, що вона ей обчицала. От вона як підійшла, щоб вирвати грушок, аж вони сами всі и обсипались, сами перед ею, так що вона найілась, ще й на гостинець взяла багато до-дому.— От вони поїхали аж до криниці, там знову стали, да вона напилась води; а та вода да була така солодка, як мед.

От вона прийїжджає в село, а собачка наперед прибіг під вікно, да й каже: «Гав-гав, сучка, дідова дочка, як панночка, а бабина, як сучечка!» Баба вибігла с кисм, щоб бити сучку—аж тут—йіде каритою пані, да просто до йїх в двір. Коли вони познають, аж то йїх Оляна. От дід зрадів, да приймає дочку; вже и баба рада, бо Оляна привезла гостинця: дорогою йїдучи, купила золотого кийовсьєого чіпця, та груш, та булок.

Але (баба) пристала до діда, щоб и Катру туди завиз в ліс, щоб и вона така була.—От дід знов запраг коні, взяв Катру, да й повіз. От и стали вони попасать, як и перше, в тому самому місьці. От Катра найілася з батьком, та й пішла пошукать води,—аж и найшла маленьку копаночку,—але зовсім занєсло піском. От криничка и каже: «Вичести мене, дівонько, то колись води напъєся.» А вона и каже:—От ище, (и) заходиласа (б) ляпацьця коло тебе, -- дойдемо до села, то й води напъюся!—От надибала вона яблоню на дорозі. От вона ей и просить: «Обчисть мене, дівонько, колись тобі в пригоді стану.»—«Оце! не мала б що робити, та с тобою пѳрацьця!»—та й не схотіла.—Вертаєця до воза, аж лежить на дорозі слабая сучка, да й просить: «Дівонько, ратуй мене, стану тобі в пригоді.»—Оце, сказала, смердить повітром, а я буду коло ей паскудицьця!—не хочу!—та й пішла.—От сіла на віз, та й прийїхала з дідом аж в ліс. От дід ей покинув в хаті, а сам и утїв, як од Оляни.—А ще вона найшла и півнива

на дорозі, та взяла його зарізала, та й зварила юшку на вечеру.

Коли, аж приходить до ейі німець, да й каже: «Добри-вечер, дівчино! що маєш скучати, лучче ходи зо мною танцювати!» Аж вона йому и каже:—«Як же я с тобою піду танцювати, боли в мене нема паньського убраня, а ні варити, а ні коней, а ні грошей? Перше мені все принеси.» От він пішов, та й заразом все приніс, тає як вона йому казала, да й каже:—Ну, тепер убирайся, да будемо танцювать!—От вона убралася, да й пішла з їм танцювать. Та він доти з єю танцював аж и кісточки розпалися з ейі, а потім все забрав, та й ищез.

А баба ждала дочки, ждала, та й, не дождавшись, сама по ню поїхала. Коли прийїжджає - аж кісточки лежать. От вона голосила, голосила, а дочка про те не вернулась. А дідову посватав пан з їйх таки села, да й зробили весілля. Я там була, мед-вино пила: по бороді текло, а в роті сухо було. (Записана въ с. Пыльповичахъ, Радомысльсваго уѣзда, Кіевской г. г-жею Мегеръ)

21.

КОБИЛЯЧА ГОЛОВА. *)

Сказала б вазки—не вмю; сказала б привязки - не смю; сказала б небелиці—тає багато плутаниці. Ну, вазки, хоч не вмючи, а треба сказать.

Був собі дід та баба. От и в діда дочка и в баби дочка. От баба пускає їйх на досвітки прясти. Дідова ж дочка пряде, а бабина все нічого не робить, тільки с хлопцями граєцца; а як прийдуть до дому, то ще й набреше на ту...

*) См. Русскія нар. сказки Аванасьева, в. IV. с. 121—123—Кобыляча голова.

Ну, баба й неznавиділа дідову дочку, та й каже на діда: «Поведи свою дочку, де хоч, там йійі и дїнь, щоб вона у нас даром хліба не перейдала!» От дід—нічого робить—и повів. Веде та й веде, та завів йійі в лїс—аж там стоїть хатка пуста. Він йійі у ту хату й увів. «Ну, сиди ж ти, дочко, тут, а я піду дровець нарубаю!» Та й пішов Прив'язав колодочку до віконечка, а сам и пішов до-дому. То оце вітер повійне, а колодочка—стук-стук! а вона: «Се ж мій батенько дривця рубає!» От вона сидить собі, шие, та й не вийде подивицьця, що воно скува. Аж уже стала й ніч. Коли се—стукотить, гримотить—кобиляча голова біжить. «Дівко, дівко, пересади через поріг!» «Вона й пересадила. «Дівко, дівко, дай вечерять!» Вона й вечерять дала. «Дівко, дівко, постели!» Вона й послала. «Дівко, дівко, положи мене спать!» Вона й положила. «Дівко, дівко, заглянь міні в лїве ухо, а в праве виглянь!» Вона й заглянула, а там: и лавки, и двори, и будинки великі, и всяка всячина. От як виглянула в праве ухо—й така стала панночка гарна! То була так як роботниця (от як-би й я, грїшна), а то стала вже панночкою.

От вийшла вона замїж за такого багатого панича—и живуть собі гарно. Дїждали святков; вона й каже на свого чоловіка: «Пойїдьмо, та й пойїдьмо до мого батенька в гості!»—«То й пойїдьмо,» каже чоловік. От и пойїхали. От як прийїхали, а мачуха аж перелякалась, як побачила, що вона така стала,—та й каже дідові: «Поведи, та й поведи и мою дочку, вуди свою водив!»—«Що ж що я поведу? може вона не так робитиме, то ти й скажеш, що я або втопив, або задавив йійі.»—А вона: «Поведи, та й поведи! «От він взяв та й повів.

Повів. Веде та й веде, коли лїс, а в лїсі пуста хатка стоїть. Він взяв та туди йійі й завів. «Отут тобі, дочко, жить!» А сам и пішов: «Сиди ж ти, дочко, а я піду дровець урубаю.» Та й пішов собі.—От вона сидить. А він прив'язав

колодочку до віконечка, то що вітер повієне, а колодочка стук, стук! «Вона: «Се ж мій батенько дрівця рубає!»—Так вона досиділа аж до вечера. Коли се: стукотить, гряхотить—кобиляча голова біжить. «Дівко, дівко, одчини!» Вона сказала: «Не велика пані й сама одчинеш!»—«Дівко, дівко, пересади!»—«Не велика пачі й сама перелізеш!»—Вона й перелізла. «Дівко, дівко, дай вечерять!»—«Не велика пані й сама возмеш!» Вона й повечеряла. «Дівко, дівко, постели спать!»—«Не велика пані й сама постелеш!»—«Дівко, дівко, заглянь міні в ліве око, а в праве виглянь!» Вона й заглянула. Тут де взялися—розірвали ййй, розметали и кісточки в солом'яничок склали.

От, а у діда була собачка маленька. То оце—собачка лежить на приспі, та: «Дзяв, дзяв! дідова дочка, як панночка, а бабиної дочки тільки кісточки в солом'яничку брязчать!» То баба: «А, сучого сина собака, як бреше!» Та піде и прожене собачку с приспи, и поб'є. То баба в хату, а собачка знову на приспу, та: «Дзяв, дзяв! дідова дочка, як панночка, а бабиної дочки тільки кісточки в солом'яничку брязчать!»

От баба и каже дідові: «Піди та піди, діду, довідайся: що воно за знак, що твоя дочка прийїздила в гості, а мові и слуху не чуть?» Дід и пішов довідацьця. Коли приходить туди—аж тільки кісточки в солом'яничку брязчать.

(Записана отъ дівчини изъ с. Саръ Гадячскаго уѣзда, Полтавской губерніи.)

22.

БРАТ И СЕСТРА В ЛІСІ.

Був собі йіден чоловік, та вмерла в його жінка, а в його двоє дітей зосталося—хлопчик и дівчинка. От, трохя згодом,

той чоловік оженився—узяв собі другу жінку. Отая б то вже мачуха та так незлюбила цих дітей, що страх: усе до свого чоловіка пристає: «Або віддай їх кому небудь, або в ліс завези та повісь, або де хоч подінь, аби їх тут не було.» Терпів той чоловік, терпів, а далі й каже: «Ну, відвезу вже, Бог с тобою! ось пожди тільки до завтрього, то вже відвезу.» А діти цей почули.

От на другий день він и везе їх у ліс, а вони понабірала за пазуху попелу, та все дорогою той попіл кидают потрохи(у). От як батькє їх покинув у лісі, а сам поїхав додому, то й вони по тому попелі прийшли знов додому.

От тая мачуха знов до чоловіка: «Відвези їх, та й відвези знов!» Узав він їх изнов, та й повіз; а вони й тепер попелу набрали, та й кидают по дорозі; та тільки вітер тепер був, то й попіл той розвіяв. От вони вже й не знають, як додому вернущця, та там и зісталися в лісі. Ходили вони, ходили, аж той хлопець якось и знайшов собі рушницю. От став він пташок усяких стріляти, та тим вони й живилися. Так вони й стали собі в лісі жити, и хатку собі зробили.— От иде він раз лісом—аж вибігає вовчиця; він хотів їйї встрілити, а вона йому й каже: «Не стріляй мене, то я тобі вовчя дам,—воно колись тобі в пригоді стане!» Він не стріляв; от вона й дала йому вовчєня. Так він собі добув ище всяких звірів: зайця, ведмедя й лиса,—цілий звиринець у себе завів; а вони так як собаки: як покличе, то за їм и идут.

От пішов він раз на полювання. Иде та й иде, иде та й иде; коли ж дивицця: стоїть над річкою такий палац прездоровий, тільки нігде в йому дверей изнизу нема, а на другому итажї—чутно—собачка брєше. (От він ходив ходив, округ—не знайшов дверей, та взяв, та й виліз якось туди на гору. Дивицця—нема нікого, тільки баба стара сидить; він и питає їйї: «Хто тут, каже, живе?» А вона йому й каже: «Тут, каже, розбойники живут, та тільки їх тепер в дома нема; от коли

хоч, то втікай швидче, поки їх нема, бо як вернудця, то вони тебе вб'ють.» — «Нічого, каже, я їх не боюся.»

Коли ж чує він—аж щось гуде; аж то тійі розбойники йдуть. Прийшли, та й питають його: «А ти чого сюди зайшов?» — «Я, каже, так и так, ходив на полювання, та й сюди зайшов.» Та й почали вони з ним бицьця; то він усіх їх побив, и бабу ту вбив,—тільки найстаршого йідного лишив, та й розп'яв його на стіні у коморі, гвіздками поприбивав... Пішов він ото, забрав свою сестру и звірів, та й перебрався у той палац.

От иде він у ліс, та й говорить до сестри: «Піду ж я оце, каже, звіра стріляти, а ти тут сиди, пилнуй, усюди собі ходи, тільки не ходи от у той хлівець,»—де то він того розбойника розп'яв.

От жеде його сестра цілий день,—нема брата; от уже й ніч,—нема. А то його якийсь розбойник, чи що, стрів, та й голову йому відрубав.—От на другий день взяла вона випустила звірів, щоб його шукали. От вони й побігли. Прибігають—аж він без голови лежить. От вовк зараз вловив десь кобилу, роздер їйї, а заєць уліз в середину, та й сидит. Прилітают ворони на тее стерво, а заєць йідну и вхопив:—«Принесеш цілющойі води?»—«Принесу», каже. От він пустив ту ворону, вона й примесла їм цілющойі води. От вони сцілили його, та й пішов він до дому.

А тим часом сестра його пішла у ту комору, що брат казав їйї не ходити туди; дивицьця,—аж там той розбойник розп'ятий, и живий ще; та й просит він у нейї води. От вона дала йому води так, може, з гарнець, чи що, випив він та зараз давай одриватись од стіни: йідну руку одірвав, потім другу, а далі ногу йідну, тільки за йідну ногу прибитий zostавсь, просит у нейї ще води. Тільки що вона хтіла...—аж—бачит—и брат иде. От вона швидче замьнула, та й пішла. Приходить

брат та й питає її: «А що, каже, не ходила ти у ту ю ко-
мору?» — «Гі, каже, не ходила.»

От, на другий день иде він знов на полювання, а сестра
зараз до того розбойника — води йому принесла; він, як напивсь,
зараз и одірвавсь зовсім, тай говорить до неї «убиймо, каже,
твого брата, та зо мною житимеш» А вона й каже: «А як
же його вбити?» — «Замкни, каже, куди його звів, та питай
його чи сильний він; та так, наче б то, щоб спробувати, изв'я-
жи йому пальці-мизинці шовком, та тоді скажи мені, то я
його вб'ю.»

От прийшов її брат; вона звів зачинала у лох за
дванадцятро дверей, за двадцять замків, та й питає тоді бра-
та: «Чи дуже ти, каже, брате, сильний?» — «Або-що?» каже
той. «А дай, каже, я тобі мизинці шовком пов'язую, — чи ти
розірвеш?» Узяла шовку, тає ниток у двадцять, чи в стільки
там, а він так тільки — лусь! та й розірвав. А вона тоді: «А
ну, дай, каже, ще.» Та взяла вже тепер шовку у тридцяте-
ро, чи що, та й обмотала знов. От він потяг, а воно так йому
в тіло и ввійлось. «Ну, годі, каже, розв'язи; не жартуй, бо
болит.» А вона тоді до того розбойника: «А вилазь!» каже.
Той виліз — «От тепер ми тебе, каже, вб'ємо», — до її бра-
та. А той просиця: «Позвольте ж мені, каже, перед смертю
хоч на свою сопілку заграць» А то в його така сопілка була,
що він нею звів своїх скликав. Сестра каже: «Не треба,
обійдеця!» А розбойник тай: «Нехай собі, каже, заграє.» —
От він грав-грав, — нема звів: вони то вже почули, та
ще ніяк не виламаюця. А той розбойник и говорить: «Ну,
годі, буде вже тобі грати!» — «Дайте ж міні, каже, хоч Богу
помолицця!» — «Ну, молись, кажут, та хучче.» Молицця він, —
аж ось и звірі вже вибились, прибігли. Заець зараз до його, —
той шовк перекусив; от він и вбив тото розбойника. А сестрі
своїй дав залізу палицю, залізі черевки и в'язку сіна, та й

каже: «Як оце сіно ззіси, и ці черевики й цю палицю сходиш, то тоді до мене прийдеш.»

(Записана въ с. Ныжнемъ Ташлыкѣ, Брацлавскаго у. Подольской г., А. П. Свѣдницѣмъ.)

23.

ПОПОВИЧ ЯСАТ.

Ото, десь та був собі піп и мав три сини: два розумних, а третій називався Ясат-дурень; — значить, він був собі лицар, да вже так подурманивсь.

От обізвавсь по всьому государству цар, що «хто мені достане коня, що буде одна шерстина золота, друга срібна, то за того оддам дочку и дам йому половину царства.» От Ясат и каже попові: «Я, каже, папенька, зможу такого коня достать.» От и написали до царя, а цар одписує и кличе до себе, а Ясат одказує, що «як йому треба, то нехай сам до мене прийде.»

Прийіхав цар и каже: «чи це ти похвалявсь достать мені такого и такого коня?» — «Я, каже; приженіть мені коней, я собі виберу и за-для братів».

Пригнали такий табун, такий... От Ясат вибрав що-найміцнішого коня, узав його мизинцем під перста, підніс, як пустив — такъ кінъ по воліна и вгруз в землю. «Ну, каже, це буде мому найстаршому братові: давайте ще и с чого вибирать».

Пригнали ще табун, ще кращих коней. Отъ він вибрав, що-найміцнішого, торкнув мизинцем під перста — так той кінъ и загруз в землю по воліна. «Ну, це буде за-для підстаршого брата. Давайте ще мені на вибір». А тут уже нема, лишивсь тільки той, що воду возить. Привели й того; взяв його мизин-

цем під перста, страснув—ни вкопавсь. «Ну, каже, нехай цей бінь три роси обібье *), вилиняє, то й поїдем».

От поїхали всі три брати. Йдуть та й йдуть, язь стоять хлівець; дивляця—аж там приковані три зміїхи. Підійжає Ясат, питає: «Чого це ви тут поприковувані? «От одна й каже: «Я тут прикована, и як тільки що так, що нема половини ночі, то до мене прилітає змії с трема головами». Друга каже: «А до мене, так як сама глупа північ, прилітає змії ис шістьма головами».—«А до мене, каже третя, саме як с половини ночі зверне, прилітає з дванадцятьма головами змії». От вони так распитались, та й поїхали.

Прийіжають, аж такий двір: покої и стайні—все шклянне. От старші брати кажуть:» Щось се непевне, не зайіжаймо». А Ясат як став вговорять, таки зайіхали. Брати полягали спать коло коней, а попович Ясат каже: «Щось я нездоров, ляжу серед двора, може, чи не поздоровшаю на вітрі». Брати поснули, а він пішов під мосток.—«Коли так ще нема половини ночі, аж земля стугонить—йде на коні змії с трьома головами: кінь спотикаєця, хорт вие, сокіл об землю бьєця.—«Стой, бінь, не спотикайся, стой, хорт, не вий; стой, сокіл, об землю не бийсь: тут и нема такого, щоб з нами пограв; есть за тридесять земель попович Ясат, той би з нами погравъ, да його тут ворон и кости не занесе». Тоді вилазить попович Ясат с під мостка, бере меча, закладає йому за плече—«Ні, каже змії, ходім бицьця он на ту гору! Дмухни, каже змії, на цю гору, щоб вона стала каменна.»—«Дмухни, ти, влятий, коли ти таку міць маєш,»—отвічає Ясат. От, язь влятий дмухнув, тає гора и стала каменна. От бились, бились, а далі Ясат змія убив, спалив и на вітер пустив, щоб и в попелі не притайівьсь, нечиста сила; а коня взяв и до стайні завів, а сам знов сів під мостком.

*) Три равки попасаєця. *Прим. рассказчика.*

Так, саме у глуху північ, земля стугоне (ить):— йде на коні ще кращому уже шостоголовий змії, кінь спотикаєця, хорт висє, сокіл об землю б'єця. «Стой, кінь, не спотикаєсь; стой, хорт, не вий; сокіл, об землю не бийсь: тут нема, хто б з нами пограв; єсть за тридесять земель попович Ясат, той би з нами пограв, дак того и ворон кости сюди не занесе.» От Ясат вилазить спід мостка, закладає йому меча за плече. «Ходім на ту гору бицьця.» Пійшли. От и каже змії: «Дмухни на цю гору, щоб стала залізна.» — «Дмухни ти, клятий, коли ти таку міць маєш.» Дмухнув клятий,— стала гора залізна. От, як почали бицьця, и цього попович Ясат убив, спалив и на вітер розвіяв, щоб и в попелі не притайівсь нечиста сила; коня взяв и повів до братів—ще кращого.

Взяв повісив до сволюка ціпок, подставив тарілеу и каже братам: «Як що почне кров капать с ціпка, то біжіть на ту й на ту гору мені на поміч.» Сказав це, а сам и пішов під місток.

Звернуло с півночі, аж земля стугонить:— йде на такому вже гарному коні змії з дванадцятьма головами: кінь спотикаєця, хорт висє, сокіл об землю б'єця. «Стой, кінь, не спотикаєсь; стой, хорт, не вий; стой, сокіл, об землю не бийсь: тут нема такого, щоб з нами пограв; єсть за тридесять земель попович Ясат, той би з нами пограв,—да й той врад,—за йоготут и ворон кости не занесе.» От вилазить попович Ясат спід мостка, закладає йому меча за плече. «Ходім бицьця!» — «Ходім лиш он на ту гору.» -- Прийшли, а змії и каже: «Дмухни на цю гору, щоб вона стала олив'яна.» — «Дмухни ти, клятий, коли ти таку міць маєш.» От клятий дмухнув,— стала гора олив'яна. Стали вони бицьця; б'юця да й б'юця; далі— як вдарить Ясат попович змія, так той и загруз у оливо по коліна; як вдарать змії Ясата, так той загруз у оливо аж по самі росохі. Став тоді просицьця Ясат на одпочинок на три часа.—Жде та й жде Ясат братів,—нема. От він зняв з

ноги красний синюг, як пустив його, так пріжно пробив конюняню. Брати як провинились, дивляця — аж уже не то що зана кров с цінка, а вже и тарітка в трові плаває.

А тим часом на Ясата так мухи та комашні сідать! «Чого це вони на мене сідать?» питає змія. «Це, каже, пров твою вить.» А на клятого так сідєє таліч, вороніаця; а він питає Ясата: «Чого це вони сідать?» — «Це, каже Ясат, вони твоє м'ясо їстимуть.» Дивляця — аж біжить два чоловіки; тоді давві бидця. То прибігли брати, дали помочі, и змія вбизли, спалили, и на в'тер розвіяли, щоб и в потелі не притайівьєс нечиста ситі. Тоді взяли и цього коня, такого вже гарного, що й немонна! Влііхали. От и каже Ясат: «Забув хустину, що шию зав'язував.» — «Ось на тобі нашу,» кажуть брати, «та не вертайсь.» — «Ні, вже вернусь; йідьте помало (у), то я вас нажену.»

Вернувьє до двору аж уже тійі три зміїахн, що були в хліві, уже там. От він перекинувсь півником, таким черво-неньким, да й сів на штахелках перед замками. Виходять усі три зміїахн; аж та, що до неї йїздив з трєма головами, каже: «Кєли б я знала, хто мого вбив, аб перевинулась йому на дєрозі такою вже то гарною чистою криницею, — от він нанився б води, та й лєвнув.» — «А я, — каже вже та, що до неї йїздив ис шєстєма головами, — перевинулась би яблокою с тавими яблунчани, то він як-би зїїв, то й лєвнув би.» — «А я, — каже та, що до неї йїздив дванадцятичоловий, — стала б щєнем, то и б його спалила.» — «А дивляця, який сла-щий миванє, тра його спїїають.» А тоді Ясат — хррр! дєганєє братів.

Йїдуть та й йїдуть, вєли там перед ними тєва сла-щна криниця — вода тєва чиста. От брати й кажуть: «Нум, нап'є-вьєсь!» А Ясат не став, ще сєав одговорувать, — так одговорив, и невзпались. — йїдуть далі, аж стоїть над шляхом тєве сла-щне дєрево з яблунчани, та тавими прєкрасними! От брати й

кажуть: «А ну, зірвем по десятку: не взяв же нас тут хто битиме або лаятиме?» А Ясат знов як став уговорювать, — такі не зачепили яблука. — Йдуть та й йдуть, аж тут на стему де не візьмемця, огонь — увесь шлях заступив. (А то зміїхка вже третя так перекинулась.) От брати тийі пішли, а Ясатів кінець ногою зачепився за огонь: стало быть, виноватий! От тоді зміїхка давай за ним гнацьця: він не втече, вона не дожене, він не втече, вона не дожене. А далі стоїть так кузя, и там, воваль, Василь; Ясат у ту кузяю, и зачепився. А двер так як на лодоню — товсті, вовані залізом. «Оддай мені, важе Васидеї, Ясата!» — «Пролижи двері, то я тобі його на язык посажу.» Лизнула раз, за другим разом уже дівку пролизала. «Всадай языка, я тобі його оддам!» А він тім часом клішкі роспик. Тільки що вона всунула — аж він йійі за язык кліщами, да й вбиди.

Тоді могович Ясат оддав вона цареві, а той дав дочку за його и одділив половину царства. — Те й тепер живуть, проживають, и я там був, мед-вино пив, по борощі текле, и роті не було. Вам казка, а мені бубликів в'язла.

(Записана въ с. Дударихъ, Каневскаго у., Ніевскої губ., Б. Познанскимъ.)

24.

Л О В И.

Раз у осені пан поїхав на лови: з ним багато було охотників. Полювали вони, полювали цілий день и нічого не викопували. И застала їх темная нічка. Холодно, а до того ще й дощик крапле. Пан промок, та й змерз. Тре собі руви, та й каже: «От як-би нам тепер ката тепла, постіль біла, хліб м'який, квас кислий, — нічого б и журницця: вазали б

казку, баяли б байку до самого світа.» Коли зирк—щос світиця; вони туди:—хата; вони у хату: на столі хліб лежить, и квасу глек стоїть, и хата тепла, и постіль біла; усе як хотів пан, так и є! От увійшли усі у хату, помолились, повечерали, та й полягали.

Усі сплять—одни не спить: йому щось не спиця. От як опівночі, чує: приходить щось до вікна, та й каже: «От розсучого сина! казали: як-би нам хата тепла, постіль біла, хліб м'який, квас кислий—нічого б и журицьця: казали б казку, баяли б байку до самого світа; а тепер и забули! Йіхатиме ж пан до дому, буде йому на дорозі яблуня з яблуками; захоче він йіх покоштувать; як покоштує,—там и розлопаєцца! а хто почує, та скаже,—той по коліна камінем стане!» Він чує, та й дума: лихо!

Уп'ять так, об других півнях, приходить щось до вікна, та й каже: «От розсучого сина! казали: як-би нам хата тепла, постіль біла, хліб м'який, квас кислий,—казали б казку, баяли б байку до самого світа; а тепер и забули! Йіхатиме ж пан до-дому, буде йому на дорозі криниця—чиста водиця; захоче він з неїй напицьця; як напицьця, так и розлопаєцца. А хто почує, та скаже, той по груди камінем стане!» Він чує, та й дума: от лихо!

Уп'ять так, об третіх півнях, приходить щось до вікна, та й каже: «От розсучого сина! казали: як-би нам хата тепла, постіль біла, хліб м'який, квас кислий—нічого б и журицьця: казали б казку баяли б байку до самого світа, а тепер и забули! Йіхатиме ж пан до-дому, буде йому на дорозі кровать с первною: захоче він на йій опочити: як ляже,—так и розлопаєцца! А хто почує, та скаже,—той по шию камінем стане!» Він чує, та побудив усіх. «Пора йіхать», каже. Пан каже: «Пора, поїдемо!»

От йдуть вони—як-раз: біля дороги росте яблуня и на йій такі врасні, такі гарні яблука, що й сказати не можна!

Панові смерть захотілось їх покоштувати. А той як підскоче, та черконе по яблуні: вона так попелом и взялась! А він уперед забіг, та й утік.

Дальш-трошки, упьять: ідуть — біля дороги криниця, та вода така чиста та хороша, що й сказати не можна! Панові смерть захотілось з неї води напицьця. А той як підскоче, та черконе по їїй шаблюю — вона так кровью и взялась! Пан розсердився, кричить: «Бийте його сучого сина!» А він уперед забіг, та й утік.

Ище дальше ідуть: біля дороги кровать золотая, а на їїй перина біла, та м'яка, та така гарна, що й сказати не можна! Панові смерть захотілось на їїй полежати. А той як підскоче, та черконе шаблюю — вона так углем и взялась! Пан розсердився, кричить: «Стріляйте його, сучого сина!» А він уперед забіг, та й утік

Прийіхали вони до дому. Пан и приказує привести до себе того охотника. Той и прийшов. «Що се ти, каже, наробишь? зрубить його, бісового сина» — «А той каже: Веліть, пане, привести до рундука погану шкапу. — Привели. — Він сів, та й каже: опівночі, пане, пришло до нас щось до вікна, тай каже: «От розсучого сина! казали, як би нам хата тепла, постіль біла, хліб м'який, квас кислий, нічого-б и журицьця: казали-б казку, бзяли-б байку до самого світа, а тепер и забули. Йіхатиме пан до дому: буде йому на дорозі яблуня з яблуками; захоче він їх покуштувати; як покуштує, — так и розлопаєцца! — а хто почує, та скаже, той по коліна камінем стане!» Кінь так по коліна камінем и став. А він каже: упьять так об других півнях приходить, та упьять теж каже, та й проговорює: «буде йому на дорозі криниця — чиста водиця; захоче він з неїй напицьця; як напицьця, — так и розлопаєцца! а хто почує, та скаже, той по груди камінем стане!» — Кінь так по груди камінем и став. А він каже: упьять так, о третіх півнях приходить та теж таки

каже й приговорює: «Йіхатиме пан до дому; буде йому на дорозі постіль біла; захоче він на ній опочити; як ляже, так и розлюнаецьця; а хто почує, та скаже, той по шию камінем стане!»

Та zarazом скін з коня!... а кінь так по цюю камінем и став! «От, каже, на що я так робив. Простіть, пане!»

(Напечатана Н. И. Костомаровымъ въ Молодіеѣ на 1843 г., ч. II.)

25.

ЛІТЮЧИЙ КОРАБЕЛЬ.

Був собі дід и баба, а у них було три сини: два розумних, а третій дурний. Розумних же вони й жалують, баба їм що-неділі білі сорочки дає, а дурника усі лають, сміюцца з його—и він знай на нечі в цроєі у чорній сорощі, без штаниців... Як дадуть, то й йієть; а ні,—то—він и голодує.—Аж-от пришла чутка, що так и так: прилетів такий царський указ, щоб збиралися до царя на обід, и хто пострійть такий корабель, щоб літав, и прийіде на тім кораблі, за того царь дочку оддає.

От розумні брати й радияця: «Йіти—о то: може, там де наше щастя закотилося!» Порадилися, просяця у батька та в матері: «Йідем ми, кажуть, до царя на обід: утерять—нічого не втеряємо, а може там де наше щастя закотилося!» Батько йіх умовляє, мати йіх умовляє. ні! «Йідем, та й годі! Благословіть нас на дорогу.» —Старі,—нічого робить,—взяли поблагословили йіхъ на дорогу, баба надавала їм білих паляниць, спекла порося, пляшкеу горілки дала,—пійшли вони.

А дурень сидить на нечі, та й собі просяця: «Йіду, каже, и я туди, куди брали пішли!»—«Куди ти, дурню, підеши?»

каже мати: «тамъ тебе чи вовки звідять!»—«Ні, каже, не звідять: віду!» Старі з його спергнү сміялись, а то давай лаять. Так ні! Вони бачать, що, —що, мовляв, з дурнем зробиш, —та й кажуть: «Ну, йди, та щоб ти вже й не вертався и щоб не признавався, що ти наш и син.» От баба дала йому торбу, навклала туди чорного царствого хліба, пляшку води дала, и випровадила його з дому. Він и пішов.

Иде та йде,—коли зустрічає на дорозі діда. Такий сивий дідуган, а борода зовсім біла аж до пояса! «Здоров, діду!»—«Здоров, сину!»—«Куди йдеш, діду?»—А той каже: «Ходжу по світу: з біди людей виручаю. А ти куди?»—«До царя на обід.»—«Хіба ти, пита дід, умієш зробиць такий корабель, щоб сам літав?»—«Ні, каже, не вмію!»—«То й чого ж ти йдеш?»—«А Бог його знає, каже, чого! утерять—не втеряю, а може там де мое щастя закотилося.»—«Сідай же, каже, та спочинеш трохи, пополюднуєм.—Виймай, що там у тебе в торбі!»—«Е, дідусю, нема тут нічого,—самий царствий хліб, що ви й не вкусите.»—«Нічого,—виймай!»—От дурень виймає—аж з того чорного хліба та такі стали паляниці білі, що він з-роду и не йів таких: сказано,—як у панів.—«Ну, що ж,—каже дід: як його, не пивши, полуднувать? Чи немає там у тебе в торбі горілки?»—«Де б то вона у мене взялась! Є тільки води пляшка!»—«Виймай!» каже. Він винав, покоштував—аж там така горілка стала!—«От, бач, каже дід: як Бог дурнів жалує!»

От вони розіслали свитки на траві, посідали—давай полуднувать. Пополюднували гарненько, подякував дід дурневі за хліб, за горілку, та й каже: «Ну, слухай, каже, сину: иди ж тепер ти в ліс, та підійди до дерева, та перехрестись тричі и вдарь совирую в дерево, а сам мерщій падай ниць и лежи—аж поти тебе хто не розбудить;—тоді, каже, тобі корабель постройіцца, а ти сідай на його и летц, куди тобі треба, а по дорозі бери, кого б там не стрів.» Дурень подякував дідові и

роспроцалися: дід пішов своєю дорогою, а дурень пішов у ліс.

От увійшов в ліс, підійшов до дерева, цюкнув сокиркою, упав ниць — та й заснув. Спав-спав... Коли це за який там час — чує: хтось його будить: «Уставай, вже твоє щастя поспіло, — уставай!» Дурень прокинувся; коли гляне — аж стоїть корабель: сам золотий, щоглі срібні, а паруси шовкові так и понадимались... тільки летить! — От він, не довго думавши, сів на корабель, — той корабель знявся и полетів... Як полетів, та й полетів: нижче неба, вище землі, — и оком не зглянеш!

Летів-летів, коли дивляця: припав чоловік на шляху до землі ухом, та й слуха. Він и гукнув: «Здоров, дядьку!» — «Здоров, небоже!» — «Що ти робиш?» — «Слухаю, каже, чи вже позбирались до царя на обід люде.» — «А хіба ти туди йдеш?» — «Туди.» — «Сідай зо мною, я тебе підвезу.» Той и сів. Полетіли.

Летіл-летіли, коли дивляця: пде чоловік шляхом — одна нога за ухо прив'язана, а на одній скаче. — «Здоров, дядьку!» — «Здоров, небоже!» — «Чого ти на одній нозі скачеш?» — «Того, каже, що коли б я одв'язав другу, то за одним ступлем увесь би світ переступив... А я каже, не хочу...» — «Кудиж ти йдеш?» — «До царя на обід.» — «Сідай з нами.» — «Добре.» Той и сів; знов полетіли.

Летіли-летіли, коли дивляця: стоїть на дорозі стрілець и приціляється з лука, а нігде не видно ні птиці, нічого. Він крикнув: «Здоров, дядьку! Куди ти цілився, що не видно ні птиці, нічого?» — «То що що не видно?.. то вам не видно, а міні видно!..» — «Де ж ти йійі бачиш?» — «Ет! каже: там, за сто миль, сидить на сухій грусці!» — «Сідай з нами!» — Він и сів, и полетіли.

Летіли-летіли, коли дивляця: иде чоловік и несе за спиною повен мішок хліба. «Здоров, дядьку!» — «Здоров» — «Куди ти йдеш?» — «Иду, говорить, добувати на обід хліба.» — «Та у тебе й так повен мішок!» — «Що тут цього хліба! міні и на

один раз поснідять не стане.»—«Сідай з нами!»—«Добре.»—Сів и той;—полетіли.

Летіли-летіли, коли дивляцця: ходить чоловік коло озера, мов чогось шукає. «Здоров, дядьку!»—«Здоров!»—«Чого ти тут ходиш?»—«Пить, каже, хочецця, та ніяк води не найду.»—«Та перед тобою ж цілісеньке озеро,—чому ти не пьєш?»—«Ет, що тут ційї води! міні и на один ковтòк нестане...»—«Так сідай з нами!»—«Добре.»—Він сив,—полетіли.

Летіли-летіли, коли глянуть—аж иде чоловік у село и несе куль соломи. «Здоров, дядьку! куди ти несеш солому?»—«У село,» каже. «Отто! хіба в селі нема соломи?»—«Э, говорить, та не така!»—«А хіба це якà?»—«А така, каже, щò яке б дупнè літо не було, а тільки роскидай цю солому,—то зараз, де не возьмецця, и мороз и сніг.»—«Сідай з нами!»—От той сів, и полетіли дали.

Летіли-летіли, коли подивляцця: иде чоловік у ліс и несе в'язку дров за плечима. «Здоров, дядьку!»—«Здоров!»—«Куди ти дрова несеш?»—«У ліс.»—«Отто! хіба в лісі нема дров?»—«Чому нема?—С, говорить, та не такі.»—«А які ж?»—«Там, каже, прості, а це такі, щò як тільки роскидав їх,—так зараз, де не возьмецця, військо перед тобою.»—«Сідай з нами!»—И той згодився—сів, та й полетіли.

Чи довго вони летіли, чи не довго, та й прилітають до царя на обід. А там серед двору столи понаставляні, понакривані, бочкі меду та горілки повикочувані: пий, душа, йиш, душа, чого забажайиш! А людей—сказапо—півцарства зійшлось: и старі, й малі, и пані, и багаті, и старці убогі, як на ярмарку.—От він прилетів з товариством на тім кораблі, спустився у царя перед вікнами,—повиходили вони з корабля и пішли обідать.

Царь дивицця в вікно—аж щось прилетіло на золотім кораблі. Він лакеєві й каже: «Піди, спитай—хто там золотим кораблем прилетів?»—Лакей пішов, подивився,—приходить до

царя: «Якось, каже, мужів обідрана!» Царь не вірить: «Як, каже, можна, щоб мужики на золотім кораблі прилетіли! Ти, мабуть, не допитався. «Взяв та й пішов сам між люде.— «Хто, пита, тут на цім кораблі прилетів?» Дурень виступив: «Я, каже, ваше величество!» — Царь як подивився, що у його свиточка—латка на латці, штанці—коліна повилазили, — то аж за голову взявся: «Як таки, щоб я свою дитину та за такого хлопа видав!» — От він — що роїть? и давай йому загадки загадувать.

«Піди, каже на лакея, скажи йому, що хоч він и на кораблі прилетів, а як не добуде годи живучої и цілючої, покi люде пообідають, — то не то царівни не 'ддам, а оце меч — а йому голова с плеч!» — Лакей и пішов. А *Слухало* *) и підслухав, щo царь казав, та й розказав дурневі. От дурень сидить на лаві (такі лави кругом столів пороблено), та й журиця: ні їсть, ні п'є. *Скороход* побачив: «Чому ти, пита, не їси?» — «Де вже мені їсти!.. и в мельку не йде...» И розказав—так и так: «загадав міні царь, щоб я, поки люде пообідають, добув води живучої и цілючої... Як я їйі добуду?» — «Не журись! я тобі достану.» — «Ну, гляди.»

Приходить лакей, дає йому царський приказ; а він уже давно знає: як и щo. «Скажи, говорить, що принесу!» — От лакей и пішов. А скороход одв'язав ногу од уха, та як махнув — так у одну мить и набрав води живучої и цілючої. Набрав, утомивсь.... «Ще, дума, поки обід вернуся, а тепер сяду під млином—одпочину трохи.» — Сів, та й заснув. Люде уже обід кінчають, а його нема. Дурень сидить ні живий, ні мертвий, «Пропав!» думає. Слухало взяв приставив до землі ухо—давай слухать. Слухав-слухав: «Не журись! каже: під млином спить

*) На мой вопрос: «Хто ж то такий *Слухало*?» рассказчик сказал: «Той самий, що слухав, припавши до землі ухом: чи вже люде позбірались до царя на обід.»

сучий син!»—«Що ж ми будем тепер робить? каже дурень: як-би його збудить?» А *Стрілець* каже: «Не бійся: я збуджу!»—От, як нап'яв лук, як стрельне—як торохне стріла в млин аж тріски полетіли... Скороход прокинувся—та мерщій туди, люде обід тільки що кінчають, а він приносить ту воду. *)

Царь—що робить? ну загадувать другу загадку: «Піди, каже на лакея, скажи йому: як ззість з своїм товариством за 'дним разом шість пар волів жариних и сорок печей хліба,—тоді, каже, оддам мою дитину за його; а не ззість—то от: мій меч—а йому голова с плеч!»—Слухало й підслухав, та й розсказав дурневі. «Що ж мині тепер робить? я и одного хліба не ззім!» каже дурень, та й знову зажурився—аж плаче. А *Об'їдало* й каже:—«Не плач! я за вас всіх поїм, ище буде й трохи.»—Приходить лакей: так и так. «Добре, каже, нехай дають!»—От нажарили дванадцять биків, напекли сорок печей хліба; *Об'їдало* як зачав їсти—усе до чиста поїв, ще й просить: «Ех, говорить, мало! хоч би ще трошки дали...»

Царь бачить, що він такий—знову загадав загадку: щоб сорок сороковихъ бочок води випили за одним духом, и сорок сорокових бочек вина,—«а не вип'є:—мій меч— йому голова с плеч!»—Слухало підслухав—росказав; дурень плаче. «Не

*) *Варіантъ.* «Царь загадав загадку:» Як, каже, устрелиш мині птицю-хвазана, то тоді й дочку мою бери за себе, а ні—то голову здійму! «Дурень сидить та й плаче.—Стрілець підходить: «Пане мій милий, пане мій любий, чого ти плачеш?»—«Як же мині не плакати, що так и так: загадав мині царь птицю-хвазана встрелить... А як я його встрелю, що він и в нашій землі не плодниця!..»—«Не плач! хіба ти про мене й забув? Скажи: устрелю!»—От лакей загадує. «Скажи: устрелю!» каже дурень.—Як напне Стрілець тетівку, як бебехне—устрелив.—Як же б їйї достать? «Біжи, кажуть, скороходе, ти ще справишся до світа!» Той побіг—приносить хвазана. На ранок и оддали цареві. (Миргородъ, Полт., г.)

плач!» каже *Обпивало*: «я, каже, сам вишью, ще й трохи буде.» — От викотили йім по сорок сороківок води и вина; Обпивало як узяв пить—усі до каплі видув, ще й підеміює: «Ех, говорить, мало! хоч би ще трохи—ще б випив!»

Потім того, царь бачить, що нічого з ним не вдіє, та дума: «треба його, скурвого сина, з світа звести, а те він мою дитину запакує!» — От и посилає до дурня лакея: «Піди скажи, що казав царь, щоб перед вінцем у баню сходи.» А другому лакеєві загадує, щоб пішов сказав, щоб баню чугунну напалили: «там він сякий—такий зкариця!» Грубник натопив баню—аж розкалина—так и пале: самого чорта, мовляв, можна зжарить!—Сказали дурневі. От він иде в баню, а за ним слідком иде *Морозко* з соломою. Тільки що ввійшли вони в баню—аж такий жар, що не можна! Морозко розкинув солому—и одразу так стало холодно, що дурень на силу обмився, та швидче на піч, та там и заснув,—бо намерзся так добре! — От, в-ранці одчиняють баню, думають—тильки з його попільць зостався,—аж він лежить на печі; вони його и збудили: «Оце, каже, як я міцко спав!» та й пішов з бані.

От, доложили царю, що так, мов, и так: на печі спав, и в бані так холодно, наче цілу зіму не топлено. Царь засмутився дуже: що його робить? Думає-думає, думає-думає... «Ну, каже, як достане міні на ранку полк війська, то вже дам свою дочку за його, а не достане, то от: мій меч—йому голова с плеч!» А сам дума:» Де таки простому мужикові полк війська добуть? Я царь, то й то!..» От и оддав приказ. Слухало й підслухав—и розказав дурневі. Дурень знову сидить та й плаче: «Що міні тепер робить на світі? де я того війська достану?..» Иде на ворабель, та до товариства: «Ой, виручить, брадця! виручали не 'дин раз з біди,—и тепер виручить! А то—пропав я на світі!..» — «Не плач! каже той, що ніс дрова: я тебе виручу.» — Приходить слуга: «Казав, каже, царь, як поставиш на завтре, на ранок, цілий полк війська,—тоді твоя царівна!» —

«Добре, зроблю!» каже дурень. «Тільки, каже, снажи царю як не оддасть ще й тепер, то я його войною новою и силою царівну возьму.

От, у ночі повів товариш дурня в поле и пеніє з собою в'язку дров. Як став ті дрова розскидать, як став розскидать, — то що кине — то й чоловік, що кине — то й чоловік, — и такого війська набралось, Господи! На ранок прокидаецця царь — аж чує: грають. Він пита: «Що там так рано грає?» — «То, кажуть, той своє військо монструє, що на золотім кораблі прилетів» — Царь тоді бачить, що нічого, — та звелів його цокликать до себе.

Приходить лавей, просить. А дурень такий став, що його й не пізнаєш: одежа на йому так и с.е, шапочка рогата золота, а сам такий гарний, що Боже! — Веде він своє військо, сам на воронім коню попереду, за ним старшина... Підступив під дворець: «Стой!» крикнув. Військо у лаву стало — як перемите! Він пішов у дворець; царь його обнімає, цілує: «Сідай, мій зятю, любий!» Вийшла й царівна; як побачила — аж засміялась: який у неї гарний чоловік буде! — От їх швидко й повінчали, такий бенкет задали, що аж до неба дим пішов, та на хмарі й зупинивсь; а я з того бенкету йшов, та якось на ту хмару й задививсь — та й упав; як упав, то аж тут став; а ви просите казки, — так я оце й сказав, ні довгої, ні короткої: як 'од мене та до вас. Ще б сказав, та не вмю.

(Записана въ г. Гадячѣ Полтавской г.)

26.

ГОРЩИЦЕ-КИСЛИЦЕ

У одній жінки був син парубок, и він раз у раз сидів на печі: мати йому приготує на цілий день горщокъ кислю и

бухан хліба, то він там собі поїсть, та й сидить. Ото вже йійі остило його годувати своїм хлібом. вона достала йому удку, та й каже: «На тобі удку, та піди собі риби влови, а то вже не дам тобі кислю.» Ото він и пішов.

От, прийшов до річки, закинув удочку у ріку, а сам ліг спать. Коли прокидаецця, так як над вечір, -- аж така риба заплуталась здорова! Він йійі витяг на берег, а вона його стала просить: «Пусти мене, я тобі у великі пригоді стану!» Він и пустив йійі, а сам прийшов до-дому, виліз на піч, та й сидить. А мати його питає: «А шо, сншку, чи вловив що-небудь?» Він каже: «Не ловиця ніяк риба, то я взяв та й удку порвав.»—«Ну, то тим и здобрій!» каже мати.

От сидить він голодний день, сидить и другий—не дає йому мати йісти. Сидів-сидів, а потім и згадав, що йому риба казала: «я тобі у великі пригоді стану.» Потім того й каже «За Господським дозволінням, за риб'ячим приказанням, щоб міні було горщище-киселище и бухан хліба!» Так од-разу и стало усе це, що сказав, перед ним на печі. Він найівся, а далі й каже: «Мамо, подайте води!» А вона йому й каже: «Не великий пан, устанеш сам, та й нап'єсся.» От він знов каже: «За Господським дозволінням, за риб'ячим приказанням, щоб ця піч стала коло криниці!» Тільки сказав--воно так од разу и стало. Напивсь води, а потім знов каже: «Стань, піч, де й була!» Піч и стала на своєму місці.

От, тоді, як він йїхав од води, йїхала царівна до-дому; побачила, що він йїде на печі, та й стала сміяцьця з його. А він бачить, що з його смієцця царівна, та й каже: «За Господським дозволінням, за риб'ячим приказанням, щоб та царівна, як прийїде до-дому, привела дитину!» От та царівна прийїхала до-дому, а через год и привела дитину. Цар плаче, цариця плаче, - де ж такий сором на батькову та на матиреву голову! И стали йійі допитувацься: «С ким ти, сяка-така,

зналась, що в тебе дитина? А вона клянеця, що «нікого и не знаю и не відаю.»

От царь—що робить? скликає раду: сенаторів, совітчиків —порадчиків усяких: «Що будемо робить?»—Ті думали-думали радились-радились, а потім и кажуть: «Що ж, кажуть, царю: вже нічого робить: нехай ця дитина підросте трохи, а тоді збери усяких людей до себе и витусти цю дитину між люде з яблуком: до кого воно заговорить и дасть яблучко, то то його батько!» Царь и згодивсь.

Ото через кільки там год, царь постройів багатий обід, и посилає приказ по всьому світу, щоб усяких чоловіків, и жи дів, и циганів, и всяких невірів, скликать до його на обід. От, то й лежить почув, що царь кличе на обід до себе, та й каже: «За Господським дозволінням, за риб'ячим приказанням, щоб оця піч стала у царя на обіді!» Летить ця піч. Оце кого-небудь дожене на дорозі, що коретею йде,—кричить: «Звертай!» То той и мусить звертати.

Прийїжає до царя, а там у-ряд стають колясками бричками, простими возами,—коляски окроми, брички—те ж окроми, а прості вози—собі окроми стоять. Він прийїмав, взяв и став зсвоею піччю у ряд з колясками. Коли це, як уже зіб-рались усі, царь дав яблучко тому хлопчикові, що од тієї ца-рївни, и йускає його по між людьми: кому то він дасть те яблучко, а, може, хоч до кого заговорить. А тому хлопчикові було уже, може, годів три. От він біжить поміж калясами, та побачив піч,—підбігає, та й каже до його: «Здрастуйте, тату!» И кінув йому яблучко на піч. Тоді царь побачив, що він та-кого назвав батьком, та зараз звелів зробити таку скриню, на дві половині перегорожену, и осмолить тую скриню кругом, щоб вода не протікала. и звелів наготовить хліба на сім год, и посадить у ту скриню: у одну половину царівну, а того, що на печі прийїхав, у другу,—и пустить їх на море.—Оттак и зробили: посадили їх у ту скриню, наложили до царівни хліба, а тому

нічого не поклали, та й спустили тую скриню на море. Вона й поплила.

От плавають вони, та й плавають по морю: прожили уже ність год, и за шість год одно одному и слова не сказали. — Потім того, як не стало вже харчі у неї, вона тоді й обізвалася до його: «Чи ти ще живий?» А він каже: «Ще». — То вона йому и каже: «Як же ти прожив ці ність год, що тобі нікто и врихти хліба не положив? У мене от-уже три дні не стало хліба, и то я не знаю, як буду далі жить». А він и каже: «Мини ще як би годів п'ятьдесят, жить, то в мене було б що їсти тут!» Вона його й питає: «Що ж ти їси? дай и мні того.» Він каже: «Добре! — та зараз: «За Господьським дозволінням за риб'ячим приказанням, щоб оті царівні було гарщице-кислице и бухан хліба!» Ото, як сказав, так од разу и стало. Вона найлась, а потім и каже: «Не мог би ти так изробить, щоб оця стіна вивалилась, то ми б у купі жили?» А він и каже: «Можу.» Ото сказав ті слова, — та стіна й вивалилась. Потім вона й каже: «Не мог би ти так изробить, щоб оця скриня пристала до берега и щоб ми вийшли из неї?» Він зараз сказав ті слова, — так у одну мить и зробилось усе. — Вона знов йому каже: «Не мог би ти так зробить, щоб тут на острові постройівся дом великий?» Він сказав уп'ять: «За Господьським дозволінням, за риб'ячим приказанням, щоб на цім острові постройівся дом!» От той дом так стройіцца — и за один день постройівсь. От вони и стали жить у тім домі.

Ото, ни довго вони там жили, чи не довго вона раз йому й каже: «Чи не мог би ти так зробить, щоб письмо та лежало у мене батька на столі?» — «Чому б, каже, не мог? могу.» От вона написала листа до батька, оддала; він зараз: «За Господьським дозволінням, за риб'ячим приказанням, щоб оце письмо стало зараз у царя на столі!» Вона так од разу там и стало.

Царь прочитав те письмо, ззиває своє військо, сідає у карету и йде до своєї дочки. От дійхав до моря, та далі й ніяк: ні мосту, нічого немає. От він и отаборився над морем, думає: що його робить? А вона у той час саме ходила по острові; дивиця — аж москалі над берегом ходять; вона тоді до його: «Прийїхав мій батько до мене в гості, та стойїть над морем: ніяк на острів не доставецця... Чи не мог би ти зробить мосту з берега сюди?» — «Чому б, каже, не мог? можу.» Та зараз: «За Господським дозволинням, за рибьячим пригазанням, щоб зараз був міст з берега аж сюди!» Тут—де той и міст взявся! Царь йде по тому мосту, а за ним усе військо йде. От, прийїхали на той острів—царь зрадів, царівна зраділа... пьють, гуляють!

От гостювали там цілий місяць; а потім царь и каже: «Ну, то я гостював у вас, діти, а тепер нум йїхать ще до мене!» Коли кинулись—аж мосту вже й нема. От той зараз: «За Господським дозволинням, за рибьячим приказанням, щоб став міст аж досамого царського дому!» — От мосту й немає; він и вдруге сказав—знов немає; він сказав и в третє—нема мосту, та й годі! уже риба перестала його слухать. Тоді вони кажуть: «Ну, оставайтесь, таточку, у нас; хоч ви нам хотїли лихо зробить, то Бог вам простить!» Той царь—нічого робить—и зостався, та живуть и хлїб жують.

(Записана въ уманскомъ у. Кіевской г.; передалъ А. И. Петруняка.)

27.

БОГАТИРЬ З БОЧКИ.

Було в якомусь княжестві три княжецькі дочки—зоставлись од батьба, од матері, а в другому княжестві був князь

удовець. От, да той князь та до тих трьох сестер шіддив гулять и думав котору-сь из них сватать за себе. И то раз приїхав він до них, да не пішов у вомнати, да сів під овном, щоб послухать, що вони будуть говорить про його. А вони тоді саме вели про його мову між собою. Сама старша каже: «Як би мене взяв за себе, то було б одите все військо из нічого.» (Не знать-де й наберецця одежа!) А середужча каже: «Як мене візьме за себе, то будуть усі из нічого ситі и пляні раз-у-раз.» А сама вже менша каже: «А мене як візьме, от я буду родить вісім синів-соколів и дев'ятого багатира, и всі вісім будуть однакові: волос у волос, голос у голос, по локті золоті руки и по коліна золоті ноги, на голові золоті чуби, и в кожного на лобі буде місяць, а по краях зірки.»— А він це як подслухав, та того вже вечера не пішов до їх у хату, а вернувся назад. Поїхав зараз до дому, а дома собі обрадивсь, щоб саму меншу сватать, для того саме, що вона говорила: «буду родить вісім синів-соколів, а дев'ятого багатира.» Да вже вона и сама града була.

На другий день князь поїхав и посватав саму меншу. (Добре, що й не говорив старшій або середужчій; бо вони були волшебниці.) Ото посватавини, повінчались; зараз він узняв її до себе до дому, и живуть собі. И вона йому самому теж так говорила, що «буду родить вісім синів-соколів, а дев'ятого багатира,—таких: волос у волос, голос у голос, по локті золоті руки, по коліна золоті ноги, на голові золоті чуби, на лобі місяць и по краях зірки.»

От вона вже як заваготніла, що от-от скоро родини будуть,—тоді князь, всіх чисто царів и князів зобрав до себе на те саме; и в неї була бабою старша сестра—сама волшебниця (тільки вони не знали, що вона волшебниця). Да як обродилася вона, то найшлося трое діток—хлопці такі самі, як вона говорила. От сестра зараз звала їх, та й одправила аж за море далеко до зміїв годувать, а самому бать-

ку и царям и князям взяла та положила на блюдо трое кошенят, та й унесла на показ; показує: «Ось, каже, які діти.» Ну, ті всі, звісно, здивувались, и батько не знає, щоб їй зробив, що то так говорила, а як єсть! Ну, дарма: нічого робить, мовчать: думають, може, й справді кошенята їйі діти. А вона вже як почувствовалась трохи, то й їйі показали, а вона те ж думає, що, може й справді це такі діти.

От вони собі и знов живуть, а кошенята ті годують: так їйі кахають, що вуди! Дождалися знов того времени, що от-от родини скоро будуть, и князь позивав изнов тих усіх на таке чудо. А сестра изнов трьох синів одправила за море до зміїв (бо вона все по трое родила дітей), а на показ батькові та царям та князям положила на блюдо вже трое цуцинят. Тут всі здивувались: «що це таке за знає!» Подумали, що й справді так. От вони почудувались, почудувались, та й розійхались.

А на третій раз, дожидаючи того случаю, князь изнов позивав їх усіх, що й ті рази були. А сестра изнов узяла та вже тільки два сини одправила до зміїв, а самого дев'ятого, багатира, зоставила на показ, да ще положила двоє ведмеденят на блюдо коло багатира, и тоді внесла на показ. От внесла на показ. От внесла и показує всім чисто, и самому вже батьку, тих двоє медведенят, а третього сина: «Оце, каже, вам дев'ятий багатири!» показує, це говорячи: «самой княгині...»

От тоді всі царі й князі зачали совітувацьця из цім князем, щоб зробити княгині: яку кару дати? И князь, то й самий їйі чоловік, дав волю: «Нехай що хотять, те й зроблять їйі»; а більше сам хотів, як би що-найгірше зробити їйі; да ще й сестра їйі хотіла стробить из світа, а князю підобрувалась, щоб вийти за його заміж. Ото вони, як соборувались(?), так и зробили: взяв князь та звелів, щоб їйі забрили из тім сином багатиром у смоляну бочку, та пустили на

море. Тоді взяли забили йїї із сином у смоляну бочку и пустили на море, а князь тоді повінчавсь із йїї сестрою— тією самою волшебницею, що бабувала да так робила,— да тільки князь не знав, що вона волшебниця и такі штуки робила, що тих дітей позавдавала и пошти сама із світа згубила. Хоть князю було досадно трохи за первою жінкою, да що ж уже маєш робить, коли так прийшлося!

Плаває мати з сином на морі у бочці. И вони плавали на морі тридцять год, не пивши, не ївши, були ситі й здорові: чи вони божим духом живились, чи хто їх знає. И вже той син йїї вирис здоровий там у бочці, та каже своїй матері: «Я трохи повернусь на другий бів, або що, бо вже мені довучило одним боком лежать.» А мати каже йому: «Підожди, сину, и не ворушись, бо як ти повернися, то бочка роспадецца, то тоді й ми пропадем, бо ми на воді, ще й на морі; а вже підожди трохи: може, де на острів пристанем, то тоді хоть и бочку розломим.» Ото вона йому там розказувала: чого вони на морі у бочці, и як, и за що—розказала все чисто: и хто вони такі, и де їх княжество; а потім давай його вчить усякім наукам, на пам'ять читать и все розказувать.

Ото якось вони узнали, що бочка з ними скотилась на якийсь острів. Тоді цей багатир як повернувся—так и распалась бочка. Тоді вони вилізли з тієї бочки и роздивились. Великий острів! Давай вони там думать, як би собі постройіцца. Ото як зачав той багатир по тому острову ходить та бить звірі,— а там звірі такі були, що нігде таких не було,— да с тіх звірів шкурами вкривав собі хату. Ото вони собі там трохи постройілись, и живуть там. Мати його учила читать и писать; а як навчивсь він уже писать, то закопав високій стовп и на стовпі таблицю прибав и на ті таблиці написав так: хто сюдою буде йїхать, то непременно, щоб сюди зайїхав; а як не зайїде, то не останецця и живим, бо тут багатир живе—такий-то.

Ото вони живуть собі там тай живуть. А тудою йїхали якось купці вораблем, да глянули на таблицю и прочитали те, що на таблиці було написано, що непременно треба тут испиницьця и зайти сюди, на цей остров, до того, хто тут живе. От, купці, прочитавши це, зусинили свій корабель и пішли туди на той остров. Прийшли туди до будинку; дивляцця—аж там чисто з саміх дорогіх шкур будинок. Ото тоді та мати, з своїм сином, давай, йїх роспитувать: хто такий, звідкіль, и куди йїдуть? Роспитались—аж як раз йїдуть у йїх княжество, до самого багатироваго батьба, а матириного чоловіка. Дає вони як це гарно роспитались, що як раз до йїх до дому йїдуть ті купці,—тоді, нічого не кажучи—не признаюцця, що то йїх там батьбо, чи що там,—а прямо дають одному купцю шкур и кажуть, щоб непременно тому отдає князю.

Тоді той купець, набравши дорогіх шкур, попрощавсь из ціми и поїхав туди з своїми товаришами. А цей багатир, не довго думавши, перекинувсь мухою, полетів за тим самим купцем, щоб узнать—чи він справді батьбу приставить шкури чи ні. А таких-то шкур не було нігде по всій землі, тільки на тому острові, бо не було й звірів нігде таких, як там на тому острові.

Ото вже як прийїхав той купець до князя, а цей багатир, що перекинувсь мухою, сів у купця на голові, та й слушає, що там буде. Ото той купець приносить шкури и дає князю у подарок: «Це, каже, як я йїхав через море, то там на білому острові живе собі якийсь не то князюк, не то царюк, и він ці шкури дав вам на гостинець! и в його будинок из саміх чистих таких шкур зроблений, и там так гарно жить, що чудо: дерева гарні, сади—сказать, що ніде краще вже нема, як там!» А князь тоді на свою княгиню каже: «Нойїдьмо туди, побачим и погуляем там, да таки й проїздимось трохи.» А вона,—певне вже знала, що сама князьова перва жінка, а йїї сестра, з своїм багатиром там живе (так як волщебница

була), — та й каже: «Князю! не йдємо ми туди, бо я не хочу; а луч(ч)е ми пойдємо у краще місце.» — «Як-то?» каже. — «За морями, каже, єсть золотий сад и золотою огородою огорожений, и там стоїть золотий стовп, а на тому стовпі кіт сидить: у гору йде — гарні пісні співає, а вниз иде — дуже гарні казки каже; то туди пойдємо!»

А цей багатир, що перекинувся мухою, да сидів у купця на голові, це все вислухав, що його тітка говорила, та швидче звідти перекинувся орлом и полетів аж туди, де тітка казала — до того золотого саду. Прилетів туди, зробивсь багатиром, тай каже: «Господи! чи на мое щастя, чи на материне, приврати це все у горохове зерно, то зроблюсь орлом, візьму його и понесу до своєї матері.» Ото так як він сказав, так и зробилось: превратилось усе чисто у горохове зерно, а він перекинувся орлом, узяв те зерно и полетів на білий острів до своєї матері.

Прилетів туди, зробивсь багатиром, узяв ту горошину, сказав: «Нехай ростелецца!» Знов так воно розіслалося там, біля його хати. Він тоді прийшов до матері у хату, та й каже: «А що, мамо: я приніс вам дуже великий гостинець! Чи показати вам його, чи ні?» А вона каже: «Як же можна, щоб мені не показати? а кому ж більше, як не мені?! аже ж ти в мене один син, а я в тебе одна мати, а більше нікого не має. Кому ж більше, як не мені, и показати?!» Ото вони вийшли с хати — аж тут таке стоїть, що крий Боже! Стоїть, мось-наме, собі золотий сад и золотим барканом обгороджений, а в саду золотий стовп, на тому стовпі кіт сидить, и в гору йде — гарні пісні співає, а в низ иде — дуже гарні казки каже, и так любо та гарно, що куди! в тому саду... так — що вже луч(ч)е не треба! — Тоді він розказав усе чисто, як треба. Мати так уже втішавца, що незнає вже, що й робити!

Ото живуть вони там собі, та й живуть; аж зайімаєсь чимось якийсь купець чужою стороною. Займав до них, вони и

з цим розпитались,—аж він як раз йде в їхнє князство. От вони тоді дали и тому купцю дорогих шкур и просили, щоб непременно одвіз на гостинець до того князя. Ото він пообіщав и поїхав собі. А цей знов багатир перекинувся мухою, прилетів тоді до батька у кімнати, сів на стіні,—як той саме став шкури приносить до князя,—и слухає, що там буде за розговори. Ото, як той приніс шкури ті до князя, князь зачав розпитувать: звідкіля це, и що, таке, и хто це? А він одвічає, що: «це на морі, на білому острові, каже, живе собі не то царок, не то князюк, и з самих цих шкур палати построєні, и там у його єсть золотий сад, золотім барканом обгороджений, и в саду стоять золотий стовп, а на тому стовпі їт сидить, и той їт вгору йде—пісні співає, а вниз йде—куже гарні казки каже.» А князь тоді на свою жінку й каже: «Пойідьмо туди, побачим!» А вона каже: «Не хочу и туди йхати, а луч(ч)е ми пойідьмо у друге місце: там и там через море лежить золотий міст, а на тому мосту різні дерева стоять, и там стоять церьков, и в ній що-дня правиц(ц)я, їти до церькви, то дерева цвітуть, а як вийти из церькви по службі, то вже посліють різні хрукти, так що можна рвать да й йисти,—и ще там за церьвою стоять млин и на дванацять камінів мелец(ц)я, и як мелецця, то с-нід камінів гаряче молоко біжить: то туди пойідьмо—каже княгиня,—прогуляємось и побачимо!»

А це й багатир усе чисто вислукав, сидючи на стіні, та тоді, як можна швидко, мотів туди, на море до тієї птушки, жуди тітка відмовляла його батька йхати. Прилетів туди орлом—аж там так, як раз, як вона казала. Тоді сказав: «Послуди чи на моє князство, чи на материне, приврати це все у горохове зерно, то я візьму, та й понесу до матері.» Як сказав, так и зробилось. Він тоді взяв горохове зерно и поніс до дому до матері.

Приніс до дому, викинув из рота—воно вже розіслалось,

як слідує бути, — так як там було. Тоді він увійшов до матері и хвалиця: «От я, каже, мамо, штуку прініс—не таку, як то! ось ідіть, подивиця!» Вийшла мати — аж так и єсть. Ходять вони тоді, любуюця всім чисто. И він матері розказав, як це він достав, и щд — все чисто розказав: скрізь, де був, и як добув.

Ото вони живуть собі любо и гарно, — так що вже й не треба лучче и краще! Ото там через вільго время, изнов зайіхав до йіх якийсь купець; распитались — аж, як раз, у йіх княжество він йіде. Ото вони изнов дали й тому купцю скілько там шкур дорогих и попросили, щоб непременно приставив до того князя; а що то його батько, а матері — чоловік, — то цього нікому не кажуть. Ото той купець сказав, що «непременно привезу ці шкури тому князю», а потім попрощався, та зараз и поїхав.

А цей багатир изнов перекинувся мухою, прилетів туди, сів у вѣднатах на стіні, и слухає. А той купець приносить шкури и кланяецця: «Це, каже, вам гостинець присланий. Там на білому острові, живе якийсь собі князьок, — то це він прислав ці шкури, — и в його там так гарно, що страх: там — и просто сказать — рай, та й годі! У його из самих чисто ціх шкур будинок, и там стоїть золотий сад, золотим барканом обгорожений, а в саду стоїть золотий стовп, и на тому стовпі кіт сидить, — у гору йде — пісні співає, а вниз иде — казки каже; а потім на морі лежить золотий міст, а на тому мосту рівні дерева стоять, и стоїть там церква, в ній що-дня правиц(ц)я, — и як до служби йти, то цвітуть дерева, а як из служби йти, то вже поспіють різні хруети, — так що можна рвать, да й йісти: — и стоїть там млин, на дванадцять камінів мелиця, и с-під камінів гаряче молоко біжить!» А князь тоді й каже жінці: «Пойідьмо, та й годі туди!» А вона каже: «Не хочу я туди йіхать (звісно — вже знає, хто там живе:), а поїдьмо ми, каже, луч(ч)е туди, де, за морями, на острові, де є двір,

а в тому дворі, живе баба *), и в нейі есть вісім синів-соколів, таких: волос у волос, голос у голос, по коєтї золоті руки и по воліна золоті ноги, золоті чуби, на лобі в кожного місяць и по краях зорі: всі однакові вісім!»

А цей багатир вислухав це, да й догадавсь: Оце ж, надісь, самі мойі брати, коли так!» Бо йому його мати розказувала все чисто, як воно робилось. Тоді швидче туди, взяв и полетів орлом. Як прилетів туди, то зараз перелетів через баркан у той двір, перекинувся багатиром, ходить там по саду; коли дивиця—аж там явісь хлопці гуляють, бігають по саду. Роздивився—аж як раз ті самі, що говоріно: так, точ-в-точ, як казано. Ото він приближивсь трохи до їх, щоб вони угляділи його, та й стойіть. А вони якось угляділи його, прибїгли, та й кажуть: «Чого це ти, чоловіче, сюди зайшов, да й як ище ти сюди увійшов? От ти вже назад не вийдеш, бо нівудю; а сховацьця ніде не можна, бо наша баба така, що раз изієть, и ніде не сховаєсья, бо вона и дух почує.» Ото давай там говорить; распитались, що брати його... А потім, як поговорили, так и зробили: багатир перекинувся орлом, забрав вісім братів на себе и полетів тоді до матері.

Як узяв летіть—летить, та й летить. Коли оглянецья саме посеред моря, а за ним змія летить повід облаками. Ну, що тут робить? а тут важко так, що не можна втекти. Коли дивляцья—аж стойіть маленький островок; тоді брати й кажуть: «Кидай нас на цьому острові, а сам тікай, як мога!» Він їх покинув на тому острові, а сам далі полетів. Він же летить низом над водою, а змія летить горою; та як зрівнялись просто, так що вже над ним стала летіть,—та тоді розігналась саме на його, щоб його вбить; а він на бік шмигнув, а змія тоді в море—так и затопилась. Він тоді скоріше звер-

*) Вона обманювала, бо то—змія. прим. разск.

ху, та й утопив змію. Тоді взяв, забрав братів и полетів до дому до матері.

Як прилетів до-дому, та показав матері, — тоді мати так зрадїла, — зараз и пізнала, що сини. От вони давай тоді собі жить ще лучче, веселїше й багатїше, — так, що, може, нігде не було такого багатства, як у йїх.

Ото явось там знов купці йїхали тудою, та й до йїх за-йїхали и все чисто бачили там. Вони тоді теж дали и тим купцям дорогих шкур на гостинець своєму батькові, распитавшись, що вони як раз йїдуть у йїх княжество. Купці ті по-йїхали. От, прийїхали вони до князя и оддали шкури, да як розказали все чисто, — цò там и як там на тому острові, звід-кіля ті шкури, — то князь сказав своїй княгині, що «непре-мінно пойдьмо!» А йїй уже нема вуди казать: нічого робить — треба йїхать; та й пойїхали.

Прийїхали туди на білий остров, дивляцця — аж як раз так саме, як казано; побачивсь князь из тими хлопцями — аж як раз так самі, як казано! побачивсь из йїх матірью, распитавсь — та тоді на вволюшки передь нею... А вона тоді його увірила, що він невиноват, а сеетра йїїй виновата. Тоді він, попросивши прощення у своєї першої жінки, присяг на ново быть чоловіком и зоставсь там жить; а своєму синові багатирові сказав: «Що хоч, те й зроби тітці волшебниці!» Дак він узав да очи повиволовав, та й тоді й пустив, та й сказав: «Иди собі в світ! Страждав я з матерью тридцять год через тебе, — то оце ж тобі за те!»

(записана въ с. Боярѣвъ Кіевскаго уѣзда Киріякомъ Мельни-ченкомъ.)

28.

Ц А Р І В Н А - Ж А Б А.

Десь-не-десь, в де-якімсь царстві, в де-якімсь господарстві, жив собі царь та цариця; а у них — три сини, як соколи. От, дійшли вже ті сини до зросту — такі парубки стали, що ні здумать, ні згадать, хіба в казці сказать! Дійшли до літ, — час їм женитися. Царь, порадившись гарненько з старою, прикликає синів и каже: «Сини мойі, соколи мойі! дійшли ви до літ, — час уже вам подружжя шукать.» — «Час, кажуть, таточку, час.» — «Забірайте ж, каже, діти, сагайдаки срібні, накладейте стрілочки мідні и пускайте у чужі землі, далекі: хто до кого попаде в двір, там тому й молоду брать.»

От вони вийшли на двір, понатягали сагайдаки — давай стрелять. Старший стрельнув — загула стріла під небесами, та й упала аж у іншому царстві, у царя в садочку. Царівна, на той час, по саду проходжувалась, підняла стрілку, любує. Прийшла до батька, хвалиця: «Яку я, таточку, гарну стрілку найшла!» — «Не ддавай же, каже царь, їйі нікому — тільки оддай тому, хто тебе дружиною візьме.» — Коли так: через яку там пору, приїздить старший царевич, просить у неї стрілку. «Не дам я, каже, ції стрілки нікому — тільки оддам тому, хто мене дружиною візьме.» — «Я, каже царевич, тебе візьму.» Намовились. Пойіхав він.

Другий царевич стрельнув — звилась стріла нижче хмар, вище ліса, та й упала у княжецький двір. Князівна, на той час, на рундучку сиділа, побачила, підняла стрілку и понесла до батька: «Яку я, таточку, гарну стрілку найшла!» — «Не оддавай же їйі, каже князь, нікому, — тільки хіба оддай тому, хто тебе дружиною візьме.» — От приїжає и другий царевич, просьить стрілку. Вона свазала так, як и та. И цей каже: «Я тебе візьму.» Погодились; поїхав.

Приходиця третьому стрелять. Иван-царевич,—його звали Иваном-царевичем,—як стрельне—загула стріла ні високо, н низько вище хат,—та й упала ні далеко, ні близько—коло села в болоті. На купині сиділа жаба и взяла ту стрілку. Приходить Иван-царевич, просить: «Верни мою стрілку!» — «Не дам я, каже жаба, ції стрілки нікому—тільки оддам тому, хто мене дружиною візьме.» Иван-царевич подумав: «Як таки його зелену жабу за дружину брати?» Постав над болотом, пожурился,—пішов до дому, плачучи.

От уже йім час до батька йти, казати: хто яку собі молоту найшов. Ті ж два—старший и підстарший—таки раді, що Господи! а Иван—царевичъ иде, тай плаче. Батько питає йіх: «Ну, розкажіть же, сини мойі, соволи мойі, якихъ ви мині невісток понаходили?» — От старший каже: «я, тату, найшов царівну»; підстарший: «я—князівну»; а Иван—царевич стоить, та й слова не вимовить: так плаче, так плаче!.. Батько його питає: «А ти чого, Иванъ—царевич, плачеш?» — «Як же, каже, мині не плавать, що у братив жінки, як жінки, а мині доведецця з болота зелену жабу брать... чи вона мині рівня?» — «Бери! каже царь: нічого робить: така взє, видно, твоя доля!» — От и одружилися царевичі: старший взяв царівну, середульций — князівну, а Иван-царевич—зелену жабу з болота.

От вони одружилися, та й живуть собі. А це явось царь забажав: яка з невісток уміє краще рушники твять. Отдає приказ: «Щоб на завтре, на ранок, рушники виткали и принесли показати: яка з них лучча твалья?» — Иван-царевич иде до дому, вона вилізла назустріч, питає: «Иван царевич, чого ти плачеш?» — «Та як же мині не плакати, що так и так: загадав наш батько, щоб на завтре, на ранок, кожна невістка йому рушники виткала...» — «Не плач! усе гаразд буде; лягай та спи!» Він ліг, заснув. Вона взяла, козушок з себе скинула, вийшла на двір, крикнула, гукнула, свиснула—тут де невзялись дівиці прислужниці, виткали рушники, гарно орлів пона-

шивали, отдали їй. Вона взяла, положила коло Івана царевича, знову кожухок наділа — и стала такою жабою, як и була. Прокмдаєця Иван-царевич, аж такі рушники, що він ще й не бачив таких зроду! Він зрадів, поніс до царя. Батько йому дякує за рушники дуже. Тих же рушники — так собі, простенькі — царь на кухні поодавав, а жабини у себе на образи понавішував. *)

От батько дає знов приказ, щоб невістки напекли гречаників и принесли йому: хто лучче пече? Иван-царевич иде до-дому, та й знову плаче. Вона вилізла проти його, квакає: «Иван-царевич, чого ти плачеш?» — «Як же міні не плакати, що загадав батько гречаники пекти, а ти не вмієш!.. «Не плач — справимся! лягай та спи!» Він ліг, заснув. А ті, другі невістки, пішли під вікно піддивляцьця — як вона буде робить. От вона взяла ріденько вчинила, ріденько підбила, ріденько й замісила; потім того, полізла на піч, пробила дірку, вилила туди — гречаники так и роспливлись по черіні... ті невістки швидче до дому, та давай и собі так робить. Напекли таких гречаників, що хиба тільки собакам повкидять. А вона, як ті пішли, кожухок з себе, вийшла на двір, вкрикнула, гукнула, свиснула, — тут де невзались дівиці-прислужниці. Вона їм приказала, щоб до світа були гречаники. Ті незабаром принесли їй гречаники — як сонце, такі гарні! Вона взяла, положила коло Івана-царевича, сама кожухок на себе — и знов стала такою зеленою жабою, як и була. — Иван царевич проки-

(*) *Варіант:* царь даєть «сорочки шить.» Иван-царевич иде у двір, та й плаче. Вона вилізла на стрічу и питає: «Иван Иванович, руський царевич, чого ти плачеш?» — «Та як же міні не плакати, що отець загадав сорочки шить, а ти не вмієш!» — «Иван Иванович, руський царевич: лягай та спи!» Він ліг, а досади заснув. Вона взяла полотно, порізала на дрібненькі шматочки, та й викинула за вікно; сама вийшла на двір, крикнула, гукнула, свиснула, — увийшла в хату и лягла спати. До світа їй принесли сорочку, як з воску злилу. Вона розбудила Івана-царевича, дала; той поніс. Так батько йому такий радий: «Оце, каже, сорочка, хоч на Велик день, то не в стид!»

двєцця, бачить—біля його гречаники, як перемиті; він зрадив, поніс до царя. Батько йому дуже вдячен. Тих же, невісток, гречаники собакам поодавав, а цїїи звелив до столу подавать.

От знов царь загадав своїм синам: щоб у такий, у такий, день, «були до мене з жінками на бенькет.» Ті ж, старші брати, радіють, а Иван-царевич иде до-дому, повісивши голову, та й плаче. Жаба вилізла на зустріч, питає: «Иван-царевич, чого ти плачеш?» «—» Як же, каже, не плакати, що батько загадав нам з жінками на бенькет прийїхати... Як я тебе повезу?» «—» Не плач, каже, лягай та спи: яєсь поїдемо!» Він ліг, заснув.—От діждали того дня, що бенькет,—Иван-царевич знов зажурився. «Не журись, каже, Иван-царевич, йїдь попереду сам! А як стане дощик накрapati, то знай, що твоя жєна дощовою росєю умиваєцця; а як блискавка заблице—знай, що твоя жєна у дороге убранья прибіраєцця; а як грїм загремить—то вже йїде.» Иван-царевич убрався, сїв и поїхав.

Приїздить, аж старші брати з своїми жінками вже там; сами повбирані гарно, а жінки у золоті, у саєті, у намистах дуже дорогих... Брати стали з його сміяцця: «Що ж ти, брате, сам приїхав? ти б йїї хоч у хустку завязав, та привіз.. «—» Не смїйтесь, каже: потїм приїде.» Коли це став дощик накрapati; Иван-царевич и каже: «Це моя жїночка люба дощовою росєю умиваєцця!» Брати смїюцця з його: «Чи ти, кажуть, здурїв, що таке торочиш?» Коли це блискавка блиснула, Иван-царевич и каже: «Це моя жїночка у дороге убранья прибіраєцця!» Брати тїльки плечима здвигують: був брат такий, як и треба, а то й здурїв! Коли це як зашумить, як загрїмотить грїм—аж дворець затрясся; а царевич и каже: «Оце вже моя голубочка йїде!» Коли так: приїхала під крильце карета шєстьорєкою коней, як змїїв, — вийшла вона з карети... Аж поторопіли всі—така гарна!

От посїдали обїдати; и царь, и царица, и обидва старші

брати и ненадивляцця на неї: сказано—така гарна, таак гарна, що й не можна! Обідають; то вона оце шматочок у рот, шматочок у рукав,—ложку в рот, ложку в рукав. А ті невістки дивляцця на неї, та й собі: ложку в рот, ложку в рукав,—шматочок в рот, а шматочок в рукав.

От пообідали; вийшли на двір; стали музики грать,—батько став запрохувать у танок. Ті невістки нехочуть: «Нехай вона танцює!» От вона як пішла з Іваном-царевичем, як зачала танцювать то й до землі не черкнецця—легко та гарно! А це: махнула правим рукавцем, що шматочки видала—став сад, у тому саду стовп, и по тому стовпу кіт ходить: у гору йде—пісні співа, а в низ иде—казки каже. Танцювала-танцювала,—далі махнула й лівим рукавцем—у тім саду стала річка, а на ріцці лебеді плавають. Усі так дивуюцця тим дивом, як малі діти. От потанцювала вона, сіла спочивать. А це й другі невістки пішли у танок. Танцюють, та як махнули правим рукавцем—кістки вилетіли та прямо цареві у лоб; махнули лівим—цареві очи позабрязкували. Царь на них: «Годі, годі, сучого сина дочки! ви міні очи повибиваєте...» Вони й перестали. Посідали на присьпі усі; музика грає, а царедворці вже танцюють.

А Иван-царевич дивляцця на жінку, та й собі дивуюцця: як таки, з такої зеленої жаби, та зробилась така гарна молодичка, що й очей не одірвиш! Далі сказав собі подать коня, махнув до дому довидацьця: де вона усе те понабрала? Приїзжає, пішов у кімнату, де вона спить,—аж там лежить жаб'ячий тулубець. У комені топилося, — він той тулубець у огонь—тільки димом пішов.... Він тоді знову вертаецця до царя—саме поспів на вечерю. Довго вони ще там гуляли,—перед світом вже порозійзжались. Пойїхав и Иван царевич з своєю жінкою.

Приїздять до дому, вона ввійшла у кімнату, оглядилася—аж козушка й нема... Шукала-шукала... «Чи ти, пита, Иван-царевич, не бачив моєї одежі?»—«Якої?»—«Тут каже, я ко-

жушов скинула. — «Я, каже Иван-царевич, спалив!» — «Ох, щò ж ти наробив міні, Иван-царевич? Як би ти не займав, то б я вічно була твоя, а тепер прийдеця нам розлучицьця, може, й на віки...» Плакала-плакала, кривавими сльозами плакала; а далі: «Прощай! каже. шукай мене в тридесятім царстві, в тридесятім государстві, у баби-яги, косяної ноги.» Махнула рученьками, перекинулась зозулею; вікно було одчинене — полинула...

Довго Иван-царевич побивався за жінкою, довго плакав гірко, — роспитувався: що йому робить? Ніхто нічого не вдав. От він взяв сагайдачок срібний, набрав у торбину хліба, тикву повісив через плече, — пішов шукать.

Иде, та й иде — коли зустрічає його дід, такий як молоко сивий, и питає: «Здоров, Иван-царевич! куди тебе Бог несе?» — «Иду, каже, дідусю, світ за очі — шукать своєї жінки: вона десь у тридесятім царстві, у тридесятім государстві, у баби-яги, косяної ноги... иду, та й не знаю куди... Чи ви, дідусю, не знаєте: де вона живе?» — «Чому, каже, не знать? знаю.» — «Скажіть, будласка, дідусю, и міні.» — «Е, що тобі, сину, казати: важи-не важи — не потрапиш!» — «Потраплю-не потраплю, скажіть: я за вас буду цілий вік Бога молити.» — «Ну, коли вже, каже, тобі так треба, — то от тобі клубочок: пусти його — куди він буде котицьця, туди й ти йди за ним: як-раз дійдеш аж до баби-яги, косяної ноги. Иван-царевич подякував дідові за клубочок, взяв, пустив: клубочок покотився, а він пішов.

Иде, та й иде таким густим лісом, що аж темно. Зустрічаєца йому ведмідь. Він наложив мідну стрілу на срібний сагайдак, — хотів стрелять. Ведмідь йому й каже: «Иван-царевич, не бий мене: я тобі в великій пригоді стану!» Він пожалував його не бив. От, так и сокола пожалував — не вбив.

Иде, та й иде: клубочок попереду котицьця, а він по заду йде за ним; та й дійшов аж до синього моря. И бачить: на березі лежить щука зубата, без води, пропадає на сонці. Він хотів

йїї взять та зїсти, а вона й просить: «Иван-царевич, не йїж мене: кинь лучче мене в море, я тобі за те в великій пригоді стану!» Він йїї вкинув в море, пішов далі.

От, та й зайшов уже аж у тридесяте царство, в тридесяте госуларство,—аж стоїть хатка на курячій нїзці, очеретом підперта, а то б розвалилася... Він увійшов у ту хатку—аж на печі лежить баба-яга костяна нога, ноги на під одкидала, голову на комін положила. «Здоров був, Иван-царевич! чи по волі, чи по неволі прийшов сюди?»—«И по волі, каже, и по неволі.»—«Чи сам од кого ховаєся, чи кого шукаєш?»—«Ні каже, бабусю, не ховаюся, а шукаю я свою жінку люблю—жабу зелену.»—«Знаю, знаю! каже баба-яга: вона у мене в голові нужу шукає, як прийде в гості.»—«Де ж вона, бабусю, скажіть міні!»—«У мого братїва за наймичку служить.»—От він як узяв просить, щоб сказала, де йїї брат живе; вона й каже: «Там на морі є острів—там його й хата. Тільки, гляди, щоб тобі лишенька там не було: ти йїї як побачиш, то хватай швидче, та й тікай з нею, не оглядаючись.» От він подякував бабу-ягу, пішов.

Иде та йде, дійшов до моря; глянув—море и кінця йому не видно... и де той острів, хто його зна. От він ходить понад морем, голову повисивши, журиця. А це впливає шука: «Иван-царевич, чого ти журися?»—«Так, каже, и так: на морі є острів, так ніяк не можу туди достатись.»—«Не журися!» каже. Ударила хвостом об воду—став такий міст, що й у царя нема такого: налі срібні, перила золоті, а поміст шклом настеляний,—як идеш, так, мов, у дзеркалі. Иван-царевич и пішов по тому мосту, та й дійшов аж на острів.

Дійшов на острів—аж там такий ліс, такий густий, що ні пройти, ні просунуцьця, та темний-темний... Иван-царевич ходить понад тим лісом, та й плаче, ходить, та й плаче... А тут уже й хліба не стало—нічого й йїсти. От він сів на піску, та й зажурився: «пронав!» дума. Коли це біжить

заєць мимо його; тут де не взявся сокіл ударив того зайця, убив; Иван-царевич узяв того зайця, оббілував, витер огню дерево об дерево, спік на шашлику, ззів.

От, найвіся, та й став думать: як його до дворця добитись? Знову ходить понад лісом; а ліс—сказано—и просунуцьця не можна. Ходив-ходив, коли—зирє! иде ведмідь. «Здоров, Иван-царевич! чого ти тут ходиш?» — «Хочу, каже, як не будь у дворець достатись, та не можна за лісом.» — «Я тобі поможу.» Як узяв той ведмідь дубля трощить: такі дуби вєрга, що по півтора обіймища! Вєргав, вєргав—аж утомився; пішов напився води, як зачав знову ламать... От-от стежечку проламає! Знову пішов води напився, знову ламає. Проламав стежку аж до дворця, пішов Иван царевич.

От пішов Иван-царевич по тій стежці—аж серед лісу така гарна долина, а на тій долині шклянний дворець стоїть. Він туди пішов у той дворець. Одчинив одні двері, залізні—нема нікого, одчинив другі, срібні—и там нема нікого, як одчинив треті, золоті—аж там, за золотими дверима, сидить його жінка, мички личе,—и така зажурина, що й дивицьця на неї страшно... Як побачила Ивана-царевича, так и впала йому на шию: «Ти ж мій голубе сизий, як я за тобою скучила! як би ще трохи—не багато,—може б, ти мене більше й не побачив ніколи!..» Аж, плаче з радощів! А він—то вже не знає: чи на сім, чи на тім світі... Обнялися, гарно поцілувалися; вона знову перекинулась зозулею, взяла його під крила,—полетіли.

От прилетіли у його царство, вона перекинулась опгять людиною и каже: «Це мій батенько мене прокляв и зміяці завдав аж на три годи на послуги; а тепер уже я свою поугу одбула!» Прийшли до дому, та стали гарно собі жити и Бога хвалити, що їм поміг.

(Записана въ г. Гадячѣ Полтавской г.)

29.

О Х. *)

Колись було не так, як тепер: колись усякі дива робилися на світі; колись и самий світ не той був, що тепер... Тепер нічого того нема... Розкажу вам казку про лісового царя *Оха*, який він був.

Колись-то давно, не за нашої пам'яті,—мабуть ще й батьків и дідів наших не було на світі, жив собі убогий чоловік з жінкою, а у них був одним один син, та й той не такий, як треба: таке ледащо предалося той одинчів, що Господи! Нічого—и за холодну воду не возьмця, а все тільки на печі сидить та прісцем пересипаецця. Уже йому, може, годів з двадцять, а він усе без штанців на печі сидить—ніколи й не злазить: як подадуть їсти, то й їсть, а не подадуть, то й так обходиця... Батько й мати жураця: «що нам з тобою, сину, робить, що ти ні до чого недотепний? Чужі діти своїм батькам у поміч стають, а ти тільки дурно у нас хліб переводиш!» Так йому не до того: сидить, та прісцем пересипаецця... Тепер, —от-як там п'ять або шість год хлоп'яті, вже воно й у штанцях, вже воно батькові й поміч; а тоді—то таке жинило, що аж під стелю, а все без штанів ходить

Журились-журились батько з матір'ю, а далі мати й каже: «Що ти такий, старий, дум'єш з ним,—що вже він до зросту дійшов, а така недотіпа—нічого робить не вміє? Ти б його куди оддав, то оддав, куди наняв, то наняв, може б його чужі люде чому вивчили.» Порадилися, батько и оддав його у кравці вчитись. От він там побув день зо три, та й утік; зліз на піч—знов прісцем пересипаецця. Батько його вибив добре, вилаяв, оддав до шевця шевству вчитись. Так

*) См. Малорусскій лят. сборникъ Мордовцевъ, с. 359—361.

він и звідтиля втік. Батько знов його вибив и оддав ковальству вчитись. Так и там не побув довго—втік. Батько-що робить?»
«Поведу, каже, сучого сина, ледащо у инче царство: де найму, то пайму,—може, він відтиля не втече.» Взяв його й повів.

Идуть та йдуть, чи довго, чи недовго, аж увійшли у такий темний ліс, що тільки небо да земля. Увіходять у ліс, притомилися трохи; а так, над стежкою, стоїть обгорілий пеньок; батько й каже: «притомився я,—сяду, одпочину трохи.» От, сідає на пеньок, та: «Ох! як же я втомився!» каже. Тільки це сказав—аж з того пенька—де невзявся—вилазить такий маленький дідок, сам зморщений, а борода зелена аж по коліна. «Що тобі, пита, чоловіче, треба од мене?» Чоловік здивувався: де воно таке диво взялося? та й каже йому: «Хіба я тебе кликав?. одчепись!» — «Як же не кликав,—каже дідов,—коли кликав!» — «Хто ж ти такий?» пита чоловік. «Я, каже дідок, лісовий царь Ох. Чого ти мене кликав?» — «Та цур тобі, я тебе и не думав кликати!» каже чоловік. «Ні, кликав: ти сказав: Ох!» — «Та то я втомився, каже чоловік, та й сказав...» — «Куди ж ти йдеш?» пита Ох. — «Світ за очі! каже чоловік: веду оцю прескурву дитину наймать,—може його чужі люде навчать розуму, бо у себе дома—що найму, то й утече.» — «Найми, каже Ох, у мене: я його вивчу. Тільки з такою умовою: як вибуде рік та прийдеш за ним, то як пізнаєш його—бери, а не пізнаєш—ще рік служитиме в мене!» «Добре», каже чоловік. От, ударили по руках, запили могорич гарненько,—чоловік и пішов собі до дому, а сина ловів Ох до себе.

От, як повів його Ох, та й повів, аж на той світ, під землю, та привів до зеленої хатки, очеретом обтиканої; а в тій хатці усе зелене: и стіни зелені, и лавки зелені, и Охова жінка зелена, и діти, сказано—усе, все.. А за наймичок у Оха мавки—такі зелені, як рута!.. «Ну, сідай же, каже Ох, наймитку, та попойіси трохи!» Мавки подають йому страву—и страва зелена; він попойів. «Ну, каже Ох, піди ж наймит-

ку дровець урубай та наноси.» Наймитов пішов. Чи рубав, чи не рубав, та ліг па дрівця и заснув. Приходить Ох — аж він спить. Він його взяв — звелів наносить дров, положив на дрова зв'язанного наймита, підпалив дрова... Згорів наймит! Ох тоді взяв, попільць по вітру розвіяв, а одна углина и випала з того попелу. Ох, тоді йїї сприснув живущою водою,—наймит знов став живий, тільки вже моторніший трохи. Ох уп'ять звелів дрова рубать; той знов заснув. Ох підпалив дрова, наймита спалив, попільць по вітру розвіяв, углину сприснув живущою водою — наймит знов ожив и став такий гарний, що нема кращого! От Ох спалив його и в третє, та вп'ять сприснув углину живущою водою—и з того ледачого парубка та став такий моторний та гарний козак, що ні здумать, ні згадать, хіба в казці сказать.

От, вибув той парубок год. Як вийшов год, батько иде за сином. Пришов у той ліс, до того пенька обгорілого, сів, та: «Ох!» Ох и виліз з того пенька, та й каже: «Здоров був, чоловіче!»—«Здоров, Ох!»—«А чого тобі треба, чоловіче?» пита Ох. «Пришов, каже, за сином.»—«Ну, иди: як пізнаєш—бери його з собою, а не пізнаєш—ще год служитиме.» Чоловік и пішов за Охом. Приходять до його хати; Ох взяв, виніс мірку проса, висипав — назбігалось такого до біса півнів! «Ну, пізнавай, каже Ох, де твій син?»—Чоловік дивився-дивився—все півні однакові: один у один—не пізнав. «Ну, каже Ох, иди ж собі, коли не пізнав: це год твій син служитиме, в мене.» Чоловік и пішов до дому.

От виходить и другий год; чоловік уп'ять иде до Оха. Пришов до пенька: «Ох!» каже. Ох до його виліз «Иди, каже, пізнавай!» Увів його у кошару— аж там самі барани, один у один. Чоловік пізнавав-пізнавав—не пізнав. «Иди собі, коли так, до дому: твій син ще год житиме у мене.» Чоловік и пішов журачись.

Виходить и третій год; чоловік иде до Оха. Иде та иде —

аж йому на зустріч иде дід, увесь, як молоко, білий, и одежа на йому біла. «Здоров, чоловіче!» — «Доброго здоров'я, діду!» — «Куди тебе Бог несе?» — «Иду, каже, до Оха виручать сина.» — «Як саме?» — «Так и так», каже чоловік. И розказав тому білому дідові, як він Охові оддав у найми свого сина и з якою умовою.» Е! каже дід: погано, чоловіче! довго він тебе водитиме.» — «Та я вже, каже чоловік, и сам бачу, що погано, та не знаю, щò його й робить тепер у світі.. Чи ви, дідусю не знаєте: як міні мого сина вгадати?» — «Знаю!» каже дід. «Скажіть же й міні, дідусю-голубчику: а за вас цілий вік буду Бога молити! Бо все таки: який він не був, а мій син—своя кров!» — «Слухай же, каже дід: як прийдеш до Оха, він тобі випустить голубів: то ти не бери ніякого голуба, тільки: бери того, що не йтиме, а сам собі під грушею сидітиме та оскубатимецця: то твій син!» Подякував чоловік дідові и пішов.

Приходить до пенька: «Ох!» каже. Ох и виліз до його и повів його у своє лісове царство. От висипав Ох мірку пшениці, накликав голубів. Назліталось їх така сила що Господи! и все один у один. «Пізнавай, каже Ох, де твій син! Пізнаєш—твій, а не пізнаєш—мій!» От всі голуби йдять пшеницю, а один сидить під грушею сам собі, надувся, та оскубаецця. Чоловік и каже: «Ось мій син!» — «Ну, вгадав! коли так—бери.» Взяв перекинув того голуба,— став з його такий гарний парубок, що кращого й на світі не має. Батько зрадив дуже, обнімає його, цілує... Раді обидва! «Ходім же сину, до дому.» От и пішли.

Идуть дорогою, та й розмовляють: батько розпитує, як там у Оха було; син розказує; то знову батько розказує, як він бідує, а син слухає. А далі батько й каже: «Що ж ми тепер, сину, робитимем? Я бідний и ти бідний... Служив ти три годи, та нічого не заробив!» — «Не журіцца, тату,— все гаразд буде. Глядіть, каже: тут полковатимуть за лисицями паничі, то я перекинусь хортом та піймаю лисицю, то паничі,

мене купуватимуть у вас; то ви мене продайте за триста рублів,—тільки продавайте без ретязя: от у нас и гроші будуть, розживемось!»

Идуть та йдуть,— аж так, на узлісі собаки ганяють лисицю: так ганяють, так гоняють: лисиця не втече, хорт не дожене. Син зараз перекинувся хортом, догнав ту лисицю, піймав. Паничі вискочили з ліса. «Се твій хорт?» — «Мій!» — «Добрий хорт! продай його нам.» — «Купіть.» — «Що тобі за його?» — «Триста рублів, без ретязя.» — «На що нам твій ретязь,— ми йому позолочуваний зробим. На сто!» — «Ні.» — «Ну, бери гроші,—давай хорта.» Одлічили гроші, взяли хорта,—давай полювать. Випустили того хорта знову на лисицю. Він як погнав лисицю, та погнав аж у ліс, та перекинувся парубком и знову прийшов до батька.

Идуть та йдуть, батько й каже: «Що нам, сину, цих грошей,— тільки що хозяйством завестись, хату полагодить...» — «Не журіця, тату, буде ще.» Тут, каже, тату, паничі йіхатимуть по перепелиці з соколом; то я перекинусь соколом, то вони мене купуватимуть, то ви мене продайте знов за триста рублів, без шапочки.»

От идуть полем,—паничі випустили сокола на перепила; так сокіл женеця, а перепел тікає: сокіл не дожене, перепел не втече. Син перекинувся соколом,— так зразу и насів того перепила. Паничі побачили. «Це твій сокіл?» Мій.» — «Продай його нам.» — «Купіть.» — «Що тобі за його?» — «Як дасте триста рублів, то беріть собі сокола, тільки без шапочки.— Ми йому парчеву зробимо...» Поторгувались, продав за триста рублів. От паничі пустили того сокола за перепелицею, а він як полетів, та й полетів, та перекинувся парубком и знову прийшов до батька.

„Ну, тепер ми розжились трохи“, каже батько „постойте, тату, ще буде. Як будемо, каже, ити через ярмарокъ, то я перекинусь конем, а вы мене продавайте: дадутъ вам за

мене тисячу рублів; тільки продавайте без недоузка“. От доходять до містечка там, чи що, — аж ярмарок. Син перекинувся вонемь—и такий кін, як змії, и приступить страшно! Батько веде того коня за неуздов, а він так гарцює, копитами землю вибиває! Тут понаходилося купців—торгують. „Тисячу, каже, безь недоузка, то й берить!“—„Та на віщо нам цей недоуздовь, ми йому срібну позолочувану уздечку зробимо!“ Даютъ п'ятьсот. „Ні!“ А це підходить цигань, сліпий на одно око: „Що тобі, чоловіче, за коня?“—„Тисячу, безь недоузка.“—„Ге! дорого, батю: візьми п'ятьсот з недоузком!“—„Ні, не рука“, каже батько.—„Ну, шістьсот...бери!“ Як узяв той циган торгувацця, як узяв,—так чоловік и шага не пускає. „Ну, бери, батю, тільки з недоузком.“—„Е, ні, цигане: недоузком мій!“ „Чоловіче добрий! де ти видав, щоб коня продавали без уздечки? и передать ніяк...“—„Як хочеш, а недоуздов мій!“ каже чоловік. „Ну, батю: я тобі ще п'ять рублів навину,—тільки з недоузком.“ Чоловік подумав: недоуздов яких там три гривні стоїть, а циган дає п'ять рублів! взяв и оддав. Запили могорич; пішов чоловік, взявши гроші, до дому, а циган на коня, та й поїхав. А то не циган—то Ох перекинувся циганом.

Той кинь несе. та й несе Оха—вище дерева, нижче хмари...От спустились у ліс, прийїхали до Оха; він того коня поставив на степі, а сам пішов у хату. „Не втік таки мойїх рух сучий син!“ каже жінці.—От, у обідню годину, бере Ох того коня за поводя, веде до водопою, до річки. Тільки що привів до річки, а той кинь нахилився пить. та й перекинувся окунем, та й поплив. Ох, недовго думавши, перекинувся и собі щукою, та давай ганяццця за тим окунем. Так оце—що нажене, то окунь одтобурчить пірця та хвостомъ повернецця, то щука й не візьме...От, оце вона дожене, та: „Окунець, окунець, повернись до мене головою, побалакаєм з тобою!“—„Коли ти, вумоцью, хочеш балакати, каже окунець щуці, то

я й так чую!“ То це — що намене щука окуна та: „Овунець, овунець, повернись до мене головою, побалакаєм з тобою!“ То овунець одтобурчить пирця, та: „Коли ти, кумонько, ночени, — то я й так чую!“ Довго ганялась щука за овунемь—та ні! А це впливає той окунь на берег — аж там царівна шмаття перере. Овунь перекинувся гранатовим перснем у золоті оправі, царівна й побачила, та й підняла той перстін з води. Приносить до дому, хвалиця: „Який я, таточку, гарний перстін найшла!“ Батько любуецця, а царівна не знає, на який його й палець надіть: такий гарний!

Коли це, через який там час, доложили царю, що прийшов якийсь купець. (А то Ох купцем перекинувся) Царь вийшов: «Що тобі треба, старичок?» — «Так и так: йїхав я, каже Ох, кораблем по морю, візь у свою землю своєму цареві перстін гранатовий, та й упустив той перстін у воду... чи ніхто з ваших не знайшов?» — «Ні, каже царь, — моя дочка знайшла.» Покликали и йїї. Ох як узав йїї просить, щоб оддала, «бо мині, каже, и на світі не жить, як не привезу того персня!» Так вона не оддає, та й годі! Тут уже царь уступився: «Оддай, каже, дочко, а то через нас буде несчастя чоловікові, — оддай!» А Ох так просить! «Що хоче, теї беріть у мене, — тільки оддайте мині перстін!» — «Ну, коли так, каже царівна, — то щоб ні тобі, ні мині!» та й кинула той перстін на землю... той перстін и розсипався пшоном — так и пороскочувалось по усій хаті. А Ох, недовго думавши, перекинувся півнем, та давай єлювать те пшоно. Єлював-єлював, все поєлював... А одна пшонина заєтилає під ноги царівні, — він тийі пшонини неєзів. Як поєлював, — та в вікно й вилетів собі геть, та й полетів собі...

А з тийі пшонини та перекинувся парубок — и такий гарний, що царівна як побачила, так и заєхалася од разу, — та так же то щиро просить царя й царицю, щоб йїї оддали за його: «Ні за єим, каже, я щаслива єе буду, а за ним моє щастя!» Царь довго мєрщився — що то за простого

оддати свою дочку; а далі порадився царь, та взяли їх поблагословили, та й подружили, та таке весілля справляли, що увесь мир скликали. И я там був, мед-вино пив: хоч в роті не було, а по бороді текло—тим вона в мене й побіліла!

(Записана въ Гадяскомъ у. Полтавской г.)

30.

ПРО ЦАРЕНКА ІВАНА И ЧОРТОВУ ДОЧКУ. *)

Був собі царь и цариця, та не було в їх зроду дітей. Вони вже и Бога просили щоб хоть, мовляв, одна дитина—не дає Бог.

От и поїхав раз кудись царь, в гості, чи, може, по ділу, и загрузли в його коні в болоті. Вже він и ськ з ними тягався, вже и так—нічого не зробить, не вирятуюця. Коли йде чорт и каже: «А чи даси, каже, що в тебе єсть найлюбішого и наймилішого? то вирятую!»—«Що ж, каже царь, в мене єсть найлюбішого й наймилішого—жінка?»—Ні, каже, не жінка—я жінки не хочу!—«Так, може, хату тобі подарувать?»—Ні, и хати не хочу! ти мені подаруй, що в тебе наймиліше! Ти, каже, його не знаєш, що воно в тебе єсть.—«Ну, каже царь, коли и я не знаю його—бери!»—Та ще, каже чорт, мені не зараз його и оддай, а тільки через десять років!—«Та добре вже, добре—чом!» А того и не знає, що жінка в його давно вже заважніла, и що Бог йому сина дав.—Так запиши ж, каже чорт, своєю кровью, що ти мені даєш.—«Як же я, каже царь, запишу тобі?»—«А от як! каже: возьми та вріж мезин(н)ого пальця, то й запишеш.» От царь зробив,

*) См. Аованасьева, русскія нар. сказки, вып. VI, с. 214—218.

як чорт казав—и записав, а чорт и витяг його... «Йдѣ же, каже, тепер до дому!»

Тоді царь и поїхав собі до дому и прийїхав благополучно. Коли вступає в хату,—йому назустріч всі: з синомъ поздоровляють. Він так и впав на порозі: «Сину мій, каже, орле мій, не мій же тепер ти!» — Чом же він не твій син?— пита цариця:— хвалить Бога, каже, що діждали! Як мій син, так и твій!— «Ні, не мій він и не твій, каже царь: я вже його чортові оддав и записав.» — От тоді цариця в плач, в крик... а за нею и царь—Боже, як почали вбивацьця! А далі плакали-плакали, вбивались-вбивались, та цариця й каже: «Я ще; каже, буду просить и молити Бога—може, ще и одмолю його.» — Ні, каже царь. не одмолиш вже, бо я своєю кровью записав, що через десять років чорт візме.— От тоді цариця бачить, що—що, мовляв, зробили!—нічого не сказала, а тільки дуже, дуже почала журицьця.

А син тим часом росте, як на той жаль: росте не по годам, а по часам, як з води йде. За п(ъ)ять год так виріс—зовсім великий, и став всього вчицьця, и за рік всього вивчився. И каже тоді своєму батькові, цареві:— «Поставте, каже, мені хату особливе: я буду там жити и Богові молицьця; щоб освободив мене Бог, бо я вже, каже, и сам знаю, що я не ваш.» — Царь и цариця плачуть:—Боже наш, кажуть, Боже, що ми наробили! Але хоч не йди од нас, сину: хоч мы будемо на тебе дивицьця—надивимось за чотири роки. — «Ні, каже, — аж розсердився: — коли вже ви так наробили, так постройте мені хату!» Так що царь мусив постройити. И вже, як постройив, — все він, син той, там, все там: все чита и Богу молицьця, а до батька и до матері и не здума. Прийдуть иноді ті плачучи: «Ти б, кажуть, хоть-би коли-небудь до нас, хоть-би навідався.» — Ні, каже, заразом, каже, приїду! —

От він там живе, чита и Богу молицьця, а тим часом и года вийшли... Чорт вороном перекинувся и прилетів до царя:

«А де ти, каже, свого сина дів? оддай, що подарував!»—и стріху йому дере.—Та одчеписі, каже, чорте, у мене нема сина!—Чорт розсердився, налітає и хату валяє: «Оддай, кричить, що подарував!»—А до сина не йде.

От царь бачить тоді, що треба, мовляв, —иде до сина и гірко плаче: «Иди вже, каже, сину, бо чорт и хату мені валя.» — Добре, каже син, —піду; спитайте тільки, куди ж ити —сам прийду.—И почав одягацьця. А тут чорт и прилетів: «А що ж, каже, чи буде він ити, чи ні?»—Куди ж йому ити? —пита царь и гірко плаче: він сам, каже, прийде,—«А просто в пекло нехай иде!» каже чорт.

От син убрався, пішов попросився з усима и пішов собі... «Коли ж, мій сину, ти вернешся?» пита цариця, вбиваєцьця.—«Не питайте!»—каже, тільки и сказав...—Лучче б, каже та, було мені тебе закопати!—

От и пішов той син, пішов, все йде; и ввійшов у ліс—а там стоїть хатка; ввійшов у хатку—а там сидить бабка. «Добрідень вам, каже, бабусю!»—Здоров, каже, сину! Куди тебе Бог несе?—«А куди, каже, мене Богъ несе? в лиху годину!»—Ні, сину, то не в лиху годину.—«А куди ж? порадьте ж мене, бабусю, щоб не в лиху годину.» —Поражу, сину! Я се вже давно знаю, що тобі буде. Иди, каже, сину отцію дорогою—там буде стоять куц зіноваті над водою — та слухай же, щоб ти так зробив, як я тобі буду казати.—«Послухаю, каже, бабусю, послухаю,—тільки, будьте ласкові, порадьте!»—От ти візьмеш, каже дальше та бабуся, та и сядеш під тисю зіноватью, и сидитемеш, поки що не прилетить. Там, каже, прилетять по переду дві дівичі кунацьця, а опісля и третя. От ті покупаюцьця и будуть убірацьця, то ти їм нічого не роби; а третю покинуть, так ти візьмеш у тисей третьойі и украдеш одержу и заховаєш и сам заховаєєшся—нобач, що вона тобі буде казати, та тебе порадить. Та тільки, сину, ти йійі слухай, що вона тобі ни скаже, — то, може, вона тебе

висвободить. — «Добре, бабусю, каже той усе, зроблю, як кажете,» — и прощаєця з нею.

От тоді и пішов він лісом, тоєю дорогою, и все йде та й иде — аж той куц зіноваті над водою, як бабуся казала. «Се ж він, каже, той куц зіноваті, що вона казала, се ж він!» и взяв, и сів, та й сидить. Коли прилітають дві дівичі, а опісля и третя, и стали всі три купацьця; и як вилізли старші, кличуть и третю: «Ходім, кажуть, сестро, разом.» — Не з вами, каже, прийшла, не з вами и піду! — От ті взяли, та и полетіли собі, а той и дума: «Коли б же мені, каже, вкрати ту одежу и ті крильця»; а в їх и крильця, щоб — звісно — літати. А далі и дума: «Що б то я, каже, и за молодець був, щоб не вкрав!» И як задивилась та, взяв та и вкрав, та и сидить мовчки.

Вигупалась и вона и вилазить з води; коли подивичця — аж ні одежі, ні крилець... Як скочить вона знову в воду!... а далі й говорить: «Хто взяв одежу — обізвись! Як що старий, каже, то будеш за батька; як не дуже старий — будеш за брата; а як молодий — будеш за рідного чоловіка!» — Я, каже, взяв! — «Так кинь же!» каже. — А ти ж мені слово справдиш? — «А справджу, тільки хто ж ти такий — чи ти хоч за батька, чи ти хоч за брата, чи за рідного чоловіка?» — Я хочу тільки за чоловіка! — одказує він: подобалась, бо дуже гарна була. — «Ну, будь же мені и за чоловіка.» И він кинув їй одежу, а крильця собі зоставив. «Чом же ти, каже, крилець мені не кинув?» — О, яка ж бо ти розумна! — смієця він: ти хочеш мене підмануть! — «Ні, я тебе не підманю.» — Ну, так нехай же попереду побалакаємо и роспитаємось — чи підманеш, чи ні, а тоді и крильця оддам.

От вона тоді вилізла з води, роспиталась, балакали собі... А далі вона и каже: «Куди ж ти, каже, идеш?» — Та иду!... хто його зна, каже, куди, хто його зна й чого! — «Та може ж таки, пита, знаєш куди?» — Та так и так — до чорта, каже, иду

в пекло. — «О, каже, знаю ж, до якого чорта ти йдеш! То ж ти йдеш до мого батька.» — Та порадь же мене: куди мені ити. — «Добре; дай же попереду мені крильця!» — все ще не хотілось, щоб був він йійі чоловіком. — «Ні, каже він, попереду забожись, що будеш мені жінкою, то тоді оддам.» — Бачить тоді вона, що нічого робить, — забожилась и каже: «Слухай же, каже, тепер! Я тобі за жінку, то слухайся мене, то, може, од батька одможесся; а не будеш слухацьця, то нічого не поможецьця, бо мій батько дуже сердитий. Там у мого батька, каже, три хати в дворі, — моя крайня, то ти и йди туди просто, та так щоб сестри не бачили.» И розказала йому все: як и що, куди йти, яка дорога: «А мені, каже, дай крильця, то я полечу, буду тебе виглядати.» — Він оддав тоді крильця, вона полетіла, а він пішов.

Ну, пішов він, та й иде. Довго він там йшов, чи не довго, а далі й до двору приходить и зараз в крайню хату. А вона вже його и вигляда: «Ну, каже, добреж ти зробив, що прийшов, бо батько давно вже тебе жде. Иди ж ти до його и слухай, яку буде тобі загадувать роботу робить; тільки, каже, підходь до його з правого боку, щоб він тебе не зарубав.»

От він и пішов и, як казала, з правого боку заходить. «Здоров, каже, був.» — Здоров, здоров! А чого ти, каже, так, довго до мене не приходив? — и побачивши, що той з правого боку заходить: — Бач, каже, я хитрий, а ти ще хитриший чорта... Ну, гляди ж мені, чи зробиш те діло, що я тобі загадаю. Щоб ти мені за сю ніч серед двору викопав криницю, зруб зробив и вранці приніс з неї мені умицьця. Як що зробиш, то ще поживеш, а не зробиш, то моя ніч, а твоя голова з пліч! —

Як сказав се, той так и заплакав, одвернувшись: «Як же, дума, мені за одну ніч, та таку криницю зробити!» И пішов до неї плачучи, хмурий та невеселий. А вона йому назустріч: «Иване, каже, серце мое вохане!» Иванов його звали,

— «чом ти такий смутний, невеселий?» — Як же, каже, мені не бути смутним та не веселим, коли твій батько таку мені роботу загадав! — «А яку ж він тобі роботу загадав?» — Оттак и так: щоб за одну ніч криницю викопав, зруб зробив и вранці завтра води приніс умицьця. — «Ит, не знать чого ти турбуєся! Я сю загадку знала, до тебе голубкою прилітала, як був у батька: боялась, що не усе поймеш, як скаже. Лягай лишень, каже, та спи — усе добре буде.» — И вже, каже, не буде мені спацьця, бо знаю се не зробицьця. — «Та зробицьця ти вже не журися: я постараюсь.»

От він и ліг тоді спать, и чи спить він, чи не спить, а там и погляда — чи то ж воно справді буде, як казала. Погляда він так — аж от зайшов вечір, вийшли зорі... вийшла вона на двір. Вийшла, и як свисне — так и налетіли до неї усі сімсот чортів! Вона и загадує їм сю загадку: «Глядїть же, каже, мені, щоб оттут серед двору криницю за сю ніч викопали и зруб зробили, и щоб така була криниця, щоб як и на світі нема! и щоб вранці принесли мені води умицьця.» — Добре, добре, — кажуть чорти — и зараз заходились: той копає, той рубає, той зруб складає, в криницю впускає. Покі півні заспівали, вже вродилась криниця, набрали води й принесли. «От, добре!» каже — взяла в їх воду: «приїдете, каже, до мене ввечері.» А до його: «Иване, каже, серце мое кохане, — возьми сокирку та хоч походи коло криниці, бо може батько в віно вигляне.» — Та де там та криниця, коло чого я похожу? — каже той лежачи. «Та от, каже, и водиця єсть, ще поперед батька вмиеся!» Встав Иван, виглянув в віно — справді криниця, умився, взяв сокирку и ходить коло криниці — постукує. Аж и той батько виглянув в квартиру. «Иди вже, Иване, серце мое кохане, каже жінка, побачивши батька, — неси воду: батько встав.» Той взяв воду, поніс а сама голубкою перекинулась, слідом за ним.

Прийшов Иван до батька: «Добридень каже, «вам!» —

А що, чи справився? — А вже-ж справився, — от и вода. — Ну, добре ж, каже, лягай же на день, а на ніч, щоб готов був: знову робота буде. —

Бертасця Иван, а та вже и дома, знову пита: «Иване, важе, серце моє кохане, а що батько казав?» — А щò-ж казав! оттак и так казав. — Ну, добре ж, каже, лягай, а вечером знову підеш. — И як стало вечорить, — «иди!» каже.

Пшов знову Иван. Прийшов: «Здорови, каже, були!» А той *ведмідь(?)*: — «Здоров, здоров! — каже: — чом ти так довго не приходив? — От-же, слухай — гляди зроби, що я тобі скажу. Он, подивись — ліс.» — То й двиця в вікно — ліс: може той, що він через його йшов. — «От-же, каже, гляди, щоб ти мені вирубав, викичував, з'орав, пшениці насіяв, щоб вона за ніч поросла, нажав, намолотив, намолов, зіпк и щоб на спідання мені булку приніс!» — наказав, аж зажурив того Ивана. — «Як-же, каже, не зробиш, то моя ніч, а твоя голова з пліч.»

Приходить Иван до жінки, важе здиха. «Иване, каже, серце моє кохане, чого ти так здихаєш?» — «Як-же, каже, мені не здихать; коли твій батьво знову мені загадку загадав, та ще таку, що хто його зна, як її зробиш! — «Та я вже сю загадку давно вже знала, я до тебе голубкою прилітала!» Не журись, та лягай спать, та спи, а я вже усе зроблю! «И як ліг той спать, веір зайшов, вийшли зорі, вийшла на двір як свиєне!... Чортів стільки налетіло, що и щоту нема. «Глядять же, каже, щоб ви мені зробили, щò я скажу: отто ліс — щоб же ви мені вирубали його, викичували, з'орали, пшениці насіяли, намолотили и булку до світа принесли!» — Добре! — кажуть. «Глядять же мені!» и пішла у хату. А ті як ухляця: той руба, той деревню вивозить, той виуче, той оре... и поки півні заспівали, усе зробили и булку принесли.» Иване, серце моє кохане, вставай — каже — та булку неси!» — Та чи вже-ж то вона есть? — пита той. — «А вже-ж есть! — он, подивись — де був ліс...»

Встав той, подививсь—скільки гляне:—пшениця. «Оце!» дума,—и пішов до батька з булкою. — «А що, каже, а чом ти так довго не приходив?» — Як-же, каже, скоро було и прийти? ви и сами знаєте, що такого діла скоро не вхопш!—«Та за се, що правда, то правда... Ну, а зробив-же, — єсть булка?» — А вже-ж зробив! от и вона. — «Ну, дума чорт: и се-ж не аби-який!» — И велів йому спать день, и ніч, и знову день: «Бо ти, каже, певно натовився,—се велике діло!» А велить прийти на другий день вечером.—«Добре, каже Иван, прийду!» А такий пішов до-дому сумний, сумний: «певно, дума, таке вже загада, що и зробить не можна!»

«Иване, серце моє кохане, — зострича жінка, — чого ти такий сумний?» — Як-же, каже, мені не бути сумним, коли оттак и так батько,—певно вже таке загада, що и зробить не можна. — «Не сумуй, каже, я се вже давно знала, до тебе голубкою прилітала! От прийде ніч, то порадимось.» И так розважила його; и як прийшла ніч, порадились, щò треба втікати. «Тільки», каже Иванові, «тр.чі плюньмо в оці хаті, то слина їм одговорить.» — (Ото-б-то, як батько спита: «чом ти, Иване, до мене не йдеш?» — то слина скаже: «Зараз!» Той буде ждять, а потім знову—пожи—то довідаюцця!) Так вони порадились—и втекли.!

А батько ждав-ждав на другий день ввечері—не йде: «А чом ти, Иване, гука, не йдеш до мене?» А слина йому: «Зараз!» каже. — Той попождав, може, до півночі—знову гука — «Зараз!» знову йому слина, и так довго його поповодила, аж розсердився. «Підіть», гука на другихъ дочок, «та вбийте його сякого-такого и принесіть, то я його ззім!» — И, вже!—кажуть ті, збігавши:—нема й його, нема й йійі! — «Ну, дума чорт, аж здивувався; — я, каже, хитрий, а се ще хитриший од чорта! Підіть же, каже доженіть йіх, то я обойіхъ ззім!»

От ті дочки и побігли. Ті за сутки Бог-зна де стали, а вони таки почали доганять. От ті оглянуцця—коли женуцця,

«Ой лищечко-ж, каже жінка, женуцця, — щó ж нам робить!»
— А хто його зна, каже, щó робить! — «Ну, слухай-же, каже, я стану цервовью, а ти попом, и ходи по церкві — тільки не повертайся до їх передом, щóб не пізнали.»

От вона стала цервовью — така стала цервов аж порохня з нейі сиплецця, а він попом, и ходить по церкві. От ті прибігли до тийі церкві, так їм не можна в цервов ввійти, и стали коло порога. «Чи чуеш ти, питають, попе, чи ти не бачив оттаких и таких — молоді обое?» — А той и обзиваецця, а до їх не оглядаецця... «Бачив, каже, як оця цервов стройілась, а мене попом наставляли, то бігли.» — «Еге-ге, кажуть, коли-то вже ця цервов стройілась! вже и порохня з нейі сиплецця! завернімось, бо не доженемо.»

От и завернулись вони, а ті знову стали людьми и побігли. Вернулись вони, а батько и пита: «А що каже догнали?» — А вже-ж, кажуть, не догнали: — «А нікого-ж, пита, не бачили?» — Чом не бачили? бачили, — кажуть: серед степу цервов — така стара, аж порохня сиплецця, — и в ті церкві піп. Ми и питались так, так и так каже, — «Е, кажебатько, так то-ж сами вони, — чом ви їх не били? «Біжить-же, каже, знову: може, церкві не побачите, то хоть шматочок принесіть, хоть порохні.»

От ті побігли и прибігають на те місце, — воли нема ні деревки, ні цопа — чисто, мов там нічого и не було. «Мабуть-жетовони!» кажуть — и побіглидальше, доганять. А ті вже — Бог-зна де стали! Коли оглянуща знову — женуцця. «Ох, лишенько ж, каже, що ж тут робить? «А той знову: — А хто його зна, каже, що його робить! — «Ну, слухай же, каже, я стану пшеницею, а ти сторожем, — ходи коло мене — та тільки передом не повертайся.»

От и стала вона пшеницею — такою ж то хорошою, що як вітер-повіне, аж полягає... а він дідом старим, ходить з війком. Коли вони и прибігають: «Дідусю, голубе», кажуть, «чи де бачив ти тут молоді люде бігли?» — Чому не бачив, — каже: бачив! як на оцю пшеницю орали и мене

сторожем наставляли. — «Еге,-ге! кажуть: воли-то воно оралось, сіяли пшеницю, поросла — и яка ж то хороша! — пора и жать, а вони тоді бігли! не доженемо, вернімось!» И вернулись.

А той вже сидить и рот роззявив, щоб зараз и звісти, як принесуть. «А що ж, пита, догнали?» — Ні, кажуть, не догли! — «А нікого ж не бачили?» — Ні, бачили. Серед степу, пшениця — и така ж то хороша-хороша!... и сторож. — «А не питали ж у його?» каже батько. — Чом не питали? — питали! Так и так каже. — А то ж, каже, він и єсть, а то вона, суча дочка, — хоть би було мені одін колосок принести!... Ну, каже до жінки: — стара, будемо ж ми сами бігти, то дамо їм гарту, а то сі нічого не зроблять.» — «Чи бігти, каже стара, то й бігти!» — И побігли.

Побігли вони, и біжать та й біжать. Коли оглянуцца ті: «Ой, каже, мабуть тепер вже пропадемо, — батько и мати жєнуцца... Що нам робить?» — А що нам робить — хто його зна що! — «Ну, слухай-же, каже, я стану, водою, а ти селехом — и плавай, тільки не повертайся до їх передом, а то пізнають!» И стала річкою — и такою ще, що не можна нікуди и обійти, а він селехом — и плава... и тільки: «вах, вах, ках!» От ті прибігли до річки и дивляцца, що ні перейти, ні обійти, — нікуди дальше бігти... Той и розсердився на дочку: «Будь же ти не ладна! Коли ж ти така, каже, заляж на три годі камінем!» прокляв, и вернулись; а ті знову стали людьми и пішли.

Пішли вони, и доходять до того города, де батько и мати Иванови, и каже вона йому: «Ну, гляди ж ти мені, каже, з ким хоч цилуйся, тільки нігде не цилуйся з меншою сестрою, де вона є, бо забудеш мене. А я, каже, батьків и материн грех спокуюю — на три годи камінем заляжу. И оце нà, візьми оцю подушечку, та гляди не распорюй їйї, поки я не прийду: оце, каже, буде тобі на пам(т)ятеу: як подивисся на нейї, то й мене згадаєш. А щоб більше ніхто не бачив

йійі — на хату закинь, на горище.» От, так попрощались вони, и він пішов до-дому.

Пішов, и приходить—и Господи, як порадили всі! Батько, мати, рідня вся кинулась цилувацьця—так він ні з ким, бойіцця, щоб з меншою сестрою не поцилувацьця. А далі и поцилувався таки, бо всі плакать стали: «Ти, кажуть, гордий став! «А менша дядькова сестра:» Чом-же ти, каже, зо мною не хочеш цилувацьця?» плаче.... «хіба, каже, ти мені не брат, або я не така, як другі?»—Так він неначе того и не чує. От вона взяла, та нищечком тоді ззadu прикралась и поцилувала... Як поцилувала, то то він говорив, а то й забув не тільки об своїй жінці—и де був, и як утікали, а об чім и розказував.

От, тоді як забув він, батько и каже йому—вже год пройшов, два, або й білше: —Сину, каже, то й пора вже тобі женицьця.» — Як що пора, каже, то й пора, — шукайте!—забув.... Батько й найшов йому—таку гарну! де пак, щоб за царенка, та не гарну! —Стало весілля.

А та вже одлежала своє, зробилась черницею и прийшла в город та и злізла на вербу над криницею—може, щоб подивицьця: а де, мов?... и йійі видно в криниці: така хороша-хороша! Коли и приходить жидівська наймичка по воду, и гульк в криницю—а там хороша-хороша! думала, що сама, та й каже: «Тьху, каже, біс його батькові отака хороша, та жидам воду носила! Ні, білше не буду,—нехай не дїздуть!»—и торох відра об землю, аж клепки забряжчали! так що та аж засміялась. «Ну, дума тут не дождусь! «И злізла, щоб піти розпитацьця.

Пішла, коли и стрічаєцця з дівчатами: «А що тут, пита, у вас, дівчатка, чуть?»—Та що, кажуть, у нас чуть? царенко десь був далеко, мабуть аж у самого чорта, а тепер женицьця, весілля.—«Женицьця, весілля?»—Еге!—«А де ж вони живуть ті ваші царі?» — А оттам, кажуть, и там. — «Спасибі ж вам, каже, прощайте, бо мені ніколи!» И хутенько туди.

Прибігла, —ивесільні, гості, царенко ходить по хаті — йійі не пізнає... Вона и стала ик стороні, піджида, поки молодих заведуть за стіл. А як завели: «Чи не можна-б, будьте ласкаві, пита у цариці, зробить пару голубків и пустить у хату?» — Чом не можна? кажуть: можна! — От вона взяла та й зробила йіх, а вони и сіли над головою у молодих, на образах, и говорять. Каже голубка: «Агу! а *ту* забув, а другу здумав! агу, а *ту* забув, а другу здумав! А знаєш ти голубе, як ми вдвох втікали од батька?» — Знаю! — каже голуб: — «А знаєш ти, голубе, як нас сестри догнали?» — «А знаєш ти, голубе, як я стала церковью, а ти попом?» — Знаю! — «А знаєш ти, як я стала пшеницею, а ти сторожем? як я була водицею, а ти селехом? як мене батько прокляв, а я лягла на три годи камінем?» И так та голубка все пита голуба; и як дійшла: «А знаєш ти, каже, що я тобі казала, щоб ти не цілувався з меншою сестрою, бо забудеш мене?» Як почує тоді молодий и як вискочить зза столу — та до тийі черниці: усе згадав, пізнав — обніма йійі, цілує... «Се ж, каже, моя жінка! се ж отака и така!» Всі так зрадили, а *ту* молоду до батька випровадили... а подушечку распороли — и відтіля всякого добра, скоту... Живуть и постолом добро возять.

(Записана М. Т. Номисомъ, въ С.-Петербурґѣ, «од дівчини з Каніва»; перепечатується изъ Черниговскаго Листка 1862 г., №№ 33 — 34, стр. 259 — 264.)

31.

В І Т Е Р.

У одному селі було собі два брати; один убогий, другий богатий. Ото у богатого то усього багацько, а у бідного то нічого нема, тільки дитей купа.

От пішов бідний из жінкою на жнива и заробили мірку жита за літо. Ото пішли віять. Як схватився Вітер—и розвіяв те жито до зерна. От дуже розсердивсь чоловік, та й каже: «Хиба ни я буду, щоб Вітра не знайшов,—я йому роскажу, яке то жито було загорюване, а він розвіяв!»

Ото став чоловік убірац(ь)я, а жінка питає: «Куди ти, чоловіче, збіраєс(с)я?» Чоловік відказав:—Ось що, жінко; я хочу ити Вітра шукать. Як ти скажеш?—Жінка: «Я б сказала, щоб ти нейшов, чоловіче, то б луч(ч)е було, бо чи ти знаєш, як кажуть люде: шукай Вітра у полі.. Тобі одна дорога, а йому десять: подумай ти сам, чоловіче, де ти його найдеш!»—Найду, відказав чоловік, а то й до-дому не вернусь. — Ото попрощавсь из жінкою, из дітьми, та й пішов світ за очима—шукать Вітра у полі...

От, чи далеко ишов, чи ні, коли гляне у ліс—аж там стоить хатка на курячи нізці. Ото увійшов той чоловік у хатку, дивиця—аж там лежить привеликий дід, и сивий як молоко,—лежить расплатавшись, на покутя головою, а руки и ноги роскидав по кутках, чуприна задралась у-гору... То був самий Вітер!—Ото як глянув той чоловік на того страшного дідугана, та й злякавсь,—бо й з-роду такого не бачив,—та й каже: «Помагайбі вам, дідусю!»—Добре здоров'я, чоловіче добрий,—відказав то й дід, лежа. Та й питає подорожнього:—Куди тебе Бог несе, чоловіче добрий?—Чоловік відказав: «Та не вам кажучи, иду світ за очи: Вітра шукаю! Найду—вернусь, не найду—то буду довго ходить.»—«На що тобі Вітер?»—спитався дід, лежачи:—«и що він! тобі заподівав, чоловіче добрий, що ти його шукаєш?»—«Як-же не заподівав, --відказав подорожній:—ось слухайте, дідусю, яку він мині шкочу зробив! Пішли ми из жінкою на жнива и заробили мірку жита; от я став віять, а Вітер де узавсь, та як духнув, то так усе жито розвіяв, мов-би не було—ні одній зернинки не осталось. От, бачте, дідусю! як йому це подарувать,—скажить ви-

мені на милость Божу?у людей є багато жита, то й нерозвіяв; а у мене мірка усього на всього, та ще яке те жито загорюване, а він и те розвіяв по світу так, що й не позбіравш... От я думав: що його робить? Та й кажу жінці: «Піду вітра шукать, щоб йому розсказать: ніхай на другий раз знає, у кого мало жита, то ніхай не розвіває, бо воно и так гірко приходец(ц)я!»—«Добре, синашу, каже той дід лежачи: — тепер буду знати, не буду розвівати. А ти чоловіче добрий, не шукай Вітра у полі, бо я самий Вітер!»—От подорожній и каже: «А коли ти Вітер, то верни моє жито!»—«Ні вже, сказав дід,—мертвого з ями не вертають. А що я тобі таку шведку зробив, то на тобі торбу оцю, чоловіче добрий, та й иди собі до-дому; а як схочеш йісти, то скажеш: торбо, йісти й пить!»—то так, де воно и наберец(ц)я: усього буде йісти и пить,—От буде чим жінку годувать и дітей.»

Ото подякував той чоловік Вітрові: «И, спасибі тобі, Вітре, за твою ласку, що ти міні таку торбу дав, що я не буду робить и буде що йісти й пить!»—«Для лидачого той дуже добре!»—відказав Вітер.—«Иди ж, та гляди міні, не заходь у шинок, бо я буду знати.»—«Ні, каже чоловік, не зайду.»—От попрощався з Вітром и пішов.

От, иде біля шинку, и дуже завортіло дознац(ц)я, чи правду Вітер казав, та й дума: «як таки можна минуть шинок? зайду, що Бог дасть: Вітер не буде знать, бо й не віє.»—От зайшов у шинок, повісив торбу на в'лочеу. Ото жид зараз пита: «Чого тобі треба, чоловіче?»—Та мовчи, неся віро!—сказав чоловік. Жид став лаять: «Так чуїш пак: чого и заходиш, як нічого куповать!»—«Як не куповать?»—крикнув чоловік, и з серця на торбу:—«Торбо, йісти й пить!»—От так стіл и вставило усякими напитками и найідками. От, аж поторопіли жида, та й питають, дивуючи: «Що воно таке, чоловіче, що ми ніколи и не бачили такого дива?»—«Та не питайте, прокляті жида, та йіште, що є на столі»,—сказав чоловік

той. А жидинята и жиди так и хватають, та йдять аж за ушіма лящить; а чоловікові підносять горілки и усякого вива: «Пий, чоловіче, не бійся нічого; а як уп'єсся, то в нас заночуєш: ми тобі постелем, та й спи собі с Богом, ніхто тебе не буде зачіпать; чуїш пак, йїж. що душі хочецця.» Такі ласкаві чортові жиди стали, що силою горілку у рот л(л)ють.

Не счувся сердешний чоловік, відкіля и лихо склалось: такий п'яний став, що й с того місця не встав—та заснув. Ото жиди торбу перемінили: свою повісили, а його узяли, и чоловіка збудили: «Чуїш, чоловіче, устань. каже жид, бо уже пора ити тобі до-дому,—уже, бач світ.» Нічого чоловікові робить, треба слухать жиди. «Ото, почухай потилицю, що не хочецця ити оце, та треба!»—От узяв торбу ту, що на кілочку висіла, та й пішов сердега просто до-дому.

Ото прийшов до господи, та й каже: «Одчини, жінко!» Ото жінка одчинила. Ото повісив торбу на кілочок, та й каже: «Сідай, жінко, и ви, діти, біля стола; тепер, слава Богу, буде що йїсти й пить.» Жінка глянула на чоловіка, осміхнулась, та й сіла, а дітки коло неї, та й дивляц(ц)я, що буде батько робить. Ото чоловік и каже: «Торбо. йїсти й пить!» Мовчить торба. От він изнову: «Торбо йїсти й пить дітям дай!» як кригне той чоловік из серця: «У шинку давала, а тут не наче заклало—не даєш и не чуєш!» Та як скочить, як ухватить макогінь та давай бить торбу, та й стїну вибив и торбу на шматки побив, а сам изнову пішов до Вітра. А жінка усе поприбірала, клинучи чоловіка та нарікаючи.

Ото прийшов той чоловік до вітра, тай каже: «Здоров будь, Вітре!» Вітре відказав:—Добре здоров'я, чоловіче.» Та й питає Вітер чоловіка:—«Чого ти прийшов, чоловіче? я ж тобі дав торбу, то й чого ище треба?»—«Та бодай ту торбу чорт узяв,—сказав той чоловік: я через неї шводи достав собі и усім!»—Якої шкоди—крикнув Вітер - ти достав?—«Ось якої, відказав чоловік: бачте, дідусю;—вона міні недавала йїсти и

пить, то я став їйи бити—та стіну пробив.. Ну, щò ж я те-
нер буду робить у розвалині хаті? дай мині що-небудь,—каже
той чоловік. А Вітер відказав:— «Э, чоловіче, вибачай! Дурних
ни сіють и ни оруть, сами родяця; ти у шинок заходив?—
Чоловік каже: «Ні, не загодив.»—Як не заходив?—крикнув Ві-
тер:—хоч-би не брехав!—«Еге!» сказав подорожній: «Хто ж
бреше? собі щкоди нароби, та й мовчи!.. Усе через вашу тор-
бу - усе лихо скоїлось: як-би дала їсти й пити, то б я до вас
більше не пішов.» Ото почував Вітер голову, та й каже:—
На ж тобі, чоловіче, ище баранчика, а як треба буде тобі гро-
шей, то ти так скажи: Баранчик, баранчик, струснись! то він
струснец(ц)я и будуть тобі гроші;—тільки, гляди мині, не за-
ходь у шинок, бо я буду знати. А як третій раз ти прийдеш,
то будеш до нових вінників пам'ятати.—«Добре,» відказав
чоловік: «не зайду.»—Та узяв баранчика, и подякував Віт о-
ві, и пішов.

Ото иде той чоловік и баранчика веде на віровці. От дій-
шов до шинку, до того, що й тоді був,—ото изнову закортіло
чоловіка зайти у шинок. От став біля його, подумав трошки:
«чи йти, чи ні? и треба б правди дознацьця. Ні вже—зайду,
тільки не буду упивац(ьц)я: випью чарку, та й до-дому піду.»
Ото зайшов у оренду. избаранчиком: боявся повинуть.

От як побачили жиди того баранчика, як зачали кричать
на чоловіка: «Чуїш пак, чоловіче, каже жид: на що ти
барана увів у хату? Хіба тобі нема сіней то там по-
став.»—Та мовчить, прокляті!—крикнув чоловік из сер-
ця: чого вони заходились?.. це не такий баранець, щоб вам
капость яку зробив: стелить рядно, то й побачите, коли ней-
мете віри!—Жид відказав: «На що?»—Ище питаєця прокля-
тий!—крикнув чоловік сертито.—Баранчик, струснись! .. Баран-
чик струснувсь, а гроші так и пороснули, а жиди як агіли
завричали: «Ай-вій, чоловіче! який це у тебе баран, що ми
изроду и не бачили такого! Продай нам його: ми тобі багаць-

ко вроді дитр.» — Та збирайте гроші, прокляті жида, та не кричіть, бо я продавати не буду!—

Ото жида позбірала гроші, а йому понаносили повний стіл усякої усячини—чого душа забажа — и просять ласково: сказано, жидівська натура, хоч-би не живий, то й той упився б, — бо знають, як чоловіка избить с-панталигу! А чоловік дивиться на жидівську щирість,—що вони так просять, укнучивши тій дурниці у голову, про усе забувся: сидить собі та мед-горілку попиває, та с жидами розмовляє, а об домівку не згадає. А жида його підняла и спати положила, а собі баранчика обмінила: собі узяла його, а йому свого постановили, такого самого.

Ото чоловік виснався, та й устав; узяв баранчика, попрощавсь (с)жидами и пішов до-дому.—Ото дійшов до своєї хати, а жінка була на двері, та як побачила чоловіка, що йде, — так вона у хату,—як накричить на дітей: «Ну ваше діти, ховайте усе, бо батько иде, ище й барана веде, то, певно зявсь хурію підіймо... От лиха година та нещаслива міні з ним, де налязця, а усе до-дому иде!»

Підійшов чоловік до дверей, та й каже: «Жінко, відчини!» Жінка відказала; — «Не великий пан, и сам одчивеш! Чи так напився, що й не здужайш відчинити? Лихо міні с тобою: діти маленькі, а ти ище п'єш!» Відчинила жінка, увійшов чоловік у хату, та й каже: «Здорова, жінко, була!» А жінка: — «На що ти ведеш барана у хату, скажи міні: хіба не можна у синах поставити?» — Чоловік: «Та мовчи, жінко, не кричи: тепер буде у нас усякого добра—буде чим дітей годувать!» — Жінка: — «Якож там бісового батька добра від барана! Найшов, черта за свої гроші, щоб харчі більше ишло; самім нічого йісти, а то ище барану треба: щд видума, то півтора людського!» — Чоловік: Та мовчи жінко: це не такий баран, щоб щд йів.» — А жінка: сказала жінка.— «Та не питай, — відказав чоловік: свела лимень рядно, то побачим.» — На що радио? —

сказала жінка. — «Як на що? крикнув чоловік із серця: *бач, яка!*—ще й не слуха!» — А жінка: — *От лиха мійні година, ниначе пороблено: де нап'єцця, та й прийде до дому вередувать, та ище й не сам— з баранами та с торбами, щоб хату завалить!*—Дуже чоловік розсердивсь,—як крикне на барана: «*Баранчик, страснись!*» — Баранчик стоить собі, ниначе не до його. Ото чоловік и знову: «*Баранчик, баранчик, струснись!*» — Стоить баранчик, мов уюпаний. Розсердивсь чоловік—як ухватить по ліно, як трахне його... тільки сердешний баран крикнув, та й упав ..

Дуже було чоловікові досадно, — та й каже: «*Піду инову до Вітра: я йому розкажу, доки він з мене буде сміяц(ц)я!*» Та узяв шапку и пішов, покинув усе. Так бідна жінка прибірає, та лає чоловіка, та виказує!

Ото прийшов чоловік до Вітра третій раз, та й каже: «*Скажи так міні, будь ласкав: чи ти Вітер, чи ні?*» — На що тобі?—відказав Вітер. «*Як на що?*» сказав чоловік:— «*це ти з мена смієсся та підманюєш, мов дурника якого?*» — Як я с тебе сміюся?—grimнув дід лежа, — тільки ус покрутив:—я ж дав тобі, чоловіче, чом не глядів? Чому не послухав, як я казав, щоб у шинок не заходив? га?—«*У якій шинов?*» сказав чоловік згорда: «*Та ти такого дав міні барана та торбу, — тільки я собі шкоди наробив! Дай міні що-небудь,*» сказав чоловік. — Що я тобі дам?—крикнув Вітер: а ти будеш у шинки заходити!...—Хлопці з бубна! — крикнув Вітер: дайте цію му проклятому п'яниці, щоб знав, як горілку пить, а старіх людей не слухать!—Ото як висючили дванадцять хлопців з бубна — так и хватили того чоловіка на кулаки. Тоді чоловік дивиця, що не переливки, та давай просить: «*Дідусю голубчику, помилуйте, пустить живого: до страшного суду до вас не прийду и усім закажу!*» — Крикнув Вітер: Хлопці у бубон! — Хлопці поховались.—Ото Вітер и каже: — На ж тобі, чоловіче, цей бубон с хлопцями, та йди до тих проклятих жи-

дів,—нихай вони тобі віддадуть торбу и барана; а як не будуть давать то й ти так скажеш.—

От, подякував чоловік за науку и пішов. От прийшов чоловік до шинку. Побачили жида, що їн иде и нічого не несе, та й кажуть: «Чуїш пак, чоловіче,— не йди, бо у нас нема горілки!»—Та чорт вас бери без горілки!—врикнув чоловік: міні вашої горілки не треба. — «То цого ити?» кажуть жида.—А того,—сказав чоловік из сердца: — відайте міні моє! — «Сцо твое?» відказали жида: «Бога бійся!»—Бійтесь уже ви Бога! гримнув чоловік,— а міні відайте баранчика и торбу.— «Яку торбу? якого баранчика?» завейкали жида: «Ти від нас узав.» — Так ви перемінили,—крикнув чоловік — «Як перемінили, — завейкали жида: сцо ти говориш? ми підем до станового... чуїш пак!» — Та лиха вас година бери,— хоч за станового, гримнув чоловік,—а міні моє віддайте! — И дальше за стіл сунецця. Жида його за плечі не пускають и кричать: гвут, рятуйте! вуди цей чоловік лізе!.. мабудь злодій!» Од цих слов уже чоловік росердивсь, та й каже: «Хлопці з бубна! дайте цім проклятим жидам, щоб вони знали, як наших обманювать!» Як вискочить дванадцять хлопців з бубна, то так и ухватили на кулаки жидів.— Жида у крик: «Ой, вий! чоловіче—голубчику, що хочш, ми тобі дамо, тільки перестань мучить, дай ище на світі пожить, — ми тобі усе відамо.» — Добре, каже чоловік,— щоб на другий раз знали, як перемінювать.— От крикнув чоловік: «Хлопці у бубон!» Хлопці ускочили, а жида чуть живі остались.—Ото віддали чоловікові торбу и баранчика и пішов чоловік собі до-дому, а жида довго будеть пам'ятать тіх хлопців.

От прийшов чоловік, до своєї хати; побачила жінка з дігочками, що чоловік иде; от вона каже: «Батьо и барана веде,— щд будем робити?.. От лиха година: ніколи цього не було, що тепер слалось!—Чи не(з)божеволів він, боронь Боже! ховайте усе, діти.» От винулись діти прибірать. А чоло-

вік каже: «Відчиніть.» Жінка відказала:—Очиняй и сам.—Чоловік ище раз сказав, жінка не слуха; дивицця чоловік, що не переливки,— ото як крикне на хлопців: «Хлопці з бубна! навчить жінку, щоб знала, як чоловіка шанувать.» Ото вискочили хлопці, як ухватили жінку на кулаки, мов аґили душу, и зачали дупить... От жінка у крик:—Чоловіче-голубчику, не буду до віку с тобою гризтись, буду по твоєму робить, як ти скажеш, тільки перестань бить!—Ото чоловік каже: «Ну ж, гляди, жінко, щоб слухала!»—Добре, чоловіче.—От крикнув чоловік: «Хлопці у бубон!» Хлопці повскакували, а жінка чуть жива осталась.

От чоловік и каже: «Стели, жінко, рядно.» Жінка послала и, мов муха, біга перед чоловіком. Ото чоловік каже: «Баранчик струснись!» Він струснувся — гроші так и посипались, «Збірайте, діти, и ти жінко.» сказав чоловік. Ото кинулись збірать.—От чоловік повісив торбу на кілочок, та й каже: «Торбо, йісти й пить!» Ото де воно узялось; повнісінький стіл усяк-і усячини—напитків и найдків—Ото чоловік и каже; «Сідайте, діти и ти жінко, обідать,— слава Богу, тепер у нас буде що йісти и пить до віку, хоть нічого не будем робить!»

Ото дуже чоловік и жінка раді були и дякували Вітрові. Ото и не довго вони утішались баранчиком и торбою. От трошки розжилися,— чоловік и каже жінці: «Знайіш що, жінко?»—А що? — відказала жінка:—Кажи, чоловіче!—«Покличмо брата мого,» сказав чоловік,—Добре,— сказала жінка,— то й покличмо. Та я незнаю, чи він до нас прийде. — «А чому ж? каже чоловік: тепер и у нас, слава тобі Господи, усе е! Тò він тим не приходив, що ми убоги були, а він багатий— то йому стидно було и казать, що я йому брат; а тепер то й у його того нема, що у нас.»

Ото порадились, и пішов чоловік просить. От прийшов бідний брат до багатого, та й каже: «Помагайбі, тобі, брате! Боже поможи!» А брат був на току жито забірав; от підняв голову, дивицця, що брат його, та й каже з горда:— Здоров,

спасибі!—Сідай у нас, брате, та розкажи: чого ти прийшов?—
«Спасибі, братіку, сказав убогий брат: ніколи сідати. Я прийшов тебе, братіку, прохати и жінку твою!» — На що?— сказав багатий брат. Бідний каже: «Просила моя жінка и я прошу, прийдіть до нас будьте ласкові, из жінкою на обід.» — Добре, — відказав багатий брат, осміхаючи(сь), — прийдем, — який там у вас обід буде,

От прийшов багатий из жінкою до убогого, бо вони уже давно чули, що бідний брат забагатів. Ото дуже убогий брат израдів, як побачив брата свого у своїй хаті. Ото и став розмовляти и усе показувати—худобу, що у його було. Дуже багатий брат дивуецця, як побачив, що у його добра, у брата, є! и питає багатий бідного, як це він розжився. А бідний и каже: «Е, не питайся, брате! у мене ище є.» Ото привів до мідних грошей, та й каже: «Оце у мене, брате, овесець!» А на срібні каже: «Оце у тіку, ячмінець!» А на золоті каже: «Оце у мене, братіку, саме чоло!» — От багатий брат не раз голову почухав, дивлячись на таке добро, та й каже:— Де ти, брате, набрав його?— «Е, брате, сказав бідний брат, у мене ище и не таке є!—тільки сідайте за стіл будьте ласкаві, то я вам розкажу и покажу усе.»

Ото посідали. А торба висить на кілочку. От він каже: «Торбо, їсти й пить!» — Так и стало повний стіл усього. От йїдять аж за ушима лящить; а як найїлись, напились, ото кринув бідний брат на сина, щоб увів у хату баранчика.— От увів хлопец, баранчика, а багатий брат и дивиця, що будуть робить из ним. От бідний и каже: «Баранчик струснись!» А баран струснувся, а гроші так и посипались. «Збірай!» каже бідний багатому.— Ото позбірала гроші и дивуюцця багатий брат из жінкою,— та й каже: Дуже оце у тебе гарна штука, брате, — як-би міні таке, то—Боже мій!—не треба б нічого. — Та й каже недовго думавши: —Продай міні, братіку. — А бідний брат каже: «Ні, брате, я не продам.»—То проміняй,

сказав багатий: — Я тобі дам шість пар волів, и плуг, и рало. и борозну, ище, брате, дам жита посіять: От у тебе буде жито, а у мене торба и баранчик — Ото помінялись: багатий узав торбу та барана, а убогій забрав воли и пішов орати.

Ото оре бідний брат день, не годуючи, не напуваючи волів. От, на другій день, пішов бідний брат до волів, а вони лежать боки повивертали. От тоді бідний брат став їх згонить—вони не встають; він друком став бить—вони мовчать. Ото чоловік дивидця, що ні що не помагає,— він побіг до брата, та й бубона не забувся узяти из хлопцями.

От прийшов бідний брат до багатого, не вспів порога переступить, та й каже: «Здоров быть, брате! Багатий відказав: — Добре здоров'я!—Та й пита багатий бідного: «Чого це ти братіку, пришов? може, плуг поламався або воли пристали, — може, ти їх водою напоїв гарячих, тає кров напала або приложи?» — «Та які там у чорта прилоги, що й совсім не встають!» відказав убогій. «Я це бив, бив—аж утомивсь, а вони не встають, мов на віки поснули; тає я росердився та плюнув и оце прибіг тобі сказати. Віддай мою торбину и барана, а ти свої воли забірай, бо вони мене не хотять слухать.» — Як забірай?—grimнув багатий брат на бідного: хіба ти на один день мінявся? ти ж на віки дав, а тепер, бач, як розходився, мов коза на ярмарку! Ти, мабуть, не годував їх и не напував, що вони не встають?—«Бо й не знав, сказав бідний, що волів треба годувати або напувати,» — Як не знав?—крикнув багатий брат и дуже росердився, та ухватив бідного брата за руку, та й веде с хати:—Иди, каже, брате, та й більше не приходи! бо як прийдеш, то у потилицю виб'ю. — «Еге, якій ти пан! віддай мое, та й прощай,» — сказав бідний брат.— Не діждеш! крикнув багатий: Ро(з)старувався, поганий,.. Иди собі, поки не бив! — «Не тиб це сказав; відказав бідний,» а вже ж віддай торбу и барана, то я й сам піду.»—Дуже росердивсь багатий и крикнув на жінку и на дітей:— Чого диви-

тесь!? допоможіть вигнать оце лидащо с хати!—Ухватились усі за убогого брата, щоб випхать с хати.—Ото дивиця бідний брат, що не переливки, як крикне на своїх хлопців: «Хлопці з бубна! дайте цьому проклятому братові и його жінці, щоб знали, як бідного брата схати вигонити!» — Ото вискочили хлопці,— як ухватять на кулаки усіх. Тоді брат багатий у крик и усі кричать: «Братіву ріднісінький, бери собі що хоч, тільки пусти нас живих.» Ото крикнув на хлопців бідний брат: «Хлоці у бубон!» Хлопці ускочили.

От узав убогий брат торбу и баранчика, и попрощавсь з усіма, и пішов до дому. Та й досі живуть и багатіють: жита и шпениці не сіють, а хліб йдять. И я там була, мед вино пила: по бороді текло, а у роті не було.—Оце вам казка, а міні бубликів в'язка; як не пойім, то й вам дам.

(Записана М. Ничипоренковою, изъ Канева; передалъ М. Г. Щербакъ.)

32.

Т О Р Б А.

Як був собі чоловік та жінка, та не було у них дітей... От той чоловік насіяв проса; и вродилось просо таке славне, що аж весело дивицьця. Де не взявся вітер—вибив те просо. Прийшов чоловік до-дому, та й голосить: «Будемо, каже, ми тепер жінко, без каші!» А жінка йому одвіча: «Иди, чоловіче, до вітрового батька суда просити: нехай тобі за побий заплатить!» Чоловік и пішов.

От приходить до вітрового батька, поклонився йому и каже: «Що я до тебе прийшов, паноче?»—«Скажеш.»—«Твій син вибив у мене просо, так заплатіть міні за побой!»—«Що ж тобі платить? Я не знаю, чим тобі платить!» От и

став вітрів батько думать; думав, да опісля й каже: «Дам я тобі торбу.» «А що ж я с тією торбою робитиму?»—«А що робитемеш! Як схочеш йісти, то зараз и скажеш: торбо, торбо, поставляйсь! так от тобі буде и йісти, й пити, свільки душа забажає!»—«Ну, добре.»—«А як найісись, то скажеш: торбо, торбо, укладайсь! Вона й уложецця.»—Ну гаразд.»

Поніс чоловік торбу до дому и хвалицця жінці: «От, жінко, щò я приніс?»—«А що ти, чоловіче, приніс?»—«Торбу.»—«А що ж, чоловіче, з тієї торби?»—«А що, жінко: се торба така, що тільки скажеш: поставляйсь! так тут буде такої страви, що й не пойімо.»

Жінка схватила відра, пішла по воду, та й хвалицця сусідам: «Мій чоловік приніс таку торбу, що як скажеш: поставляйсь, так буде такої страви, що й не пойімо!» А кум йіх почув, щò говорить жінка, та й каже: «Я прийду до вас у неділю обідать.»

От діждались неділі. Прійшов кум у гості; садовять його обідать; нічого нема и піч не топлена! Кум и дивуецця. «Що се, дума собі, за вража мати? що то вони мині поставляють йісти?» Коли хозяйін и знима торбу з кілка; кум и дума: «чи се-б-то и справди жінка не збрехала?..» А хозяйін положив торбу на стіл, та й приказує: «Торбо, торбо, поставляйсь!» Торба як поставилась, так де тійі й страви набралось! Паляниці, м'ясо, борщ, гуска печена, пампушки з сметаною, каша молошна... усе таке, що называецця—усе! Йіли, йіли, та й не пойіли.

От кум прійшов до господи, та й каже своїй жінці: «От, жінко, у кума торба!»—«А щò там за торба така?» «А що? Посадив обідать, зняв з кілка торбу, та тільки усього, що сказав: торбо, торбо, поставляйсь! так такого добра набралось, що тільки вигадать можна.» «От диво!»—«А то ж! не диво!»—«Де ж се він йійі таку добув?»—«А ось піду спитаю. Де він йійі справди таку добув!» От и прійшов.

«Де ти, куме, торбу взяв?»—«А де взяв? Вітер дав.»
«Продай, куме, мині сю торбу.»—«Ні, не продам.»—«Я то-
бі пару волів дам за неї.»—«Не хочу двох.»—«На тобі
три.»—«Не хочу.»—«От тобі чотирі.»—«Хто його зна, що
робить!»—А жінка каже: «Та бери, чоловіче; чотирі пари—
плуг волів. Буде чим орудовати.» Подумав чоловік, та й змо-
вився. Взяв у кума чотирі пари волів, а йому торбу оддав.

Сам же, взявши волів, оре та хліб сіє. Насіяв проса;
просо уродилось... Де не взявся вітер, та й побив те просо.
Мужик прийшов до дому, та й голосить: «Побив вітер упять
наше просо, будемо тепер без каші!» А жінка говорить: «Ти
б пішов упять до вітрового батька: нехай дасть таку торбу,
як давав!» Пішов чоловік.

«Здоров був, паноче!»—«Здоров, чоловіче!»—«Чого я до
тебе прийшов!»—«Скажеш.»—«Твій син упять моє просо
вибив. Заплати за побой!»—«Що ж я тобі заплачу?»—«Дай
міні, паноче, таку торбу, як давав.»—«Добре, чоловіче! Ось
на тобі сю торбу, та як вийдеш у поле, так тільки скажеш:
торбо, торбо, поставляйся! там побачиш, як воно тобі поста-
виця!»

Чоловік узяв торбу, та й поніс. Вийшов у поле, та й
сів оддыхати. Захотилось йому їсти; виняв він торбу з пазу-
хи, та й приказує «Торбо, торбо, поставляйся!» Торба як пос-
тавилась... як вискочить з торби здоровенний молоток, як
начав він мужика... то в той висок, то в сей... клепа, клепа...
йому, сердечному, аж очі помутились, аж чмелів слуха, а той
його клепає... трохи, сердега, річей не zostався: «Торбо,
торбо... торбо... торбо... укладайся! торбочко, торбонько! укла-
дайся!..» Молоток ускочив у торбу. Зав(ъ)язав він свою тор-
бу й несе до господи.

«Ну що, чоловіче, приніс?»—«Приніс.»—Торбу?—«Та
торбу ж.»—А покажи.—«Озде.»—Така?—«Хіба повилазило?»
—«О, чоловіче, тепер упять гарно будемо жити!» «Житимеш

— матері-лиха! — А що, чоловіче? — «А що, жінко, бачиш, які в мене виски?» — «А що се? Як памчушки! Що се таке, чоловіче?» — «А що? скажи лиш ти торбі: поставляйсь, так и визнаш!» — «Торбо, торбо, поставляйсь!» Молоток як вискочить з торби, як почав ту жінку по вискам клепати — то в сей, то в той, и очіпок к недобрий матері спав, а він їй жарить. «Торбо... торбо... торбо ж, та торбонько, укладайсь!» Молоток усковчив у торбу. Чоловік зав'язав торбу, та й повісив на кілку.

Сидить жінка ні жива, ні мертва. «А що, жінко, гарно будемо жити?» — Ну, тепер, чоловіче, не ходи вже до вітрового батька: хай йому цур! —

Трохи згодя, побігла жінка до вума, та й хвалиця: «Мій чоловік уп'ясть торбу добув.» — Таку? — Таку! Хай їй лиха година! Я сказала: поставляйсь, а з неї як вискочить молоток, та так почав мене у виски клепати, що я трохи дуба не дала! На силу вспіла сказати: укладайсь!» — Де ж та торба? — «А де? висить у хаті на кілку.» — На віщо ж ви їй держите? — «Для прихожого.»

(Записана Н. И. Костомаровимъ; перепечатується із Молодича 1843 г., ч. 2 с.)

33.

УБОГИЙ ТА БАГАТИЙ, и ДІВКА-ЧОРНЯВКА.

У иншому царстві, у козацькому гетьманстві, у такому селі, як Пикарі, и там жило два брати: один убогий, другий багатий. — От у багатого дуже багато усього було — тільки не було дітей; а у бідного — тільки парка воликів, а дітей вупа.

Ото заробив убогий брат десь грошенят и надумав собі, щò робить, щòб більше було; прив'язав їй до палички дз

капшучком—и пішов до багатого брата, до комори, и знайшов дірку таку, що удіз той капшучок из грішми, а сам диржить за паличку, та й хитає, приказуючи:—«Ідїть, гроші, до грошей!» (Щоб, бачте, братові гроші ишли до його грошей, у капшучок) От, поки гойдав, поки ниточка розв'язалась — и упав туди капшук из грішми у комору, до братових грошей. а він виняв саму паличку. «Отак, каже,— братових ни достав, а своїх избувся.» И дуже заплавав, и пішов до дому, нарікаючи на свою долю.

Ото, пришовши, и хвалиця жінці: «Та то—коли б ти знала, жінко, щò я зробив!..»—А щò там таке?—пита жінка з ляку.—«Е. каже чоловік, не знаю, чи тобі казать, чи ні: то й самому себе стидно, не тільки людям хвалицьця...»—Та що там?—каже!—пирцює, жінка. «Уже, каже, нема тих грошей у нас, що були...»—А де ж ділись?—пита жінка. «Та що ж? я тобі по правді скажу; що я собі надумавсь, щоб у нас грошей побільшало, та узав свої гроші—прив'язав до палочки с капшучком, и пішов до брата,—щоб, бач, братови гроші ишли до мойіх грошей... Як упустив йїх у дірку, та й хитає, и казав: идіть, гроші, до грошей! То де ти бачила щоб убогому те було що багатому?! Як кажуть, що багатому чорт діти колыше, то й правда! То так и це: що у брата багато грошей, а у мене грошки, та й ті туди упали... и я (с) плачем до-дому прийшов...»—Бо братови дужчі,—каже жінка. А як-би ти розумний, та прив'язав віровкою, то б, може, було б и держалось.—«Та воно так,—каже чоловік,—та нічого не можеця!» —

Ото як напала його жінка, мов мокрим рядомъ: «Де хоч, а гроші бери, бо щò ми робитимем без грошей?!» От чоловік и каже:—Мовчи, жінко ни лай! я запряжу воли и пійду у ліс—и там нарубаю дров, продам, той будуть гроші.

Ото поїхав чоловік у ліс—и так зайїхав, що тільки небо та земля, а то и сам не зна, де він: бо тоді ліса дуже

великі були! От він поставив волики під грабом, а сам поліз на граба високого, щоб подивицьця, кудою луч(ч)е вийіхать. От чує — щось гомонить; він оглянувся сюди-туди — воли біля його не далеко людей дуже багато, и усе великі люде, з великими усима и чубами, и — як один — у голубих жупанах, и сідлають коні: вудись-то пойдуть. Дивом дивуецця чоловік, що ище таких и не бачив людей, и перелічив — аж сорок чоловіка. «Е, так це то ті гайдамаки, що у нас, у селі, кажний рік обдирають пана: що пан розживецця — набере з людей — то вони прийдуть, та й обдируть до сорочкы: вози понабірають, а пан и пані повтікають; вони так просто идуть — людей не займають. Ну, так тепер я знаю, які гайдамаки! не дурно пан из трьох сіл избирав громаду и їх шукав по всьому лісу, та й не найшов!... Та як їх найти, що вони так собі живуть, що й хати не знать — самі двері!» — Ото усі посідали на коні, останній вийшов из дверець и сказав: «Двері, замініцца!» И двері замкнулись, гайдамаки поїхали.

От, як зайіхали вони — не стало видно, тоді чоловік изліз из дерева, та за воли — и поїхав туди, до їх дверей. Ото поставив воли, сам роздивився скрізь — нема нігде нікого; — він до дверей — двері замкнуті були; він и каже, як казав гайдамака: «Двері, одсуньтєсь!» Дверці одчинились, — увійшов він у хатку: и дуже там гарно було у середині — а образів на всіх стінах! — дуже гарно!... Стіни були муровані, а вікна були пороблені из такого скла, що не можна було и знати, щò воно таке — тільки видно и гарно; а лавки були кругом, а біля печі стояли засіви, понакриваті білими скатертями.

Ото він узяв роскрив один засів — там мідні гроші, роскрив другий — там срібні гроші, роскрив третій — там золоті гроші. Тоді чоловік аж за голову ухвативсь: годі дивицьця на усе — давай шукать мішків! От найшов вибрав яких найкращих и найбільших три лантухи и набрав: мідних грошей один лантух, срібних — другий, а золотих — третій. Ото изклав усі три

мішви, изверху приклав дровами щоб не так видко було, засіки понакривав, вийшов с хати и двері зачинив, и сказав: «Двері засунтєсь!» вони засунулись. От, він за батіг, та воликів за налігач, та вийїхав на шлях, та сів на вози, та й: «Гей! соб! цабє, помаленьку!» Пойїхав собі з Богом, не поспішаючи: аби на вечір до дому, щоб ніхто не бачив.

От прийїхав до дому, уже сонце зайшло—стало смеркать. Увійшов у хату—жінка побачила, та й каже: «О! хвалить Бога, що ти прийїхав, а то я тут турбувалась - чи не лучилась тобі изнову яка придибашка, що так довго не було!»— Ні, каже чоловік, дякувать Бога, прийїхав благополучно, - иди тільки поможи скидати дров. - «Добре, каже жінка, - то й ходім.» Ото прийшли до воза, а чоловік и каже:—Оце, жінко, Господь нам дав щастя: я найшов гроші, та це привіз, - де ми йїх дінем, щоб ніхто йїх не бачив?— «У коморі стоять три жолобки, каже жінка, то туди хіба поссипаймо: у нас ніхто не ходить у комору, опріч тебе та мене, - то ніхто не знати ме.»—Ото, порадившись, так и зробили: один изсипали—мідні, а другий—срібні, а третій—золоті. От насипали три жолоби грошей, понакривали, та й живуть собі по малу—не дуже ти ми грїшми шинкують, щоб ніхто не замїтив.

Ото, порадившись (с) жінкою, каже чоловік: «Купім пару волів, та своя парва, то я наберу грошей и пойїду у Крим, и там літо побуду, то де-що куплю більше, то не так буде знать; а то, щоб люде не пострегли, то ище буде кльопїт бо уже и так дуже на мене поглядають, як я піду у церков.» Ото так и зробили: пойїхав чоловік у дорогу, а жінка зосталась из дітьми.

То це брат багатий и пошле жінку свою, щоб роспитувалася: де убогий узав грошей, що кунив пару волів и пішов у дорогу. То жінка, убогого брата и каже: «Які наші гроші! стяглис на ту скотинку у велику силу, та й Бог його знає, як буде: пішов у дорогу, а я тут з дітьми великого горя ца-

беруся... Коли б хоч благополучно прийїхав!» И так ятровки дві збируцця, побалакають, та й розїйдуцця.

Нічого багатий брат и не дознався—и тяжко йому! Аж тут прийїжає убогий брат из дороги и приганяє дванадцять пар волів: шість маж соли, а шість риби; а жінці турецької матерїї набрав на спідницю, на хвартух, и на корест и на юпку, ище й турецьку хустку, и дітям усього понавозив—усяких басаримків.—Ото попродав він воли, и сіль и рибу попродав, и зробив собі лавочку, и накупив усякої матерїї, и став торгувати, и розживацьця, и став багатїть. А багатого брата дуже у серце коле: де бідний набрав грошей, що так розжився?

Ото прийшов празник — чи Рїздво, чи Велигдень — а убогий брат и каже жінці: «Знаєш щò, жінко: покличмо ми брата мого до себе у гості—може, він не погордує тепер нами! бо Бог дав на те людям праздник, що родина до родини йде; а я відколи женився, то не був у мене брат и за порогом, не то у гостях.» Ото, порадившись, так и зробили: покликали брата.

Прийшов брат багатий из жінкою—ище и радий був, що йчого покликав убогий. Ото гуляють собі та бенкетують. Ото підпили трохи; а багатий и каже: «Сважи мині, буд ласкав, брате; як ти забагатів?» — Э, брате, каже убогий: так мині Бог дав! Ти ище, брате, не бачив мого зерна, та й кажеш, що я забагатів,—аж ходім у комору, усі ходім!» Ото увїйшли у комору, а бідний брат привів до мідних грошей, та й каже: «Оце у мене овесець!» А пришли до другого жолоба, а він каже на срібні гроші: «А це у мене пшиниця!» А як прийшли до золотих грошей, а він каже: «А це у мене саме чоло.» А багатий брат аж за голову ухвативсь, та й каже:—Брате-голубчике, сважи мині де ти йїх набрав, що я зроду багатий, а у мене стільки нема, як у тебе?—А убогий каже: «От, брате, я тобі скажу: не находив ти часом у себе як кашпучка

из гришми?»—Де ж то! найшла моя жінка, каже багатий, —и ми його вочергою вигорнули из комори, думаючи, що то явічари; коли роздивимся—аж там гроші; то ми гроші забрали, а кашпук викинули.»—«Ото ж мій кашпук!»—каже убогий.— Пита багатий: — Як же він попав тудя? — «А так, каже, убогий: я заробив грошей трошки и хотів, щоб побільшало, и прив'язав до палички, и казав, упустивши до тебе у комору: идіть, гроші, до грошей! От нитка розв'язалась—и вони тудя упали. А як прийшов до-дому, та сказав жінці, то вона на мене як напалась,—то я поїхав у ліс и надібав, де живуть розбойники; и як вони вийіхали на здобитки, то я пішов у їх хату -- и там так усього багато, що я не знав, щò й брать,—и я побачив, що там стояло три кодовби, накриті білими скатертями; я подивився—аж там гроші, — от, я й набрав грошей—и це трохи розжився... А це знову хотів їхати, та ніяк не преберусь.»—Ото багатий брат и каже: «Скажи міні, будьласка, братіку, де це той льох чи хата їх, и як ти одчиняв, бо то у гайдамаків повинні бути добрі замки—и, мабуть, живуть, що їх и не замітно, де хата: що стільки їх шували громадяне, та й пан сам скрізь йїздив, та й не найшов.» От бідний брат и каже:—Я тобі скажу, братіку, тільки нікому не кажи и сам не йїдь, а волись поїдем у-двох.—«Добре», каже багатий брат. А убогий и каже:—Знаеш же ти, брате, того граба, що скоро вийіхатъ з Довгого яру,—и там стоїть дуже великий граб; а проти того граба, у ярку, єсть двері того льоху.—«А як ти відчинив?» пита багатий брат.—А так, каже убогий: я сказав: двері, одчиніцца!—то вони й одчинились; а сказав: зачиніцца! то вони й зачинились.

Ото, погулявши, побалакавши, розпроцавши(сь), пішов багатий брат до-дому из жінкою, а убогий став убірацьця у ярмарок.—От, склався и поїхав; а багатий брат цілу ніч не спав--усе складався, та приготовлював вози, а вранці запріг дванадцять пар волів и поїхав у ліс, де живуть гайдамаки

щоб усе забрати, а жінці сказав, — як хто спитає, то щоб сказала, що поїхав у ліс по дрова.

Ото прийїхав туди, де брат казав — аж воно так и є усе, — тільки не було розбойників: кудись йїздили. От він позавертав вози, пішов до дверець, та й каже: «Дверці, одчиніцца!» — Дверці одчинились. Ото увійшов він туди и не знає, на щд уперед дивицьця и щд брать. От кинувсь багатир зараз до грошей и насипав йїх на шість віз, а на шість усякого збіжа — тільки йїхать, та й годі! — От подобалась багатиреві одна икона — Богоматир, котора стояла на покуті, у самому золоті, и дуже гарна — и він став на лавку и взяв йїї, а повернувь до дверей, то дверці зачинились и він остався у хаті. Кинувсь одчинять — не одчинить; він уже усяк казав — не одчиняюцца; він и каже: «Це мене Богоматир наказала!» Ото поставив икону, де вона стояла, сам став відчиняти — не одчине; шукав совири, щдб прорубати дірку и вилісти — та не найшов; хотів у вікно лізти — залізні вікна — не можна; уже він и плакав и вричав — нічого не помогалося....

Уже день минав, а вечір настав. Гайдамаки приїїзжають до-дому, а отаман по переду, — як побачив воли и вози з до-бич(ч)ю, той аж крикнув: «Ей, брати, щось у нас хазяїїнує! глядіть, щдб у вас були готові руж(ж)а й самопали, бо, може, тут и багато де-кого є!» Ото приїїзжають до хатки — нема ні-кого, тільки воли та вози стоять наготовлені. Отаман скочив с коня — до дверей: двері були зачинені; він каже: «Скорій, хлопці, кругом хати ставтєсь! а де-які, нум ити у хату. — От и кажуть: «Дверці, одчиніцца!» Дверці одчинились. А ба-гатир прожогом — хотів утекти поміж ними, — так його и хватили на списи, не дали йому й пирхнути! — и закололи, тільки зас-міялись: «Отака ловись! один чоловік а нас сорок, та й пере-лякались!... Нум шукать по кутках, щдб де хто не зоставсь ище.... И як він цюди добився?!» Ото шукали сврізь — вїгде не найшли нікого.

От, поскидали все, як було, позносили з возів, а воли позагнали у далекі льохи. От отаман и каже: «Отепер, брати, посідаймо, одпочинем и порадимся, щò, будем робить из чоловіком оцимъ,—бо він не один, а—видно що в його сім'я є,—як-би дознацьця?»—Ото порадили: закопать на притині два стовпи и повіситъ його за руки и за ноги: хто буде йти проз його—як рідня, то заплаче, то тоді можна буде дознацьця.—От так и зробили: закопали стовпи и повісили тіло, и два гай-дамави стерегли, поки хто йтиме.

А того багатира жінка ждала-ждала—нема чоловіка, вона до брата побігла, та й братові: «Будьласкав, Охриме, иди шукай свого брата, бо уже, мабуть, нема його и на світі: з волами десь поїхав по ті гроші!» Брат з ляку аж за голову ухвативсь:—Тепер же нема його живого! я йому казав, щоб він сам не йїхав!...

От застріг конячку и поїхав туди прямо; коли дивиця—біля притини стоїть два стовпи и висить його брат; він узяв поїхав и поїхав дальше—кругом обїїхав и вернувь до-дому.—Ото й каже братовій: «От, я бачив брата,—піди, коли хоч, и ти подивись: там на стовпах висить; тільки и не плач не журись: у мене жінка плоха то ти будеш міні за жінку, та й будем собі жить тихенько—однаково можна и по дві и по три жінки брати.»

Ото вона пішла, од(д)алики подивилась, тай вернулась: «Не витерплю, каже, щоб не плакати!»—От він каже:—Коли не витерпиш, то возьми уберися, як панська наймичка, и на-бери пляшок из вином, з медом и з горілкою повний кошїк, та й иди поз ті стовпи, де висить брат, та й спутьнися, та й упади нарощне и побий ти шпанки—и плачь стільки тобі хочецця. А як хто спитає: чога ти плачеш? то ти скажеш, що ишла од панів, несла оцього добра до других панів, и це нещастя лучилось: упала и побила усе!»

Ото вона такъ и зробила. И як упала недалеко біля свого

чоловіка, як побила пляшки, як стала голосити,—то розбойник вийшов и став їй питати: «Чого ти плачеш?» А вона й сказала: «Як міні не плакати, коли оце усе панське, — то що міні буде, що побила усе!» От, виплакавшись добре за своїм чоловіком, и пішла до-дому.

А у ночі посходились усі гайдамаки. «А що, кажуть, ніхто не був?» — Ні,— одказав гайдамака: тільки одна (молодиця?) од панів несла повний кошик бутильок из медом та з вином, и упала, и побила, и дуже плакала...

Ото вони узяли того багатира и понесли на своє жилище, порізали його на шматки, почетвертували, и порозкладали по кутках, а на покутя голову положили; а самі поїхали на здобитки.—А брат виліз на того граба и сидів, поки гайдамаки вїїхали; послі зліз, подивився—нема нігде нікого; він пішов у їх хату, подививсь, що брат пошматовани(й), узяв склав його у мішок, положив на віз и повіз до-дому.

Прийїхав до дому, стали радицьця:—як би його изшити и заховати по закону? От усі радяцьця—не знають, що й робити. От у їх була дівка-чорнявка—служила. От вони й кажуть: «Покликати їйї; чи не знає вона кого такого, щоб умів изшити?» Ото запитали їйї, вона и каже:—Я знаю тут недалеко такого діда, що колись людей лічив, а тепер тільки (с)шиває; коли хочете, то я до його піду: як що схоче, щоб його привести, так щоб очі зав'язати, щоб не знав, де він и був,—то я його приведу.

От, порадившись, и пішла дівка-чорнявка: «Так и так, каже, дідусю!» А він и каже: «Добре;—як дасте сто карбованців, то уже піду, хоть очі зав'язи. —Ото сторгувались, зав'язала очі и повела. Ото прийшли у хату, розвязала очі, изшив дід того чоловіка, заплатили йому, знову зав'язали очі и повела дівка чорнявка до його хати.

Ото пішла скрізь чутка, що багатир не злужа, а дівка чорнявка кожний день біга у аптеку—бере лікарство; а як

хто питає: на що? то вона каже: «Хазяїн не здука.» Оце новиллюють, а за другим иде. И так три дні полічили; а там сказали, що умер багатир. Його дуже гарно ховали — аж три попи було, а обід дуже великий зробили.—упослі багатарєва перебралась ув одну хату, и стали хузяїнувати у купі и трюхи забували цього клопоту.

А гайдамаки прийїхали з добитєв—аж нема того чоловіка;—дуже вони здивувались. От посїдали усі за стіл, а отаман на покуті, и застромили ножа у стіл, щоб усі мовчали и слухали, що отаман говоритиме. От отаман и каже: «Слухайте, брати, мойї, що я буду казати! Це дуже погано, що хтось хозяїнує у нас, и як дознаюцця ляхи, де ми, то усі чисто пропадемо, не тїлько наша здобич; бо вони на нас зуби гострять. А може між вами є такий, щоб яким-небудь побитом одшугав цього хозяїна:—дуже йому хорошого коня даю за те; а як же підманить, то оцім ножем голову зрубайїм. «От один каже:—Я найду.—Ото усі устали (з)за стола, и той гайдамака став убїрацьця: надїв на себе рясу чернечу и шапку, и роцесав чуб, и попрощався и вїшов у город роспитувацьця, що у йїх чуть.

От, прийшов у місто, и ходить и роспитуєцця, щд чуть. Ото якось попався гайдамака до того діда, що изшивав багатира. От и каже гайдамака: «Що у вас, дїдусю,—чи скрїзь тихо? чи не убралось яке лихо: не чуть у вас часом про гайдамаків?»—«Е, паноче, нічого й казати про гайдамаків: то у нас свої люде;—дякувати Бога, вони нас не зачіпають, а панів хоть обдирають, то йїм так и треба, бо вони людей дируть.»—(А йїх піддирають розбойники: за йїх не правду, сказав дїд, та й задумався, повїсивши голову.) Ото подумавши, помовчавши, та й каже дїд:—«Ось як минї лучилось, оце на тїм тижні, то правда, що диво: то уже живу на світі дев'яносто років, тай не чув такого дива, як трийшлося самому робити!»—Що ж там таке за диво?—питає гайдамака.—А дїд и каже:

«Ось послушайте, наноче, що було: прийшла до мене дівчина чи молодиця, та й каже, щоб я пішов чоловіка изшивати, и договорилась так, щоб міні очі завязать — и я пішов, чи вона мене вела, бо я нічого не бачив. От, як прийшли и як изшив я того порубаного та поколотого, и завязали міні очі и привели до моєї хати — та оце я й досі думаю, що воно за чоловік був так помучений?» — От гайдамака и каже: — А чи на можна, діусю, щоб ви міні показали: де це та хата, що вам таке трапилось? — «Чом не можна! тільки завяжіть міні, паноче, очі, — каже дід, — та я туди просто итиму, куди вона мене вела, тільки придержуйте, щоб де не спиткнувся та не впав.»

От, як-раз дід довів гайдамаку до тій хати. Там гайдамака написав щось на воротах, попрощавсь из дідом и пішов до своїх братів у ліс. От, розказав оце усе отаманові, що йому було. Отаман сказав, щоб усі гетові були, бо у-вечері йїхать.

А дівка-чорнявка вигонила до череди и побачила, що щось у йїх на воротах написано, а на чужих — ні; — вона узяла и понаписувала на усіх воротах, котрі стояли під-ряд, — сама нікому нікому нічого не каже.

Ото приїжають розбойники у ночі саме до тій хати, а атаман и пита: «Який же ти положив знак, щоб напрасно людей не обидить?» — А такий, каже гайдамака: — написав на воротах! — От стали дивицьця — аж на усіх воротах написане. От отаман и кричить: «Як же це на усіх понаписував? ти дурний, чи що: хіба усіх людей будем мучить? пропади ти луч(ч)е сам, що нас усіх підвів!» От и зрубав йому голову; той с коня упав; отаман сказав, щоб його узяли и у Дніпро укинули, а самі поїхали на своє жилище.

Ото на другий день убрався другий гайдамака купцем и пішов шукать того діда. Ото знайшов, распитався — дід и цього повів до тій хати. От цей гайдамака замітив як хлівці стоять, як и хата стоїть, як и коюра стоїть, як саж стоїть,

и підійшов до вікна—а там ище топилося: дівка поралась, а наймит зарізавав возла и саме білував.—(издіймав шкуру.) От гайдамака написав на воротах: «варицця козел,» и сам подякував дідові и попрощався и пішов у своє місце; а дід собі пішов.

От прийшов, усе розказав отаманові и усім, що як він замічав, и як написав, и як його дід водив.

А дівка чорнявка вийшла корови доїть, и скризь обдивилась; коли дивниця—аж на їїх воротах написано: «варицця козел»; вона узяла изъ своїх воріт изстерла, а на усіх воротах понаписувала: «варицця козел.»

От, у-ночі, приїзжають гайдамаки; на усіх воротах понаписувано, а на тіх—ні, що гайдамака сказав: що «оце та хата и це той двір,»—тільки не написано на воротах; «а я, каже, написав.»—От отаман и каже: «Е, брати, нум вертацьця до-дому: уже ж мині усіх вас не перебить и людей, невинних ради Христа, не мучить! А тут є якась німецька штука, що усе оце робить; а ми якимсь инчим побитом приїде-м.» И так поїхали до своєї господи.

Ото порадивши, щд тут робит,—отаман и каже: «Що ось що, хлопці, ми зробім: запряжем ми усі коні и покладем бочки и ви усі повлазьте у бочки (из-легка позакривать дна), а в одну бочку насипмо оливи, и я зроблюсь купцем и буду казати, що я оце доставляю оливу у Полтаву,—а там є дуже великий купець, то це йому. И упрошусь я туди ночувать—и там, може, підгуляйім,—бо я (з) собою наберу (у)сяких напитеків»—От, так порадивши, и зачали робить. Сорок бочок наготовили, а тілко у одну насипали оливи, та позапрагали коні, самі повлазили у бочки, а отаман поганяє коні и йде.

От, приїхав до того двора и став прохацьця на ніч, щоб позавозить бочки у двір и зачинити добре, бо у його не було, щоб стерегти. От вийшов той хозяйїн, та й став роспитувати: хто він такий. А гайдамака и розказує,—звичайно,

бреше. — Ото чоловік, вислухав усе, що казав гайдамака, — и каже: «Ви ж, будьласка, добродію, розспрагайте коней и усе так и ставляйте: тут вам шкоди ніякої не буде; а я наймитові прикажу, щоб поглядав за кіньми. А вас прошу щиро йдіть у хату! «Гайдамака звичайно подякував.

От, як упорав, и приказав усім своїм хлопцям, щоб вони не спали: «И як, каже, усі поснуть, то я буду сперва кидать маленьким камін(н)ям, то ви приготуйтеся; а як уже стану кидать великим камін(н)ям, то просто йдіть у хату и почнем хазяйїнувати по своєму.»

Ото увійшов отаман у хату, и стали їм давать вечерять. От отаман виняв пляшку горілки, а другу наливки, а третю меду — и тут такий бенкет підняли, що ну! и співи, и танці, и усе...

А дівка-чорнявка порасцця у другі хаті — оджимає сорочки. От увиходить наймит Петро, а дівка и каже: «Будласка, Петре, піди до хижі, попувай: чи нема де у нас свічок? а то мині ище багато прать.» От Петро и каже: — А ти, дурна, не знаєш що й робить: у нас у дворі є багато бочок з оливою — пішла та наточила, то й було б с тебе чим свігить и на завтра, не то на сьогодні — однаково біля їх нікого нема. А хазяйїн так загулявся, що й усі можна бочки повивозить, — то й не чутиме: такий вуций бал підняли! — От дівка-чорнявка и каже: «Та й правда, — піду наточу цебер, то й буде з мене на цілу зіму. Посидь же, Петре, у хаті, а я побіжу та втчу.» — От и пішла дівка.

Тільки що узялась за чип, щоб одиткнуть, а гайдамака и каже: «А що, чи готово?» А дівка-чорнявка и охолота, та й каже: — Ні, ще! — Прийшла до другої бочки, та й застувала — и там обзиваєця: «А що, чи готово?» Вона до всіх бочок и шла и стувала, а йїні усе гайдамаки питають: «чи уже готово? а вона одказує, що «ище»; тільки пішла до крайньої бочки — и стувала-стувала, а там мов чало, — бо в тій бочці

була олива. От вона наточила оливи и унесла у хату; нічому нічого не кажучи, затопила и поналивала у казани оливи и понаставляла у піч. Як олива закипіла, а вона виносить на двір,—одтика воронку, и по два вухлі у кожну бочку,—и місно закривала, щоб дух не виходив. И так дівка-чорнявка усіх гайдамаків подушила! Послі виходить — стука, та вони нічого вже не казали: мовчать... бо були не живі!..

От вагулялись и полягали спать усі, а гайдамака, хоть ліг, але не спав. Ото чує, що усі поснули,—він почав кидать маленькі камінці — не чуть; він зачав и великі кидать камінці — усі мовчать, не вилазять из бочок. От він як росердиця, як побіжить сам до бочок,—розсєрив одну—аж, лихо! не живий!... він до другої—и там так... він до у сіх стукав—не чуть голосу... він через тин так и перескочив, та на втікача! Ото утік до своєї хати, та й сидить та, мов не живий.

Ну, ото повставали усі, а хозяйка и каже наймицці, щоб готувала снідять за-для того бупця. А вона и каже: «Огля-діця, чи є той купець.»—А де ж?—каже хозяйка. «Е, каже дівка-чорнявка: поминайте як звали! уже він давно утік: и я цілу ніч не спала та його доглядала, та й доглянула:—побіг мов божевільний! А то ви думаете, що олива?—ото ті сорок розбійників, що дядька зарізали; а тепер же и вони пропали: я їх подушила усіх!»

Ото хозяйка з ляку до чоловіка побігла, розбудила и розсказала; та й схватився—та туди, до тіх бочок; стали одбивать, дивляця—аж правда... Господи! хозяйїн не знав як и дякувать наймицці за це. И стали радицьця, де тіх гайдамаків діть. А дівка-чорнявка и каже: «викопать у саду велику яму и туди їх посєладать усіх и закопать.» Ото так и зробили: гайдамаків заховали, а бочки посєладали у повітки, и вони позачиняли, щоб ніхто не бачив,—та й живуть собі, остерегаючи того одного, атамана.

А той сердешний отаман сидів-сидів, а послі набрав пов-

вний віз усякої матерії и усього, и поїхав у город, и купи лавку, и став торгувати.

Ото и познакомився из того багатира сином. От син и кличе його до себе у гості, а гайдамака и каже: «Я тепер не піду, а піду у неділю; глядїть, щоб була гарна музика, щоб гарно погулять!» От він каже:—Добре.— Тай сказав батькові. Вони и приготувилсь гарненько и музику клиенули.

Ото приходить и той купець у гості. От гуляли-гуляли, и танцювали, а потім купець и каже. «чи нема якої дівчини щоб потанцювала?» От хазяїн и каже, що «у нас є дівка-чорнявка.» И вона увійшла и стала танцювать; и як окрутилась, та вихватила у його зза халяви ножа, и замахнула—и одрубала гайдамаці голову. Тоді усі наробили крику, — то вона сказала, що «це той гайдамака, що тоді утік!» Коли роздивляцця—аж правда.

Тоді усе забрали, и його заховали, и поїхали у ліс до тийї хати—и там усе позабирали; а дівку-чорнявку из сином извінчали. От, та й досі живуть и хліб жують, и багатіють.

Оце казка!

(Записана М. Нечипоренковою, изъ Канева; передалъ М. Г. Щербакъ.)

34

БЕЗЩАСНИЙ ДАНИЛО и РОЗУМНА ЖОНА.

Як був собі безщасний Данило, да служив,—служив год и другий... Що дослужить грошей, да де заховає, то огледицця—аж уже й нема! Він служив, може, год з десять, — да все: що заховає гроші, да пошука—то й нема.

От він пішов. Иде та йде—аж у чоловіка камінець лежить перед порогом, щоб не грязько було,—половина ка-

мінця... Він каже: «Доров був, дядьку!»—Той каже: «Здоров!» «Чи не треба тобі наймита?»—«Чому б, каже, не треба? да нема грошей,—нічим платить.» «Я, каже, дядьку, наймуся в тебе за цей камінець—год буду: щоб я знав хоть, шо в мене камінець буде. «Каже:» Ну, як хоч: хоч и служи!»

Він служить год. Вислужив год—и дав чоловік йому той камінець. Він тільки шо в руки взяв,—камінець упав и розсипавсь... А той чоловік дав йому злого грошей. Він и пішов. Аж чоловік горшки віз, та й побив... Він купив ладану за цілого злого, узяв там черепок, вийшов на могилу, наклавав ладану, запалив.... Прилітає янголь: «Прислав Бог: чого ти, безщасний Данило, так Богу годиш?» А він и каже: «Тому, що—скільки служив, да нічого не маю... Бо що заслужу — аж уже й нема.» Бог присилає у другий раз. «Піди, скажи Данилу: чого він лучче бажає: чи здоров'я, чи великого багатства, чи умной жони?» Янголь прилетів, да й каже йому так. Дак він каже: «Я не знаю, що вам проти сього казати.» Янголь його посилає: «Піди, спитай: там три плуги оре.» Він пішов. Прийшов до первого; первий каже: «Я не знаю.» Він до другого; и другий каже: «Я не знаю.» Він до третього! третій. каже: «А що ж? скажи, щоб умна жона була, то в тебе и хазяйство будеть. В мене,—той чоловік говорить,—перва жінка була такая що ховалася й худоби не було! «Він пішов, янголю сказав, шо говорив той чоловік, що» умной жони!» от він полетів, той янголь, а Данило ліг на могилі и заснув.

Приходить з неба святого Петра дочка йому за жінку. Прийшла вона и будить його: «уставай, Данило, ходім, де твій батьківській грунт, да підем, да повинчаємось!» Він каже: «Нема в мене грунту батьківського.» От пішли. От він и повів—аж батьківський грунт: так Бог дав, шо стало. У батьківській хаті прибрато; хата вимазана; перини лежать... Вона на його каже: «Шувай, Данило: де тий гроші, що ти служив! Де ти їх ховав?» До то, було, походить, то немає; а то—де

пошукає, де поховав, то й єсть; да всі познаходив. — Пойіхали, повідчались, и живуть там на батьківськїм ґрунті.

Пан позавидовав, що в Данила жінка гарна, — хоче однять. От и сказав: «Данило! щоб наробив пива, а як не наробиш, — дак я скажу правду тобі, що я в тебе жінку заберу!» Данило зробив; одвіз тее пиво, оддав. И дає пан йому дерево, щоб він зробив живі гусли, — каже: «Тіко не зробиш, дак заберу жінку!» Коли він привіз до дому тее дерево и плаче, шо: «Я зроду й не відав и не знаю, якийі там гусли живі!» Його жінка каже: «Не журись, Данило, — лягай спать!» Данило ліг спочить. Устав — аж уже й гусли готові; він на повозку, та й повіз до пана. Пан звелів, щоб повигонили кури й гуси, и воли й коні. Данило вийіхав у двір; пан каже: «Стой, Данило!» Тут повигонили те все.... Пан из баринею в комнатах був. Данило як різнув на гусли, — так кури й гуси, воли й коні танцюють, а пан з панію и собі в комнатах танцює... Уже втомивсь, кричить: «Годі, с. . . с. . Данило!» То данило як різне то пан аж місця не найде — танцює!

И звелів Данилу: «Біжи, Данило, на той світ до мого батька, да спроси: як умирав, де він гроші поховав? А тіки не справисся, так жінку заберу!» От Данило пішов. Прийшов до дому, та й плачеть, що: «Як міні на той світ дійти?» От вона: «Лаяж, Данило, да оддиш!» Він ліг, оддыхав, устав; вона дала йому клубочик, и каже: «На цей клубочок, да вийдеш за царину, да й пустиш оцей клубочок, то він тебе доведе аж на той світ.

Він виняв клубочок, пустив, — клубочок покотився, да й покотивсь. От він дійшов аж на той світ. «Драстуйте, пане!» — «Драстуй, Данило!» — «Де ви, каже, як умирали, — де ви гроші поховали?» Каже: «Під зальним крильцем листовим залізом закриті у казані.»

Данило прийшов, да те й сазав. А пан не вірить, каже: «Як можна, — ти б дійшов?!» А старий пан написав за-

писку Данилу, — дак він показав записку. Пан узяв, да й ро-свидав брильце. Подивились — дак так! Дак він забрав тий гроші, и Данилу третю часть оддав.

(Записана въ Лохвицкомъ у. Полтавской г.)

35.

ПРАВДА ТА НЕПРАВДА.

Раз Правда зустрілась из Неправдою «Здрастуй, сестрице!» каже Правда Неправді. «Здорова була!» одъязує Неправда. «Нам по одной дорозі ити, дак ходім, коли хочеш умісті.» — «Дак и ходім же.» — «Да он-що, сестрице, я тобі скажу: як будем умісті ити, дак зперва твое будем йісти, а тоді мое.» — «Дай добре ж, сестрице», каже Правда.

От идуть вони, да й идуть. У Правди и торба вже спорожнилась. Захотілось Правді йісти, да вже у йійі нема нічого. «Ну, сестрице, каже вона Неправді, мое поїли, — нум же тепер твое йісти.» — «Е, ні! вже сього не буде: я не люблю по правді робить, и ти дурна, що по правді робиш. Не дам, хоть из голоду умри.» Гірко стало Правді, да треба терпіть. Терпіла вона, терпіла, да ни як не втерпіла: попросила изнов у Неправди йісти. «Коли ти хочеш, щоб я дала тобі йісти дак дай одно око виволю.» Заплакала Правда.... дала око виволоть. «Лучче, думає вона, дам око виволоть, ніж умерти из голоду.»

Прошли вони скільки там врем(т)я; Правді изнов захотілося йісти, «Дай, сестро, йісти!» просить вона у Неправди. «Дай друге око виволю.» Дала Правда й друге око виволоть. Як виволола друге око, то й пошла собі Неправда од Правди. «Прощай, сестро, каже вона Правді: тепер міні нейти з тобою!»

Зосталась собі одна Правда, да тилько плаче гирко. Иде-иде, коли чує—ліс шумить. «Що ж тепер робить міні?» думає вона, бідненька, сама собі. «Излізу на яке-небудь дерево, да переночую, щоб звірюка яка не напала на мене.»

От, излізла вона на одно дерево, да й сидить там. Коли-ось чує—идуть дівчата, паробки; співають, жаргуюцца. Прийшли вони до того дерева, шо седіла Правда. «А де, кажуть вони, будем гулять?»—«А хоть и пуд оцім деревом,» одвічають. «Да на сьому дереві, кажуть, така роса, що як помазати сліпому очи, дає він и дивицьця стане.

Почула Правда сіїї слова, да й дожидаєцца уже ранку, щоб попробовать роси. Дівчата ж из хлопцями начали гулять. Гуляли вони, пили, йїли усе добре, да й пошли собі назад, покидавши усе, що позоставалось—и питиме и йїдиме. Як тилько поїшли вони, Правда излізла зараз из дерева, да й стала йїсти да пить, що позоставалось; а виголодалась уже була добре. Дождавшись ранку, помазала собі очи росою з того дерсва, що седіла, и стала бачить. Тоді вона помолилась Богу, да й пошла собі у дорогу.

Пуд вечор прийшла вона изнов у ліс. Так як и вчора, излізла на дерево и чує изнов, що идуть да співають хлопці из дівчатами. «А де будем гулять?» гукають хлопці, прийшовши до того міста, де була Правда. «А хоть и пуд оцім деревом,» одвічають другийї, указуючи на те дерево, де седіла Правда. «Да се ище й дерево не просте, обизвавсь хтось. На йому роса така, що як-би помазати яєму сліпому очи, дає він би й сьвіт Божій побачив. От як-би хто изнайшовсь такий, щоб, набравши роси из сього дерева, поїшов у таке-тє царство,—у тому царстві царь; а у царя дочка, да сліпа. Казав царь, що як-би вилічив хто дочку його, дає ничого б непожалів для того из свого добра.»

Правда се все чула. «Мині дав так Бог, що я стала видющою», думає вона сама собі, «поможу ж я и тий царевні,

що сліпа.» — Парубки ж из дівчатами гуляли, пили, йїли, да й поїшли назад, покидавши, що позоставалось. Правда изнов, такъ як и вчора, излила из дерева, да й пудвормилась трохи тим, що позоставалось од хлопців да дівчат. Послі сього, опорожнивши одну пляшку, да назбиравши в йїї у-ранці цілющой роси, поїшла у тее царство, де була сліпа царівна.

Довго вона иїшла у той город, де жив сам царь из сліпою дочкою. Тут зараз донесли царю, що у його город прийшла така молодиця, що берецця вилічить дочку його. Царь зараз велів позвать йїї. Приїшла у хату до царя, коли дивиця—тут и Неправда. «Се й ти тут, сестро?» питає Правда у Неправди. «Еге! коли б ты знала,—я уже и світ увесь пройшла», одвічає Неправда, «А ти ж чого тут?» — «Того да того», каже Правда, да й розказала, чого вона прийшла и що из нею було. Послі сього помазала вона цілющою росою очи царівні—и ся стала бачить усе так, як-би не була и сліпа.

Царь же бачить, що Правда из Неправдою розказує так, як давняшня знакома, да й питає у ейї: «Де ти из нею бачилась, и що, и як, и коли?» Привда и розказала царю усе по правді: як вони ишли у двох, як Неправда йїї очи повиכולувала, як вилічилась; сказано: усе розказала, як було. Царь, як кончила Правда розказувать, извелів узять Неправду, прив(ъ)язать йїї коню до хвоста, да й пустить його на волю, щоб розніс йїї. «Оттак, и сказала Правда, прошла вона сьвіт—назад не вернулась!»

(Записана въ м. Батуринѣ, Конотопскаго у., Черниговской губ.; перепечатана изъ Черниговскихъ губ. Вѣдомостей 1860 года, № 15-й.)

36.

Г О Р Д И Й Ц А Р .

Десь-недесь, в деякім царстві, в деякім-сь государстві, — не в нашій землі, не за нашої пам'яті,—жив собі цар, да такий гордий, такий гордий, що не превиди Господи! Хто б йому щò ни радив, щòб ни казав—нікого не послухає, а робить усе що тилки йому на думку упаде—и ніхто йому перечити не смій! Засумували усі міністри да бояри, засумував и люд увесь.

Раз пішов цар до церкви. Слухає—піп читає святе письмо... Якесь там слово йому не вподобилось, — міні й казали, да на старість я й забувся. Після служби, иде цар до дому, и звелів попа привести. Приходить піп. «Як ти посмів читати таке й таке місце?» — «Як же не читати, каже, коли написано.» — «То щò, що написано? Це буде написано не знать-щò, то ти й читатимеш? щòб ти те місце замазав—и більше читати не смій!» — «Не я, ваше царське величество, писав ті слова, — каже піп, — не міні їх и замазувати!» — «Як ти смієш міні перечити? Я цар — ти повенен мене слухати!» — «Усе, каже піп, буду слухати, а у церковнім ділі Бог постановив—а людям не смінити!» — «Як-то не змінити?» крикнув цар. «Коли хочу змінити, то й зміню! Щòб ти міні зараз викинув слова ті и щòб ніколи не читав їх у церкві,—чуйш?» — «Не смію, каже: не моя воля.» — «Я тобі приказую!» — «Не смію!» каже. «Ну, так даю тобі три дні подумати, а четвертий день, у-вечері, явись до мене, и не зносиь тобі голови на плечах!» — Піп низенько уклонився и пішов до-дому.

От уже третій день кінчаєця, а піп и сам не знає—що робити? Умерти б за віру не страшно—да жінка, дітки маленькі... Ходить да плаче... Горе!—Ліг він и спати—дає не спиця. Коли к світу заснув, заснув, и бачить во сні—сто-

йїть в головах янгол, дай каже: «Не бійся нічого: Бог мене послав на землю боронити тебе!» Встав піп у ранці радий, наче допіро народився, и помолився щиро Богу.

Провидаєцця й цар у-ранці, та й гукнув, щоб скоріш мисливі збірались—на полювання поїде.

Полюють вони у лісі. Коли бачить цар: олень вискочив из куца. Цар за йїм; так женец(ц)я: олень не втече, цар недожене. Роспалився цар, погнав коня: ось-ось-ось настигне... Коли річка на дорозі. Олень у воду; цар одєжу з себе, да собі у воду. Плавати умів добре, думав—настигне. От — от ще ґришечку—и за роги б ухопив... А олень переплів на берегъ —и цар разом, да тилки хотів його за роги—аж оленя й нестало... (Бо то був янгол!) Цар здивувався—дивицця сюди, туди: де то олень подівся? Коли бачять: на тім боці хтось одягаєц(ц)я у його одєжу, сідає на його коня и рушає. Цар думав, що то злодій який, або що; а то був той самий янгол.—Приняв він на себе обличча цара, догнав мисливих, да й поїхав из йїми до-дому. А цар zostався голий у лісі.

Коли дивицця—аж далеко десь дим піднімаєцця над лісом и неначе хмара стає по чистому небу. Він подумав: «То мабуть мойі мисливі палять!» Пішов туди, на той дим. Приходить — аж то цегельня. Робітники повиходили—дивляцця; що воно за чоловік голий? А він у куцах ноги покалічив, тіло подряпане... Люде змилювались над ним; дали йому стару завалашу свитину, винесли йому йїсти хліба чарствого да гурків... Питають: «Скажи, чоловіче, хто ти такий?»—«Дайте, каже, наймєся, а то йїсти хочу...» «Нагодували його: може, він з роду не йїв нічого з таким смаком, як той хліб чарствий та гурки.— От як найївся, то й каже: «Тепер скажу вам, хто я такий: я цар ваш! Як достанусь у столицю, то я вас на горожду!»—«Ах, ти ледач! Щоб то старець якийсь да смів себе царем величати?!... Подивись на його: ще й винагорождувати хоче!!..»—«Ви, каже, не смійте мене лаяти, бо звелю

вам голови рубати!» (Забувся: думав, що дома).— «Хто? ти?!»
Да давай його бити. Били-били, взяли, да й прогнали.— Пішов він, по лісі блукаючи.

Иде да йде—аж бачить знову: дим піднімаєцця над лісом
Він знов думав, що то мисливі, та й піде на них. Аж як
вечеру вже знову приходить до другої цегельні. Там над
йім змилювались: нагодували його, напоїли, дали йому драні
штанці да сорочку, бо й самі бідні були. Вони ж думали, що
то — так собі якийсь бідний чоловік, може, од рекрут ховаєц(ц)я,
або що; а він як найівся та одягся, то й каже: «І цар ваш!»
Ті сміюцця над йім. Він знов посварився з людьми. И ті його
попобили добре, та й прогнали. Він и пішов собі у ліс—аж
уже й ніч. От він приліг під деревом, да й переночував; а в
ранці вставши, и поплівся—куди очи глядять.

Аж-ось приходить у третю цегельню; да уже й не признаєц(ц)я, що він цар: усе думає про те, що як-би йому у столицю достацьця. От, и там його нагодували робітники, да бачать, що у його боси покалічини ноги—да змилювались: да ли йому старенькі чоботи. Він йіх питає: «Чи не знаєте — куди тут шлях на столицю?»—Вони йому розказали. А вже далеко увійшов за цілий день...

От, пішов він, тою дорогою, якою йому показано. Иде да йде, да приходить у якесь містечко. Аж-от перестрїва його на дорозі становий: «Стої!» кричить. Він став. «Прашпорт є?» — «Ні, нема.» — «Як же ти без прашпорта ходиш? ти блудяга якийсь?.. возьми його!» крикнув на соцьких. Тут де невзялись—взяли його, да й посадили в холодну.—Через кілька часу питаюцця: «А звідки ти?» Він и сказав: з такої й такої, каже, столиці. Тоді його скували з злодіями, та й повели.

От привели його у столицю, та й знову сажать у турму. Через який час приходить старший и роспитуєцця: хто за що сидить. От, один каже: «Мене, каже, пан знай бив и жін-

ку отняв у мене,—так я терпів-терпів, та й посадив його на вила: то мене оце сюди й посадили!»—Підходить до другого: «А ти, пита, за що?»—«У москалях, каже, був, дак мене би-ли та нівичили, що не вмю на трубі грать, дак я и втік; а мене оце й піймали.»—«А ти за щò?» пита далі.—«А я, каже, не мав що йісти, та й поліз до жида в комору,—так мене сюди завдали.» А там инший каже, що «з багачем у шинку побився»,—так багачеві й нічого, а він у турмі опи-нивсь... Сказано—хто за щò. А це підходить старший до його: «А ти, пита, за щò, старичок?»—От він йому и розказав усю правду: «Був я царем», та таке й таке приключилося зо мною... Тут на його дивляця, що він зовсім не подобний до царя. А він, звісно, за довгий час змарнів, борода одросла... Куди там—зовсім не подобний!.. А таки запіраєц(ц)я, що царь. Як уже його не запитували: «Царь, та й годі!»

От и порішили всі, що він божевільний, та й вигнали його з турми: «На віщо, кажуть, дурного будем держати, тіль-ки хліб царський переводить»—И як випустили його,—то так бідує, так бідує, що Господи! Як що знайде яку роботу (а до роботи не звичний), то ще й нічого; а часом—то тим тільки й живе, що випросить шматок хліба. Ночує—де Бог дасть: часом де в бур'яні, або так де під тином. До того дожився!

А янгол, зробившись царем, поїхав з мисливими до-дому. Приїхав. Ніхто нічого й недогадуєц(ц)я, що то не цар, а ян-гол.—Коли у вечері й приходить до його піп, да й каже: «Во-ля твоя, царе, голову мою зняти: не пристану я на те, щоб викинути й слово з святого письма!» А цар йому: «Ну слава Богу! тепер я знаю, що у мойім царстві є такий піп, що міц-но стоїть за слово Боже. Роблю тебе найстаршим архирейом.» Піп подякував, уклонився до землі, тай пішов собі дивуючись: що це таке, що з гордого цара да зробився такий тихий да справедливий?—От, и всі, всі дивуюцца, що таке с царем ста-лося, такий зробився тихий да поважний, по полюваннях не

розійжджає, а все ходить, роспитуєця: де яка неправда, чи яка кому кривда, чи що; на все сам увагу звертає: скрізь суд справедливий чинить, судців да розсудчиків справедливих назначає.... Як перш народ сумував, так тепер радіє: и податки не виліки и суд справедливий!

А цар той—так бідує, так бідує!—Коли через три роки приходить такий царській указ: щоб на такий-то й на такий день усі сходились до цара обідати: и богати й убоги, и пани й мужики!—От и посходились усі, прийшов и той цар нещасливий. А на царськїм дворі: такого, такого столів понакривано, що Господи!—От сідають усі за столи, п'ють та йдять, а цар сам з министрами усякі напитки та найідеи розношує, кожного сам припрошує; а тому царьові нещасному удвоє проти інших накладає й наливає.—Усіх нагодували й напоили; а далі цар и почав роспитувацьця людей: чи нема кому якої кривди або обіди? А як почали вже люде росходицьця,—цар став у брамі з мішком грошей—и усім дає по гривні, а тому царьові нещасному дав аж три гривні.

Через три роки знову цар зробив обід, и знову скликає усіх людей. От, нагодував, напоїв, роспитався про все, що в його царстві робицьця, дав по гривні усім, а тому царьові нещасному удвоє давав йісти й пити и на дорогу дав знову три гривні.

От, через три роки знов робить обід,—«щоб були всі: и багаті й убогі, и пани й мужики!» От, посходились люде, понайідались, понапивались, подякували—стали росходицьця. Той цар нещасливий и собі хоче йти, так він його зупинив. Повів його до себе у палаци, да й каже: «Це тобі Бог присудив, щоб ти дев'ять літ покутував свою гордость; а мене послав, щоб я навчив тебе, як царь повинен людей жалувати. Ну, тепер ти, бідуючи та тиняючись по світу, набрався трохи розуму,—то гляди, щоб добре народом, правив! Бо з цього часу ти будеш знов царем, а я полечу до Бога на небо! «Да це

кажучи, звелів йому умитися й поголитися, — бо борода у його виросла, наче у пасішника, — да дав йому царську одежу, а далі й каже:» Иди тепер — там у покоях сидить царська чесна бесіда иди туди, то там тебе ніхто й не пізнає, що ти той самий, що старцем тинявся! Нехай тобі Бог поможе у всім добрім!» Да як сказав це янгол, той не стало його тільки одежа дишилася.

От цар перш усього помолився щиро Богу, а тоді й пішов до бесіди. — Од тий пори правив уже він народом, як його янгол навчив.

(Записана А. И. Петрунякою отъ «діда Уласа з села Городиці - не далеко Білої церкви» — Васильовскаго уѣзда Кіевскої губерніи.)

37.

МОСКАЛЬ-ТОВКАЧ.

У одно село увійшли москалі на квартирі. От звісно — москаль: як убереця у село, то так и метнецця по всіх усядах — нічого за ним не встережеш: там гуска у чоловіка пропала, там поросяти не стало... Сказано: москаль як не вкраде, то йому и дихать важко! Що не запопав, те й його; бо звісно: годують їх абияк по городах, то вже вони по селам однасююцца. Як убереця — наче все його: давай йому й те, давай йому й друге. На чужинь у ласі! За ними часом и жінки не вдержаш... Ну, та й наш брат иноді не промах.

От, один москаль наглядів якось гарну молодичку, — та все біга поз-двір, все біга, щоб як-не будь зачепить її. От раз біжить до підхвобеля — аж молодичка сорочки розвішує на шнурі; він и ващлянув до неї; а вона побачила, та нічого йому й не сказала. Дивиця — він знов біжить та: и кажи!» Вона

глянула, да знову нічого йому не сказала. И так він, може, в день разів десять пробіжить поздвір, та все, що побачить молодичку, та й кашляне.

От вона и похвалилась чоловікові: так и так: «біжить москаль, та й кашлянув, а я нічого йому й не сказала; він и вдруге, и може разів десять...» — «Е, постой же, жінко: ми його провчимо кашлять! Як він буде кашлять, то кашляни и ти до його.» От и навчив йійі, що казать москалеві.

Коли це, на ранок, знов біжить москаль поз двір, та: «Кахи!» А вона и собі: «Кахи!» А він тоді: «Поди сюди, молодичко, я щось тобі маю сказать.» Вона надійшла до воріт, а він и каже: «Чи не можна прийти до тебе, молодичко, на досвітки?» — «Чому каже не можна? можна! От, сьогодні чоловіка не буде дома, у млин поїде, и там ночуватиме, то й приходьте, служивий!» — Москаль зрадів: От! дума... «Наготов же, молодиче, чого-небудь йісти, а я горілки принесу.»

От, так як надвечір, жінка зарізала курку, давай вечерю варить. Коли це біжить и москаль и несе горілки квартиру. От вона топить у печі, а москаль скинув и шенелю, сидить налаві—дожидає. Наварила вона вечерять, поставила; москаль так тьопає... Повечеряв, давай жартувати з нею... Послала на полу жінка, москаль розібрався чисто; а вона тоді й кахивнула, а чоловік—не мов не знає нічого—у двері й затугонив... Ох, міні лихо! то ж мій прийіхав з млина...» А москаль тоді схопився з полу та питає: «Що міні робить?» — А чоловік у двері: «Жінко, жінко! чи ти зачинала вомору, чи ні? треба позносить борошно.» — «Ні, каже, не зачинала.» Чоловік одчинив хижку, мов борошно зносить. А москаль скочив з полу до долу, та не знає вже, що й робить. «Хазяюшка, а хазяюшка, де мині заховацьця?» — «Лізь на піч.» Він и поліз; сів та й сидить—як мати народила,—тільки в одні сорочці.

От чоловік увійшов у хату, поставила вона йому вечерю, зморгнулись одно на одно: є, мов! Чоловік повечеряв гарно,

горілки випив, та й каже: «Не-мов я, жінко, намервся трохи, — чи не попарицьця б на печі?» — «То й попарся!» каже жінка. — Чоловік тоді й лізе на піч, а москаль усе до комина притуляецця, а комен гарячий... То це що притулицця, то й засичить... А чоловік лізе, а він до комена. Уже аж шкуру сердешний попів. Чоловік и питає: «Жінко, що це в нас сичить, так мов гадюка?» — «Не знаю,» каже жінка. От чоловік лягає, а москаль усе ближче до комина... Чисто всі плечі обжарив... А чоловік и каже: «А присвіти, жінко, що воно сичить!» Жінка подала каганець.. «Е, се ти, голубчику?» каже чоловік: «а чого се ти?» Москаль тоді у ноги: «Пусти, дядьку, більше не буду! оддай мою муницю...» — «Ні, стривай, каже чоловік: тобі так цього не подарую...» Москаль просицьця: «Я, каже, й так усі плечі попів...» — «Ну, каже чоловік, то я тебе прохоложу трохи: ходім зо мною та стовчеш міні мішок проса, — тоді я твое тобі оддам. Взяв и повів його голого, — у одній тільки сороці, — у комірчину, засипав у ступу проса и заставив товкти мослаля, а сам сів з батогом. То це що москаль утомицьця трохи, то він його батижком: «Ач! каже: яє на чужу жинку, то й ласий, а хазяинові одробить, то й нема!» Та батижком цьвох його... Москаль підскачить; та так товче, так товче! От, стове мішок проса тому чоловікові, він тоді оддав йому муницю и сказав: «Гляди, сучий сину, більше не кахайкай!» та й пустив.

От, на другий день, поравецця молодиця на дворі — аж біжить поз двір москаль; а вона: «Кахи!» — А москаль; «А, сучого сина дочка, хіба вже пшона не стало, що кашляеш!» та й пішов далі; а молодиця тільки засміялась.

(Записана в г. Галячѣ Полтавской г.)

38.

ЧОЛОВІК З МАСЛОМ и МОСКАЛІ.

Був собі один чоловік багатенький, мав собі корів доволі. От жінка його назбивала діжечку масла, та й каже: «Чоловіче, повези оце масло, продай, та купиш дітям гостиньця, а міні очіпка; кілки гляди, щоб и в тебе москалі не вквали, так як у нашого сусіди. «А він и каже:» У кого, у мене? украдуть бісового батька!» От и поїхав.

Прийїзжає на базар, випріг воли, прив'язав їх коло ярма, а масло зняв з воза, поставив на землі и сам сів на його. То це приходить хто-небудь и питає його: «Що ти, чоловіче, продаєш?» А він каже: «Масло.» То той, хто купує, и каже: «А покажи.» То він: «Еге, щоб украв! не покажу.» То той йому й каже: «Який же у тебе бісів батько купить, коли ти не показуєш?»—Ото сидів він, може, с півдня, и хто його спитає: «Що продаєш?» То він скаже: «Масло», а покаже и не покаже, то ніхто й не купить.

От, сидів він—вже сонце й з півдня звернуло: ніхто не купує у його масла. А два москалі ходять по базару, та й примітили, що він сидить на маслі, та й каже один другому: «Зайди ти з заду, а я підійду до його и начну з ним говорити.» От один москаль зайшов из заду, а той підходить до його, та все так наче пізнає його. Прийшов уже аж до його, та тоді й каже: «Здоров, Иван!» Мужик каже: «Здоров!» А москаль йому й каже: «А що, брат, познав миня?» А він здвигнув плечима: «Ні», каже. А москаль: «А помніш, як у Кісільовки кватирював у тебе?» А мужик и полагодив: «То б то у Куликівці?»—«Да, да, у Куліковкі», каже москаль. А далі давай розпитувать: «А што твоя жінка и діти, ще живуть?» Мужик каже: «Ще, слава Богу, до якого часу.»—«А братуха твоя?» москаль питає.—«То б то Сергій?»—«Да,

да: Серьожка, Серьожка!» каже москаль. Так розбалакався з чоловіком, що мов справді його знає. А потім и каже: «Ну, брат: ти слишів,—прийшло од царя повелинне, щоб тебя у салдати взять, так я думаю, што ти не годисся: треба, щоб був такий, як оця палиця.» Показує йому ту палицю, що держав у руках. От ну, брат, я тебе поміряю: як будеш таков, як оця палка, так пойдеш, а не будеш, то не пойдеш: тоді нужно взять твого братаху.» — «Та він же горбатий! каже чоловік. — «Чорт його побери, що горбатий: ми його виправим. Ну, а тепер тебя треба змірять: устань, помірсь!» Чоловік и забув про масло, що сидів на йому, та й підвівсь; а другий москаль тоді за масло, та й пішов собі. От той міряв його, міряв, то оце, що зміря, та: «Ех, ошибся!» та знов міря. Поті міряв, аж поки товариш заніс масло так, що уже його й не видно; а тоді й каже: «Ні, не підійшов під міру!» та й пішов геть собі. — А чоловік тоді оглянеця—аж нема масла, «Москалю, пита, москалю! чи ти не бачив де мое масло?» — «А разві я знаю?» каже москаль. — «Та де ж воно ділось: тут більше нікого не було, окрім тебе» — «Ах ти, сякий-такий, ти бачиш, що у меня нет!» Ще й присікався до чоловіка, як не б'є. Тоді чоловік—нічого робить—запрягає воли и йде до дому.

От прийїзжає до двору, а жінка вибігла с хати, та й питаєця його: «А що, чоловіче, купив дітям гостинця, а мині очіпка?» А він и каже: «Чортового батька купив!» Жінка тоді й каже: «Бач, я ж тобі казала, що у тебе уврадуть масло москалі!»—А чоловік и каже: «У кого, в мене? бісового батька!» Жінка: «Та ну, не дратуйсь; давай уже гостинця дітям, а мині очіпка!»—А він: «Бісового батька не хочеш?» — «То ж то, каже жінка, я казала, що москалі вврадуть масло!» А він тоді й каже: «Та то сучого сина мосєва: приходили люди зраню—ціле було, приходили у обід—не продав и не показував—ціле було, а воли, сучого сина москалі, надійшли

пообіди—и масла не стало: хто його зна, де й ділось.» — «А бач, каже жінка: я тобі казала, що у тебе москалі вкрадуть! Де ж? такий росторопа!»

А москалі гарненько поділились у двох тим маслом, та й ні гадки.

(Записана въ Уманскомъ у. Кіевской губ.; передалъ А. И. Петруняка.)

39.

МОСКАЛЬ и ЧУМАК.

Один чумаєвъ продав свої воли на ярмалку, а гроши ті, що за воли взяв, застромив за пазуху, та й носить. А москаль це й підглядів, та й думає собі: «як би у того чумака гроши украсти?» — От підходить до його, та й каже: «Здоров, брат Иван!» — «Здраствуйте, господа-служба!» Москаль зараз до його й підсідуєця: «А що мой братуха ще живьот?» — Чумаєвъ питає: «Який?» — «Гу, не знаєш! Отець-Василій!» каже москаль. «Та ще, помаленьку.» — «Ну, а как його жена, діти?» — «Нічого, дякувать Бога! каже чумаєвъ. Ивась уже швидко попом буде.» Москаль и каже: «Бач! а як я йшов у військо, він ще малий був, а тепер уже швидко попом буде. Як почав теревені править та коло чумака ввивацьця, так Господи! А далі й каже: «Ну, ходім же, дяцюшка, я гостинця передам своєму братусі!» — «Ходім.» — От и повів того чумака сьрізь по лавках.

Водить його по лавках та ніяк не придумас, щоб його тут утворити таке, щоб у чумака гроши украсти, або як вимантачить, то вимантачить. От идуть поз ризницю, — він и на-

думав: «Ходім, каже, дядюшка, сюди, я куплю на гостинець ризи, то буде и братусі гостинець и цереві.» Ото прийшли у лавку, москаль зараз сказав, щоб подали увесь церковний убор; а потім и каже: «Як ще так, не помірявши купувати? Треба на кого небуть помірять... Надіньте хоч ви, дядюшка!» И давай убирати чумака, и вбрав його зовсім так, як піп убираецця на служение, — та все на ті гроши поглядає, що в чумака за свитою; а потім и каже: «Що це у вас, дядюшка, хлібець за пазухою?» показує на гроши: «вийміть його та положіть на столику; а то тим воно й ризи неприходятця.»—Чумака — и не туди то! взяв та й положив на столику гроши; а москаль тоді як пхне того чумака у куток, та за ті гроши, та драла... Чумака став догонити, а приказник його за руку: «Куди ти? у мене ризи дорожше стоять, як твої гроші!» Той чумака поодвизував там на руках, поки скинув ризи, а москаля вже й не видно. Шукав-шукав того москаля—и гроши пропали и москаля не знайшов.

(Записана въ Уманщинѣ; передалъ А. И. Петруняка.)

40.

МОСКАЛЬ-РИБАЛКА.

Не дай, Господи, єв из москалем зчепитьць!—Не те щоб за пани брата з їм стати, а так тулькі бесіду завести, чїи стать чого питати, — то так и зпутає, так и охандужить ¹⁾, або ще й капость єку зробить тобі. И чого б бацця так? Поглядиш на москаля, дає по ворі неначе й добри чоловік, а що в середині сидить,—дає вража матирь його знає. Одного Бога люде, да поведенція не в кожного однака. Наш брат мужик

¹⁾ *Охандужити*—сдѣлать дуракомъ, опозоритъ.

усе запроста робить, а щоб у глум сві пусгитьця, то й розуму не прибере.

Не далеко кажучі,—ось слухайте, коли хочьте, як москаль долотом рибу ловив, да чумакув дурив. Чумаки уже на що народ ходячі, из краю в край снує, а й то москаль прокляти наглумився.

Ото йїхали из Криму чумаки да везли рибу на мажах продавать, як—звісно—водитьця. Чумакув було тулькі два чоловікі, а маж из чотири. Воли собі крупние да круторогіє ишли не хутво по дорозі да знай хвостами нужу ¹⁾ проганяли; мажі скрипіли, неначе йїсти прохали, а чумаки ишли собі біля возув. Звісно, що при волах, ходивші у дорозі, йїзда не швідка: от, один чумака почав сало йїсти, из лаганця ²⁾ досягші, а други люльку запалив да пісню почав співати.

Так йїхали вони довгенько. Ек стали-ж вийїзжати за коворот ³⁾ в одном лесі, та на зустріч попалися йїм два москалі. Чумаки собі й байдуже, а москалі щось погомоніли собі тихенько, да один из йїх пошов на село, а други забіг у хату, та городами и пошвендав до ставу, на поле. Чумаки вийїхали собі из села и вже стали доезджати до греблі, що через ставок изроблена була. Тут тому чумаку, що йїв сало, захотілось води напитьця,—от, вун и зийшов у-низ, щоб ковтеув изо три води ковтнуть, бо посолонцьовав неначе посла чарки. Уже чумака став було навеоляшкі, аж глядь—недалеко седить москаль на березі, коло його у хустці риба лежала, а вун сам причепив долото на матузку, да й ловить рибу у воді. Чумака скулькі не ходив по світу, а ще такого дива нигде небачив,—новинув воду пить,

¹⁾ *Нужа* (о человекѣ—вши)здѣсь—лѣтнія мухи.

²⁾ *Лаганецъ*—родъ ящика съ обручами.

³⁾ *Коворот*—ворота на выѣздѣ въ селеніи, для того, чтобы скотъ не выходилъ на засѣянные поля.

пудойшов до москаля, да й питає його: «Здрастуйте, господа-служба! Бог на помоч! Що ви зволите тутенькі робити?» — «А што,—разві не видишь? Рибу ловлю!» — «Да я бачу, добродію, що рибу, да чім?» — «А чем!.. долотом!» — «Хіба-разві долотом можна рибу ловити?» — «Вестімо, можна! Ми как билі в Пітере, так там в Неве да в море часто так ловили рибу... Да вот, відно ти на глаза таковскій—ні что не йдет, как только прішел.» — «Гляньтесь на ба, господа-служба: наш брат не Литвін, відьмовать невміє.» — «Да, розказивай — не вмее!...» Прі сьом слові москаль устав да й відийшов геть далеченько од дороги и знова став ловить рибу. Чумаки, щоб охотній було дивитьця, кликнув й другого чумака, щоб швидче й шов до його. А москаль усе дивитьця, да поглядає, то на долото то на село.

Ек пришов други чумаки, то москаль ще далі одойшов, що аж маж не відно стало, а чумаки й собі за москалем... «Ах, братци, уже коли хотіте посмотреть, как я ловлю рибу долотом, так прилягте здесь, щоб риба не пугалась.» Чумаки послухали москаля, да й полягли черевом на землю, а голови позадирали, да й дивлятьця, и ждуть, як риба ловитьця буде...

Москаль, щоб мовчки не седіть, почав свої тарабари вести з чумаками, а чумаки, сказано, ек водитьця, стали про свою домовку москалю розказувать. Москаль питає: «Што, братци, скоро лі в вашей стороні налавливают риби на целую мажу?» — «Як до часу,—чумаки одвічали: інколи закинешь невёд, то тульки и поймаешь —цо в кашу для цілої артілі, а инколи вицупить и на дві цілих мажі.» — «А какая риба ловітся у вас?» — «Да всяка: селедді, корони, білуга, осетрі, а то й другої ще чимало.» Москаль посля сього став розказувать, як було вун рибу ловить, ек був у Пітері, да яка там чудная риба, тульки—дак диво! Чумаки усе слухали дивовіжу московську, да аж роти розявляли, а москаль нияк риби не поймає при чумаках. Уже мо з упруг пройшло, а вдачі немає, да й

тулькі—не ловитьця риба; тогді москаль устав, забрав хустку з рибою, да й пошов на-впрямець керез став, да поза селом, а чумакі подивовались москалю, дай собі до маж да до волув пошвендали. Прішли близенько, — стоять мажі шкурами повкутувани, а воли скубуть траву по над дорогою. Чумакі запалили люльки, да й далі поїхали...

Ек прийіхали у город, — де думка була рибу продавать, — то люде зараз и оступили, да й ну торговатьця, а далі—глядь, пуд шкури—у мажах ни однюсенької рибкі! Чумакі так издивовались, аж плач йіх забрав, — не наче та болячка йіх давила... Думали чумакі, думали, скульки не розгадували, де поділась риба: на силу уразумили, що то москаль прокляти так зробив йім, да такую капость зепкывав.

От-як се було: ек тулькі москалі ото в селі з собою пошпентались, дак один из ніх, щоб чумакув одурить, пошов риби ловить долотом, а другий, зобравши москалюв душ пять, прийіхав пудводами, да й повиберав усю рибу... Чумакі ж того й не бачіли —як москаль забавляв йіх долотом, а рибу, чужіми руками, ловив из йіх маж.

Посумували чумакі, посумували, може котри з йіх и заплакав трохі—да що вже зробіш? Не вернеш риби: уже те пропало, що з воза впало!

(Записана въ сѣверной части Козелецкаго уѣзда, Черниговской губ.; перепечатана изъ Черниговскихъ губ. Вѣдомостей 1863 г. № 40-й.)

41.

МОСКАЛЬ - ШКАПА.

Біда в світоньку, ек жінкі почнуть орудовать чоловіковим розумом; тоді не тільки, щоб до щастя в худобі чоловік

той добрався, а ще й послідне, стало-бить мозольове, дарма да замарно піjde!.. Вони тільки и ворочають зовсім дурнісенькими чоловіками, у котрих кажуть—іє всі клепкі дома, а над розумним—дає не встне, бо и цурь-дурня часом скаже. Не дай, Господи, єк ще лучицьця, що чоловіє зовсім дурни, а жинга вередлива та вигадлива!.. Тоді вже округ горе та потрата.— У нас, бацця, казка про те є.

Жив колись, кажуть, чоловіє один, звався він Хома, та знаєш, ще й не сам, а й жінку мав, сказать-би то: хазяйку. Собою вони були не дуже заміжні; худибку мали в себе невеличку: телицю трейтяку, птиці де-єкої чімаленько-такі: гусей изо три, курей пар дви; свінку, що вже на сало годували; и зодяглися таки, як спроможность їх була. Усе воно було собі добряче, тільки що ж? Жінка сього чоловіка вередлива була... Воно-то нічогісенько, як вередованне та при багатстві, та ще и з розумом, а єк без того-вже, то треба б и адзус!.. Та ба! Така натура вже проклятуца удаєця..

Ото жінка Хомова, єк побачить було, що хто-небудь йїздить на коняці, то так и задрить очами, и ну корпать очі чоловікові своєму, неначе здрієк йїї кусає, и все гірчить йому: «Купи та купи коняку, щоб я такі йїздила, а не ходила пішкї; такі ж ми хазайїнами звємся! На що се похоже?»— «А за що я куплю?» Хома мовляє жінці.— «А заробити, сучій сину!»— «А годувати чім я буду? Тебе в заєсле положу?»— «От бач, проклатий син, ще сварку став заводить, а жінка, ходячі зовсім.. хочь и опухни!.. Йому не жаль!.. Сказано, дурному, та нависному...» Хома було искоса на жінку подивицьця,— а він боявся йїї трохи, - у зуби люльку пхне, на голову еломок насуне, та й тягу с хати; походить було по надвірью, а об коняці й байдуже.

Жінка Хомова бачить, що грїзьбою нічого не візме, то стала до його лицятись га підгортацьця... Жінві сі, прости Господи! дяволове навожденіє чоловікові на сім світоньку, та

мо й на тім світі від ніх не відцураеся!... Чоловік и не хотів би чого зробити, або добувати,—гледі жінка є... Гм!... Вони так и знають, воли прохати об чім своїх чоловіків, та так підгорнуця, підлицяюця, що справді й повіришь, тай—бовть, єк, козел у воду!.. помнеся, помнеся, та и вгодить жінці.

Оттак же й Хома послухав, бідолага, своєї жінці, достав грошенят карбованцьов из чотирі, та й пошов у город на ярмонку, щоб купити, шкапу, не так на хазяйство, єк дле жінкі.—Ходив він сердега цілісенькій день між народом та між табунами, -- ніяк не найде конякі, щоб, мовляв по грошам купити. Усе то сім, то десять карбованців, та й то не дуже добри, та хороші: звісно вже — мужиче, роботяще коненя... Ходив Хома, ходив, витрещав банькі, витрещав, — ніяк не набачить шкапи; а далі, вже так як об третьому упрузі, назирив він коненя, мале, сухе, та таке пархате, що аж гречкою усипане; він до його, та й ну чоловіка питати: «А що, дядьку, прошиш?»—«А що? шість карбованців!»—«Євва!.. Та батеньку! сей кінь шага не стойіть; купи лишь у мене оцього куцього, — підскочивши, став циган казати: — Чи бачь єкі моторни та жвави, ще й дід мій на юм йїздив... купи, дядьку!» Хома до цигана, та й ну з ним торгувацьця, а далі и зиплись на цену. От дав Хома чотирі карбованці, накрили руки полами, взялися з циганом та й кажуть обидва: нехай же Бог помагає!

Сміялися люде, що дурни Хома дав чотирі карбованці за таку шкапу, що здихать збіралась. Та щд ж? Хомі й байду-же; узяв собі він йїї за повод, закінув повод ва плечі та й цупіть, аж наперед увесь, увесь, сердега, видався,—мов у плузі цілину пахає пахає,—а шкапа еле-еле ногою поверне, та другою переступить. Хома иде собі, та знай радіє, як його жінца буде теперя на коні йїздити, да йому голови не гризтима...

Аж де взялись два москалі; один узяв, видрізав шкапу від повода, передав йїї другому москалеві, а сам узявся за

повод, та й тягнецца. Хома натужився, бідняга, та все за повод тягне москаля, неначе стерво тес, та в думці розмовляє: коли б швиденько за заставу, там верхи сісти б можно, а то боюсь, щоб людей не зтоптати. Далі єв дійшов Хома до застави, так там люде и пачали його питати: «Хома! А що се ти робиш? На ві-що ти москаля так щіро цупиш на мотузці?» — «євого москаля? Господь при вас! Хіба у вас банькі позапльивали?..» Хома їм відвічає. «А глянть же сам, воли не так.»—Хома єв глянув, то й схолонув... Ище измалку він про перевертнів чув, як извертаюцца и чоловіком, и свинею, и кішкою и чім завгодно, та й ходять по усюдам и тільки вапости людам роблять... Злякавсь Хома не сміючися, та кинувши москаля, єв дризне ¹⁾,—так тількі й бачили Хому...

Нескоро вже зустрів Хому кум його Омелько, та й ну питати: де був Хома? и куди так дуже поспішає? Хома и сказав би, так стидно ж бо, що в дурні так зашівся. Далі куму каже: «Оце йду на ярмарку, щоб шкапу де купити.» А про те й мовчить—ні пари з уст, що чотирі карбованці, мов корова язиком злизала... Бо у Хоми и ляє на думці, що аж серденько тельнеє, а то такі и стидно стало дуже, що він такі дурний та божевільний вдався... «Де вже, каже; изроду шкапи не куповавші, та сам задумав купувати! Чи бачь и огулився!» ²⁾ Далі єв прішли из кумом на базар між гурт, де вони продаюцца,—глядь Хома: та шкапа, що в москаля перевернулася, знова на тім місці стоїть и мужіє євісь знова продає їйї. Хома знова и побледнів, неначе місяць в ночі, так хіндя ³⁾ струснула його.. А далі розчумавшісь глядять—кум його Омелько стоїть біля тоеї шкапи, та й торгує їйї у мужіка. Хома підийшов близенько до кума, штовх під бік рукою, а опісля й каже: «Омелько-дядьку! відчипись та від сеєйї

¹⁾ *Дриздати(!)*—убігати швидко (?);

²⁾ *Огуливсь*—обсчитавсь, остався вь убыткѣ;

³⁾ *Хіндя*—лихорадка.

шваши: се не коняка, а москаль!»— «Э які москаль?»— «Такі москаль, що єв тільки купіш його коняку, то зараз в москаля и перевернецца...»— «Та щò ти кажеш! Батеньку!.. Чи можно ж тавечкі зробіцьца?»— «Аже ж-то можно, відно! Уже мой чотири карбованці пропали на сій коняці; єв тільки я купів, то зараз и перекинулась у москаля, та й цупітьца у мене з-заду... Я в силу тільки втік.»— «Так цур же йій!» Омелько каже: «Ходім я лучше собі другої пошукаю, з відьомськям водлом не вживесся!..»

Хома після сього єв пійшов до-дому, то жінка и напала на його, так и почала йому у вічі лізти, та дурнем докоряти, —так, що бідний Хома з того часу зарікся коней купувати, та жінчине вередованне зповняти. «Цур йому! було важе: чужіх голів слухай, та свій розум май!» Та послі й не слухай жінкі ніколи.

(Записана вь южной части Козелецкаго уѣзда, Черниговской губ.; перепечатана изъ Черниг. Губ. Вѣд. 1853 г. № 37.)

42.

МОСКАЛЬ и СМЕРТЬ.

Був собі один москаль; служив він у царя двадцять п'ять год, дя й нічого не заслужив; потім служив у пана десять год—и там нічого не заслужив,— та й каже сам собі: «Ах.....! пойду до Бога служить.»

От пішов він до Бога, коли дивицца, аж стоить у Бога смерть на часах. От москаль и каже: «Чого ти тут,, стойш?» От вона й каже: «Мене тут Бог поставив, щòб я стерегла.» Він каже: «Ех,! Давай сюда ружжо (а смерть стояла на часах з ружжом),—я сам буду стоять.»

От він узяв, прогнав смерть, та й став сам на часах стерегти.

От, через неділь дві, приїзжає у кареті смерть до Бога питатися—яких людей душить. От москаль и каже: «На, поддержи ружжо, я пойду сам спрошусь.» Пришов до Бога, та й каже: «Слиш, брат божов! прийшла до тебе смерть, каких людей душить?» Бог йому й каже: «Скажи, щоб ишла старих людей душить.»— Пришов москаль до смерті, та й каже їй: «Слиш, смерть! казав тобі Бог, щоб ишла сем лет старих дубков гризти!»

От вона пішла и всі дубки старі, де які були, поперегрязала. Далі, через сім год, уп'ять приходить до Бога. От москаль, побачивши їйї, питаєцця знов: «Чаво тебе нужно?» Вона й каже: «Казав міні Бог, щоб я сім літ старі дуби гризла, — от я й гризла усі сім літ, а тепер прийшла знов до Бога за приказаннем.» От москаль и знов каже: «На, поддержи ружжо, а я пойду сам роспрошу Бога.» От смерть стала на часах, а москаль пішов, да й каже: «Слиш, брат божов! пришла до тебя смерть, спрешує: каких людей гризти?» От Бог и каже: «Середніх.» Пришов москаль, та й каже «Смерть! говорив Бог, щоб ти гризла середні дубки.»

От смерть пішла и знов цілі сім літ гризла середні дубки. Перегрязши, вона знов приходить до Бога питатись: яких людей гризти? От москаль знов поставив смерть на каравулі, а сам пішов до Бога питатись. Пришов до Бога, та й каже: «Слиш, брат божов! пришла до тебя смерть, спрашиває: каких людей їсти?» От Бог и каже: «Молодих.» Він прийшов и каже смерті: «Казав Бог, щоб ти ишла молоденьких дубків гризти.»

От вона пішла, вигризла всі молоденькі дубки,—та така зробилась од тих дубків худа, як щепка. От Бог побачив їйї, та й пита: «Чого це ти така худа стала?»—Вона й розказала: так и так, каже: «с чого міні ситій быть, коли я дубки гризла!»—От Бог и звелів тому москалеві за те їйї півгода на плечах носити.

От він носить, та й носить йїї; коли нагнувсь табаки по-нюхати,—рона й побачила табакерку, та й каже: «Що це в тебе, служивий?» Він каже: «Табака» — «Дай же й міні!» — Він и каже: «Лізь сюди в табакерку, там и нанюхаєсся.» Вона й полізла, а москаль узяв, зацципнув йїї там, та у карман и сховав.

От, після, як смерть уже вирвалась звідтіль та розсказала Богові, то Бог за це узяв та й вигнав москаля з неба. От москаль узяв, та й пішов з неба в рай. Приходить туди, побачив ангелів, та й став питацьця: «Тут водка єсть?» — «Ні, нема.» — «А трубка єсть?» — «Нема.» — «Ну, здесь худо жить!» Та й пішов у пекло. Побачивши чортів, и каже: «Трубка єсть?» — «Єсть.» — «Водка єсть?» — «Єсть.» — «Здесь хорошо жить,—тут я останусь.— От и зостався, та взяв чортів поперехрищував,—вони й повтікали, а він сам став жить у пеклі.

(Записа въ с. В. Снитинцахъ Васильевскаго у. Киевской г.
Л. В. Ильницкимъ.)

43.

М О С К А Л Ь.

Колись служив москаль у службі, да отпустили його до дому по білету. От він иде, та й иде, а до дому ще далеко. От він и зайшов до одного чоловіка переночувать. Прийшов, попросивсь—пустили. От той чоловік цьому москалеві напїтків и найдків, усього йому... От він найївсь там добре, а тоді його той чоловік и повів спать у другу хату; одвів у хату и повинув самого.

От він полежав трохи, покурив люльки, та й думає: «Чи тут же ще хто є, чи нема нікого, тільки я сам? дай устану—подив-

люсь.» Ото встав, засвітив самопальний сірничок, пішов у другій прикалабок, коли гляне—аж висить чоловік неживий, голий, догори ногами повішений; дак він подививсь, а далій ліг знов спать.

Ото заснув, коли вже и світ,—аж приходить вже и чоловік той будить його; очинив, збудив снідять. Посідали снідять—и знов усячини, так як и вчора... А москаль трохи підпів, да й не витерпів, сказав: «Чого то в тебе, хозяїн, чоловік висить?» Як тільки це сказыав йому, а той чоловік тоді давай просить москаля, щоб мовчав, да нікому не казав, що в його так,—да каже:» Москалю, на тобі коня з возом та йїдь до-дому,—тільки мовчи, нікому не кажи! «От він и поїхав до-дому, той москаль.

Йїде та й йїде, коли оглянеця назад себе—аж біжить щось голе, та каже: «Підожди, бо не втечеш!» Ото прибігло, да не питавшись, и сіло на віз з переду за кучера. От погагнає, да й каже: «Москалю! як прийдеш до дому, то ти довго не барись, а так—трохи погосцюй, та й знов йїдь у службу; та тільки як прийдеш до-дому, то з жінкою своєю не цілуйсь, а через віщо—то ти сам визнаєш упослі; а як будеш виїзжать знов у поход, то то ж не прощайсь из жінкою и горїлки не пий од жінки, а на розпроцанні, як дасть вона тобі чарку, щоб ти випив, то ти ніби б то не хоч, да скажи: я пить не хочу, виблю луч(ч)е на коня—то все одно мій помочник.» Ото тому голому москаль дав плаття и шенелю, убравсь той голий—такій став, як и москаль. Йїдуть собі.

Прийїхали до дому, давай здоровбацьця из усіма, а з жінкою—«Нї, каже, я поцілуюсь навпослі: «Ото давай гостювать; погостювали там довгенько, та й зачали вже у службу в бирацьця. От, як узали там горїлку пить та розпроцувацьця, а жінка и давай частувать. Ото стала підносить чоловіку, він и каже: «Я горїлки не хочу, лучче на коня виблю.» Тільки що линув на коня, а кїнь зараз и лопнув.—От вони там стоять, коли прилетїло двї воронї та зачали влювать—та й

подошли; а вони забрали їх та зліпили шість пирогів, та спекли, та й пішли в поход собі.

Ото идуть та й идуть, та й заблудили в лісі; коли приходять—аж хатка стоїть. Ото вони туди в ту хату—аж замкнена, а вони одбили, увійшли—аж нема нікого (:а то гайдамацька хата.) Ото повечерали, та й оддыхають. Коли чують: щось гуркотить,—аж то гайдамаки, аж дванадцять. Идуть у хату, та й кажуть: «Отто ще треба шувать, а то самі в хату прийшли! Давайте гроші, — есть, чи нема?»— «Нема кажуть; ось есть шість пирогів, то нате, хоть по половині буде вожному.» Ото взяли, попереламнювали, вожному по половині дали. От вони поїли, та зараз и померли. Тоді вони зараз давай ходить там по усіх усюдах. Ото найшли конюшню, а в ті конюшні повно коней и возів, а в возах повно грошей. От вони позапрягали по парі коней, возів из дванадцять срібла та золота, та й поїхали в свій полк.

Прийіхали туди, та зараз один віз мундірохвицеру й дали,—от мундірохвицер зараз на їх добрий став; а другій віз—поручику; а третій—копитану, а четвертий—ротному командіру; а п'ятий—підполковнику, а шостий—полковнику. От тоді пани на їх такі стали добрі, що не треба вже лучіх: зараз и поставляли їх панами—охвицерами.

А тоді охвицерам було погано жить, бо почередно цар загадував загадки: у тиждень одному, а тоді—другому, а тоді—третьому. Тільки так: загадає загадку и на тиждень строку дасть думать, а як не одгадаєш за тиждень, то тоді голову одрубас. Бо він та був масон той цар—чортам вірував, то вже всякі загадки загадує, що не можна й одгадать.

От прийшла вже й цім черга, що поставляні недавно на охвицери. От и призиває царь перше того, що був москалем:—давай йому загадки загадувать; а цей и каже: «Ніт, підждіть трохи, ваше царство: ви загадуєте загадки, треба й вам

загадать!» — «Ну, загадуї!» каже. (Бо цар надієця, що одгадає.) От той и загадав: «Одна, каже, да ззіла одну, а та одна та ззіла дві, а ті дві ззіли шестеро, а ті шестеро та ззіли дванадцятеро.» От загадав цю загадку и па тиждень срёбу дав, и умовились: як не одгадає то цару голову здійме.

От, царь и шатнувь по книгах, — ніде не найшов. От той приходить через тиждень спрощувать: чи вже одгадав, чи ні? Дак цар и не одгадав; дак цей йому тоді розказав: «Що одна та ззіла одну, — то це чарка горілки — коняку; а та одна та ззіла дві — то то дві вороні найілись одний коняки, та й подохли; а що ти дві та ззіло шестеро, — то то напекли шість пирогів; а що шість та ззіло дванадцятеро — то то ті пироги поїли дванадцять гайдамак, та й померли.» Та тоді голову одрубав цару, а сам на цариці оженивь, та жили аж поки померли.

(Записана въ с. Буддаивкѣ Кіевскаго у. г. Давиденкомъ.)

44.

ЦИГАН-ДУРНИК.

Пойіхав циган в ліс дрова рубати, да зліз на дерево, став на гіляці, да й рубає ту саму гіляку, на которі стоїть. Аж иде чоловік, да й каже: «Цигане! ти впадеш, як гіляку одрубаш.» А циган каже: «Ні.» — «Упадеш!» — «Ні!»

Чоловік собі пішов, а циган, як одрубав гіляку, так и гракнув об землю зо всії сили, що на силу встав, — да встав, да й думає собі: «певне се ишов Бог, що він знав, що я впаду; дожену його, да распитаю: коли я вмру?» Біжить за чоловіком, та явсь догнав, да й питає: «Чоловіче! чи ти Біг?» — «Ні, каже, не біг, — я помалу йшов.» — «Але! чи ти Біг, той

що з неба? «А чоловік так навмисне,—щò циган буде казати,—да й каже: «Біг.» «Ну, коли ти Біг, то скажи мені: коли я вмру?» А чоловік и каже: «От як твоя кобила три рази прихне, то ти и вмреш!»»

Вернувся циган, наклав дров, да й йде дорогою—аж його кобили и прихнула; а він и каже: «О, батеньку! вже не довго буду жить, бо вже раз прихнула моя кобила! «Коли аж кобила прихнула и другі раз.» Ой, Боже мій! вже ж мені треба хутко вмерати, бо вже два рази прихнула моя кобила....» А далі кобила прихнула и треті раз,—а йїхав коло лісу над дорогою; циган зліз з воза, да ліг в лісі, да склав руки, да й думає, що вже вмер.

Аж йде якісь пан штирома кіньми, з льокаями. А циган, скоро з ним пан порівнявся, хотів побачить, да й вилазить з ями... Як злякає коней, да понесуть того пана... насилу якось сдержали. От той пан и каже: «Підить но, да побачте що то сидить в рову?» От льокаї и прийшли до цигана, да й питають: «А чого ти лежиш тут в рові?» А він йїм и каже: «Бо я тут вмер!»—«А як же ти вмер, коли ти дивишся?»—«Так! але я вмер... От бачте: в ночі прийшли вовкі, да й мою кобилу ззіли в очі, а я все лежав... А коли б то чоловік жив, то б так дав свої худобині пропасти?!» Дивляцця льокаї—а и косці з кобили лежать коло воза; вони прийшли, да й розказали пану. От пан и каже: «Возьміть гарапники, да підіть його оживіть!» От вони прийшли да й кажуть му: «Тебе оживим,—у нас є живило!»—«Оживіть, батенькі!» А вони як стали цигана різать гарапниками: били, що аж приконечник в одному одпав... От циган на силу одпросився; вони його покинули, да й пішли; а циган сів, да й дивяцця. Побачив приконечник од гарапника, да схопився, взяв приконечник, да запазуху, да й каже: «О, добре, що найшов трохі живила: то й я богось оживлю!»

Покинув вже воза, бо нема чим везти, сів на лотку, ни-

би на коня, да й йде дорогою; аж иде чоловік. Чоловік бачить, що циган на лотці, да взяв, да навмисне очи й зажму- рив, а на плечі ніс серпи, що ходив робити. Аж циган його й питає: «Чи ти, чоловіче, бачиш?» «Ні, каже, я сліпий—не бачу нічого.»—«А ти ж не бачиш, які на мені дорогііи ша- ти?»—«Ні, не бачу.»—«А се щò ти несеш,—чи се голюра?»— «Голюра», каже. «А чи ти бачиш, яка в мене золота чупри- на?»—«Ні, каже, не бачу, бо я сліпий.»—«А ти ж голиш? підголи мене трохі.»—«Як же я тебе буду голить, коли я не бачу?!»—«Та як небудь, хоць трохі.» От мужик як схопить цигана за чуприну, да затне серпом по морді... На силу ци- ган вирвався, да й утік.

Приходить в село—аж умер чоловік, а сини так голосять за йім! А циган и каже: «Не плачте! я вам його оживлю: в мене є живило.»—«Справді, оживиш?»—«Йій-бо оживлю, тільки повиходьте всі з хати.» От сини и дочкі повиходили всі с ха- ти, циган зачинивсь, да давай діда сцьобать приконечником. Бив-бив,—дід не оживає... От він схопив під піччю полино, да давай діда жарить полином, що аж посинів... От сини ду- мають: «щò циган так довго робить? ходім, побачмо.» Коли вони войдуть в хату—аж він з полином коло батька. Вони за кійі, да до цигана—давай його лупить. На силу циган втра- пив до дверей, та й втік; а вони ще за ним женуц(н)я, щоб догнати. Циган на греблю—вони за ним; а протів нього идуть старці сліпий; циган злякався—ніде діцця,—от він з лягу— скіє у воду! да й втопився.

От сини вернулись батька ховать, а цигана нікто и не думав ратовати: так він, проклятий, и пропав!

(Записана не подалеку Бѣлой церкви, Васильковскаго уѣзда, Київскої губ. г. Магеръ.)

45.

ЦИГАН-ВЕЛИКОВОЙІН.

То—був собі циган, да пошов на могилу, ліг спать. Дак заснув,—мухи налетіли, а він махнув рукою—и сто мух убив заразом. Пошов до стільяра: «Зроби міні скамличку(?).» Він и зробив. Циган поніс до писара: «Напиши міні: Иван-Великовойінний за 'дним махом-побивахом сто душ побиває.» Писар написав; він и пошов, и ліг на дорозі, да й лежить.

Йіде цар: «Стой, невіже(ний), посторонись!» (а він лежить—значить) Він не встаєть. Він послав лакея; лакей подививсь: «Се, каже, Иван-Великовойінний за 'дним махом-побивахом сто душ побиває.» Цар його просить, шо «Иван-Великовойінний, пожалуй до мене! до мене ззамора вийсько ходить чужее,—чи можеш ти його стребить?» Дак він каже: «Можу, батю! аби було сало варене й печене.» Цар каже: «Буде.»

Привів його цар; наварили й напекли сала, -- нагодовали цигана. Теє вийсько тико що вийшло, він випросив пове салдат; цар дав, -- и на кожного салдата по кулю соломи. Те ззамора вийско тико шо вишло, -- салдати попалили кулі и идуть проти його. Вони кажуть: «Се огненне вийсько!» Да яє пошли назад, да в море, да й потопились.

Цар йому жалованне дав, и ще каже: «До мене три песиголовці ходить,—чи можеш ти йіх из світа стребить?» Він каже: «Можу, аби було сало варене й печене.» Цар каже: «Буде.» Наварили й напекли. Він найівсь; ліг на хвиртоцці. Идуть песиголовці. У хвирточку подививсь один, да й кричить; «Что же вона не творяецця?» Подививсь и другий, и той тає. А циган: «Хто мене трогает?» Тай усадив голову, подививсь: «Се, каже, Иван-Великовойінний, за дним махом-побивахом сто душ побиває.» Він устав. «Ходім, кажуть, з нами,—ті вже песиголовці в трьох підмовляють,—за товариша.» А він каже: Як

би я старший був над вами...» Дак вони кажуть: «Будеш!» Пішли. Дійшли до річки; циган каже: «Зав'яжуть очі, я скомандую, щоб річка перейшла через вас!» Вони зав'язали; скомандував, да взяв, да й порубав їй всіх трьох.

Пішов до царя; цар йому за те жаловання дав. «Ну, ще ж, каже, до мене змії ходять,—як би ти його 'дучив?» Вин каже: «Можу, аби було сало варене й печене.»—«Буде!» Цаварили й напекли. Вин найів, пішов и ліг,—лежить на хвиртопці. Змії иде: «Что же не 'творяецца?» А той говорить: «Хто ж мене трогає?» Змії усадив голову, подививсь—аж: «Иван-Великовойінний, за дним махом-побивахом сто душ побиває.» От вин: «Ходім зо мною за товариша.»—«Ходім!»—И пошли. «Ходим до мого батька», змії каже на його. Пошли. Змії питає: «Хто ти?» А циган каже: «А ти хто?» Змії каже: «Я *Люта!*» (значить—нечиста сила) А циган каже: «Я *Цра-люта!*» (значить: ще він здоровіший).

Пошли до змійового батька. Батько посилає: «Идїть на степ,—хто прудче побижить?» Циган же йде, да шуває зайця. «Ось иди ж, ось иди ж: у мене синок третій деньок, як уродивсь,—до ти й того не випередити.» Змії и пішов. От и набачив.—бижить заєць. «Бижит!» каже циган. Змії побіг; біг-біг, дак не випередить—и не наздожене, не тико не випередить. Кричить на зайця: «Постой зрівняємось!» То заєць ще лучче бижить—тікає. И не випередив, и не догнав.

Пошли до змійового батька. Змії каже: «Нічого, тату,—не випередив! У його синок третій деньок, як уродився, да й того не випереджу!»—«Ну, йдїть же: хто лучче булавою кине, до той здоровіший.» Пошли. Змії поніс булаву на степ, а циган пер-пер—ледві доніс. От змії кинув и на цигана каже: «Кидай и ти!» Змієвойі ж два часи не було, а циган каже: «Я як кину, до й невернеця!» А він и не підійме. От вин берецьця за ту булаву, а змії каже: «Не кидай, бо в мого батька тиво дві булави, то ти одну й закинеш!» А вин каже:

«Ну, нà, коли тобі жалко!» А він йїї и так не піднесе, а то б ище йому кинуть!

Пришли до батька. Батько каже: «Ну, гаразд, сину, шо не звелів!.. Підїть же в лїс,—которий лучче свисне.» Вони пошли. Змїй свиснув—на дубї листя поосипалось; а циган уже каже: «Зав'язжи очи, бо як свисну, до й очи повилазять!» Змїй узяв зав'язав; як свиснув змія в лоб, дак и око вилізло. Пошли.

От циган лїг під хатою, да й лежить. Пролежав трошки, да й підслухав, що змій каже його вбить. Він узяв, куль со-ломи положив під хатою, своїм халатом укрив, сам одишов, да в долинци и сїв оддалїк. А змій крадеця з тоєю булавою,—дума, шо він лежить,—да по кулю як бацне! А він у долині сиди(ть), да: «Комар укусив!» Той змійок пришов до батька: «Отце, тату: як ударив, а він каже: комар укусив!» — «Ну, треба його десь дїть.»

От набрав тому циганові в мішок грошей, посадив на себе и везе. Везе, коли біжать циганчята ис кашчуками да й: «Татà, татà!» Пізнали батька. А змій дивицця, да на цигана й каже: «Що це, Пра-люта?» А він каже: «Се чорти по твою душу!» Він тоді цигана як кине, а сам назад. От, и вже більш туди не літав змій; а цар циганові за те жалован-ня дав.

(Записана въ Пирятинскомъ у. Полтавской губерніи.)

46.

ЦИГАН и ЗМІЙ.

Був собі циган дуже убогий. Немав як розжицьця, та й давай на вигадки пускацьця. От раз и здумав: «Пїду, каже,

в ліс, куди Бог дасть; йтиму, та йтиму,—чи не найду, каже, чого.» От и пішов.

Иде та йде, коли тут яр глибокий-глибовий. Він у той яр спускаецця нижче,—усе нижче, усе нижче,—вже аж утомився, йдучи у низ. Коли побачив у тім яру хату; увійшов у хату, дивиця: лежить щось таке довге, що аж од порога, та аж до покутя, а од покутя та аж на піл, таке довге,—налаві. Циган подививсь, трохи злякавсь, та й питаецця його: «Хто ти такий?» Він каже: «Змій.»—«А я—Про-змій.»—«Ну, каже змій, попрубуємося: хто кого поб'є, той буде над нами верховодить. Коли я—Змій, а ти—Про-змій, так ти над нами будеш верховодить.»—«Добре,» каже циган.

«Ходім же, каже, у клуню бицьця, та бери ти дрючок довгий, а я взьму макогін.» От и пішли у клуню бицьця; циган узав макогін, а змій дрючок. Почали вони бицьця. Змій поки повернеця з дрючком,—так циган його побоках лупить. От, таки циган побив. Пішли другий раз бицьця; але циган каже: «Бори ж ти тепер макогін, а я озьму дрючок.» Вийшли на тік бицьця. То що змій хоче вдарить того цигана, так циган не допускає дрючком,—так шо й цей раз побив змія.

Пішли вони до дому. «Ну, каже змій, тепер—хто більше з нас йістиме, так той над нами буде старшиновать.» Идуть вони до-дому; змій вже бойиця цигана, та й каже: «Коли ти дужчий, так візьми келеп, та піди на самий перед убий корову у тім стаді,—то будеш собі йісти варить.» Циган узав колеп—на силу підтягне, приходить до череди. Дід його й питає—пастух той: «Хто ти такий?» Циган каже: «Про-змій. Убивай, каже, скотину, бо мені, каже, мало одней,—усі повбивай, усі повбивай,—усі поійм» Бєро лопичку и бігає за скотом—зганя до купи всіх.

Змій ждав-ждав—нема цигана. Далі пішов сам. Приходить—аж той увесь скот зганяє. «Що ти, Прозмію, робиш?» каже. «Оце, каже, увесь скот зганяю, та поб'ю, та йісти

буду.» — «Та буде з нас и одного,» змії йому каже. «Еге! ти найісися, а я й ні.» От змії узяв келеп, убив корову, взяв на плечі, та й волоче. А пиган каже: «Еге! бериж и мене, бо як не візьмеш, то я тебе вб'ю.» Взяв змії и цигана, приніс аж до дому.

«Тепер же, иди, Прозмію, та принеси дров: отам, каже, в лісі дуб сухий стойіть, то вирви його, та принеси.» Пішов циган у ліс. Дививсь, дививсь на дуба, а далі давай ламати липу, и дерти лико, и плести вервовочку. Ждав-ждав змії — не дождавсь цигана. Прибігає вп'ять, да й каже циганові: «Що ти, Прозмію, робиш?» — «Отце, каже, вервовочку плету буде увесь ліс зачеплять.» — «Та буде ж з нас и одного!» — «Еге! ти нагрієся, а я й ні.» — Узяв змії зломив дуба, взяв и цигана на плечі, приніс до дому.

«Біжи ж тепер, Прозмію, води принеси шкурою.» Пішов циган. На силу доволік шкуру до криниці; упустив у криницю, та вже й не витягне. А далі застругав ломачку, та й копає кругом криниці. Ждав-ждав змії — не дождавсь; прийшов уп'ять, та й питаєця: «Що ти, Прозмію, робиш?» — «Оце, каже, усю криницю копаю, та возьму.» — «Та буде з нас и однієї шкури,» каже. «Еге! ти нап'єся, каже, а я й ні.» Узяв змії, витяг шкуру води, приніс до дому, — заходивсь варить.

«Це вже, як наварили вони, Циган викопав яму за здаlegідь ще, сів над нею, та й кричить: «Подавай скоріш!» А він укусить раз, та й у яму, — укусить раз, та й у яму .. «Що се, думає змії, не постачиш: уже й корови не стає, та й ще не нагодую!» Мало не всю корову зів циган, та вже змилювався над змієм, та трохи оставив. «Годі вже!» каже змії: «ти вже будеш старший.» — «Ото ж то!» каже циган. Ну, тепер давай міні грошей, бо я тебе знім.» Дав змії мішок йому грошей. «Та ще й однеси до дому!» Узяв змії гроші, взяв и цигана, — несе, та й несе, вже добре чуба нагрів... А пиган його мастить: «От-от, от-от, каже, зараз дома!» Приносить до такої поганой хата; а циган и каже: «Постій ж ти тутечка, а я

підду поприв'язую Прозмієнята, бо як скочуть, то ще й тебе ззідають.» Пішов циган у хату, вивчив дітей, як скавать, як увійде змії, та й поприв'язував їх до стовчиків. Тут змії тільки шо в хату, а вони скавають та кавчать. Циган каже йому: «Мерщій, каже, кидай гроші, щоб часом не одірвались; бо як одірвецця которе, то й ти пропадеш!» Змії кинув, та навтікача. Тут зараз циган и зажив: діти так уже поодягав, сам одягся, як пан!...

(Записана въ с. Кереливѣѣ, Звенигородскаго уѣзда Кіевской губерніи, г. Бойвомѣ.)

47.

Ц И Г А Н и Ю Р І Й.

Стойть циган, а йде святий Юрій. Циган и питаєцця: «Куди ти йдеш?» Юрій каже: «До Бога, питаєцця: с чого мені жить.» А циган каже: «Спитайсь, голубчику, й за мене: с чого мені жить?» — «Добре, каже Юрій, спитаюся. Але де ж ти мене знайдеш?» А циган каже: «Дай мені своє золоте стремено, та й прийїжай, такого-то дня, на це місце; то ти мене застанеш тутечки.» Юрій поїхав.

Через скільки днів, приходить циган на те місце, де бачив Юрія, и зострів його, й питаєцця: «А що був у Бога?» — «Був», каже. «А що: и с чого тобі жить?» — «Мені, каже, Бог казав, щоб, каже, скрізь ходив и зводив поганих людей.» — «А за мене, каже, питавсь?» — «Питавсь», каже Юрій. «А и с чого ж мині жить?» «Казав, каже, Бог: щд вибреше, щд вмота, то те й його.» Той циган одвернувся, подякував: «Спасибі тобі!» каже, та й иде. А Юрій каже: «А стремено?» Циган: «Яке стремено? Я кажу, що так: ще й за стремено преченицця!» От потягалися вони довго там, а все ж таки циган не дав стремена.

Пішли до пана. Приходять перед замоком; циган и каже: «Як же тобі не сором буде, що я йтиму до пана голий? Исфинь міні, каже, свій верхній жупан,—одначе в тебе два.» Юрій и скинув. Пришли до пана. Почина Юрій казати, що от—так и так. А циган и каже: «От я й кажу, що так! Не слухайте, пане: він ще скаже, що й жупан його!» Потім вони ще довго там возились; але пан їх вигнав, и в цигана жупан зостався вже.

Як вийшли вони на двір, так Юрій йому почав за жупан: «Я ж тобі оддав, каже, жупан!...» А циган каже: «Ти ж казав; що вибреше, що вмота, то те й його!»

(Записана тамъ жс.)

48.

ПРО ЦИГАНА.

а) Наняв чоловік цигана сіно косить, и назначив йому ціну, яка вже там була, и харч. От той вийшов косить, да й пролежав цілий день в лісі. Над вечір прийшов: «Уже скосив!» От повечеряв, узяв гроші, та ще просить сала; а чоловік не дає; він и каже: «Ну, не дав пан сала, щоб же твоя трава встала!»—Коли піде хазяїн на другий день—аж трава й стоить. «Ото сучий циган, щоб було міні йому вже той шматок сала дати.»

б) Якось-то циган дуже виголодався, та прийшов до куми: «Дай, кумо, йисти!» Кума заходилась варить, а він поласувався на сироватку, да и давай ейі хлєпать. так уже нахлєстався, що аж набубніло його! Далі кума дає йому варени-

ки, там — м'яса... «Еге, кумо! п...ю твого батька: умля годувати, та невміла видавати, — тепер хоть з місця зведи мене!»

(Записаны въ с. Дударяхъ Каневскаго уѣзда Кіевскоі губерніи
Борисомъ Познаньскимъ.)

49.

ПРО ЖИДІВ.

I.

Йде раз пан у місто на ярмарок и везе з собою скриньку грошей, наздоганяє жида: «Здоров, Лейбо!» — «Здрастуйте, пане!» — «Куди ти йдеш?» — «На ярмарок, пане.» — «Чого на ярмарок?» — «Иду, каже, пане, розумом торгувать.» Зареготався пан: «Що ж ти виторгуєш?» — «Сцо виторгую, то виторгую!» От пан поглузував з того жида, та й поїхав собі далі; а жид, балакаючи з паном, и на бачив скриньку на повоці, та й собі пішов на ярмарок.

От, приходить на ярмарок, одшукав пана, підійшов тихенько з заду, та витяг з кешені хустку и пішов собі до паньскої повозки. Прийшов до панського кучера, показує йому панову хустку и каже: «Щуєс: казав пан, сцоб ти дав скриньку з grosима, — він коня купив, так казав, сцоб я за грісми збігав.» Кучер, побачивши панську хустку, дума: «справді пан велів», та й оддав гроші; а жид за сериньку — та далі! Шукай вітра в полі!

Вертаєця пан до повозки. «Де серинька?» пита кучера. «Я, каже, вам оддав.» — «Як оддав, коли оддав?» — «Адже ви, каже, прислалли сюди Лейбу, що ми стрітили, сцоб я оддав, — так я й оддав!» — «Як же ти смів без мене?» — «Лейба, каже,

показав мині вашу хустку и сказав, що ви веліли,—так я й оддав...» Пан—лап за шенелю! аж и хустки нема... «Оце, каже, так: шельма-Лейба поторгував розумом!»

(Записана въ г. Полтавѣ, на Кобицанахъ.)

II.

То був собі йіден гайдамака с хлопцем, та бачить раз—йідуть жиди. От він и каже хлопцеві: «Візьми булаву, та перейди тіх жидів и скажи, щоб гроші віддали.» Хлопець пішов, перейшов тіх жидів, став на шляху, та й каже: «А давайте гроші!»—«Гирсте, які гроші?»—«Мені, каже, приказано, щоб усі віддали.» А воно таке мале, хоч и з булавою на плечі,—то жиди й не дивляцця.

А той гайдамака тим часом зайшов, та й став за дубом, та виглянув звідтіль, и булаву, свою от-таку здорову показує, та й каже: «Віддай, віддай йому гроші!» Тоді вже жиди: «Ну, оттакому козакові то й гроші віддати, а то—чорзнає кому!»

(Записана въ г. Тарацѣ Київской г. И. П. Новицькимъ.)

III.

Нанявся мужик довести двох жидів у містечко на ярмарок. А на дворі таке распуття, таке болото, що крий Боже! Коники поганенькі, що й по рівному насилу везуть, а як прийшлося під гору, то й з сили вибиваюцця—стають.

От мужик и просить жидів: Господà купці! будьте ласкаві, встаньте да зйдіть на гору по моріжку коло дороги: там сухо. А то, бачете: тут вони помучились.»—«Гирсте, грасця—ма! гросі узав, то й вези!»—«Да як же його везти, каже мужик, коли, бачете: бью-бью коней—а ні з містя?»—«А нам сдо за діло! Ми гросі дали, то з воза не встанемо.»

Коли йде козак. Підїїзжає до мужика: «А! це ти Иване? стривай же!.. Пам'ятайш, як я віз жидків на ярмарок—от під цю саме гору—а ти до їх присікався гарма-дарма, да почав бити? Я не забуду!..» Да це кажучи, як візме нагая в руки, як почте періщить жидів!... Жиди посхоплювались, да піднявши манатки—тав и майнули під гору; а він їх нагаєм підгонить. Вигнав аж на саму гору, а там свиснув на коня—та тільки його й бачили!

Мужик зайіхав на гору, тай став. Жидки підходять: «А, бац! трастя твоїй матері! Добре тобі так: не ціпай цузих зидків, то й твоїх не будуть!»

(Записано возлѣ Бердичева А. И. Петрунякою.)

50.

ПРО ЛИТВУ.

I.

У йіднім селі литвини стали міркувати: скільки-то вони платять чумакам за тую сіль! Міркували-міркували, а далі й кажуть: «Чи не можна як добути солі и без чумаків?» От и прираяли собі—посіяти сіль. «Адже сіють жито—родить; повинна вродити и сіль, як посіяти!»

Вибрали, що єсть найкраще поле, зборали, посіяти сіль, заскородили—и раденькі, що дурненькі: солі вже купувати не будуть! От, настає весна; хліба скрізь посходили, зазеленіло—така руна! (а рік урожайний був.) А сіль не сходить!... От вони—щò робить? Ходять по полю, голови повісивши: «Не сходзіць, не сходзіць!»

А на тій ниві, де сіль посіяти, вовки яму вирили, да й живуть собі. От, один литвин и назнав: «Брацця! каже: тепер

я знаю, чому сіль не сходить.» — «А чому?» — «Бо чорти зазелісь у нас на ниві?» — «Дзе?» — «На ниві, там, де сіль посіяли.» Литвини поняли віри, да зібралась громада — давай міркувать: що воно за нечиста сила завелась на ниві? Доходять тропу до тийі ями, да ніяк не догадаюця: «Пахадзіло — пабрадзіло и следу не знаць: ці старая курупаціца, ці маладой медзведзь?» От и прирадили: освятить те поле: «то наша сіль зійде, як чортяку виженемо.»

Пішли за попом, покликвали. Тоді забирають хрести, корогви, образи — така процесія иде в поле! Приходять на ту ниву, аж над яму; піп йівангелію читае; дяки спивають: «Да воскресне Бог!» Співали-співали, читали-читали, вже й свяченою водою вродив піп, — так ні: не вилазить нечиста сила, та й годі! От громада й присудила комусь треба лізти у яму и подивитись, що там таке? Всі вагаюця... Громада й присудила: «Лізьте ви, батюшка, з хрестом в руках: нечиста сила вас не візьме!»

Батюшка перекрестився: «Ви ж мене, каже, за ногі трімайце, а як почну ногами молоць — живо вицягайце!» От и поліз батюшка, а хрест поперед себе... Коли вліз у ту яму — тільки трошки ноги зверху, — да як задригае ногами... а його чим-дуж, скоріш и витягли. Витягли — а у батюшка й голови кат-ма!.. Вовки геть чисто одусили!..

Литвини бачать, що батюшка без голови, да ніяк не пригадають: чи він з головою був, як ліз у яму, чи без голови? Йідні кажуть: «з головою»; а другі: «Ні без голови!» Суперечились-суперечились, та давай битись... А далі: «Хадзьом, кажуть, до матушки: вона мусиць пам'ятаць: чи була голова у батюшки?» От приходять, питаюця: «Ви, матушка, мусите пам'ятать: чи була голова у батюшки?» Матушка думала-думала, та й каже: «Ні, не згадаю! спитайте служанку: вона вчора, у вечері, мила ноги батюшці, то певне пам'ятае!» — Вони приходять до тойі служанки: «Ти, кажуть, вчора мила ба-

тушці ноги, то чи не згадаєш: була у батущки голова, а чи не було?» — «Була, каже, була: але дуже хиталася!..» — «То там же вона й зосталася!» присудила громада.

II.

Збудовали литвини церкву, да поприходили — аж нігде й повернуцьця у тій церкві, така мала! Вони давай радицьця: як би ту церкву розширити? От и придумали — росперти. Поскодились у церкву, поставали по під стіною, да й роспірають... Так пруть, так пруть, наче в тісної баби граюцьця! Аж иде чоловік: «Що ви, люде добрі, робите?» — «А хиба не бачиш? Малу церкву збудовали, дак хочемо йїї розширити, — то роспіраємо... Дає не піддаєцьця!» — «А що міні буде, як навчу вас — як йїї розширити?» — «Е, братіву, навчи: десять карбованців дамо!» — «Ну, добре; несіть гроші, да мішок гороху принесить.» Принесли. От чоловік звелів горох висипати на підлогу у церкві, — да й роспірати, як роспірали. Литвини висипали горох, да й принялись за роботу. То це: которий стане на горосі, да попре спиною у стіну, то ноги пойдуть на горосі, а він задом так и гепнецьця об підлогу, да: «Ой, як же, кричить, швидько стіни розсуваюцьця!.. Глядіть, щоб часом уже занадто великою не була!» То так: що стане, та попре спиною, у стіну, — то так и гримне... Аж сичать сердешні!.. А чоловік взяв гроші, да й потяг дальш, буди тому дорога була

III.

Побудовали литвини церкву, да наставили собі попа *), — да й пішли у неділлю до церкви. От, приходять у церкву,

*) У Лицві колись попи вибирались так, що, бувало, накладуть хуру хліба, як тільки може снасть винести, поки вийдуть з двору, — и зачнуть возить ту хуру по селу поки снасть держить; а коло котораго хазийїна вісь обломицца, то того хазийїна беруть за попа. (Радомьськїй у, Кїевской г.)

да й не натішацця: так-то вже хороше, да так чудно! (А вони з роду тийі церкви не бачили) Ходять по церкві у магерках, смольки курять, регочуцця... Сказано: не тямилі, що воно таке служба божа! Аж ось піп и каже: «Ну, будем службу служити! Стійте ви на йіднім місці, да що я робитиму, те й ви робіть; а як буду що казати чи читати, то ви слухайте, та так и собі тихенько за мною кажіть, що чуєте!» От литвини постановились, притихли трохи,— та що піп робіть, те й вони роблять: піп шепче, то й вони шепчуть; піп кадить, то вони руками махають, мов кадилом... То так службу божу правлять! Коли це виходить піп серед церкви та давай кадить, кадив-кадив (а вони руками так махають!), а це якось жарина з кадильніці й упала, да попові в халяву... Піп на землю — беркіць! да підняв ноги, давай махати, щоб як жарину витрусити з халяви. А литвини дивляцця, та думают, що так треба, да й собі на землю, да давай ногами молоть... Піп тоді встає да й каже: «Ну, вже годі службу править: ходім до дому обідать!»

(Собраны въ Новградволинскомъ у. Волинской г., А. И. Петрунякою.)

IV.

От литвини да знайшли чобіт. А в їх так немає ціх чобіт, усе тийі лашті. От знайшли, та не знають, що воно таке. Ну, що воно таке? «Ходзім до Хоми; Хома розбитной чоловік, — він не думавши вгадаєть!» *)

От принесли той чобіт до Хоми, и питають: «що воно таке за чудасія?» — «Ах ви, каже Хома, голови безмозкий! це

*) З Литвинів наші сміюцця—кажуть, що «в вас де Хома, той розумний чоловік,» то, як вони кажуть, *разбитной*, и вже Хому в старшини оббірають. А вони з наших сміюцця—кажуть, що «ви пону півборця пашні даєте, щоб дав имъя Гряць.» В. П.

с топора ножка!» А вони й кажуть: «Ну, як же він (чоловік би-то) йій свинув?» — «Да с свічкою с с . . лазив!» каже Хома.

V.

Хтось да зарівав в лісі литвина, та й серп там покинув; а вони знайшли, та й бояцця приступить до його. Зібрались громадою; от йіде козак, а вони й просять того козака; «Що схочеш, козаче, як нам цього різуна завезеш?» А він каже: «П'ятдесят карбованців.» От, інші кажуть, що «даймо», другі — «ні», а Хома й каже, — головатий, розбитной чоловік: «Даймо, хоч из душами останемось.» От на силу склались на п'ятдесят. Козак тоді встав с коня, да взяв вірочку, да прив'язав серп оддалік коняки, а тоді як коверне... Та біжить, а серп скаче по траві; а литвини бачать, та почали кричать: «Пропав козак с конем, пропав!»

(Записаны въ с. Черниховѣ Кіевскаго у. В. Панченкомъ.)

51.

ПРО ПОПІВ.

I.

Якийсь-то піп цілий тиждень п'янствовав, да забув, коли й неділя. Люде в неділю прийшли до церкви, а він питає: «Чого ви, люде добри, пришли?» — «До церкви, кажуть, батюшка!» — «Що ж у нас за день сьогодні?» — «Неділя, кажуть, батюшка!» — «Ох, мині ж лихо! а я й забувсь...» Та до попаді: «Попаде, де моя риза?» — «З горохом у хижі.» — «А патр'ахіль» — «В садку теля прип'яте.» — «А кадильниця?» — «Курям щить

поставила.» Він тоді до людей: «Ви, люде добрі, знаєте боже слово?» — «Знаємо, батюшка!» — «Дав вам и казати нічого! идить собі з Богом, да в ту неділю прийдете.»

Люде пошли, а вин изнов за своє: забув изнов, коли й неділя... Люде в неділю приходять. «А чого ви, люде добрі, пришли?» — «До церкви, батюшка!» — «Що ж сьогодні за день?» — «Неділя, кажуть, батюшка!» — «От! я й кажу — так швидко?.. Попаде, що в нас за день сьогодні?» — «Постой, полічу», каже: — «У понеділок — наші орати збирались, а вивторок — зобрались, а в середу — пошли; в четвер — воли погубили, у п'ятницю — знайшли, а вчора була субота — назад прийшли; а сьогодні — справді неділя!...» — «Спорожни ж мою ризу, та дай патріхіль и кадилицю — буду службу служити.»

(Записана въ Пирятинскомъ у. Полт. г.)

II.

Був собі один під удовець, тай подобалась йому якась молодичка. То це — службу Божу править, та все на молодичку моргає.... От вона спершу того не помічала, а то вже й помітила — и собі моронула.... А чоловік и побачив: »Ну, стой, каже, я тебе піймаю!«

От, раз кадить під у церкві, та дійшовши до молодичі, и каже: »Маруси, я тебе люблю!« А вона удеказує: »И я тебе, попоче!« та мерпій на вколюшки, щоб и люде не бачили й не чули... А позаду стояв чоловік, та й почув, що під щось сказав, а вона йому одказала: »И я тебе, поноче!«

Після служби там, чи що, приходять до дому, той чоловік и жінка; посідали обідать, а чоловік и питає: Марусю, що тобі під казав? А вона каже: »Що б же він казав міні? нічого неказав!« — «Як не казав? казав: я чув!» — «Ну, то що ж він міні казав? оце, лиха година, причепився!» — «Бре-

пеш, каже чоловік: казав! Я сам чув, як ти одказувала: «и я тебе, паноче!»—А жінка тоді: «Бач згадала: то він міні казав—Прийди, Марусю, до мене, принеси борошеньця на проскурки!»—«А тиж йому що? пита чоловік. «А я йому сказала: И я тебе, паноче!»—«Е, брешеш, суча дочко,—брешеш: не доладу!»

От як присікався до неї: «Кажи, що казав?» — «Оце, моя матінко: не впокій міні з тобою!...» «Кажи а то битиму!» Та хотів уже йїї бити; а вона тоді: «О, згадала—казав: «Марусю, прийди міні нужу побий!»—«А ти ж йому що?»—«А я йому и сказала: И я тебе паноче!»—«Ет, брешеш, суча дочко, брешеш—не до ладу!» Та як зачав йїї вресать то в той, то в другий...

«Признавайсь, каже, а то буду бити, поки й дух чуть!» Бив йїї, бив... «Ой пусти мене, чоловіче, я вже скажу!» — «Ну, кажи!» От вона й призналась: «Казав міні батюшка: марусю, я тебе люблю!»—«А ти йому що?»—«А я, дурна, сказала: И я тебе, паноче!.. Бодай йому добра не було!»—«Е, дурна, каже чоловік: чом було одразу не сказати,—я б тебе й не бив!» Бо тепер уже знає чоловік, що батюшка не страшний—жінці острашку дав...

От, діждали неділі, пішли до Божого дому. Тільки піп кадить, та: «Марусю, я тебе люблю!» А вона: «хай тебе черти люблять, а не я: и досі спина, як перебита!»

(Записана въ г. Годячѣ Полтавской г.)

52.

ПРО ЧЕНЦЯ.

Десь у одному монастирі,—от-так як би в Лубнях, або що,—був собі чернець. И такий же то богомільний та пісніко-

вий ченець той, що Господи! тільки поклони б'є, та Богу молицця... сказано: живий до Бога лізе... А товстий такий, як груба...

От раз у піст, на першій там тижні, чи що, сидить він у себе в келійці, чита Боже слово. От, чита—та й забажалось йому скоромини... Так заманулось, так—що пробі! А в піст-звісно—де ти в монастирі скоромини візьмеш?.. От він нудився-нудився, а далі й дума: «Може од масниці що-небудь зосталось,—пошукаю.» Та й поліз у шаховку. (А в них у кожного. келійці є шаховка; там у них усього, чого душа забажа: и напитки, и найдків...) Коли туди—аж там яйце. Він так зрадив, наче свяченої паски зів на великдень! «Ну що ж? дума: як його сире яйце їсти?» А зварить нігде. Він и надумав: «Спечу на свіцці!» Взяв вирвав з голови волосинку, перепоясав те яйце,—давай пекти... Тільки що на свічку, — а двері—рип: входить игумен... (А игумен у них був чоловік дуже побожний). Як побачив, що таке в піст ченець робить, то аж одскочив: своїм очам не вірить! А далі: «Калугирю, каже: що це ти робиш?..» А той и не чує... «Калугирю, Калугирю!...» Той глянув—аж игумен...» Що це ти робиш?«—» Попутав, каже, оче игумен, лукавий попутав!..«—»Що ж ти це робиш, богоотступниче? каже игумен: признавайся!..«—» Яйце печу, святий оче: яйце... Він мене підвів,—бодай йому ні дна, а ні покрішки.., він показав, як и пекти...» А чорт зза комена ріжки виткнув. «Та брешеш, каже, Калугирю: я оце сам учусь в тебе, як його пекти!»—«Ну, ну, мовчи, бісів сину! каже чорнец: коли тебе не питають...»

(Записано въ г. Миргородѣ Полтавской г.)

53.

ПРО ПАНІВ-ЛЯХІВ.

I.

Е, то був Потоцький—пан Каньовський! Багато про його розказують.. Він-то був мисливець; знай, було, на охоту йїздить. Та хїба він сам и йїде? За ним, було, ціла згряя людей: и охотничї, и псарї, и дойждачї...

От, та був собі чумак. Поздыхали у його воли—ззубожився так, що нічого не має... Прийшов до корчми з йїдним батогом. «Сип, шинкарко, горїлки!» сказав з горя. Вона всипала—свїльки там; чумак сидить и пєє. Входить Потоцький—пан Каньовський у корчму; чумак побачив, а його вже всі знали,—зняв шапку, поклонився... Потоцький до його: «Ти курець?»—«Курець, ясновельможний пане!»—«А є люлька й гаманець?» «Є, ясновельможний пане.»—«Креси огню! Як од разу викрешеш—от тобі сто дукатів, а не викрешеш—сто нагайїв!» Чумак—нічого робити, треба слухати—достав з вешенї гаман, набив люльку тютюну, взяв губку та крицю, креснув—и викресав. «Гей! одлічіть йому сто дукатів,» гукнув Потоцький. Одлічили. Чумак радий: триста рублів пак має! Жид уже тут біля його й трецця...

От, а шляхтич и почув, що за віщо Потоцький дав чумакові сто дукатів. Узав купив кремїнь, кресало,—може й не куриє ніколи, — перебрався за мужика, пішов, та й сїв у корчмі, як буде Потоцький йїхать. Прийїздить Потоцький, увїйшов у корчму; той зняв шапку, поклонився. «Ти курець?»—«Курець, ясновельможний пане!»—«А є люлька, кресало й гаманець?»—«Є, ясновельможний пане.»—«Як викрешеш від разу—от тобі сто дукатів, а не викрешеш—сто батогів у шкуру!» Той—такий рад (може, не раз и примїрявся вже) при-

ложив губку: кресь! кресь!.. «Е, стой, стой!.. Гей, хлопці! дайте йому сто батогів в шкуру!» Тут його зараз положили— давай.... Той кричить: «Я шляхтич, ясновельможний пане!.. шляхтич у свого круля!..»—«Гей, хлопці! прибав йому ще сто батогів: коли він шляхтич, — хай похлопську не ходить—панського гонору не зводить!» Хлопці прибавили..

II.

Ще про Потоцького—пана Каньовського. То—у його був козак Ива,—от и тепер ще живуть у Немирові Івки,—та Потоцький його дуже любив: куди, було, сам йде, то вже й Ива з ним.

Прийшли именини Потоцького. Ива приходить: «Моє опанованне, ясновельможний грапе!»—«Моє опанованне, Иво!»—«Поздоровляю ясновельможного пана грапа з именинами!»—«Ну, спасибі, Иво, що не забув!» Виніс йому дуката (а то три рублі) и дав. «Ну, а твої, Иво, коли именини? я до тебе прийду.»—«И! щò ви, ясновельможний пане, жартуете!»—«Ні, Иво!.. А щò ж ти міні даси, як прийду?»—«Та в мене, ясновельможний пане, нічого немає,—щò я вам дам?»—«Е, вже ж так: я тобі тепер, а прийду—ти міні винен дати...»

От, Ива, собі думав, що Потоцький жартує; пішов собі, та й забув. Приходить той день, що сказав: Івана там якогось... Потоцький приходе: «Здоров, Иво! з именинами будь здоров!»—«Спасибі, ясновельможний пане!» Сів Потоцький, балакає... Сидів-сидів—не дає Иван... «Ну, щò ж ти, Иво, міні нічого не даш?» каже Потоцький. «Ти—мій козак—прийшов до мене, то я тобі дав три рублі; а я—грап,—ти повинен міні дати п'ятнадцять рублі!...»—«Дє ж я вам їх, ясновельможний пане, візьму?»—«Де хочеш, бери!..»—«Та в мене нема, милостивий пане!..»—«Е, лайдак, галган! коли нема п'ятнадцять рублі—верни мої три!...» Ива—нічого робить—вернув. Потоцький взяв, и пішов до дому.

III.

Колись отут скрізь були комисари, от як тепер исправники: так и розпоряджались, и все... Тільки Потоцький - пан Каньовський и йїх не менув: він йїх и бив,—було, ні за що батожжам одшкварить,—за те й жаловав: обіди, було, йїм справля такі, як у круля! Жалував...

От, раз призиває поваря: «Шоб був обід!» Виняв кільки дукатів, дає на обід. От поварь узав тийї дукати: «Добре, каже, ясновельможний пане,—буде!» А в Потоцького то всі були на жалованні: и поварі, и льокайї—то всі... А над усіма був найстарший маршалка: він уже всіма верховодив... И сказано—у пана: охвиціантів тих півно!.. И кожен брав: то таки—жаловання, а то таки: як поварь—на обід, другі там—на инше.... От, поварь узав дукати, и зготував обід на скільки там душ.

Жде Потоцький гостей—комисарів; жде-жде—нема... «А, лайдакі, як довго не йдуть!..» Уже б пора и випить и закусити—нема!.. «Гей! повливати мині охвиціантів.» Покликали; приходять. «Що ясновельможному пану-грапу треба?» — «Сідайте обідати!..» — «Велика шаноба, ясновельможний пане!..» — «Кажу вам: сідайте, гунцволи!» Ті посідали, обідають: думають—справді Потоцький йїм шанобу показує..

Пообідали, повставали. «Дзенькуєм ясновельможному пану за обід!» — «Ге! давай кожен по штирі рублі!..» — «Що таке, ясновельможний пане?» — «Кажу, дурні: давайте по штирі рублі! хіба я вас даром годував? галгани!..» Бачать ті—нічого не вдіеш: отдали по штирі рублі.

IV.

Приносить жид до Потоцького цетрини и померанці: «Ця не купе ясновельможний пан?» Узав Потоцький три штуки: «Що тобі за них, жиде?» — «По десять грошей, ясновельможний пане.»

— «Що?!» — «По десять грошей дасть ясновельможний пан...»
— «Гей.» гукнув: «поведи його, покажи йому палац!» Казачок
повів по палацу жида. А там палац — то так як та церква! по
стінах патрети понаписувані...

Обводив казачок того жида по всьому палацу, вернувся.
«А що з пеньонзи, ясновельможний грапе?» — «Що?! дурню, жи-
де!.. А за віщо ти, пся віро, дивився на палац?.. З тебе слідує
пів рубля, а я з тебе тільки тридцять грошей взяв... пішов! Же-
ни його!..» Так жида и прогнали.

V.

Потоцький був дуже справедливий: вже що зробить, то зро-
бить яку там капость, а що справедливий, то так! не любив,
щоб даром його пропадало, — бо й скупий таки був. От и дає
він своєму льокайові кожен день рубля на вино: де хоч бери
— бутилка щоб уже йому була до столу.

Тільки раз обидав Потоцький, та й недопив півчарки: хотів
вивірити льокаю. Сідає Потоцький на другий день обідать; по-
дає льокай йому знов цілу бутилку. Глянув на його Потоцький
«А де вчорашнє вино?» — «Яке, ясновельможний пане?» — «Як
— яке? що вчора не випив!» — «Не було, ясновельможний пане!..»
— «Як-то не було?! А, лайдак, гунцволь, — брешеш!» «Там тіль-
ки на деньці, ясновельможний пане, гуца зосталася... півчар-
ки...» — «Подавий міні гуцу! щоб було півчарки... подавай
галган!» Льокай — нічого робити — поставив йому за свої гроші
ще бутилку... Потоцький взяв, одлив собі півчарки, та й ка-
же: «На — це твое! міні твого, дурню, не треба!» И оддав йому
назад цілу бутилку. «Та гляди, щоб ти міні вдруге не плував,
дурню — не займав пансьяго добра, а то я тебе батогами одш-
марую!»

VI.

У Потоцького то ліси є й тепер здорові, а тоди ще більші

були—за того... А у його були там и лісничі, и куренні, и всі там були. То звісно: панський ліс—крадуть, та й продають.

От довідався пан Потоцький, що так його ліси переводять: «Стой же, я вам дам!» А льокай, що з ним йїздив, и підслухав, та тим: «Стережіцця, каже, брацця, бо Потоцький дочувся, що ліс продає, то казав, що швидко прийїде ліса оглядати. Ті лісничі, як почули, мерщій позгромаджували свіже гілля, свижі пеньки снігом поприкривали—и ждуть уже Потоцького.

Коли піднялася така хуга: світа не видно—мете!... А в лісі—аж вис... Бачать: підїїздить якийсь чоловік до куріння,—кобеньком напьявся, у простій одежині. Зліз з санов; а ті зараз и пізнали вже, що то сам пан Потоцький, та й нічого... «Здорови, люде добрі, пустіть коло вас погрїцця!»—«Сїдай, грїйся,» кажуть.

От, посїдали всі біля багаття, и пан Потоцький з ними,—балакають. Потоцький и каже: «Продайте, хлопці, мині дерева.»—«Що? як-то: панське добро, та щоб ми продавали?! такого доброго пана...»—«Я вам, каже, и могоричу поставлю.»—«Могорич, кажуть, став—випьемо, а дерева не продамо: ми панського добра стережемо, як ока!» Виняв Потоцький з саней боєлаг горілки—так, може, відрі вь дві,—поставив. Сидять, пьють... То, бач, він хоч йїх підпойіти: сам там півчарки випье, а йїх напуває... Та мужика одуриш!

Попили ту горілку; він усе таки лізе: «Продайте, хлопці!»—«Та раз тобі, кажуть, сказали, невіро, що панського добра не продамо без пана!» Він знову: «А може б ви, хлопці, продєли!...»—«Гей, хлопці!» гукнув отаман: «а візьміть лиш його, — чого воно, оця невіра, сучецця?» Хлопці так и розіпьяли Потоцького, та й давай шеварить... Ушеварили йому скріз штани, може, з півсотні: «Ото, щоб ти не підбивав добрих людей на зле діло!.. Йїдь, та нікому й не кажи!..» Потоцький знявся—пойїхав, та вже нікому й не хвалицця, чого заробив.

Потім того збирає він усю свою службу. Зійшлися всі. От він велить позвать: «Позвіть міні такого-то отамана и таких-то лісничих!» Тих кличуть, а у них уже й душа похолола... «Оце буде!» думают. Прийшли, поздіймали шапки: «Здорови, ясновельможний пане! чого ясновельможному грапу нас треба?» — «А Потоцький поздоровкався з ними, та й каже:» «Кажуть—до вас щось приїздило дерева з мого ліса купувати.» — «Приїздило, ясновельможний пане,—приїздило!» — «Що ж ви йому сказали?» — «А що ми йому сказали, ясновельможний грапе? сказали: не продамо: ми панського добра стережемо, як ова!» — «А він вам—що?» — «А що, ясновельможний грапе? горілкою хотів підпойть...» — «А ви що?» — «А ми.. горілку випили, а його батагами вибили!» — Ну, добре, добре! так и треба панського добра стерегти! От-же вам за те, хлопці, по дукату!» Ті подякували и пішли. (Записаны отъ діда изъ м. Немирова Брацлавскаго у. Подольской губерніи.)

54.

ПАНСЬКА ПОЛТИКА.

У одному панському селі був собі піп. И такий же то убогий той піп, що—не то що—й иматка свого поля не має!.. Звісно: з селян що візьмеш? Як гривню, а як дві, то й добре: з їх и пан добре драв.. Випросив той піп у пана нивку поля, засіває, та з того й живе: ні руги немає, нічого... Сказано: бідна церковця у панському селі!

От, одного року, посівав батюшка на тій нивці гречки—и вродила йому така гречка, що на все поле! Панську блискавка посмалила, а його рядом—та як перемита! Піп радіє: «Спасибі Богу, буде що йісти, попаде!» Покликав людей,—люде

послухали,—звісно, попа вже всяке послуха,—зібрали ту гречку, перевезли и у стіжок на току склали. Піп не налюбує тию гречкою!

Аж у вечері кличе пан попа до себе в гості. Приходить піп до пана,—аж там такий зйїзд—повен двір! Як увійшов у горниці—аж там панів, панів, що й греблю було б загатить! Пан того попа вітає: «Ну, щò Батюшка, як ваш хліб?» роспитує. «З вашойі, каже, пане, ласки, дякувати Богові Милосердному, гречечка уродила гарна!»—«Ну, слава Богу, слава Богу!»—Піднявся там бенкет: танцюють, у карти гуляють, п'ють... Тільки піп чує: пани знай плещуть про якусь політику. Слухав він, слухав—ніяк не догадаецця: щò воно таке?—Подали вечерю, посідали, повечеряли; піп подякував панові и и пішов до дому уже опівночі.

Устає в ранці, та зараз на тік—аж дивиця: на току стоїть гречка така посмалина та плюскла, що й зерна путнього не вибереш, а його гречки й нема! Де, де гречка? нема!... Він до попаді: «Оце так, попаде! хтось нашу гречку забрав, а нам привезено такої, що—Боже мій! а ні, зерна... Що тепер його й робить на світі?..» Журились-журились, думали-думали, а далі попада й каже: «Піди панові пожалійся: вже не хто, як його люде забрали!»

От піп и пішов. Иде по вулиці—та у кожен двір заглядає: чи не наглядить де своєї гречки. Так нема! От він доходить до пана—зирк на панський тік! аж його гречка стоїть у стіжку зложена... Піп и задувався: «Щò його робить? як його панові сказать, що він гречку покрав? ще й з прихода прожене!..» Думає-думає, стоячи під двором, а потім махнув рукою: «Щò буде!...» та й пішов у горниці до пана.

Приходить у горниці. «Здорови були, пане!» Уклонився. «А! здрастуйте, батюшка! садіця...» «Не до сядні міні, пане!»—«Щò ж вам треба?» пита пан. «Пришов, каже, до вас, пане, роспитацьця: чую я, кає, вчора—пани знай поносять

якусь політику... Чи ви не знаєте, пане, щò то воно таке—та політика?..» — «Гм!» каже пан, здвигнувши плечами: «Знаю—як не знати!» — «Скажіть же, пане, будласка, й міні!» — «Це, каже пан, як щò обіцаєш дати там, або що,—бо одказати соромно, дати не хочецця,—то там видумаєш що небути: от и політика!» — «То це б то пане, брехня—по нашому?!» — «Ніет... обход такої!..» каже пан. «Обход?! Це б то, пане, як дасть хто небути нивц, то потім побачить, що на тій ниві Бог хліб уродив добрий, та він візьме, та той хороший хліб собі поперевозить, а тому перевезе аби якого?.. То це б то—політика?» — «Політика!» — «Бач!... Оце спасибі, що сказали! тепер и я знаю, що то за панська політика...» Та й пішов собі з горниць.

Приходить до дому; попадає питає: «Ну, щò—не найшов гречки?...» — «Найшов», каже. «А панові пожалівсь?..» — «Як міні жаліцця, коли сам пан гречку забрав...» — «Оце лихо! не вже таки пан? чи вже йому зарно стало на той стіжок?..» — «А хто його зна!.. Тільки забрав...» Попадає як узала плакати, як узала лаяти!.. «Ми, убогі, та того не зробим, а він пан, дука, та покрав нашу гречку!..» А піп їй каже: «Не плач, жінко! Ми убогі, та не зробим цього, бо ми не знаємо панської політики, а пани у їй косяцца!»

Пожурились вони трохи, та й полягали спати. Коли на другий день прокидаюцца—глянуть на тік: аж знову їх гречка стоїть, як и стояла, у стіжок зложена! «Оце, бач, попадає—панська політика!» каже піп.

(Записано въ г. Іодячѣ Полтавской г.)

Третій выпускъ готовится къ печати.

Опечатки.

Страница.	Строка.	Напечатано.	Слѣдуетъ читать.
6	1,2 снизу	Личка-Сестричка	Лисичка-Сестричка
9	16 снизу	Вибув,—він год,	Вибув він год,
14	6	зроблений... засмолен- ний	зроблений... засмо- лений
17	11 снизу	часниці	чисниці
21	2 снизу	наредуй	нарегуї
24	5 снизу	вівень	півень
27	8 снизу	Позазує	Показує
51	15	так їй	так їй
53	15	таже, но	каже, не—
57	1	хочш:	хочеш:
61	8	до свіа	у-досвіта
72	2 снизу	тайівсь, нечиста	тайівсь нечиста
74	3 снизу	так одговорив,	таки одговорив
75	10	на лодоню	на долоню
80	19	ступлем	ступнем
—	21	їдеш	йдеш
87	13	то й лежить почув	той лежить на печі та почув,
88	7 снизу	чи не довго вона	чи не довго,—вона
98	18	так самі,	такі самі,
104	6,7 снизу	сагайдан	сагайдак
112	10 снизу	на степі	на стані

119	3	снизу	поніс а сама	поніс, а вона сама
124	7		дядькова сестра	дядькова дочка
128	6	снизу	Вітре	Вітр
129	5		не загодив	не заходив
132	6,7	снизу	довго будеть	довго будуть
140	14		каже!—перцюэ	кажи! перцюс
149	20		нікому нікому	нікому
152	15		та, мов	та мов
158	10	снизу	Привда	Правда
162	15		напойли	напойли
169	3	снузу	йго	його
175	5		та и вгодить	та и вгодиш
186	4		йі	йіх
189	1		най-ісися	най-ісися
199	12	снизу	моронула	моргнула
—	1		попоче!	паноче!
209	7		пивц,	ниву,

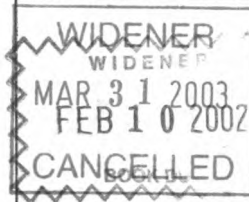

3 2044 004 464 665

The borrower must return this item on or before the last date stamped below. If another user places a recall for this item, the borrower will be notified of the need for an earlier return.

*Non-receipt of overdue notices does **not** exempt the borrower from overdue fines.*

Harvard College Widener Library
Cambridge, MA 02138 617-495-2413

Please handle with care.
Thank you for helping to preserve
library collections at Harvard.

